

Oruel Corc-1984

eKitabxana

Oruel Corc-1984

eKitabxana

Oruel Corc 1984

eKitabxana – Android & İOS mobil tətbiqi

TOTALİTARİZMİ VAHİMƏYƏ

SALAN YAZIÇI

Çağdaş dünya ədəbiyyatı tarixinə Corc Oruell təxəllüsü ilə daxil olan Erix Artur Bleyer (1903-1950) XX əsr ingilis ədəbiyyatının, ədəbi tənqid və jurnalistikasının tanınmış nümayəndələrindən biridir. Onun yaradıcılığı özünün yüksək intellektual səviyyəsi, ictimai haqsızlıq və ədalətsizliklərə qarşı barışmaz ruhu, totalitar təfəkkür və idarəçilik üsuluna qarşı mübarizliyi ilə seçilir.

Yazıçı qısa ömür yaşasa da, yaradıcılığı və fəaliyyəti kifayət qədər geniş olmuşdur. Oruelli bir qayda olaraq ötən əsr ingilis mədəniyyətinin ən yaxşı tarixçisi və ən yaxşı esselər müəllifi hesab edirlər. O, nəslə birlikdə qələmini eyni uğurla bədii yaradıcılığın digər sahələrində — poeziya, ədəbi tənqid və ssenari sahəsində də sınımış, habelə çoxsaylı ictimai-siyasi məzmunlu məqalələri ilə yaşadığı dövrün mühüm ədəbi-ictimai problemlərini işıqlandıрмаğa çalışmışdır.

Corc Oruell həyatı ilə əsərləri, düşüncələri ilə əməlləri arasında düz mütənəsiblik olan yazıçılardandır. O, insanların hürr yaşamaq haqqını yalnız kitablarında deyil, gerçək həyatda da müdafiə etmiş, totalitarizmə qarşı hətta silahla da mübarizə aparmışdır. Yaradıcılığında toxunduğu kəskin və qlobal problemlər Corc Oruellin yaradıcılığının və şəxsiyyətinin bu gün də dünya ictimai fikrinin mərkəzində qalmasında mühüm rol oynamışdır.

1

İngilis dilində “God” — Allah, “rod” isə “əsa”, “dəmir çubuq”, “armatur”, “qırmanc” və s. mənaları bildirir. Amplfort Allah sözünü yeniləşdirilmiş mətnə saxladığına və bununla da dini təbliğatla əşğul olduğuna görə ittiham edilir. **Tərcüməçi.**

1

Corc Oruell 1903-cü ildə Hindistanın Benqal əyalətində, sonralar “aşağı-yuxarı səviyyəli orta təbəqə kimi” xarakterizə etdiyi ingilis ailəsində doğulmuşdu. Atası Riçard Bleyer Hindistan mülki xidmətində çalışırdı. Anası İda Mael Bleyer yarı fransız idi. Oğlunun ədəbi zövqünün formalaşmasında və bədii yaradıcılığa meyl göstərməsində müəyyən təsiri olmuşdu. Ailədə Erix Arturdan başqa ondan beş yaş böyük və beş yaş kiçik olan daha iki bacısı vardı. Bir yaşında ikən böyük bacısı ilə birlikdə İngiltərəyə gətirilən Erixin uşaqlıq və ilk gənclik illəri Londonda keçmişdi.

O, 1917-1921-ci illərdə əvvəlcə Vellinqton kollecinin, sonra isə İngiltərənin nüfuzlu təhsil müəssisələrindən sayılan İton kollecinin tələbəsi olmuşdu.

Kolleci bitirdikdən sonra universitet təhsili almağa maddi imkan çatmadığından altı il Hindistan İmperiya polisinin əməkdaşı kimi Birmada (indiki Myanma — V.Q.) xidmət etmişdi. Bu seçim müəyyən mənada həm də şəxsi əlaqələrlə bağlı idi. Erix Artur Bleyerin nənəsi Birmada yaşayırdı. Burada özünün torpaq sahəsi və mülkü vardı.

Birmadakı xidmət illəri polis zabiti Erix Bleyerin şəxsiyyət kimi yetişməsində, həyatı və insanları daha dərindən dərk etməsində müstəsna rol oynamışdı. Həmyaşıdlarının hələ universitet skamyası arxasında oturduqları dövrdə 21 yaşlı Erix Birmanın Tvanti əyalətində iki yüz mindən çox insanın təhlükəsizliyi üçün məsuliyyət daşıyırdı. Lakin bir tərəfdən tropik iqlim şəraitində malyariya xəstəliyinə tutulması, o biri tərəfdən isə özünü tamamilə bədii yaradıcılığa həsr etmək qərarı 1927-ci ildə Erix Artur Bleyerin polisdən istefa verməsi və İngiltərəyə dönməsi ilə nəticələndi. Birmada yaşadığı illər onun “Birma günləri” romanında (1934), habelə “Edam” (1931) və “Fil ovu” (1936) kimi hekayələrdə öz əksini tapmışdır.

1928-1929-cu illərdə Bleyer “gerçəkliyi daha yaxından öyrənmək” məqsədi ilə təxminən on beş ay Parisdə yaşamış, sevimli yazıçısı Cek London kimi “həyat universiteti” keçmişdi. İngiltərəyə, valideynlərinin yaşadığı Southwolda qayıdıandan sonra isə bir müddət işsiz qalmışdı. Nəhayət, yerli məktəbdə idman müəllimi vəzifəsinə düzəlmişdi. Fransa təəssüratlarını özündə əks etdirən “Paris və Londonla aşağı-yuxarı” kitabını da Southwold'da tamamlamışdı. Həmin vaxta qədər “Horizon” və “Adelphi” məcmuələrində həqiqi ad və soyadı ilə çıxış edən Erix Artur Bleyer yeni əsərinin çapının reallaşdığı ərafədə özünə təxəllüs götürmək qərarına gəlmişdi. Dostlarına göndərdiyi məktublarda P.S. Burton, Kennet Mayls və Corc Oruell təxəllüsləri arasında tərəddüd etdiyini bildirmişdi. Nəhayət, son qərar verilmişdi. Uğurlu ədəbi debüt sayılan “Paris və Londonla aşağı-yuxarı” kitabı həm də ingilis ədəbiyyatına Corc Oruell adlı müəllifin gəlişinin müjdəçisi olmuşdu. Kitab 1933-cü ildə təxminən Londonla eyni vaxtda Nyu-Yorkda işıq üzü görmüşdü.

“Birma günləri” və “Keşişin qızı” romanlarının nəşri Corc Oruellin ədəbi aləmdəki mövqelərini daha da möhkəmləndirdi. 30-cu illərin əvvəllərindən başlayaraq o, həm də esseist və ədəbiyyat tənqidçisi kimi çıxış etməyə başlamışdı. Özü hələlik siyasətə maraq göstərməsə də, bəzi dostlarının fəhlə

hərəkatı ilə bağlılığı və Müstəqil Leyboristlər Partiyasının üzvü olması yazığının mövzu seçiminə təsirsiz qalmamışdı.

1937-ci ildə Solçu Kitab Klubunun (Left Book Club) xətti ilə çap olunan “Viqan Perə gedən yol” Corc Oruellin ədəbi axtarış və ictimai baxışlarındakı ciddi təbəddülatdan xəbər verirdi. Daha çox sosioloji tədqiqatı xatırladan bu əsərin əsasında Böyük Britaniyanın cənubundakı Lankşir və Yorkşir qraflıqlarında, kömür sənayesində çalışan fəhlələrin ağır həyatı, yoxsul və məşəqqətlə dolu məişəti öz əksini tapmışdı. Yazıçı gerçəkliyin daha dəqiq əksi üçün çətinlik və məhrumiyyətin hökm sürdüyü fəhlə rayonlarını aylarla gəzib-dolaşmışdı. “Vigan Perə gedən yol” ingilis sənədli nəsrinin (nonfiction) ən yaxşı nümunələrindən biri sayılırdı. İkinci hissəsi siyasi tənqidlər və ictimai qınaqla zəngin olan bu kitab çap ediləndə müəllif artıq İspaniyada Beynəlmiləl briqadanın tərkibində faşizmə qarşı döyüşürdü.

Corc Oruell Barselonaya Fransa üzərindən, bir neçə ay əvvəl evləndiyi gənc xanımı Elian O`Saqnessi ilə birlikdə gəlmişdi. Qələm dostu, “New English Weekly” məcmuəsinin redaktoru Filip Marretə məktubunda “Bu faşizmi kimsə durdurmaldır!” — yazan Oruell Barselonada köhnə tanış, İngiltərə Müstəqil Leyboristlər Partiyasının tanınmış nümayəndələrindən olan Con Mak-Neirə də açıq şəkildə “Kitab yazmaq ikinci dərəcəli işdir. Mən faşizmə qarşı vuruşmağa gəlmişəm!” — demişdi.

Birmadakı altı illik polis təcrübəsi Kataloniyada Corc Oruellin işinə yaramışdı. O, tezliklə müharibə atmosferinə uyğunlaşmış, özünü təhlükə və çətinliklərdən qorxmayan könüllü kimi göstərə bilmişdi. Lakin Sovet İttifaqının təşkilatçılığı və maddi-texniki yardımını ilə formalaşan Beynəlmiləl briqadanın İspaniyada faşizmin kökünü kəsib ondan heç də az təhlükəli olmayan başqa bir təlimi — kommunizmi yaymaq üçün alətə çevrildiyini görən Corc Oruell 1937-ci ilin yayında bu ölkəni qatı antikommunist və antistalinist kimi tərək etmişdi. İspaniya vətənpərvərlərinin öz aralarında yaranan təfriqə, habelə Britaniya kommunist mətbuatının həqiqəti təhrif etməsi də qərarın qətiləşməsinə təsirsiz qalmamışdı. Üstəlik 1937-ci il mayın son günlərində snayper atəşinə hədəf olan Corc Oruell boğazından yara almış, hətta bir müddət danışmaq qabiliyyətini itirmişdi. Nəhayət, özünün və xanımının trotskiçi kimi

həbs olunacaqları xəbəri qəti addım atmağa təkan vermişdi. Gərgin, həyəcanlı günlərdən sonra yazıçı bir müddət Fransada müalicə olunmuş, sonra vətənə dönmüşdü. İştirakçısı olduğu vətəndaş müharibəsinin acı dərsləri onun “Kataloniyaya məhəbbətlə” kitabında əksini tapmışdır.

İspaniyada üzləşdiyi ağır fiziki və mənəvi sınaqlardan sonra Corc Oruell, belə demək mümkünsə, ədəbiyyatın sakit limanına qayıtmaq qərarı vermişdi. 1940-cı ildə həyatının son günlərinə qədər yaşadığı Londonda məskunlaşmışdı. Burada “New English Weekly”, “New Statesman”, “Listener”, “Time and Tide” kimi geniş oxucu şəbəkəsinə malik məcmuələrlə əməkdaşlıq edirdi. İkinci Dünya müharibəsinin vüsət aldığı 1941-ci ildə Corc Oruell hərbi xidmətə tam yararsız sayılmasına baxmayaraq bir tərəfdən könüllü kimi London hava hücumundan müdafiə batalyonuna qoşulmuş, o biri tərəfdən isə BBC-nin Şərq xidmətində fəaliyyətə başlamışdı. O, burada əsasən Hindistan və Cənub-Şərqi Asiya üçün “Səs” adlı ümumən təbliğat xarakterli, bu ölkələrin xalqlarını Britaniya maraqlarını müdafiə etməyə çağıran ictimai-ədəbi proqramların hazırlanmasında iştirak edirdi. Redaksiyadakı fəaliyyəti Corc Oruellə zəmanəsinin Herbert Uells, Tomas Eliot (gələcək Nobel mükafatı laureatı), Edvard Forster, Mülk Rac Anand, Uilyam Empson kimi görkəmli yazıçı və mədəniyyət xadimləri ilə görüşməyə, onlardan müsahibə almağa imkan yaratmışdı.

Deyilənə görə, yazıçının redaksiyadakı iş otağının nömrəsi 101 idi və sonralar həmin nömrə alleqorik obraz kimi “1984” romanında əks olunmuşdur.

Daha mütəhərrik fəaliyyət sahəsi axtaran Corc Oruell 1943-cü ildə məşhur radiostansiyanı tərk etmiş, sol təmayüllü “Tribune” qəzetində ədəbi redaktor vəzifəsində çalışmağa başlamışdı. Müharibənin son aylarında əsas döyüş zonalarında olmasa da, Fransa və Almaniyada hərbi müxbir kimi fəaliyyət göstərmişdi. Öz etirafına görə, BBCdən getməsinin əsas səbəbləri sırasında radiostansiyada daxilən razılaşmadığı, ürəyinə yatmayan təbliğat materialları hazırlanmasında iştirakı olmuşdu. Oruell yazırdı ki, hər dəfə belə verilişlər üzərində işləyəndə özünü “çox çirkli ayaqqabı ilə təpiklənən portağal kimi hiss edirdi”.

Müharibə illərində Corc Oruell İngiltərənin məhsuldar və fəal publisisti kimi tanınmışdı. “Newsweek” jurnalı onu “öz dövrünün ən yaxşı jurnalisti və Hazlittdən sonra ingilis esseistikasının memarlarından biri” adlandırmışdı. İkinci Dünya savaşının antihitler koalisiyasının qələbəsi ilə başa çatdığı 1945-ci ildə o, mütəmadi şəkildə “As I Please” guşəsini aparmaqla yanaşı, dövrü mətbuat səhifələrində yüzə yaxın məqalə və esse çap etdirmişdi. Müharibənin son iki ili Oruell üçün həm də şəxsi planda ağır və faciəli olmuşdu. Bu müddət ərzində o, həyat yoldaşını, anasını və kiçik bacısını itirmişdi. Yazıçıda 30-cu illərin əvvəlindən ilk təzahürlərini göstərən vərəm xəstəliyi ağır hərbi illərdə daha da şiddətlənmişdi. Məhz belə mənəvi və maddi gərginlik şəraitində Corc Oruell həyatının iki mühüm əsərini — “Heyvanıstan” povestini və “1984” romanını yazıb başa çatdırabilmişdi. “Heyvanıstan” 1945-ci ildə, “1984” isə vəfatından altı ay əvvəl — 1949-cu ilin iyun ayında nəşr olunmuşdu. “Heyvanıstan”ın nəşri Oruellə yalnız böyük ədəbi şöhrət deyil, həm də həyatında ilk dəfə yaxşı yaşamağa imkan verən maddi təminat gətirmişdi.

Yazıçı 1949-cu ilin oktyabrında Conya Brovnell ilə evlənmişdir. Lakin onların birgə həyatı cəmi üç ay sürmüşdür. 1950-ci il yanvarın 21-də Corc Oruell 46 yaşında vəfat etmişdir. Onun Oksforddakı “All Saints” kilsəsinin qəbiristanlığında yerləşən sadə məzar daşının üzərində məşhurlaşdığı ədəbi təxəllüsü deyil, həqiqi adı və soyadı həkk olunmuşdur. Oruellin geniş, çoxcəhətli ədəbi irsinin toplanması və nəşri Sara Brovnellin sayəsində yüksək səviyyədə və ardıcılıqla həyata keçirilmişdir.

Böyük Britaniya müstəmləkə məmurunun ailəsində doğulsa da, Bleyer-Oruell ilk gənclik illərindən müstəmləkəçilik və imperializmə, eləcə də diktatura və totalitarizmə qarşı kəskin münasibəti ilə seçilmişdir. Xüsusilə Birmada keçirdiyi illər onun siyasi rəğbət və nifrətinin formalaşmasında mühüm mərhələyə çevrilmişdir. Mühafizəkarlığı yaşam prinsipinə çevirən həmvətənlərinin əksəriyyətindən fərqli olaraq, Oruell bəşər həyatının tənzimlənməsi və ictimai ədalətin bərqərar olması üçün sosial-demokrat dəyərləri daha mühüm amil sayırdı. Bu keyfiyyət yazıçının ilk əsərlərində özünü göstərmiş, sonrakı illərdə isə dünya şöhrətli antiutopiyalarının meydana çıxmasına təkan vermişdir. Oruell özü 1946-cı ildə etiraf edirdi ki, “1936-cı ildən bəri yazdığım ciddi əsərlərin hər sətiri totalitarizm əleyhinə və

özümün başa düşdüyüm mənada demokratik sosializmin müdafiəsi məqsədi ilə qələmə alınmışdır”.

Siyasi baxışlarına görə özünü “demokratik sosialist” sayan Corc Oruell 1938-ci ildən Müstəqil Leyboristlər Partiyasının üzvü olsa da, trotskizm və anarxizm təlimlərinə müəyyən rəğbətini də gizlətmirdi. “Mən anarxist nəzəriyyənin təsiri altında iddia edirdim ki, hər bir hökumət pislik rəmzidir, cəza həmişə cinayətdən daha çox ziyan gətirir və insanlar tamamilə tənha olsalar, özlərini daha yaxşı hiss edərlər” — deyə yazıçı özü sonralar etiraf etmişdi. Eyni zamanda onun fikrincə, məhz “yaxşı hökumət” sayəsində “sadə adamları özbaşınalıqlardan qorumaq lazımdır. Cinayətin gəlir mənbəyinə çevrildiyi istənilən cəmiyyətdə cinayətlərin baş verməsinin əsasında sərt qanunlar və qəddar idarəçilik sistemi dayanır”.

Oruell bir yazıçı kimi klassik və müasir ingilis ədəbiyyatının ənənələri əsasında formaşlaşmışdır. 1940-cı ildə qələmə aldığı “İyirminci əsrin müəllifləri” adlı əsəsində yaradıcılığını özünə örnək saydığı sənət adamlarından bəhs edərək deyirdi: “Çox sevdiyim və oxumaqdan heç vaxt yorulmadığım klassiklər Şekspir, Dikkens, Çarlz Rid, Flober, müasir yazıçılar isə Ceyms Coys, Tomas Eliot və Devid Laurensdir. Lakin ən çox təsirləndiyim müasir yazar böyük təhkiyə qüdrətinə malik Somerset Moemdir”. Həyatı və yaradıcılığı başdan-başa mübarizədən ibarət olan məşhur amerikan yazıçısı Cek London da, əvvəldə qeyd edildiyi kimi, Oruellin sevimli yazıçıları sırasına daxil idi. Başqa bir əsəsində isə o, etiraf edirdi ki, əgər dünyadakı bütün kitabların məhv ediləcəyi təqdirdə ona özü ilə götürmək üçün bir neçə kitab seçmək imkanı yaradılsaydı, bunlardan biri mütləq Conatan Sviftin “Qulliverin səyahəti” romanı olardı.

İngilis dili Corc Oruellin əsərlərində özünün bütün gözəlliyi və zənginliyi ilə əks olunmuşdur. Onun ədəbi dillə bağlı məşhur “altı prinsipi” yazığının bu məsələdə nə qədər həssas və ardıcıl mövqe tutduğunu göstərməkdədir. Oruell dilə yad sözlər gətirilməsinin, sözcülüyün və uzunçuluğun, üslub qarmaqarışıqlığının qəti əleyhdarı idi və əsərlərində necə yazmağın aydın nümunəsini ortaya qoymuşdur.

Artıq əvvəldə də qeyd edildiyi kimi, 1949-cu ilin yayında Londonun “Secker and Warburg” nəşriyyatında Corc Oruellin “1984” romanı (orijinaldakı adı “Nineteen Eighty-Four” — “Min doqquz yüz səksən dörd”) çap olunmuşdur. ABŞ-ın nüfuzlu “Times” jurnalı əsərin ilk nəşrinin 60 illiyi münasibəti ilə redaksiya məqaləsində “1984”-ü son altmış ildə ingilis dilli ədəbiyyatın ən diqqətəlayiq nümunəsi adlandırmışdır. Digər bir amerikan dərgisinin — “Newsweek”in ötən il keçirdiyi sorğunun nəticələri isə Corc Oruellin romanını Lev Tolstoy, Ceyms Coys, Vladimir Nobakov, Uilyam Folkner, Ralf Ellison, Virciniya Vulf, Homer, Ceyn Ostin və Aligyeri Dantenin əsərləri ilə birlikdə “dünyanın on ən mühüm kitabı” sırasına daxil etməyə əsas vermişdir. Həm də “1984” bu onluqda “Hərb və sülh” epopeyasından sonra ikinci yeri tutmuşur. Müqayisə üçün deyək ki, dünyanın “yüz ən mühüm” kitabı sırasında Qabriel Qarsia Markesin əsərləri 17-ci, “İncil” 41-ci, Şekspir isə 49-cu yerləri bölüşmüşdür.

Altmış il ədəbiyyat üçün çox böyük tarix olmasa da, artıq “1984” antiutopiyasının zamanın sınağından çıxdığını əminliklə söyləmək mümkündür. Roman indiyə qədər 70-dən çox dilə tərcümə olunub. Bu bir müəllifin eyni əsərinə müraciət baxımından ingilis ədəbiyyatı üçün rekord göstərici sayılır. Dünyada totalitarizm təfəkkürü qaldıqca, təbii ki, “1984”də öz aktuallığını itirməyəcəkdir.

1956 və 1984-cü illərdə bu əsər əsasında iki dəfə eyni adlı film çəkilmişdir. Hazırda Böyük Britaniyada romanın üçüncü dəfə ekranlaşdırılmasına hazırlıq gedir.

Corc Oruell romanına nə üçün belə qəribə ad seçmişdir? Bədii əsər üçün o qədər də məqbul görünməyən bu rəqəmlərin arxasında hansı simvolika, hansı kod gizlənmişdir? Niyə başqa bir tarix yox, məhz 1984?

Əslində, müəllif romanı “Avropada sonuncu insan” adlandırmaq istəyirdi. Əsərin qəhrəmanı — Partiyadan fərqli düşünən, Böyük Qardaşın iradəsinə qarşı çıxmaq istəyən Uinston Smitin Sevgi Nazirliyində məruz qaldığı fiziki və mənəvi işgəncələr nəticəsində düşdüüyü vəziyyət belə ad seçilməsinə məntiqi zəmin yaradırdı.

Lakin kitabın çapı ərəfəsində Corc Oruell ilkin variantdan imtina edərək “1984” adı üzərində dayanmışdı. Buna həm ciddi, həm də qeyri-ciddi

səslənən müxtəlif səbəblər göstərilər.

Bir versiyaya görə, “1984” adı — əsər üzərində işin başı çətdirildiyi 1948-ci illə bağlıdır və sadəcə rəqəmlərin, yəni 8 ilə 4-ün yerinin dəyişdirilməsi nəticəsində əldə olunmuşdur. Üstəlik, hadisələrin 1984-cü ildə cərəyan etməsi də həmin tarixin ad kimi seçilməsinə müəyyən məntiqi zəmin yaratmışdır.

Digər versiyaya görə, Oruellin kitab üzərində düşünməyə başladığı tarixin (1944-cü il) üzərinə 40 (Musanın yəhudiləri Misir əsarətindən xilas etdikdən sonra səhrada gəzdirdiyi müddət) gəlməsi nəticəsində romanın adı yaranmışdır.

Üçüncü versiya romana ad kimi „1984” tarixinin seçilməsini Böyük Britaniyada sosialist hərəkatının — Fabian cəmiyyətinin 100 illik yubileyi (cəmiyyət 1884-cü ildə təsis edilmişdi) ilə əlaqələndirir.

Başqa versiyalar da mövcuddur. Və onların hansının tam həqiqət olduğunu söyləmək indi qeyri-mümkündür.

Romanın nəşiri Frederik Varburqa 22 oktyabr 1948-ci il tarixli məktubunda Corc Oruell yeni kitabı ilə bağlı “Avropada sonuncu insan” və “1984” adları arasında tərəddüd etdiyini, seçim qərarı verməkdə çətinlik çəkdiyini yazırdı. Nəşir kimi bazarın tələblərini yaxşı bilən F. Varburq oxucuların diqqətini özünə çəkmək məqsədi ilə daha gözlənilməz ad seçilməsi üzərində israr etmişdi.

Nəticədə romandakı “Böyük Qardaş”, “teleekran”, “fikir cinayəti”, ”Yenidil” “ikifikirlilik” və b. surət və anlayışlar kimi, 1984 rəqəminin özü də simvolik mahiyyət qazanmış və rəmzə çevrilmişdi.

Altmış ildən bəri fikirlərə hakim kəsilən “1984”-ü janrüslub və mövzu baxımından tamamilə orijinal əsər adlandırmaq o qədər də düzgün olmazdı. Corc Oruelldən əvvəl də, sonra da müxtəlif müəlliflər antiutopiya janrına və totalitarizm mövzusunə müraciət etmişlər. Onların sırasında Oldos Hakslinin “Heyrətamiz yeni dünya”, Yevgeni Zamyatinin “Biz”, Karen Boyun “Kallogen”, Rey Bredberinin “Foreigngate 451” əsərlərinin adlarını çəkmək mümkündür. Tanınmış rus yazıçısı Yevgeni Zamyatinin (1884-1937) satirik antiutopiyanın diqqətəlayiq nümunələrindən sayılan “Biz”

romanı 1920-ci ildə çapdan çıxmışdır. Həyatını mühacirətdə başa vuran müəllifin kitabında Sovet Rusiyasının timsalında bəşəriyyətin başı üzərindən asılmış təhlükə — bolşevik totalitarizmi orijinal bədii əksini tapmışdır. Avropa və Amerikada dəfələrlə nəşr olunan roman yazıçının vətəninə ikinci dəfə təxminən yetmiş ildən sonra, yalnız 1988-ci ildə işıq üzü görmüşdür.

Zamyatinin romanında “Vahid Dövlət” adlandırılan totalitar cəmiyyətdə yaşayan mühəndis D-500-ün (burada insanların ad və soyadları yoxdur, onlar yalnız nömrələrlə işarələnirlər) həyatı təsvir olunur. Bu dövlət Xeyirxah adlı gözəgörünməz rəhbər tərəfindən idarə edilir. Vətəndaşlar isə robotları xatırladır. Onlar hər gün “Dövlət qəzetini” oxuyur, Mühafizəçilər Bürosunun nəzarəti altında yaşayır, şüşə divarlı mənzillərindən kənardə baş verən hadisələrlə maraqlanmırlar. Cəmiyyətə müxalif mövqe tutan İ-300 adlı qızla tanış olana qədər bu həyat təzi mühəndis D-500 üçün tamamilə məqbul görünür. Sonra isə hər şey sürətlə dəyişir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Corc Oruell rus həmkarının romanı ilə yaxşı tanış idi. Hətta 1946-cı ildə ingilis mətbuatında Zamyatinin əsəri haqqında resenziya ilə çıxış etmişdi. 1944-cü il fevralın 17-də B. Struveyə məktubunda isə yazırdı: “Yaxşı ki, diqqətimi haqqında əvvəllər eşitdiyim “Biz” romanına cəlb etdiniz. Belə kitablar mənə çox maraqlandırır, özüm də nə vaxtsa yazacağım oxşar kitab üçün qeydlər aparıram”.

“1984” romanında da Zamyatinin əsərində olduğu kimi, Sovet İttifaqı və Stalin rejiminin timsalında totalitar təfəkkürün, inzibati-amirlik üsul-idarəsinin təsviri əsas yer tutur. İlk sosialist dövlətini və onun rəhbərini hədəf seçsə də, Corc Oruell romanın heç bir halda sosialist ideyalarına qarşı çevrilmədiyini dəfələrlə nəzərə çarpdırmışdı. Hadisələrin Okeaniyanın bir hissəsi olan Britaniya ilə bağlılığına gəldikdə isə bu, totalitarizmin qlobal səciyyəsinə nəzərə çarpdırmaq məqsədi güdür. Ölümündən bir neçə ay əvvəl, 1949-cu il iyulun 25-də Fransua Hensona məktubunda Oruell məsələyə bir daha aydınlıq gətirərək yazırdı: “Sonuncu romanım sosializmə, habelə tərəfdarı olduğum Leyboristlər partiyasına hücum kimi qəbul edilməməlidir. Mən kommunizm və faşizmin törətdiyi özbaşınalıqları göstərməyə çalışmışam. Kitabda yer alan səhnələrin Britaniyada cərəyan etməsinə gəldikdə isə bununla ingilisdilli irqin mahiyyət etibarını ilə

başqalarından daha yaxşı olmadığını və əleyhinə ardıcıl mübarizə aparılmadığı təqdirdə totalitarizmin hər yerdə qələbə çalacağını diqqətə çatdırmaq istəmişəm”.

Romandakı hadisələrin baş verdiyi totalitar Okeaniya dövləti Yer kürəsinin üçdə birini əhatə edir, tərkibində Şimali və Cənubi Amerikanı, Böyük Britaniyanı, Cənubi Afrikanı, Avstraliya və Okeaniya adalarını birləşdirir. O, özü kimi fəvqəldövlət olan digər iki totalitar rejimlə — Avrasiya və İstasiya ilə rəqabət aparır. Avrasiyanın tərkibinə Rusiya, kontinental Avropa və Türkiyə, İstasiyanın tərkibinə isə Çin, Hindistan və Yaponiya daxildir. Şimali Afrika, Orta Şərqi, habelə Cənub-Şərqi Asiya “mübahisəli ərazilər”, üç supergüc arasında bitib-tükənmək bilməyən münaqişə və qarşıdurma mənbəyidir. Hər üç dövlət gələcəkdə münasib şərait yaranacağı təqdirdə müharibənin nəticələrindən öz xeyrinə istifadə etmək üçün aramsız silahlanır. Müharibə yeni ərazilərin işğalından daha çox yeni işçi qüvvəsi əldə etmək məqsədi ilə aparılır. İşçi qüvvəsi isə öz növbəsində daha genişmiqyaslı silahlanmaya, yeni ərazilərin və yeni kölələrin ələ keçirilməsinə imkan yaratmalıdır.

Core Oruellin təsvir etdiyi Okeaniya sərt və amansız qanunlarla idarə olunur. Vətəndaşların heç bir hüququ, yaxud şəxsi həyatı mövcud deyil. Piramidal quruluşa malik Okeaniya cəmiyyəti Daxili Partiya və Kənar Partiya üzvlərindən, habelə həqarətlə “prol” adlandırılan proletariatdan — yoxsul təbəqədən ibarətdir. Piramidanın zirvəsində dayanan, dar oliqarxik dairədə birləşərək bütün hakimiyyət qollarını və sərvətləri nəzarətdə saxlayan Daxili Partiya əhalinin 2 faizini, əsas işi onun məqsədlərinə korkoranə xidmətdən ibarət olan Kənar Partiya 13 faizini, müasir kölələr sayılan prollar isə 85 faizini təşkil edir. Kənar Partiyanın dilənçi kökündə yaşayan üzvlərindən fərqli olaraq, Daxili Partiya mənsublarının həyatları yüksək standartlara uyğun təmin edilir. Onlar gözəl mənzillərdə yaşayır, az tapılan ərzaqlarla təmin olunurlar. Maddi sərvətlər üzərində nəzarət də bütünlüklə Daxili Partiyanın əlində cəmlənmişdir.

Okeaniyada ölkənin şəriksiz lideri sayılan Böyük Qardaşın (Big Brother) kultu hakimdir. V. Mayakovskinin “Partiya ilə Lenin, İki qardaşdır əkiz” — misrası eyni ilə Böyük Qardaşa da aid edilə bilər. Çünki bu gözəgörünməz hakimi-mütləq də partiya ilə eyniləşib, partiyanın təcəssümünə çevrilib.

Okeaniya dövlətçiliyinin tarixi Böyük Qardaşla başlayır. Bütün küçə və meydanlar, idarə və müəssisələr, hətta yaşayış evləri onun portretləri ilə bəzədilmişdir; Bütün uğurlar onun adı ilə bağlıdır. Şəhərin bir neçə yerində nəhəng heykəlləri ucaldılmışdır. Ölkə vətəndaşları ayaq basdıqları hər yerdə Böyük Qardaşın sərt və sınaıçı nəzərlərini öz üzərlərində hiss edirlər. “Böyük Qardaş sənə baxır!” — Okeaniya əhalisini daim təqib edən əsas fikir budur! Əsərdə yalnız adı çəkilən, özü isə heç bir epizodda görünməyən Böyük Qardaşı Stalin, Hitler, hətta Çörçillə eyniləşdirmək cəhdləri olsa da, o, əslində vətəndaşlarını nəzarətdə saxlayan və təqib edən dövlət başçılarının ümumiləşdirilmiş obrazına çevrilmişdir. Maraqlıdır ki, 1998-ci ildə dövlət, yaxud şirkət tərəfindən insan haqlarının kobud şəkildə pozulmasına görə “Böyük Qardaş mükafatı” təsis edilmişdir.

Hakimiyyət dörd əsas nazirliyin əlində cəmlənmişdir. Bunlar Sülh Nazirliyi (Ministry of Peace), Həqiqət Nazirliyi (Ministry of Truth), Sevgi Nazirliyi (Ministry of Love) və Rifah Nazirliyindən (Ministry of Plenty) ibarətdir. Nazirliklərin adları ilə həyata keçirdikləri işlər arasında tam əkslik mövcuddur. Belə ki, Sülh Nazirliyi müharibə məsələləri, Həqiqət Nazirliyi yalan və tarixin saxtalaşdırılması, Sevgi Nazirliyi ictimai asayişin qorunması və yad fikirlilərin təqib olunması, Rifah Nazirliyi məhdud resursların bölüşdürülməsi ilə məşğuldur. Romanın qəhrəmanları Uinston Smitlə Culiya Həqiqət Nazirliyinin əməkdaşlarıdır.

Ölkə əhalisi, əsasən də Daxili və Kənar Partiya üzvləri üzərində total nəzarət teleekran (telescreen) vasitəsi ilə həyata keçirilir. O, hər yerdə — mənzillərdə, idarələrdə, əsas küçə və meydanlarda quraşdırılmış birkanallı televiziya və videokamera sistemindən ibarətdir. Televiziya gün ərzində təbliğat xarakterli verilişlər, yaxud bəsit şoular göstərir. Videokameranın fasiləsiz çəkilişləri isə ölkə sakinlərinin sifətlərinin ifadəsindən tutmuş danışığılarına qədər hər şeyi izləməyə, yaddaşa köçürməyə və beləliklə əhali üzərində total nəzarəti həyata keçirməyə imkan verir. Prollar (proletariat) rejim üçün təhlükə törətmədiyindən onların mənzillərində teleekran quraşdırılmır. Daxili Partiya üzvləri teleekranı gün ərzində yarım saat söndürmək hüququna malikdir.

Okeaniyanın dövlət ideologiyası İngilis sosializmdir (English Socialism). Lakin onun klassik sosializm anlayışına heç bir dəxli yoxdur. Marksizm və

elmi kommunizm Rusiyada təhrifə uğradığı kimi, sosializm də Okeaniya totalitar rejimi şəraitində ilkin mahiyyətini tamamilə itirmişdir.

İdeologiyanın, dövlət idarəçiliyinin, bütünlükdə siyasi təfəkkürün başlıca prinsipi ikifikirlilikdir (doublethink). İkifikirlilik biri-birini qarşılıqlı şəkildə istisna edən iki əks fikrə eyni zamanda inanmaq, zərurət yarandığı anda ağın qara, qaranın ağ olduğunu sübuta yetirmək bacarığıdır. Partiyanın “Müharibə — sülhdür”, “Azadlıq — köləlikdir”, “Cəhalət — qüvvədir” kimi əsas şüarları da həmin prinsip əsasında formalaşmışdır. İkifikirlilik utanmadan, həyasızcasına yalan danışmaq, az əvvəl dediyin fikri inkar etmək, verdiyin vədlərə arxa çevirmək, bir sözlə, əxlaqi meyar və prinsipləri saya salmadan vəziyyətə uyğunlaşmaq və onu öz xeyrinə dəyişmək bacarığıdır. Totalitar rejimlərin əksəriyyəti üçün səciyyəvi olan bu cəhəti Corc Oruell romanında yüksək bədii və fəlsəfi inandırıcılıqla əsaslandırma bilmişdir.

Okeaniyada ən ciddi təqib olunan və sərt cəzalandırılan cinayət fikir cinayətidir (thoughtcrime). Burada söhbət hər hansı suçun işlədilməsindən deyil, sadəcə onun haqqında düşünməkdən gedir. Məsələn, əgər partiya üzvü Böyük Qardaş haqqında xoşagəlməz bir şey fikirləşirsə, artıq cinayətə yol vermiş olur. Ona görə də partiya gələcək perspektivdə qarşısına ümumiyyətlə fikirləşməyin özünü aradan qaldırmaq məqsədi qoymuşdur. Romanın intellektual personajlarından olan Saymın dediyi kimi, “fikir mühiti tamamilə başqalaşacaq. Bizim indi anladığımız mənada fikir olmayacaq. İnanlı adam fikirləşmir. Onun fikirləşməyə ümumiyyətlə ehtiyacı yoxdur. İnanlı olmaq — şüursuz olmaq deməkdir”.

Fikir cinayətlərinin aşkara çıxarılması Fikir Polisinin (Thought Police) səlahiyyətinə daxildir. Lakin Fikir Polisi günahkarları sadəcə cəzalandırmaqla kifayətlənmir. Hər şeydən əvvəl “cinayətkar” səhv yolda olduğu başa salınır. Yalnız törədilmiş “cinayətin” səmimi etirafından sonra “canı” edam kürsüsünə göndərilir. Qeyri-səmimilikdə şübhəli bilinənlər üzərində “iş” isə “fikir cinayətkarları” partiya prinsiplərini qəbul edənə və özləri edam cəzası istəyəndə qədər davam etdirilir. Bəzilərini hətta “səhvlərini başa düşmək” və edam kürsüsünə öz ayaqları ilə qayıtmaq üçün müvəqqəti azadlığa da buraxırlar. Beləliklə, sistem sadəcə tövbə yolu tutmayanlardan intiqam almır, onları öz inancları ilə birlikdə məhv edir.

Nəhayət, Okeaniyanın dövlət siyasətinin mühüm amillərindən biri də Yenidildir (Newspeak). Yenidil “sözdə ifadəsi olmayanı əməldə də törətmək mümkün deyildir” prinsipi əsasında işlənib hazırlanır. Romanda artıq XI nəşri haqqında söz açılan Yenidil lüğətinin əsas məqsədi fikrin hüdudlarını mümkün qədər daraltmaqdır. Ona görə də mövcud ideologiyaya yad fikir və anlayışları dildən çıxarmaq üçün aramsız ixtisarlar aparılır. Hər ixtisar uğur sayılır, çünki sözlər azaldıqca, fikirləşmək imkanları da minimuma enir. Yenidilin digər strateji məqsədi isə fikir cinayətlərinin qarşısına siper çəkməkdir. Yenə də Saymın dediyi kimi, “cinayətkar fikirləri ifadə etmək üçün dildə sadəcə olaraq heç bir söz qalmayacaq”. Qalan sözlər yalnız Böyük Qardaşın və partiyanın vəsfinə xidmət edəcəkdir. Beləliklə, insan totalitar rejim üçün ən yararlı vəziyyətə — mağara təfəkkürü səviyyəsinə qayıdacaqdır.

Romanın əsas qəhrəmanı Uinston Smitin Həqiqət Nazirliyindəki fəaliyyəti keçmişin məhvinə, tarixin dəyişdirilməsinə yönəlsə də, çalışdığı Nazirlikdə həqiqət axtaran yeganə insandır. O, Kənar Partiyanın üzvüdür. “Böyük təmizləmə” dövründə valideynlərinin hər ikisini itirib. Qatı partiya təəssübkeşi olan, intim qadın-kişi münasibətləri haqqında da şüarlarla danışan xanımından ayrılıb. Bir otaqlı kiçik mənzildə yaşayır. Ətrafi bürümüş yoxsulluq, səfalət ondan da yan keçməmişdir. Pis geyinir, pis qidalanır, daim ehtiyac içərisində çırpınır. Eyni zamanda, yaşayışın gün-gündən yaxşılaşması, həyat səviyyəsinin yüksəlməsi haqqında gecə-gündüz teleekrandan axıb gələn nağılları dinləməli, onların uydurulmasında birbaşa iştirak etməli olur. Uinston yalanın, saxtakarlığın, yaltaqlıq və riyakarlığın sarmaşığı kimi cəmiyyəti bürüdüyünü görür. Amma kökü totalitar təfəkkürə və dəhşətli Partiya məşinə bağlı olan bəlalara qarşı mübarizədə o, tənha və köməksizdir.

Əslində, Uinston hər hansı fəal mübarizədən daha çox düşüncəsinə hakim kəsilmiş çox sadə suallara cavab tapmaq istəyir. Bilmək istəyir ki, insanların həyatı həmişəmi çağdaş Okeaniyadakı kimi miskin və fərəhsiz olub? Həmişəmi cəmiyyət indiki kimi bütün dəyərlərə arxa çevirərək yaddaşsız, keçmişsiz və gələcəksiz yaşayıb? Partiyanın insanların həyatını kökündən dəyişdirməsi ilə bağlı deyilənlər həqiqətə nə dərəcədə uyğundur?

Partiyaya qarşı mübarizə apardığı deyilən gizli Qardaşlıq cəmiyyəti mövcuddurmu? Çıxış yolu varmı?

Suallarına cavab almaq üçün Uinston heç yerə üz tuta bilmir. Çünki özünün də fəal iştirakı ilə keçmiş artıq tarixdən və yaddaşlardan silinib. Romanda deyildiyi kimi, “Bütün sənədlər ya saxtalaşdırılıb, ya da məhv edilib. Bütün kitablar yenidən yazılıb. Şəkillər yenidən çəkilib. Heykəllər, küçə və meydan adları dəyişdirilib. Proses fasiləsiz davam edir. Tarix artıq dayanıb. Partiyanın daim haqlı olduğu əbədi indiki zamandan başqa heç bir zaman mövcud deyil”. Uinston ən azı “öz tarixini” və “öz həqiqətlərini” yaşatmaq üçün gündəlik yazmaq qərarına gəlir. Lakin tezliklə bunun da labüd məhvə aparan məqsədsiz təsəllidən başqa bir şey olmadığını anlayır.

Uinston Kənar Partiyada və prollar arasında hələ də yaşamaqda olan tarixin tək-tük canlı şahidləri ilə ünsiyyət qurmaq, keçmiş haqqında indi yazılanlarla onların xatirələrini, canlı şahidliklərini tutuşdurmaq istəyir. Lakin bu adamların daha pis yaddaşsızlıq xəstəliyinə tutulduqlarının şahidi olur. Üstəlik prolların heç nəyə maraq göstərmədiklərinin, yalnız “qarın davası” apardıqlarının şahidi olur. Amma ehtimali dəyişikliklərlə bağlı bütün ümidlərini yenə də onlara bağlayır.

Özü ilə eyni Nazirlikdə çalışan Culiya ilə tanışlıqdan sonra Uinstonun həyatı dəyişir. Onlar Fikir Polisinin dəhşətli xofu, teleekranların yumulmayan gözü, gizli mikrofonların qapanmayan qulağı qarşısında gizli şəkildə də olsa, yeni və fərqli həyat yaşamağa çalışırlar. Etirazlarını ifadə etmək üçün yollar axtarırlar. Bunun bir stəkan suda fırtına qoparmaq, özünü labüd ölümə sürükləmək olduğunu bilsələr də, fərqli yaşam tərzinə şirniklənilir. Nəticədə ikisi də Fikir Polisinin cənginə düşür.

Fikir Polisi fərqli düşüncələri ilə partiyaya qarşı çıxan Uinstonla Culiyanı sadəcə edam etməklə kifayətlənmir. Daxili Partiyanın üzvü, Uinstonun xəyalən gizli həmfikir saydığı O`Brayenin rəhbərliyi altında aparılan müdhiş, ən başlıcası isə elmi-psixoloji əsaslara söykənən istintaqışgəncə prosesi nəticəsində onlar Sevgi Nazirliyinin binasını dəyişmiş halda, partiyaya inam, Böyük Qardaşa məhəbbət hissi ilə tərک edirlər. İkisi də Çingiz Aytmatovun məşhur manqurtuna çevrilirlər. Bütün inancları və hissləri öldürülür, sonradan öz xoşları ilə edam kürsüsünə qayıtmaq üçün

ruhsuz, hissiz, cansız müqəvvalar kimi hələ bir müddət də yaşamalarına icazə verilir.

Culia ilə Uinstonun təmiz hisslərdən qaynaqlanan münasibətləri faciə ilə başa çatır. Partiyanın qəddar cəza məşını yeganə istəkləri yalnız özlərinə məxsus kiçik dünyada yalan və riyakarlıqdan uzaq sadə ömür yaşamaq olan bu iki insanı yadlaşdırır, qarşılıqlı laqeydlilik və nifrət həddinə çatdırır. Bu mənada Corc Oruellin romanı təkcə siyasi antiutopiya deyil, həm də sözün həqiqi mənasında dünyanın ən kədərli məhəbbət romanlarından biri sayıla bilər.

Roman insanın yalan və şər üzərində qələbəsi baxımından xoşbəxt sonluqla bitmir. O`Brayenin yalnız işgəncələri deyil, həm də dəlilləri və məntiqi qarşısında gücsüz qalan Uinston Smit məğlubiyyət bayrağı qaldırır. Böyük Qardaşın sirli baxışlarından yayınmağın mümkün olmadığını başa düşür. Ona pənah aparır, onu sevdiyini, ona güvəndiyini etiraf edir.

3

“1984” adında nə isə sirli, mübhəm bir qüvvənin gizləndiyi hiss olunurdu. Ona görə də zaman keçdikcə, adi təqvim ili olan bu tarix hansısa böyük gözlənti mənbəyinə, kommunist ideologiyası ilə mübarizənin həlledici mərhələsinə çevrildi. Bu baxımdan vaxtı ilə SSRİ-dən qovulmuş Sovet dissidenti Andrey Amalrikin Qərbdə kifayət qədər populyarlıq qazanan kitabını “Sovet İttifaqı 1984-cü ilə qədər mövcud olacaqmı?” adlandırmasında da müəyyən mistika elementləri vardır. Daha mistik və sirli görünən o idi ki, Konstantin Çernenkonun tragikomik hakimiyyəti ilə yaddaşlara köçən 1984-cü il həqiqətən də keçmiş SSRİ üçün, bütün sosializm sistemi və kommunist ideologiyası üçün sonun başlanğıcına çevrilən il oldu.

Təbii ki, Sovet ideoloqları ağılsız adamlar deyildilər. “1984” romanı tipli əsərlərin partiya və quruluş üçün, bütünlükdə nifrətə, zora, yalana, saxtakarlıq və məddahlığa əsaslanan hakimiyyət üçün necə təhlükə mənbəyi olduğunu yaxşı başa düşürdülər. Ona görə də Corc Oruellin kitabı SSRİ-də, habelə sosializm sistemi ölkələrində qəti qadağan olunmuşdu. Uzun illər boyu Qərbin solçu dairələri də əsəri fəal şəkildə boykot edirdilər. Lakin

zaman keçdikcə, “1984”-ün həm Lenin və Stalin tərəfindən bayağılaşdırılmış sosializm ideyalarına, həm də vəhşi Qərb kapitalizminə eyni dərəcədə zərbə olduğu fikri daha çox vətəndaşlıq qazanmağa başlamışdır.

Təsadüfi deyil ki, “1984”-ün rus dilinə ilk rəsmi tərcüməsi yalnız “aşkarlıq epoxasının” başlanması ilə mümkün olmuşdur. Amma o da maraqlıdır ki, hətta aşkarlıq və yenidənqurma dövründə də roman birdən-birə mərkəzə yol tapa bilməmiş, ilk açıq tərcümə Moldovada rus dilində nəşr edilən “Kodri” məcmuəsinin 1988-ci il saylarında işıq üzü görmüşdü. (Eyni ilə yazıçının digər məşhur əsəri — “Heyvanıstan” romanı da ilk dəfə həmin ildə Latviyadakı rusdilli “Rodnik” məcmuəsində çap olunmuşdu). Lakin Sovet ideologiyasının öz altına qoyulmuş bombanı xatırladan bu əsərdən tamamilə xəbərsiz qaldığını düşünmək sadələvhlik olardı. “1984” romanı hələ 1959-cu ildə yalnız məhdud sayda oxucular üçün rus dilinə çevrilmiş və “tam məxfi” qrifi ilə çap edilmişdi. Keçmiş Sov.İKP MKnın İdeologiya şöbəsinin tövsiyəsi və rəhbərliyi altında hazırlanan həmin nəşr, Corc Oruellin təbiri ilə deyilsə, yalnız Daxili Partiya üzvləri — mərkəzi orqanların məsul əməkdaşları üçün nəzərdə tutulmuşdu. Çünki onlar nəyə qarşı və necə mübarizə aparmalı olduqlarını bilməli idilər. Ancaq bir müddətdən sonra həmin tərcümə “samizdata”da yol tapa bilmişdi.

1962-ci ildə isə yenə də İdeologiya şöbəsinin sifarişi ilə rus dilində başqa bir qapalı nəşr — ingilis ədəbiyyatşünası Riçard Ruenin “Corc Oruell. Qaliblər düşərgəsindən qaçan adam” kitabı işıq üzü görmüşdü. Hər iki nəşr Sovet ideoloqlarını Qərbdə get-gedə daha geniş yayılmaqda və çoxsaylı pərəstişkarlar toplamaqda olan Oruell yaradıcılığına qarşı mübarizədə səfərbər etmək məqsədi daşıyırdı.

Qərb dəyərlərinə kəskin tənqidi münasibət məsələsində özünə müttəfiq axtaran Sovet rejimi ötən əsrin 30cu illərində Oruellin simasında potensial tərəfdarlarından birini görür, onunla əməkdaşlığa can atırdı. Hətta onun müstəmləkəçilik əleyhinə yazılmış əsərlərinin rus dilində çapı ilə bağlı planlar da mövcud idi.

Lakin İspaniyadakı vətəndaş müharibəsindən sonra yazıçının Stalinə və kommunist ideologiyasına kəskin mənfi münasibəti körpülərin yandırılması

ilə nəticələndi. Corc Oruell mümkün müttəfiqdən qatı düşməyə çevrildi. Sov.İKP MK İdeologiya şöbəsinə ingilis yazıçısı haqqında hazırlanmış məxfi arayışda bu münasibət dəyişikliyinə səbəbləri belə açıqlanmışdı: “Corc Oruell mahiyyət etibarlı ilə Sovet cəmiyyətinə satira olan “Heyvanıstan” və “1984” romanları ilə şöhrət qazanmışdır. Təsadüfi deyildir ki, “1984” burjua müəlliflərinin, antisovet təbliğatı aparan görkəmli siyasət və dövlət xadimlərinin, iqtisadçıların, filosofların, jurnalistlərin masaüstü kitabına çevrilmişdir”. Ənənəvi çıxış yolu həmin əsərlərin qadağan edilməsində tapılmışdı. Bu isə gözlənilməli kimi bumeranq effekti verərək Oruellin şəxsiyyətinə və yaradıcılığına marağın daha da artmasına səbəb olmuşdu.

VİLAYƏT QULİYEV

BİRİNCİ HİSSƏ

I FƏSİL

Soyuq, günəşli aprel günü idi. Saat on üçü vurdu. Sərt küləkdən qorunmaq üçün çənəsini sinəsinə sıxıb addımlayan Uinston Smit özünü tələsik “Qələbə” yaşayış binasının şüşə qapısından içəri saldı. Amma nə qədər cəld tərənəməyə çalışsa da külək qum qarışıq tozu arxasınca vestibülə doldurdu.

Vestibüldən bişmiş kələm və köhnə döşəmə əskilərinin iyi gəlirdi. Giriş qapısı ilə üz bəz divara içəri üçün çox iri görünən rəngli plakat yapışdırılmışdı. Plakatda nəhəng, eni bir metrədən böyük insan sifəti təsvir edilmişdi. Bu, təxminən qırx yaşlarında, qara lopa bıqlı, kobud görünüşlü, lakin yaraşlıq kişinin portreti idi. Uinston pilləkənə tərəf getdi. Lifti gözləməyin mənası yox idi. Lift hətta ən yaxşı vaxtlarda da nadir hallarda işləyirdi. İndi isə gündüz olduğundan işıqları söndürmüşdülər. Qənaət rejimi işə düşmüşdü — Nifrət Həftəsinə hazırlaşdılar. Mənzili yeddinci mərtəbədə yerləşirdi. Uinstonun otuz doqquz yaşı vardı. Sağ topuğunda damarların genişlənməsi nəticəsində əmələ gəlmiş varikoz yarasından əziyyət çəkirdi. Odur ki, pillələri asta-asta qalxır, arada dayanıb nəfəsini

dərirdi. Bütün mərtəbə meydançalarında liftlə üzbəüz divara vurulmuş plakatlardan ona eyni sifət baxırdı. Portret elə çəkilməmişdi ki, addımını hara atsan, şəkildəki adamın gözləri səni izləyirdi. BÖYÜK QARDAŞ SƏNƏ BAXIR — şəklin altında elə belə də yazılmışdı.

Otaqda tərəvətli səs çuqun istehsalı haqqında nə isə danışır, rəqəmlər oxuyurdu. Səs sağ divardakı tutqun güzgünü xatırladan uzunsov metal lövhədən (ona teleekran deyirdilər) gəlirdi. Uinston düyməciyi burdu. Səs azaldı, amma əvvəlki kimi aydın eşidilirdi. Teleekranın səsini azaltmaq olardı. Tamam söndürməyə isə icazə verilmirdi. Pəncərəyə yaxınlaşdı. Boyu o qədər də uca deyildi. Göy rəngli rəsmi Partiya geyimində isə daha yığcam görünürdü. Saçları açıq rəngdə idi. Çəhrayıya çalan sifəti keyfiyyətsiz sabundan, küt ülgücdən və təzəcə çıxmış qışın sazağından qabıq bağlamışdı.

Bağlı pəncərələrin arxasında soyuq hələ də öz işini görürdü. Külək tozu və kağız parçalarını sovurub sütun kimi havaya qaldırırdı. Günəş çıxsa da səma tünd göy rəngə çalır. Şəhərin hər yerinə yapışdırılmış rəngli plakatlardan başqa qalan nə varsa, hamısı bomboz görünürdü. Küçəyə açılan bütün künc-bucaqlardan lopabığın sifətini görmək mümkün idi. Qarşıdakı binadan da portreti asılmışdı. BÖYÜK QARDAŞ SƏNƏ BAXIR — bu şəklin altında da eyni xəbərdarlıq sözləri yazılmışdı. Tünd qonur gözlər düz Uinstonun sifətinə zillənmişdi. Aşağıda külək küncləri cırılmış plakatı şiddətlə divara çırpır, üstündəki yeganə İNGSOC sözünü gah açıb göstərir, gah da görünməz edirdi. Uzaqda, damların arasında helikopter diqqətini çəkdi. Helikopter leş üstündə uçan milçək kimi dövrə vurub bir anlığa havadan asılı vəziyyətdə qaldı, sonra gözdən itdi. İçərisində pəncərədən mənzillərə nəzarət edən patrullar vardı. Amma bu patrullar elə də qorxulu deyildilər, özünü Fikir Polisindən qorumaq lazım idi.

Uinstonun arxasındakı ekrandan eşidilən səs hələ də çuqun istehsalı və Doqquzuncu Üçillik Planın uğurla yerinə yetirilməsi haqqında üdüləyib tökürdü. Teleekran eyni anda həm səsi yazır, həm də efirə verirdi. Əgər hansısa söz çox yavaşdan, pıçıltı ilə deyilməsəydi, mütləq teleekranın yaddaşına düşürdü. Səsin yazılması bir yana qalsın, tutqun güzgünü xatırladan metal lövhə görünmə əhatəsində olduğu müddətdə həm də adamın təsvirini yaddaşa köçürürdü. Heç kəs o anda özünün nəzarətdə olub-

olmadığını bilmirdi. Fikir Polisinin sənin ekranına hansı qrafik əsasında, hansı zaman fasilələri ilə qoşulduğunu isə yalnız ehtimal etmək mümkün idi. Hər adamın bütün gün ərzində nəzarətdə saxlanması da istisna deyildi. Bir sözlə, istədikləri vaxt ekrana qoşula bilərdilər.

Amma yaşamaq lazım idi. Adamlar da hər sözünün dinlənildiyini, gecə saatlarını çıxmaqla, bütün hərəkətlərinin izləndiyini bildikləri halda instinktə çevrilmiş adətlə həyatlarını davam etdirirdilər.

İndi Uinston arxasını teleekrana çevirmişdi. Belə daha təhlükəsiz idi. Amma adamı bəzən kürəyinin də ələ verdiyini bilirdi. Pəncərəsindən bir kilometrlik məsafədə kirli şəhərin fonunda iş yerinin — Həqiqət Nazirliyinin böyük, ağ binası ucalırdı. Budur, bura Londondur, Birinci Uçuş Zolağının əsas şəhəri, Okeaniya dövlətinin əhali baxımından üçüncü böyük əyaləti! — Uinston səbəbini özü də bilmədiyi narazılıq duyğusu ilə bu fikirləri beynindən keçirirdi. O, Londonun əvvəlki vəziyyəti ilə bağlı uşaqlıq xatirələrini yada salmağa çalışdı. Görəsən, balkonlarına şalbanlardan dayaq verilmiş, pəncərələrinin çoxu kartonla örtülmüş, damlarına dalğavari tənəkə dəmir vurulmuş, uçuq bağça hasarları hər tərəfə uzanmış XIX əsrin zövqsüz binalarının cərgələndiyi küçələr həmişə belə olmuşdu? Həmişəmi bombardmana məruz qalmış yerlərdə əhəng tozu sütun kimi havaya qalxmışdı, daşların altından çıxan çayırıqlar səkiləri basmışdı, bombaların yerlə-yeksan elədiyi tikililərin üzərində toyuq damını xatırladan taxta evlər sıralanmışdı? Yadına heç bir şey sala bilmirdi. Uşaqlıq xatirələri ilə bağlı olan yerlərdə əksəriyyəti savadsızcasına tərtib edilmiş işıqlı reklam lövhələrindən başqa heç nə qalmamışdı.

Həqiqət Nazirliyi — Yenidildə “Həqnaq” — ətrafdakı tikililərin hamısından heyrətamiz dərəcədə seçilirdi. Ağappaq beton divarları günəş işığında bərq vuran bu ehram şəkilli nəhəng bina pillə-pillə üç yüz metrə qədər yüksəlirdi. Uinston dayandığı yerdən onun fasadında səliqəli hərflərlə yazılmış üç Partiya şüarını oxuya bilirdi:

MÜHARİBƏ — SÜLHDÜR

AZADLIQ — KÖLƏLİKDİR

CƏHALƏT — QÜVVƏDİR

Deyilənə görə, Nazirliyin binasında təkcə yer səthindən yuxarıdakı otaqların sayı üç minə çatırdı. Bina eyni qayda ilə həm də yerin dərinliklərinə kök atmışdı. Londonun müxtəlif səmtlərində bu ölçü və görünüşdə daha üç nəhəng tikili vardı. Çox yüksəyə qalxdıqlarından, habelə memarlıq baxımından ətrafdakı binalardan kəskin fərqləndiklərindən “Qələbə” yaşayış evinin damından onların hamısını eyni vaxtda aydın görmək olurdu. Binalarda nəhəng dövlət aparatının aralarında bölündüyü dörd Nazirlik yerləşirdi. Həqiqət Nazirliyi informasiya, təhsil, asudə vaxtın təşkili və incəsənət məsələləri ilə, Sülh Nazirliyi müharibə, Sevgi Nazirliyi ictimai asayişin mühafizəsi, Rifah Nazirliyi iqtisadiyyatla məşğul olurdu. Yenidildə Nazirliklər müvafiq şəkildə Həqnaz, Sülhnaz, Sevnaz və Rifnaz adlanırdı.

Sevgi Nazirliyi həqiqətən də insanın canına qorxu salırdı. Binada yerli-dibli pəncərə yox idi. Uinston bir dəfə də olsun bu Nazirliyin kandarından içəri ayaq basmamışdı. İçəri girmək nədir, heç yarım kilometrlik məsafədə onun həndəverinə hərlənməmişdi. Rəsmi əsas olmadan binaya düşmək mümkün deyildi. Həm də bundan ötəri tikanlı məftillərin, polad qapıların, gözəgörünməyən yerlərdə gizlədilmiş pulemyot yuvalarının bütöv bir labirintindən keçmək lazım idi. Hətta binanın bayır hasarına yaxın küçələrdə də ucu toppuzlu dəyənəklərlə silahlanmış, sifətdən qorillaya bənzəyən qara paltarlı təhlükəsizlik xidməti əməkdaşları keşik çəkirdilər.

Uinston sərt hərəkətlə geri döndü. Sifətinə teleekranla üz bəüz gələrkən daha məqbul sayılan sakit nikbinlik ifadəsi verdi. Otaqdan kiçik mətbəxə keçdi. Günün bu saatında Nazirlikdən çıxmaqla yeməxanadakı naharını qurban verməli olmuşdu. Mətbəxdə bir fal qara çörəkdən başqa dilə vurulası bir şey tapmayacağını dəqiq bilirdi. Çörəyi də sabah səhər yeməyinə saxlamaq lazım idi. Rəfdən ağ rəngli etiketində “QƏLƏBƏ CİNİ” yazılmış rəngsiz maye dolu şüşəni götürdü. Bu, çinlilərin düyü arağı kimi bozbulanıq, neft tamı verən tünd içki idi. Uinston fincanı ağzına qədər doldurdu, özünü toplayıb dərman içirmiş kimi içkini birnəfəsə başına çəkdi.

Sifəti dərhal qızardı. Gözlərindən yaş axdı. Elə bil, nitrat turşusu içmişdi. Üstəlik də içəndən sonra adamda elə təəssürat yaranırdı ki, sanki kimsə

rezin dəyənəklə başının arxasına döyəcləyir. Amma bir an sonra mədəsinə düşən od söndü, dünya gözlərinə daha baxımlı görünməyə başladı. Üzərinə “Qələbə siqareti” yazılmış əzik qutudan siqaret götürdü. Fikri dağınıq olduğundan onu bir müddət əlində başaşağı saxladı. Nəticədə tütünün çoxu döşəməyə səpələndi. Uinston növbəti siqaretlə daha ehtiyatlı davrandı. Otağa qayıdıb teleekranın sol tərəfindəki kiçik masasının arxasında oturdu. Siyirmədən qələm, mürəkkəbqabı, üzərinə mərməri xatırladan qırmızı cild çəkilməmiş qalın, kvadrat şəkilli qeyd kitabçasını çıxardı.

Nədənsə mənzilindəki teleekranın yeri bir qədər fərqli seçilmişdi. O, bütün otağı nəzarətdə saxlamağa imkan verən qarşı divara deyil, pəncərə ilə üzbəüz bərkidilmişdi. Teleekranın bir tərəfində, divarda o qədər də dərin olmayan girinti vardı. Yəqin, evi tikəndə kitab rəfləri üçün nəzərdə tutmuşdular. Uinston indi orada oturmuşdu. Stulu lap irəli çəkib dizlərini divara, sinəsini masaya yapışdıranda teleekranın baxış bucağından çıxır, gözəgörünməz olurdu. Əlbəttə, səsi dinlənilirdi, lakin daldalandığı müddət ərzində özü görünmürdü. Otağın qeyri-ənənəvi quruluşu da onu indi məşğul olmaq istədiyi işə həvəsləndirən amillərdən biri idi.

Bundan əlavə, az öncə siyirmədən çıxardığı qeyd kitabçasının da rolu az olmamışdı. Kitabça həqiqətən də gözəl idi. Doğrudur, süd rəngli yumşaq vərəqləri köhnəlikdən bir az saralmışdı. Bu da azı qırx il əvvəl in istehsalı olduğunu düşünməyə əsas verdi. Uinstonun fikrincə, qeyd kitabçasının yaşı çox da ola bilərdi. Onu şəhərin kasıb məhəllələrindən birində (dəqiq yerini xatırlamırdı) köhnə-kürüş satılan dükanda görmüş, dərhal da almaq qərarına gəlmişdi. Partiya üzvlərinə adi mağazalara getmək məsləhət görülürdü. Bu “sərbəst bazarda mal və əmtəə əldə etmək” hesab olunurdu. Ancaq belə qadağalara o qədər də ciddi əhəmiyyət vermirdilər. Çünki ayaqqabı bağı, yaxud ülgüç kimi xırdavat şeylərini başqa cür tapmaq mümkün deyildi. Həmin axşam Uinston tələsik sağına-soluna baxıb özünü dükana salmış, iki dollar əlli sent verib qeyd kitabçasını almışdı. İlk anda bunu nə məqsədlə etdiyini özü də anlamamışdı. Kitabçanı çantasına qoyub gizlicə evə gətirmişdi. Hətta içərisində heç nə yazılmasa da, aşkara çıxarılsa, sahibinə baş ağrısı yarada bilərdi.

İndi qeyd kitabçasında gündəlik yazmaq istəyirdi. Bu, qanuna zidd deyildi (artıq qanunlar özləri mövcud olmadığından qanuna zidd sayıla biləcək heç

nə qalmamışdı), lakin gündəlik aşkara çıxarılsa, Uinstonu edam cəzası, ən yaxşı halda isə icbari əmək düşərgəsində iyirmi beş illik həbs gözləyirdi. Qələmi mürəkkəbə batırdı, vərəqə ləkə salmamaq üçün ehtiyatla kənara çırpdı. Qələm də köhnə dövrün yadigarı sayılırdı. İndi belə qələmlə nadir hallarda qol çəkirdilər. Onu da əl altından, həm də böyük çətinliklə tapmışdı. Düşünürdü ki, süd rəngli bu gözəl kağız yalnız əsl qələmlə yazılmağa layiqdir, onu kimyəvi karandaşla korlamaq olmaz. Əslində Uinston əllə heç nə yazmırdı. Çox qısa qeydləri çıxmaq şərti ilə hər şeyi nitq yazara diktə edirdi. İndi isə diktədən, ümumiyyətlə, söhbət gedə bilməzdi.

Qələmi mürəkkəbə batırdı, bir anlıq duruxub qaldı. Qarnından ani sancı keçdi. Qələmi kağıza toxundurmaq artıq geriye heç bir yol qoymamaq deməkdi. Uinston kiçik, əyri hərflərlə tarixi yazdı:

4 aprel 1984-cü il

Stulun arxasına söykəndi. Bütün varlığına tam bir köməksizlik hissi hakim kəsilmişdi. İlk növbədə indi həqiqətən də 1984-cü il olub-olmadığını bilmirdi. Hər halda buna yaxın tarix idi, çünki özünün 39 yaşına olduğunu əmindir. Deməli, ya 1944, ya da 1945-ci il doğumlu idi. Amma indi bir-iki il yanlışlığa yol vermədən hər hansı tarixi müəyyənləşdirmək müşkülə çevrilmişdi.

Qəflətən düşündü ki, bu gündəliyi kimin üçün yazır? Gələcək üçün, hələ yer üzündə olmayanlar üçün. Bir anlıq fikri kağıza yazdığı, özünə də şübhəli görünən tarixin ətrafında dolaşdı. Yenidildəki *ikifikirlilik* məfumu yadına düşdü. Başlamaq istədiyi işin miqyası ona yalnız indi aydın oldu. Gələcəklə necə ünsiyyət qura bilərdi? Axı, mahiyyət etibarlı ilə bu qeyri-mümkündür. Ola bilsin ki, sabah da bu günə oxşasın və nəticədə yazdıqlarına heç bir əhəmiyyət verən tapılmasın. Yaxud zaman dəyişə bilər, amma onda da çəkdiyi iztirablar gələcək nəsillərə heç bir şey deməyəcək.

Bir müddət gözlərini səfehçəsinə kağıza zilləyib oturdu. Teleekranın ahəngi dəyişmişdi, indi oradan sərt hərbi musiqi eşidilirdi. Maraqlıdır, Uinston nəinki fikirlərini ifadə etmək qabiliyyətini yadırgamışdı, hətta yazmaq istədiklərini də yaddan çıxarmışdı. Neçə həftə idi ki, özünü bu ana

hazırlayırdı. Heç ağına gəlməmişdi ki, burada cəsarətdən başqa da nəşə tələb edilir. Sadəcə yazmaq o qədər də çətin iş olmamalı idi. Bütün qayəsi, məramı uzun illərdən bəri beynində gəzdirdiyi bitib-tükənmək bilməyən həyəcan dolu monoloqu kağıza köçürmək idi. Amma deyəsən, belə imkan yarananda monoloq özü yoxa çıxmışdı. Topuğunun yarası dözülməyəcək dərəcədə incitsə də, ayağını qaşımağa ürək eləməirdi. Çünki bu həmişə iltihabla nəticələnirdi. Saniyələr ötüb keçirdi. Qarşısındakı səhifənin boşluğundan, topuğundakı yaranın göynərtisindən, qulağı deşən musiqidən, “cin”in gətirdiyi yüngül məstlik havasından başqa heç nə barədə düşünə bilmirdi.

Yazmağa qəflətən, həm də sanki vahimə içərisində başladı. Qələmindən çıxanları özü də çox dumanlı anlayırdı. Uşaq xəttinə bənzəyən hərflərin sıralandığı sətirlər gah səhifənin yuxarisına qalxır, gah aşağı enirdi. Əvvəlcə baş hərfləri, sonra isə nöqtə-vergülü də tamam yaddan çıxararaq yazırdı:

4 aprel 1984-cü il. Dünən axşamkı kino. Ancaq müharibə filmləri. Biri çox yaxşı idi haradasa Aralıq dənizində içi qaçqınlarla dolu gəmini bombalayır dılar nəhəng, çox kök bir kişinin üzüb aradan çıxmaq istəməsini helikopterin isə onu təqib etməsini göstərən kadrlar adamları yamanca əyləndirdi əvvəlcə həmin kişinin delfin kimi suda necə batıb-çıxdığını görürdün, sonra onu helikopterin nişangahından görürdün sonra o güllələrdən dəlmədeşik edilmiş halda suyun üzünə çıxır ətrafındakı su çəhrayı rəng alır sonra da elə bil bədənindəki güllə dəşiklərindən qarnına su dolduğu üçün qəflətən batır o dənizin təkində görünməz olanda tamaşaçılar gülməkdən özlərini saxlaya bilmirdilər. sonra içi uşaqlarla dolu xilasedici qayıq və onun başı üzərində fırlanan helikopter. qayığın burun tərəfində orta yaşlı qadın oturmuşdu yəhudiyə bənzəyirdi qucağında isə təxminən üç yaşlı oğlan uşağı vardı. uşaq qorxudan çığırıp ağlayır başını qadının döşləri arasında gizlətməyə çalışırdı. elə bil təzədən anasının bətninə qayıtmaq istəyirdi qadın isə onu sakitləşdirir özü qorxudan gömgöy göyərsə də daim əllərini sipər edib uşağı qoruyurdu. əllərini uşağının başı üstündə elə tuturdu ki sanki bu yolla onu güllələrdən qoruya biləcək. sonra helikopterdən onların üstünə iyirmi kiloqramlıq bomba atdılar. dəhşətli partlayış, qayıq param-parça oldu sonra əla bir kadr qopmuş uşaq əlləri düz yuxarı, göyə tərəf uçar

helikopterin burun tərəfində quraşdırılmış kamera əlin uçuşunu işləyir partiya üzvlərinin oturduqları sıralardan gurultulu alqış səsləri eşidildi zalın prollar oturan tərəfindən isə bir qadın ayaqlarını yerə çırparaq səs-küy saldı. dedi ki belə səhnələri uşaqların yanında göstərmək olmaz dedi ki bu heç yerə yazılası şey deyil uşaqlara göstərməyə haqları yoxdur polislər gəlib onu zaldan çıxarana qədər səs-küy saldı düşünürəm ki ona bir şey eləsinlər prolların danışığına heç kim fikir vermir bu da tipik prol reaksiyası idi onlar heç vaxt...

Əlləri ağrıdığından yazmağı dayandırdı. Bütün bu cəfəngiyatı qeyd kitabçasına nə üçün köçürdüyünü özü də bilmirdi. Amma maraqlı idi: kağızın üstündə qələm hərəkət etdikcə, yaddaşında tamam başqa hadisə canlanırdı. Həm də elə dəqiq, görümlü lövhələrlə canlanırdı ki, lap bu dəqiqə götür yaz... Birdən başa düşdü ki, məhz həmin hadisəyə görə tələsik evə qayıdıb və gündəlik tutmaq qərarına gəlib.

Hadisə bu gün səhər Nazirlikdə baş vermişdi. Əgər belə müəmmalı hadisəyə “baş vermişdi” demək mümkünsə...

Saat 11-ə yaxınlaşırdı. Uinstonun işlədiyi Sənədləşdirmə Departamentinin əməkdaşları kreslolarını kabinələrindən çıxarıb zalın ortasına, böyük teleekranın qarşısına düzürdülər. Bir az sonra Nifrət İkidəqiqəliyi başlayacaqdı. Uinston orta sıralardakı yerini tutmaq istəyirdi ki, sifətdən tanıdığı, amma heç vaxt təmasda olmadığı iki nəfərin də gözlənilmədən zala gəldiklərini gördü. Biri koridorda tez-tez rastlaşdığı qız idi. Adını bilmirdi, ancaq Ədəbiyyat Departamentində işlədiyindən xəbəri vardı. Onu bəzən əlləri yağa bulaşmış halda, qayka açarları ilə gördüyündən roman yazan maşınlara texniki xidmət bölməsində çalışdığını düşünürdü. Özünə inamlı adam təsiri bağışlayırdı. 2627 yaşlarında olardı. Çil basmış sifəti, sıx qara saçları vardı. İdmançı kimi iti, sərrast addımlarla yeriyirdi. Belinə bir neçə dəfə doladığı, üzərində Gənclərin Antiseks Liqasının emblemi olan qırmızı qurşaq onsuz da qabarıq olan budlarını daha dolğun nəzərə çarpdırırdı. Uinston qızı gördüyü ilk andan ondan xoşu gəlməmişdi. Səbəbini özü yaxşı bilirdi. Qızın davranış və hərəkətlərindən daim xokkey meydançasının, soyuq suda çimməyin, turist yürüşlərinin, bir sözlə, başdan-başa nizamlı həyat tərzinin ab-havası duyulurdu. Uinston ümumiyyətlə qadınları sevmirdi. Cavan, gözəl qızlardan isə heç xoşlanmırdı. Çünki qadınlar,

xüsusən də cavan qızlar Partiyanın ən qızğın tərəfdarları idilər. Şüarları hava, su kimi udurdular, könüllü casusluq edir, hər yerə baş vurub mütləq bir nöqsan tapmağa çalışırdılar. Bu qız isə ona başqalarından da təhlükəli görünürdü. Bir dəfə təsadüfən koridorda rastlaşarkən sanki daxilinə nüfuz etmək istəyirmiş kimi yanakı nəzərlərlə Uinstonu elə diqqətlə baxmışdı ki, bir anlıq canına qorxu düşmüşdü. Hətta qızın Fikir Polisinin agenti olmasını düşünmüşdü. Əslində, ehtimalının həqiqətə qətiyyənlə uyğun gəlmədiyini özü də bilirdi. Lakin hər dəfə onu yaxınlığında görəndə qorxu və düşmənçilik qarışıq qəribə hisslər keçirirdi.

İkinci adam isə Daxili Partiyanın üzvü O`Brayen idi. O`Brayenin tutduğu çox mühüm, əlçatmaz vəzifə ilə bağlı Uinstonun yalnız dumanlı təsəvvürləri vardı. Qara uniformalı Daxili Partiya üzvünün yaxınlaşdığını görəndə teleekranın qarşısına toplaşanlar bir anlıq səslərini kəsdilər. O`Brayen yoğun boynu, kobud, məzəli, həm də qəddar sifəti ilə diqqəti çəkən hündürboylu, cantaraq kişi idi. İlk baxışdan zəhmli görünsə də, ürəyəyatımlı ədalətli ilə seçilirdi. Tez-tez eynəyini qaldırıb təzədən burnunun üstündəki yerini rahatlaması xüsusən xoş təsir bağışlayırdı. Bu səciyyəvi hərəkətdə nə isə bir centlmenlik sezilirdi. Zərif əda ilə ətrafındakılara əlindəki tütün qutusundan burunotu götürməyi təklif edən XVIII əsr zadəganı — bu cür müqayisələrlə düşünməyi bacaranların O`Brayenlə bağlı ağıllarına gələn ilk fikir belə ola bilərdi. Uzun illər ərzində Uinston onu cəmi-cümlətən bir neçə dəfə görmüşdü. Amma həmişə naməlum bir hissəni onu O`Brayenə tərəf çəkmişdi. Məsələn təkcə Daxili Partiya üzvünün ağır çəkili boksçu görkəmi ilə zərif ədalətli arasında ziddiyyətdə deyildi. Uinston buna tam əmin olmasa da, O`Brayenin siyasi baxışlarının liberallığından şübhələnirdi. Daha doğrusu, özünü buna inandırmağa çalışırdı. O`Brayenin sifəti adamı belə fikirlərə düşməyə vadar edirdi. Amma bəlkə də sifətində ehkamlara şübhə yox, sadəcə ağıl öz ifadəsini tapmışdı. İstənilən halda, təkliddə qalmaq və teleekranın hər şeyi görənlərindən gizlənmək imkanı yaransaydı, O`Brayen hər şey haqda danışmağın mümkün olduğu adam təsiri bağışlayırdı. Uinston heç vaxt ehtimalının həqiqətə nə qədər uyğun gəldiyini dəqiqləşdirməyə çalışmamışdı. Əslində, bunun bir yolu da yox idi. Koridordan keçən O`Brayen saatına baxıb vaxtın çatdığını görmüş və deyəsən, Nifrət İkidəqiqəliyi başa çatana qədər Sənədləşdirmə

Departamentində qalmağa qərar vermişdi. Uinstonla eyni sırada, ondan bir kreslo aralı oturmuşdu. Aradakı boş yeri qonşu kabinetdə işləyən balacaboy, kül rəngli saçları olan qadın tutmuşdu. Qarasaç qız onun arxasında oturmuşdu.

Bir an sonra divardakı böyük teleekrandan dəhşətli uğultu və cingilti səsləri eşidildi. Elə bil nəhəng, çarxları heç zaman yağılanmamış bir maşın ekrandan düz zalın içərisinə, tamaşaçıların üstünə gəlirdi. Ətrafı bürümüş səsdən adamın tükləri biz-biz olur, dişləri bir-birinə dəyib şaqqıldayırdı. Nifrət başlanmışdı.

Həmişə olduğu kimi, ekranda Emmanuel Qoldsteynin — Xalq Düşməninin sifəti göründü. Zalın müxtəlif səmtlərində tamaşaçılar arasından uğultu keçdi. Kül saçlı balacaboy qadın qorxu və nifrətdən əcəyib səslə ciyildədi. Xain və satqın Qoldsteyn nə vaxtsa (o qədər uzaq keçmişdə ki, daha heç kəs xatırlamırdı) Partiyanın az qala Böyük Qardaş səviyyəli liderlərindən olmuşdu. Sonra əksinqilabi fəaliyyət yolunu tutmuş, nəticədə ölüm cəzasına məhkum edilmişdi. Lakin sirli şəkildə qaçıb aradan çıxıb bilməmişdi. Nifrət İkidəqiqəliyinin proqramı günbəgün dəyişilirdi. Əsas hədəf isə həmişə Qoldsteyn olurdu. O, ilk xain, Partiyanın təmizliyinə ləkə vuran ilk yaramaz idi. Partiya əleyhinə yönəlmiş bütün cinayətlər, ziyankarlıq və satqınlıq halları, təxribatlar, zərərli təmayüllər və qorxulu fikirlər birbaşa onun nəzəriyyəsiindən qidalanırdı. İndiyə qədər sağ-salamat yaşayırdı, haradasa öz çirkin fəaliyyətini davam etdirirdi. Bəzilərinin fikrincə, okeanın o tayına qaçmış, xarici ağalarının himayəsinə sığınmışdı. Burada, Okeaniyanın özündə gizləndiyi haqda da şayiələr dolaşırdı.

Uinston çətinliklə nəfəs alırdı. Ağrılı hissələrin qəribə qarmaqarışılığını öz içində yaşamadan Qoldsteynin sifətinə heç vaxt baxa bilmirdi. Boz saçların haləsindəki əti sümüklərinə yapışmış yəhudi sifəti, keçi saqqalına bənzəyən kiçik saqqal — ilk baxdığında ağıllı sifəti vardı. Amma bu sifətdən həm də daim insanı özündən kənara itələyən bir ifadə oxunurdu. Uzun, gəmirəkli burnunun düz ucuna düşən gözlüyü üzünün səfeh qocavari ifadəsini daha da gücləndirirdi. Görünüşündən qoyuna oxşayırdı, səsi də elə qoyun mələrtisini xatırladırdı. Həmişəki kimi Qoldsteyn yenə ağı köpüklənə-köpüklənə Partiya əhkamlarına qarşı hücumu keçmişdi. İddiaları o qədər cəfəng və gülünc idi ki, balaca uşaq da onları asanlıqla darmadağın edə

bilərdi. Lakin bununla belə, sözləri müəyyən inandırıcılıqdan məhrum olmadığından tez hissə qapılan, təcrübəsiz adamları təsiri altına sala bilərdi. Qoldsteyn yenə Böyük Qardaşı söyüb-yamanlayır, Partiyamın aparıcı rolunu inkar edirdi. Avrasiya ilə dərhal sülh sazişi imzalanması tələbini irəli sürürdü. Söz, mətbuat, sərbəst toplaşma və fikir azadlıqlarının təmin olunmasına çağırırdı. İsterik səslə inqilaba xəyanət edilməsi haqqda qışqırıb-bağırırdı. Partiya natiqlərinin ənənəvi üslubuna parodiya kimi səslənən tələsik, sözçülüklə dolu nitqlərində Yenidil ünsürlərindən yararlanmağı da unutmurdu. Bəzən hətta adi Partiya üzvünün gündəlik həyatda istifadə etdiyindən də çox Yenidil sözləri işlədirdi. Qoldsteynin cəfəng, hətərən-pətərən iddialarının arxasında hansı qüvvələrin dayandığına şübhə yeri qoymamaq üçün bütün çıxışı boyu ekrandan, başının üstündən küt, ifadəsiz sifətli Avrasiya əsgərləri sonu görünməyən sıx sıralarla addımlayıb keçirdilər. Onlar dəstə-dəstə ekranın dərinliklərindən üzə çıxır, bir anlığa iri planda görünür, sonra yerlərini eynən özləri kimi digər balacaboy, yapalaq soydaşlarına verib yox olurdular. Asfalta dəyən əsgər çəkmələrinin boğuq tappıltısı Qoldsteynin qoyun mələrtisini xatırladan səsinə müşayiət edirdi.

Nifrət İkidəqiqəliyi təxminən otuz saniyə əvvəl başlamışdı. Lakin zaldakı tamaşaçıların yarıdan çoxu artıq qəzəb dolu intiqam nidalarını saxlaya bilmirdilər. Bu qoyun sifətli özündənrazı adamı, onun arxasındakı Avrasiya əsgərlərinin qorxunc qüvvəsini görmək hiddət və qisas hissənin ortaya çıxması üçün yetərli idi. Digər tərəfdən, Qoldsteyn görünüşü və fikirləri ilə də dərhal qorxu, qəzəb doğururdu. Ona bəslənən nifrət Avrasiya, yaxud İstasiyaya olan nifrətlə müqayisədə daha dəyişməz, hətta əbədi sayıla bilərdi. Çünki adətən Okeaniya bu dövlətlərdən biri ilə müharibə vəziyyətində olanda o biri ilə sülh sazişi bağlayırdı. Amma qəribə görünən başqa şey idi. Hamı Qoldsteyni aşağılasa da, hamı ona nifrət bəsləsə də, hər gün, bəlkə də gündə min dəfə təlimi rədd olunsada, nəzəriyyəsinin daşı daş üstündə qoyulmasada, mitinqlərdə, teleekranda, qəzetlərdə, kitablarda fikirləri cəfəngiyat kimi gülüş, istehza hədəfinə çevrilsə də, daim ələ salınsada, nüfuzu əsla azalmırdı. Həmişə onun tələsinə düşən, onun sözlərindən şirniklənən sadələvh adamlar tapılırdı. Elə gün olmurdu ki, Fikir Polisi Qoldsteynin təsirinə qapılan, onun əmri ilə hərəkət edən casus və ziyankarları tapıb aşkara çıxarmasın. Qoldsteyn güclü gizli orduya, Dövləti

devirməyə çalışan geniş sui-qəsdçilər şəbəkəsinə rəhbərlik edirdi. Şəbəkənin Qardaşlıq adını daşdığı ehtimal olunurdu. Qoldsteynin bütün yaramaz fikirlərin məcmusu kimi şöhrət qazanan və gizli şəkildə yayılan kitabı haqqında pıçıltı ilə danışırıldı. Əsərin adını bilən yox idi. Adamlar onu sadəcə *kitab* adlandırırıldı. Amma ortalıqda gəzən söhbətlərin boş şayiələr olduğunu da yaxşı başa düşürdülər. Mövzudan yayınmaq imkanı yarananda hər bir Partiya üzvü Qardaşlıq və *kitab* məsələsinə toxunmamağı daha üstün tuturdu.

İkinci dəqiqənin başlanğıcında nifrət özünün son həddinə çatmışdı. Adamlar teleekrandan gələn qoyun mələrtisinə bənzər səsi batırmaq üçün yerlərindən sıçrayıb gücləri gəldikcə qışqırırıldı. Kül saçlı, balacaboy qadın hiddətindən qıpqırmızı qızarmışdı, ağzı sudan bayıra atılmış balığın qəlsəmələri kimi açılıb-yumulurdu. Hətta O`Brayenin kobud sifəti də pörtmüşdü. O, kreslosunda şax oturmuşdu, geniş sinəsi dəniz qabarma və çəkilmələrində olduğu kimi qalxıb-enirdi. O`Brayendən arxa sırada oturan qarasaç qız isə birdən var səsi ilə “Donuz! Donuz! Donuz!” — deyə qışqırmağa başladı və əlindəki ağır Yenidil lüğətini var gücü ilə teleekrana tolamazladı. Lüğət Qoldsteynin burnuna dəyib döşəməyə düşdü. Qoyun mələrtisini xatırladan səs kəsilmək bilmirdi. Bu ara Uinston adamlara qoşulub qışqırdığının, qarşıdakı kreslonu qəzəblə təpiklədiyinin fərqinə vardı. Nifrət İkidəqiqəliklərində dəhşətli şey hamının eyni cür hərəkət etməsi deyildi. Əksinə, ən qorxulusu hətta istəsən belə bu ümumi prosesdən kənarda qala bilməməyin idi. Otuz saniyə keçəndən sonra artıq ətrafındakıları yamsılamağa ehtiyac duyulmurdu. Elə bil hamının bədənindən güclü elektrik cərəyanı keçirdi, hamıya qorxu və intiqam hissi hakim kəsilirdi, hamı öldürmək, işgəncə vermək, ağır çəkilə vurub kiminsə başını parçalamaq istəyirdi. Adamlar üz-gözlərini əyir, qışqırıb nifrən yağdırır, göz görə-görə dəlilik həddinə çatırıldı. Həm də bu qəzəb mücərrəd və hədəfsiz idi. Fənər işığı kimi onun da istiqamətini istənilən səmtə yönəltmək olurdu. Bəzən Uinston nifrətinin qətiyyən Qoldsteynə deyil, əksinə, Böyük Qardaşa, Partiyaya, Fikir Polisinə qarşı çevrildiyinin fərqinə varırıldı. Belə məqamlarda küfr və qəzəb hədəfi olan bu tənha yadfikirlinin, yalan dünyasında sağlam ağıl və həqiqətin bu yeganə mühafizinin tərəfində dayandığını hiss edirdi. Bir saniyə sonra isə o, yenidən kütləyə qoşulur, Qoldsteyn haqqında deyilənlərin hamısını həqiqət

kimi qəbul edirdi. Belə anlarda Böyük Qardaşa bəslədiyi gizli nifrət sitayişə çevlirdi. Böyük Qardaş əlçatmaz büt kimi hamının və hər kəsin başı üzərində yüksəlirdi, Asiya ordularının qarşısında qorxubilməz, qüdrətli sərkərdə kimi dayanır, əsl alınmaz qala təsiri bağışlayırdı. Qoldsteyn isə cəmiyyətdən qovulmasına, tənhalığına, hətta mövcudluğunun sual altında olmasına baxmayaraq, təkcə elə səsinin gücü ilə adamların gözünə sivilizasiya binasını dağıtmağa qadir qorxunc sehrbaz cildində görünürdü.

Bəzən belə anlarda nifrəti şüurlu şəkildə tamam başqa şəxsə də yönəltmək olurdu. Uinston gecə yarısı dəhşətli qarabasmadan ayılıb özündə başını yastıqdan qaldırmağa güc tapan adam kimi bütün qüvvəsini toplayaraq ekrandakı sifətə bəslədiyi nifrəti arxa sıradakı qarasaç qıza tuşladı. Xəyalından biri-birindən gözəl, cəlbedici səhnələr keçdi. Onu rezin dəyənəklə ölüncəyə qədər budayardı; onu lüt soyundurub dirəyə sarıyar, Müqəddəs Sebastian kimi bədənini oxlarla dəlik-deşik edərdi; onu ləzzətlə zorlayar, orqazm anında isə bıçağı düz boğazına saplardı. İndi ona *nə üçün* nifrət etdiyinin səbəbini əvvəlkindən daha aydın başa düşürdü. Gənc, gözəl və antiseks əhvali-ruhiyyəli olduğuna görə, bu qızla bir yatağa girmək istədiyinə, amma niyyətinin heç vaxt baş tutmayacağını bildiyinə görə, qucaqlanmaqdan, oxşanmaqdan ötrü yaradılmış nazik, yumşaq belində Uinstonun əlini deyil, əlçatmazlığın hamıya meydan oxuyan rəmzini — qırmızı qurşağı gəzdirdiyinə görə!

Nifrət son həddə çatmışdı. Qoldsteynin səsi həqiqi qoyun mələrtisinə çevrilmişdi. Sifəti də eyni ilə küt qoyun sifətini xatırladırdı. Sonra bu qoyun sifəti teleekrandan düz üstlərinə gələn iri, qorxunc Avrasiya əsgərinin simasında əriyərək görünməz oldu. Əsgər isə sanki ekrandan birbaşa zalı nişan alaraq avtomatdan aramsız atəş açmağa irəliləyirdi. Qabaq sıralarda oturanların bəziləri özlərini qeyri-iradi kreslonun söykənəcəyinə sıxdılar. Bir an sonra hamı rahatlıqla nəfəs aldı. Böyük Qardaşın qarasaçlı, qarabıqlı, həyat gücü və ilahi sakitliklə dolu sifəti ekranı tutaraq düşməni görünməz etdi. Böyük Qardaşın nə dediyini heç kim eşitmirdi. Lakin döyüşün qızgın çağında sərkərdənin əsgərləri ruhlandırmaq üçün qışqırdığı bir neçə anlaşılmaz söz kimi onun dedikləri də mənasından asılı olmayaraq sadəcə ən çətin anda səsi eşidildiyinə görə ürəklərdə inam doğururdu. Sonra Böyük

Qardaşın sifəti tədricən ekrandan çəkildi, yerində iri hərflərlə yazılmış üç Partiya şüarı görüldü:

MÜHARİBƏ — SÜLHDÜR

AZADLIQ — KÖLƏLİKDİR

CƏHALƏT — QÜVVƏDİR

Artıq kadr arxasında qalsa da, Böyük Qardaş sanki hələ bir neçə saniyə də teleekrandan adamlara baxırdı. Buraxdığı təəssürat elə güclü idi ki, Partiya şüarlarının arxasından hamının gözünə yenə onun siması görünürdü. Kül saçlı balacaboy qadın özünü az qala qabaqdakı kreslonun üstünə yıxmışdı. Hönkürtü içində çətinliklə anlaşılan səsi ilə “Xilaskarım!” — deyə əllərini teleekrana tərəf uzatmışdı. Sonra barmaqlarını gözlərinin qabağına tutdu. Adama elə gəlirdi ki, o, yavaşcadan dua sözlərini pıçıldaıyır.

Elə bu anda zaldakıların bir dəstəsi ayağa qalxıb nisbətən yavaş, lakin ahəngdar səslə “BEE-QE!, BEE-QE!” — deyə qışqırmağa başladı. Onlar B səsini uzadaraq arada fasilə verir, sonra kəskin vurğu ilə Q-ni əlavə edirdilər. Ağır dalğalarla hər tərəfə yayılan bu çığırtilarda ibtidai icma dövrünü xatırladan nəşə vardı. Adamda elə təəssürat yaranırdı ki, sanki bu çığırtiların ardınca çılpaq ayaqların tappılısı və iri tam-tamların gurultusu eşidiləcək. Qışqırıq səsləri təxminən yarım dəqiqəyə qədər çəkdi. Hisslərin cuşa gəldiyi məqamlarda belə nəqarətlər tez-tez eşidilirdi. Bu, müəyyən dərəcədə Böyük Qardaşın müdrikliyinə və böyüklüyünə oxunan himn idi. Lakin daha çox özünühipnoz, olan-qalan ağıl və şüuru da ritmik səs-küydə batırmaq, yox etmək cəhdi idi. Uinston içində bir buz soyuqluğu hiss etdi. Nifrət İkidəqiqəliklərində ümumi dəlilikdən kənarda qalmağa gücü çatmasa da bu vəhşi, ibtidai “BEE-QEE! BEE-QE!” — qışqırtiları onu həmişə dəhşətə gətirirdi. Təbii ki, hamıya qoşulub qışqırırdı. Başqa cür mümkün deyildi. Hisslərini gizlətmək, sifətinin ifadəsini nəzarətdə saxlamaq, başqalarının hərəkətlərini təkrarlamaq — bunlar hamısı adi hala çevrilmişdi. Lakin arada bir-iki saniyə elə vəziyyət yaranmışdı ki, gözlərinin ifadəsi onu asanlıqla ələ verə bilərdi. Və həmin heyrətamiz

hadisə də elə o bir-iki saniyədə baş vermişdi. Əlbəttə, əgər həqiqətən belə şey olmuşdusa...

Bir anlığa nəzərləri O`Brayenin baxışları ilə qarşılaşdı. O`Brayen ayaq üstə dayanmışdı. Deyəsən, az öncə eynəyini çıxarmışdı. İndi adətkərdə hərəkətlə yenidən burnunun üstündə onun yerini rahatlayırdı. Saniyənin hansısa hissəsində baxışları toqquşdu və Uinston bayaqkı mənzərənin qətiyyənlə gözüne görünmədiyinə bir daha əmin oldu: Bu, *həqiqət* idi! O`Brayen də eynən onun kimi düşünür. Hansısa yanlışlıqdan söhbət gedə bilməz! Sanki beyinləri arasında gizli rabitə yaranmış, fikirlər sürətlə bir gözdən o birisinə axmışdı. “Mən də sizinləyəm, — O`Brayen sanki belə deyirdi. — Sizin hisslərinizi yaxşı başa düşürəm. Bezdiyinizi, iyrendiyinizi, nifrət elədiyinizi anlayıram. Narahat olmayın. Mən sizin tərəfinizdəyəm”. Lakin zəkanın gözüne görünən ani parıltı çox tez söndü və O`Brayenin sifəti hamının kimi ifadəsiz görkəm aldı.

Günün hadisəsi bu idi. Uinston indi iki-üç saat öncə gördüyünün həqiqiliyinə o qədər də əmin deyildi. Heç vaxt belə təsadüflərin davamı olmurdu. Onlar yalnız insanda inamı ölməyə qoymayan təsəlli yaratmaq üçün idi: fikirləşirdin ki, səndən başqa da Partiyanın düşmənləri var! Kim bilir, bəlkə də geniş çoxşaxəli gizli fəaliyyət şəbəkəsi haqqında şayiələr doğrudur! Bəlkə Qardaşlıq həqiqətən də mövcuddur! Saysız-hesabsız həbslərə, etiraflara, edamlara baxmayaraq Qardaşlığın varlığına inam quru nağıl deyildi! Uinston bir gün bütün deyilənlərin həqiqətə çevriləcəyinə inanır, ertəsi gün isə əminliyi yoxa çıxırdı. Əlində dəlil-sübut yox idi. Hər cür yozula bilən, yaxud heç bir mənası olmayan ani baxışlar, kənar söhbətlərdən qulağa çatan qırıq-kəsik sözlər, tualet divarlarındakı yarısilinmiş yazılar çətin ki, nəyinsə sübutu sayıla bilərdi. Hətta biri-birini tanımayan iki adamın qarşılaşarkən əllərini yüngülcə tərpətmələri də nəzərindən yayınmamış, bunu gizli salamlama zənn etmişdi. Bir sözlə, yalnız gümanlar, ehtimallar... Hər şey sadəcə təxəyyülünün məhsulu da ola bilərdi. O`Brayenə tərəf baxmadan kabinəsinə qayıtdı. Bu ani təması davam etdirməyi mənasız sayırdı. Hətta O`Brayenə yaxınlaşmaq imkanı yaransa da, bu hərəkəti heç bir məntiqə sığmayan dəhşətli təşəbbüs olardı. İki, yaxud üç saniyə ərzində fərqli yozula biləcək nəzərlərlə bir-birlərinə

baxmışdılar. Vəssalam! Həyatı başdan-başa tənhalıq içərisində keçən insan üçün hətta bu ani illüziya da yaddaqalan hadisəyə çevrilirdi.

Uinston yerindən qalxıb stulda şax oturdu. Bir də gəyirdi. Deyəsən, mədəsindəki cin üzünü yuxarı qalxmağa başlamışdı.

Gözləri yenə qeyd kitabçasının açıq səhifəsinə zilləndi. Sən demə, bayaqdan bəri dərin fikrə dalsa da, əli özündən asılı olmayaraq işləyirmiş. Lakin bunlar bir az əvvəl yazdıqları kimi başı-ayağı bilinməyən, biri-birinə qarışmış cizmaqaralar deyildi. Qələmin ucu kağızın yumşaq səthində sürətlə hərəkət edir, eyni ifadəni iri çap hərfləri ilə biri-birinin altında ləzzətlə sıraya düzürdü:

RƏDD OLSUN BÖYÜK QARDAŞ!

RƏDD OLSUN BÖYÜK QARDAŞ!

RƏDD OLSUN BÖYÜK QARDAŞ!

RƏDD OLSUN BÖYÜK QARDAŞ!

RƏDD OLSUN BÖYÜK QARDAŞ!

Şüarı yaza-yaza səhifənin ortasına gəlib çıxmışdı.

Lakin yazdıqları da vahimə hissənin aradan qalxmasına kömək etdi. Əslində cəfəng hərəkət etdiyini özü də anlayırdı. Belə şüarları kağıza köçürmək gündəlik tutmaqdan çox da təhlükəli deyildi. Amma yenə də korladığı səhifələri dərhal cırıb atmaq və ümumiyyətlə bu işdən birdəfəlik əl çəkmək haqqında fikirləşdi.

Düşündüyünü eləmədi. Çünki mənasız olduğunu bilirdi. RƏDD OLSUN BÖYÜK QARDAŞ! — şüarını yazmağı ilə yazmamağı, gündəlik tutmağı ilə tutmamağı arasında heç bir fərqi yoxdu. Hər iki halda Fikir Polisinin əlinə düşməsi sadəcə an məsələsi idi. O, suç işləmişdi. Hətta qələmi kağıza toxundurmasa belə, cinayət törətmişdi. Özü də bütün digər suçluluqların kökündə dayanan cinayət! Əməlinin adı fikir cinayəti idi. Fikir cinayəti həmişə gizli qalması mümkün olan iş deyildi. Müəyyən dövr ərzində, hətta

illər boyu başını salamat saxlaya bilərdin. Lakin əvvəl-axır onların əli mütləq sənə də çatacaqdı.

Bu işi həmişə gecə görürdülər. Həbs eləməyə gecələr gəlirdilər: Qəflətən yuxudan oyadır, kobud əl çiyindənən yapışıb səni silkələyir, işığı düz gözüne salırlar. Sərt simalı adamlar yatağını dövrəyə alır... Əksər hallarda heç bir məhkəmə keçirilmirdi, həbslər barəsində məlumat verilmirdi. Adamlar bir qayda olaraq gecələr yoxa çıxırdılar. Adın siyahılardan silinirdi, gördüyün işlərlə bağlı xatırlatmalar hər yerdən pozulurdu, mövcudluq faktın inkar olunurdu, həmişəlik unudulurdun. Artıq sən yox idin. Ləğv edilmişdin, yoxa çıxarılmışdın, öz aralarında dedikləri kimi, *buxara çevrilmişdin*.

İsteriya bir anlığa yenə Uinstona hakim kəsildi. Tələsətələsə əyri-üyrü hərflərlə cızmaqara eləməyə başladı:

məni güllələyirlər bunun mənə heç bir dəxli yoxdur gülləni boynumun arxasından vuracaqlar bunun mənə dəxli yoxdur rədd olsun böyük qardaş həmişə gülləni boynun arxasından vururlar mənə dəxli yoxdur rədd olsun böyük qardaş

Stulun arxasına söykəndi. Belə vahiməyə düşməsindən özü də yüngülcə pərt olmuşdu. Bir an sonra isə ildırım vurmuş kimi yerində quruyub qaldı. Qapı döyülürdü.

Deməli gəldilər! Siçan kimi nəfəsini içinə çəkib gözləyirdi. İlk cəhddən sonra qapı açılmasa çıxıb gedəcəklərinə zəif də olsa ümid bəsləyirdi. Yox, qapıya vurulan zərbələr təkrarlanmağa başladı. Belə vəziyyətdə ən axmaq hərəkət ləngiməkdir. Ürəyi təbil kimi şiddətlə döyünürdü. Üzünün ifadəsi isə uzun illərin təcrübəsi nəticəsində dəyişməz qalmışdı.

Uinston ayağa qalxdı, ağır addımlarla qapıya yaxınlaşdı.

II FƏSİL

Yalnız əlini qapının dəstəyinə uzadanda masanın üstündəki gündəliyinin açıq qaldığını gördü. Səhifə RƏDD OLSUN BÖYÜK QARDAŞ! — şüarı ilə dolu idi. Hərflər yetərincə iri və aydın yazıldığından otağın o biri başından da oxunurdu. Ağlasığmaz səfehliyə yol vermişdi. Amma bunu nə

üçün elədiyinin fərqində idi. Hətta vahimə içərisində qapının döyüldüyünü eşitdiyi anlarda da yaş mürəkkəbin yayılıb ağ vərəqləri korlamaması üçün qeyd kitabçasını örtmək istəməmişdi.

Sinə dolu nəfəs alıb qapını açdı. Dərhal da bədənindən xoş bir yüngüllük keçdi. Dəhlizdə qırışmış sifətli, seyrək və pırtlaşıq saçlı, bət-bənizi qaçmış zavallı görkəmli qadın dayanmışdı.

— Bağışlayın, yoldaş, — qadın daha çox zingiltini xatırladan boğuq səslə danışmağa başladı, — deməli evə qayıtdığınızı düşünməklə səhv eləməmişəm. Zəhmət olmasa, gəlib bizim mətbəxdə qab yuyulan yerə baxa bilərsiniz? Deyəsən suyun yolu tutulub.

Qadın mərtəbə qonşusunun xanımı missis Parsons (Partiya “missis” sözünü o qədər də təqdir etmirdi, bütün qadınlara “yoldaş” demək tələb olunurdu, amma yenə də bəzi qadınlara özün də istəmədən “missis” deyirdin) idi. Təqribən otuz yaşı olardı. Amma yaşından çox böyük görünürdü. Yaxından baxanda adamda elə təəssürat yaranırdı ki, sifətindəki qırışların arası tozla doludur.

Uinston koridora çıxıb qadının ardınca getdi. Az qala hər gün belə könüllü təmir işləri ilə məşğul olmaq lazım gəlirdi. “Qələbə” binası köhnə tikililərdən idi. 1930-cu ildə, ya da təxminən ona yaxın dövrdə inşa edilmişdi. Artıq sökülüb dağılırdı. Tez-tez tavandan və divarlardan suvaq parçaları qopub yerə tökülürdü, bərk şaxta olan kimi borular partlayırdı, dam axıdırdı. Qar yağanda qənaət məqsədi ilə tamam söndürülməyən istilik sistemi yalnız yarı gücü ilə işləyirdi. Sakinlərin imkanı daxilində olmayan təmir üçün çoxsaylı rəhbər komissiyaların sərəncamı tələb edilirdi. Onlar isə adicə bir pəncərə çərçivəsinin dəyişdirilməsi ilə bağlı azı iki il yazışma aparırdılar.

— Əlbəttə, əgər Tom evdə olsaydı... — qadın ardınca gələ-gələ mızıldanırdı.

Parsonsların mənzili onunkundan böyük, buradakı miskinlik isə bir başqa cür idi. Otaqdakı əşyaların hamısı əzilib-didilmiş, tapdanmış vəziyyətdəydi. Sanki hər şey az öncə ortalıqda meydan sulayan böyük və qəzəbli heyvanın ağzından çıxmış, onun tapdağı altında qalmışdı. Döşəməyə idman

avadanlığı — xokkey ağacları, boks əlcəkləri, boşalmış futbol topu, cırıq mayka, astartı üzünə çevrilmiş, tər iyi verən bir cüt şort səpələnmişdi. Masanın üstündə çirkli qab-qacaqla birlikdə əzik-üzük dəftərlər gözə dəyirdi. Divardan Gənclər İttifaqının və Kəşfiyyatçıların qırmızı bayraqları, Böyük Qardaşın iri plakatu asılmışdı. Bütün binada olduğu kimi burada da havaya çoxdan öyrəşdikləri bişmiş kələm qoxusu hopmuşdu. Həm də Parsonsların mənzilində kələm qoxusu başqa bir üfunətlə — tünd tər qoxusu ilə qarışmışdı. Səbəbini bilməsən də nəfəs alan kimi kəskin tər iyini indi özü evdə olmayan şəxsın hər yerə hopdurduğunun fərqi varırdın. Qonşu otaqda kimsə hələ də teleekrandan eşidilməkdə olan hərbi marşı darağın və tualet kağızının köməyi ilə yamsılamağa çalışırdı.

— Uşaqlardır, — missis Parsons qonşu otağın qapısına qorxa-qorxa baxıb dilləndi. — Bu gün evdən çıxmayıblar. Yenə də həmişəki kimi...

Qadında sözünü yarımçıq qoymaq şəkəri vardı. Mətbəxdəki qab yuyulan yer ağzına qədər bişmiş kələmdən də pis iy verən çirkli, yaşılımtıl yaxantı ilə dolmuşdu. Uinston dizi üstə çöküb borunun birləşən yerinə baxdı. Fiziki işi heç sevmirdi. Aşağı əyilməkdən isə lap zəhləsi gedirdi. Çünki ardınca onu mütləq öskürək tuturdu. Missis Parsons köməksiz vəziyyətdə dayanıb baxırdı.

— Əlbəttə, Tom evdə olsaydı, iki dəqiqəyə hər şeyi yoluna qoyardı, — deyən qadın yenə danışmağa başladı. — Belə işləri sevir. Əli iş yaxşı yatır. Tomun...

Tom Parsons onunla birlikdə Həqiqət Nazirliyində işləyirdi. Çox gombul, amma diribaş adam idi. Heyrətamiz səfehliyi ilə seçilirdi. Gic entuziazma qapılmışdı. Partiyanın stabilliyini təmin edən Fikir Polisindən də ürəklə, ən başlıcası isə könüllü olaraq özünü ən ağır işlərin altına verirdi. Onu otuz beş yaşında Gənclər İttifaqının sıralarından güclə uzaqlaşdırmışdılar. Gənclər İttifaqına gələndə qədər isə Kəşfiyyatçılar qrupunda vaxtından bir il artıq qalmağı bacarmışdı. Nazirlikdə xüsusi əqli qabiliyyət tələb etməyən kiçik vəzifə tuturdu. Eyni zamanda, İdman Komitəsinin, habelə turist yürüşlərinin, kortəbii nümayişlərin, qənaət kampaniyalarının və digər könüllü tədbirlərin təşkili ilə məşğul olan bütün komitələrin ən fəal üzvü idi. Qəlyanını tüstüləderək təvazökar qürurla dörd il ərzində hər axşam

İctimai Mərkəzdə keçirilən tədbirlərdən birini də buraxmadığından danışırdı. Uğursuz səylərlə dolu həyatının ayrılmaz yol yoldaşı olan kəskin tər iyi ayaq basdığı hər yerdə onu müşayiət edirdi. Hətta özü çıxıb gedəndən sonra da qoxu Parsonsun az əvvəl olduğu yerə hopub qalırdı.

— Sizdə qayka açarı yoxdur ki? — Uinston borunun birləşdiyi yerə bir də baxıb soruşdu.

— Qayka açarı? — gözləri önündə elə bil qəflətən heydən düşən missis Parsons təkrarladı. — Düzü heç bilmirəm. Bəlkə uşaqlar...

Ayaq tappılıtları və dodaq qarmonu kimi istifadə olunan darağın səsi eşidildi. Uşaqlar otağa girdilər. Missis Parsons açarı gətirmişdi. Uinston suyu açıb buraxdı, borunun dirsəyindən iyrənə-iyrənə bir çəngə tük çıxardı. Sonra barmaqlarını krandan axan soyuq suyun altında bacardığı qədər bərk-bərk yuyub o biri otağa keçdi.

— Əllər yuxarı! — kimsə arxadan vəhşi səslə qışqırdı.

Onu oyuncaq tapança ilə hədəfə götürmüş doqquzon yaşlarında qəşəng oğlan uşağı sürünüb masanın altından çıxdı. Özündən iki yaş kiçik bacısı da əlindəki kiçik ağac parçası ilə qardaşını yamsılayırdı. İkisi də kəşfiyyatçı uniforması sayılan göy rəngli qısa şort, boz köynək geymiş, boyunlarına qırmızı parça bağlamışdılar. Uinston istəyinin xilafına da olsa, əllərini yuxarı qaldırdı. Oğlanın özünü aparmasında elə aşkar qəddarlıq vardı ki, bütün bu hərəkətləri uşaq oyunu adlandırmaq çətin idi.

— Sən satqınsan! — Oğlan qışqırmağa başladı. — Sən fikir cinayətkarısən. Avrasiya casususan. Səni güllələyəcəm! Buxara çevirəcəm. Duz mədənlərinə göndərəcəm!

Qəflətən ikisi də “Satqın!”, “Fikir cinayətkarı!” — deyə qışqırışaraq Uinstonun ətrafında atılıb düşməyə başladılar. Qız qardaşının hər bir hərəkətini təqlid eləməyə çalışırdı. Hərəkətləri hələ bir az çəkingən görünən, amma tezliklə həqiqi adamyeyənə çevriləcək pələng balalarının oyununa bənzəyirdi. Oğlanın baxışlarından qarşısına pis məqsəd qoymuş adamın amansızlığı sezilirdi. Deyəsən, Uinstonu ya oyuncaq tapançası ilə vurmaq, ya da təpikləmək istəyirdi. Uinston düşündü ki, bir müddət sonra

balaca bu işlərin öhdəsindən əla gələcək. Sadəcə bir az da böyüməsi lazımdır. Hələ yaxşı ki, indi əlində tutduğu tapança həqiqi deyil...

Missis Parsonsun baxışları qorxu içərisində gah Uinstondan uşaqlara, gah da əksinə çevrilirdi. Bu otaq daha işıqlı idi. Uinston maraq içində qadının üzünə baxıb bayaqkı zənnində yanılmadığına inandı. Sifətindəki qırıqların arasına həqiqətən də toz dolmuşdu.

— Yaman səs-küy salırlar, — missis Parsons dilləndi. — Bu gün edama baxmağa gedə bilmədiklərimdən belə hirsələniblər. Mənim aparmağa vaxtım yoxdur. Tom isə hələ işdən qayıtmayıb.

— Niyə gedib dar ağacından asılanlara baxa bilmədik? — deyə oğlan qulaqbatırıcı səsə qışqırdı.

— Mən də asılanlara baxmaq istəyirəm! Mən də asılanlara baxmaq istəyirəm! — ətrafda atlanıb-düşən qız da tutuquşu kimi qardaşının ardınca təkrarlayırdı.

Uinston hərbi cinayətlərdə təqsirləndirilən Avrasiya əsirlərinin bu axşam Parkda edam ediləcəklərini xatırladı. Təxminən ayda bir dəfə camaata belə tamaşalar göstərirdilər. Edam mərasimləri populyarlıq qazanmışdı. Uşaqlar bu mərasimə baxmaq üçün daha çox canfəşanlıq edirdilər. Uinston missis Parsonsla sağollaşıb qapıya tərəf yönəldi. Koridorla beş-altı addım getməmişdi ki, boynunun ardında yandırıcı ağrı hiss etdi. Elə bil ətinə qızardılmış məftil basmışdılar. Geriyə çevriləndə missis Parsonsun oğlunu zorla dartıb otağa saldığı, uşağın isə əlindəki quşatanı cibinə soxduğunu gördü.

— Qoldsteyn! — deyə qapı örtülməmiş uşaq qışqırdı. Bu anda Uinstonu hər şeydən çox missis Parsonsun boz sifətinə həkk olunmuş dilsiz qorxu hissi heyrtləndirdi.

Otağına qayıdıb cəld teleekranın önündən sivişdi, boynunu ovuşdura-ovuşdura keçib masanın arxasında əyləşdi. Daha musiqi verilmirdi. Əvəzində əsəbi hərbcə səsi xüsusi həvəslə İslandiya ilə Farer adaları arasında lövbər salmış yeni Üzən Qalanın təchiz edildiyi silahlar haqqında danışdı.

“Belə uşaqlarla bu zavallı qadının aqibəti faciə ilə qurtaracaq” — Uinston missis Parsons haqqında düşünməyə başladı. — Bir, uzağı iki ildən sonra analarını ideya səbatsızlığında suçlamaq üçün gecə-gündüz güdəcəklər. İndiki dövrdə bütün uşaqlar dəhşətdirlər. Ən pisi isə onların Kəşfiyyatçılar dərniyi kimi təşkilatların köməyi ilə sistemli şəkildə ipə-sapa yatmayan balaca vəhşilərə çevrilmələridir. Bu da uşaqların yardımını ilə nə vaxtsa Partiya intizamı əleyhinə çıxmaq istəyinin qarşısını həmişəlik almağa kömək edir. Balacalar Partiyayı, Partiya ilə bağlı hər şeyi ilahiləşdirmək dərəcəsinə varırlar. Mahnılar, küçə yürüşləri, bayraqlar, nümayişlər, çiyinlərinə tədris tüfəngləri götürüb meydanda addımlamaları, şüar qışqırmaları, Böyük Qardaşa sitayiş — hamısı, hamısı hələlik onlara cəlbedici oyun kimi görünür. Onların qəzəb və amansızlığını yadfikirlilərin, Dövlətin düşmənlərinin, xaricilərin, satqınların, ziyankarların, fikir cinayətkarlarının əleyhinə yönəldirlər. Otuz yaşlı valideynlərin öz uşaqlarından qorxmaları az qala adi hala çevrilib. Buna əsasları da var. Elə həftə olmur ki, “*Times*” da yeniyetmə casus ovçusunun — “balaca qəhrəman”ın (qəzet onları həmişə belə adlandırır) valideynlərini etibardan salan hansısa ifadəni eşidib ata-analarını Fikir Polisinə təslim etməsi barədə xəbərə təsadüf olunmasın.

Boynuna dəyən rezin “güllənin” yeri hələ də ağrıdırdı. Gündəliyinə nə yazacağını bilmədən həvəssiz halda qələmi əlinə götürdü. Yenidən O`Brayen haqqında fikirləşməyə başladı.

Bir neçə il bundan əvvəl... Neçə il? Yəqin ki, yeddi il olardı, — yuxuda zülmət kimi qaranlıq otaqda dolaşdığını görmüşdü. Yan tərəfdəki bir nəfər ona “Biz heç vaxt qaranlıq olmayan yerdə görüşəcəyik!” — demişdi. Həm də əmr kimi yox, çox sakit şəkildə, sözarası, adi məlumat kimi çatdırmışdı. Uinston isə dayanmadan otaqda var-gəl edirdi. Maraqlıdır ki, o vaxt yuxuda eşitdiyi kəlmələrə o qədər də önəm verməmişdi. Yalnız aradan illər keçəndən sonra sözlər ona belə əhəmiyyətli görünməyə başlamışdı. Uinston yuxunu O`Brayenlə ilk görüşündən əvvəl, yoxsa sonra gördüyünü xatırlamırdı. Eşitdiyi səsin O`Brayenə məxsusluğu qərarına nə zaman gəldiyini yadına sala bilmirdi. Amma istənilən halda səs sahibini tanımışdı. Yuxuda onunla danışan O`Brayen idi.

Uinston heç vaxt, hətta Nifrət İkidəqiqəliyində baxışları bir anlığa qərribə şəkildə qarşılaşandan sonra da O`Brayenin dost, yoxsa düşmən olduğunu kəsdirə bilməmişdi. Əslində bunun elə böyük əhəmiyyəti də yox idi. Aralarında dostluq hissindən də önəmli sayıla biləcək qarşılıqlı anlaşma yaranmışdı. O`Brayen “Biz heç vaxt qaranlıq olmayan yerdə görüşəcəyik” — demişdi. Uinston bu sözlərin mənasını başa düşməmişdi. Amma niyyətin hansısa yolla mütləq həqiqətə çevriləcəyinə inanmışdı.

Teleekrandakı danışığa ara verildi. Boğanaq otağa aydın və qulağa xoş gələn şeypur sədaları yayıldı. Ardınca yenə diktorun səsi eşidildi.

“Diqqət! Diqqət! Az öncə Malabar cəbhəsindən təcili xəbərlər almışıq. Qoşunlarımız Cənubi Hindistanda parlaq qələbə qazanmışlar. Çatdıracağım məlumat müharibəni öz sonluğuna xeyli yaxınlaşdırmışdır. Məlumatı dinləyin”.

“İndi gərək bəd xəbərlər gözləyək” — deyə Uinston fikirləşdi. Zənnində yanılmamışdı. Avrasiya ordusunun darmadağın edilməsi ilə əlaqədar qanlı döyüş səhnələrinin təsvirindən, öldürülən və əsir götürülənlərin miqdarı ilə bağlı ağılagəlməz rəqəmlərin oxunuşundan sonra gələn həftədən etibarən şokolad normasının otuz qramdan iyirmi qrama endiriləcəyi bildirildi.

Uinston yenə gəyirdi. Cinin təsiri yerini əzginlik hissinə buraxaraq bədənindən çıxmışdı. Teleekranda ölkə sakinlərinə qələbəni bayram etmək, bəlkə də əllərindən alınmış şokolad payını unutdurmaq üçün “Sənə, Okeaniya” marşı səslənirdi. Oturduğu yerdən ekrana düşməsə də, Uinston ayağa qalxıb farağat vəziyyəti almalı oldu.

“Sənə, Okeaniya!” marşı yüngül musiqi ilə əvəzləndi. Uinston arxası teleekrana çevrili halda pəncərəyə yaxınlaşdı. Hava əvvəlki kimi işıqlı və soyuq idi. Haradasa uzaqda partlayan raket gurultusunun boğuc əks-sədası eşidildi. İndi hər həftə Londona təxminən iyirmi-otuz belə raket düşürdü.

Aşağıda, küçədə külək cırıq plakatu yenə də şiddətlə divara çırpır, üstündəki İNGSOC sözü gah açılır, gah da görünməz olurdu. İngsoc. İngsoc’un müqəddəs dayaqları. Yenidil, ikifikirlilik, keçmiş dəyişdirmək imkanları. Uinstona elə gəldi ki, okeanın dibindəki meşədə dolaşır, əcaib varlıqlar arasında yolunu itirib, sanki özü də həmin əcaib varlıqlardan birinə çevrilib.

Yalnızlığından dəhşətə gəlmişdi. Keçmiş ölmüşdü. Gələcəyi təsəvvürə gətirmək mümkün deyildi. İndi burada yaşayan yeganə insan övladı olduğuna inana bilərdimi? Partiyanın hakimiyyətinin *sona qədər* davam edib-etməyəcəyini necə öyrənmək olardı? Cavab kimi Həqiqət Nazirliyinin ağ fasadına iri hərflərlə yazılmış üç şüar gözləri önünə gəldi.

MÜHARİBƏ — SÜLHDÜR

AZADLIQ — KÖLƏLİKDİR

CƏHALƏT — QÜVVƏDİR

Cibindən iyirmi beş sentlik metal pul çıxardı. Onun bir üzündə kiçik, aydın hərflərlə həmin şüarlar, o biri üzündə isə Böyük Qardaşın barelyefi həkk olunmuşdu. Hətta xırda pulun üstündə də Böyük Qardaşın baxışları insanı təqib edirdi. Sikkələrdə, markalarda, kitab cildlərində, bayraqlarda, plakatlarda, siqaret qutularında — hər yerdə, hər yerdə Böyük Qardaş vardı. Hara ayaq bassan bu baxışlar səni izləyir, bu səs səni öz sehrində saxlayırdı. Yuxuda, yaxud ayıqlıqda, yemək yeyəndə, yaxud işləyəndə, küçədə, yaxud evdə, hamam otağında, yaxud yataqda — heç yerdə, heç yerdə ondan xilas olmaq mümkün deyildi. Kəllə sümüyünün içindəki bir neçə kub santimetr boz maddədən başqa təkcə sənə, özünə məxsus olan heç bir şeyin yox idi.

Günəş bir az da yuxarı qalxmışdı. Həqiqət Nazirliyinin az öncə gün işığında parıldayan minlərlə pəncərəsi indi qala mazqalları kimi qaranlıq görünürdü. Qarşısındakı nəhəng ehrama baxanda Uinstonun ürəyi sıxıldı. Bu qala çox möhkəm idi, onu heç bir hücumla almaq mümkün deyildi. Dağıtmağa hətta min raketin də gücü çatmazdı. Uinston gündəliyi kimin üçün yazmasına öz-özlüyündə bir də heyrətləndi. Kimin üçün yazır? Gələcək üçün, keçmiş üçün, bəlkə təxəyyülündə canlandırıdığı mübhəm əsr üçün... Onu ölüm yox, ləğv edilmə təhlükəsi gözləyir. Gündəliyini külə, özünü isə buxara çevirəcəklər. Özünü yaddaşlardan həmişəlik silməmişdən əvvəl isə gündəliyi yalnız Fikir Polisi oxuyacaq. Torpaq üzərindəki izin nədir, hətta bir parça kağıza cızmaqara elədiyən və kimə ünvanlandığı bilinməyən quru sözün də qorunub saxlanmayacağı, sən gələcəyə necə müraciət edə bilərsən?

Teleekranda saat 14-ü vurdu. On dəqiqədən sonra evdən çıxmalı idi. 14.30-da işdə nahar fasiləsi qurtarırdı.

Qəribə olsa da, saat zənginin səsi cəsarətini yenidən özünə qaytardı. O, həqiqət haqqında car çəkən, amma səsini heç kəsin eşitmədiyi tənha həyulə idi. Əgər hətta belədirsə də, yenə sözlərini dediyi, yazdığı müddətdə dünyada hansı prosesinsə arası kəsilməyəcəkdi. Sözüni heç kimə eşitdirə bilmirsən, amma ən azı normal insan kimi qalırsan, bəşər nəslinin irsini yaşadırsan, qoruyursan.

Uinston masanın arxasına keçdi, qələmi mürəkkəbə batırıb yazmağa başladı.

Gələcəyə, yaxud keçmişə — fikrin azad pərvaz etdiyi, insanların bir-birindən seçildiyi, tənha yaşamadığı, həqiqətin həqiqət kimi dərk edildiyi, var olanların heçliyə çevrilmədiyi dövrə-

Tənhalar, yalqızlar dövründən, Böyük Qardaş və ikifikirlilik epoxasından — salamlar!

Artıq canlı meyitə çevrildiyinin fərqiində idi. Ona görə də məhz indi, fikirlərini ifadə etmək qabiliyyətini yenidən özünə qaytarandan sonra geriye dönüş üçün heç bir yol qoymayan zəruri addım atdığını düşünürdü. Hər bir hərəkətin nəticəsi həmin hərəkətin özündə təcəssüm olunur.

Uinston yazıya davam etdi.

Fikir cinayəti ölümlə nəticələnmir. Fikir cinayətinin özü ÖLÜM deməkdir.

İndi, artıq ölü olduğunu biləndən sonra bacardığı qədər çox yaşamağa çalışmalı idi. Sağ əlinin iki barmağı mürəkkəbə bulaşmışdı. Belə əhəmiyyətsiz detal da adamı güdaza verə bilərdi. Nazirlikdəki yaxşı iybilmək qabiliyyətinə malik təəssübkeşlərdən biri (məsələn, kül rəngli saçları olan balacaboy qadın, ya da Ədəbiyyat Departamentindəki çil-çil sifətli qarasaç qız) sənə nahar fasiləsində nə üçün işlədiyini, niyə köhnə vaxtlardakı kimi qələmdən istifadə etdiyini, ən başlıcası isə nə yazdığını fikirləşər, lazımı yerə xəbər çatdırı bilərdi. Uinston hamam otağına keçib dənəvər, qəhvəyi rəngə çalan və adamın dərisini az qala qaşov kimi sürtüb təmizləyən sabunla barmaqlarını diqqətlə yudu.

Gündəliyi masanın siyirməsinə qoydu. Gizlətməyin mənası yoxdu. Amma istənilən halda axtarıb-axtarmadıqlarından xəbər tutmaq istəyirdi. Səhifənin üstünə tük atmaq elə böyük ehtiyatlılıq nümunəsi sayıla bilməzdi. Uinston barmağının ucu ilə güclə gözə görünən ağ rəngli bərkimiş toz dənəciyini götürüb cildin yuxarı küncünə qoydu. Əgər gündəliyə toxunsaydılar, toz dənəciyi yerindən düşəcəkdə.

III FƏSİL

Uinston yuxuda anasını görürdü.

Yadında qalan on, ya on bir yaşında anasının yoxa çıxması idi. Anası saman rəngli saçları olan ucaboylu, gözəl, şahanə qadındı. Az danışırdı, hərəkətlərində də astagəl idi. Atası yadında daha dumanlı qalmışdı: arıq, qara saçlı idi, həmişə səliqəli kostyum geyir (ayaqqabılarının altlığının çox nazik olması xatirindən silinməmişdi), eynək taxırdı. Deyəsən, ikisi də 50-ci illərin əvvəllərindəki ilk böyük təmizləmələrdən birinin qurbanı olmuşdular.

Yuxuda anasını özündən qat-qat aşağıda, haradasa dərin bir yerdə oturan vəziyyətdə görmüşdü. Balaca bacısı da qucağında idi. Bacısını heç xatırlamırdı. Qızciğaz yadında sadəcə iri gözləri ilə adama daim maddım-maddım baxan sakit, dilsiz-ağızsız körpə kimi qalmışdı. İkisi də aşağıdan yuxarı onu diqqətlə süzürdülər. İkisi də yerin altında — ya quyuda, ya da çox dərin qəbrin içərisində idilər. Getdikcə daha aşağı enir, uzaqlaşır dılar. Bəlkə də dənizin dərinliyinə batan gəmidən, suyun tutqun layları arxasından Uinstonu baxırdılar. Salonda hələ hava vardı. Onlar Uinstonu, Uinston da onları görürdü. Lakin gəmi get-gedə artan sürətlə mavi suyun dərinliklərinə dalırdı. Bir neçə saniyə də keçəndən sonra həmişəlik gözdən itəcəkdilər. O burada — işıqda, havada dayanıb. Anası ilə bacısını isə girdab udur. Məhz Uinstonun yuxarıda qalması üçün onlar orada — aşağıda, ölümün ağuşunda idilər. Bunu Uinston da, anası ilə bacısı da başa düşürdülər. Hər şeyə anlayışla yanaşdıqları sifətlərindən də aydın görünürdü. Üzlərində heç bir narazılıq, yaxud tənə ifadəsi yox idi. Ürəkləri də bu hisslərdən xali idi. Uinstonun sağ qalması üçün ölməli olduqlarından, deyəsən, o qədər də üzülmürdülər. Çünki bu, gerçəkliyin qaçılmaz qanunlarından biri idi.

Uinston hadisələrin axarını indi heç cür xatırlaya bilmirdi. Amma yuxusunda da əyan olduğu kimi, anası ilə bacısının onun yaşaması naminə həyatlarını qurban verdiklərini anlayırdı. Gözləri önündə cərəyan edən təkcə səciyyəvi yuxu səhnələri deyildi, həm də insanın əqli həyatının davamı idi; yuxuda həyatın elə anları, yaddaşa hopmuş elə təəssüratlar canlanırdı ki, oyanandan sonra da onlar sənə yeni və qiymətli görünürdülər. İndi Uinstonu birdən-birə sarsıdan anasının təxminən otuz il əvvəlki ölümü idi. Bu ölüm anlaşılması imkan xaricində olan kədərli və faciəli hadisə idi. Anladığı qədər faciə keçmiş dövrün özü ilə, hələ şəxsi həyatın, məhəbbət və dostluğun mövcud olduğu, ailə üzvlərinin səbəbini izah etməyə ehtiyac duymadan bir-birlərinin arxasında dayandıqları zamanın həmişəlik itirilməsi ilə bağlı idi. Anasının xatirəsini ürəyində tikan kimi yaşadırdı. Anası onu sevərək dünyadan köçmüşdü. Uinston hələ çox kiçik və xudbin olduğundan onun sevgisinə övlad məhəbbəti ilə qarşılıq verə bilməmişdi. Anası son dərəcə şəxsi, sarsılmaz hisslərə sədaqətinə görə indi Uinstonun xatırlaya bilmədiyi hansısa yolla özünü qurban verməyi yaşamaqdan üstün tutmuşdu. Başa düşürdü ki, belə şeylər indi əsla təkrarlana bilməz. İndi qorxu, nifrət, ağrı var, lakin hisslərdəki ləyaqət yoxdur, dərin, yaxud hər şeyi ehtiva edən kədər yoxdur. Uinston bütün bunları neçə yüz fut dərinlikdə, hələ də batmaqda olan gəmidəki anası ilə bacısının mavi su laylarının altında geniş açılmış gözlərində görürdü.

Çəmənlikdə dayanmışdı. Qüruba meyillənməkdə olan yay günəşinin şüaları altında hər tərəf qızılı rəngə çalırdı. Bu mənzərə yuxusuna elə tez-tez girirdi ki, həmin yeri gerçək həyatda görüb-görmədiyini heç vaxt dəqiqləşdirə bilmirdi. Ayıldandan sonrakı düşüncələrində Uinston günəş nurunda çimən o çəmənliyi Qızıl Ölkə adlandırmışdı. Bir qədər örnəmiş, bəzi yerlərdə otunu dovşanların didişdirdiyi çəmənlik... Ortasından cığır keçirdi. Cığırın kənarlarında köstəbəklərin qazıb çıxardıqları torpaq topaları vardı. Külək canlı hasar kimi çəmənliyin kənarında sıralanmış qarağacların budaqlarını ahəstəcə silkələyirdi. Sıx yarpaqlar qadın saçları kimi dalğalanırdı. Haradasa lap yaxınlıqda, gözəgörünməz balaca çay axırdı. Sahilində, söyüd budaqlarının üzərinə kölgə saldığı kiçik nohurlarda isə balıqlar sayrışırdı.

Qara saçlı qız çəmənlikdən keçib ona tərəf gəlirdi. Əlinin ani hərəkəti ilə paltarını parçalayıb daha bezmiş, usanmış kimi bir kənara tulladı. Bədəni

hamar və ağ idi, lakin Uinstonunda heç bir istək doğurmurdu. Ona yalnız gözucu baxmaqla kifayətləndi. Hər şeydən çox qızın paltarını cıraqa nümayişkarənə əda ilə kənara atması xoşuna gəlmişdi. Hərəkətinin zərifliyi və saymazyanalığı ilə sanki bütün bir mədəniyyətin, bütün bir təfəkkür tərzinin üstündən xətt çəkmiş, Böyük Qardaşı, Partiyanı, Fikir Polisini — hamısını bu parlaq jestlə yox edib heçliyə döndərmişdi. Bu zərif əl hərəkəti də əski zamanların yadigarı idi. Uinston dodaqlarında “Şekspir” kəlməsi ilə yuxudan ayıldı.

Teleekran bir not üzərində otuz saniyədən bəri davam edən uzun, qulaqbatırıcı fit çalırdı. Saat səhər 7.15-i göstərirdi. Fit işə gedənləri yuxudan oyatmaq üçün verilirdi. Uinston yataqdan qalxdı. Lüt yatırdı, çünki Kənar Partiyanın üzvlərinə ildə yalnız üç min kuponluq paltar talonu verirdilər. Təkcə bir pijamanın qiyməti isə 600 kupon idi. Stulun başına atdığı köhnə alt paltarlarını götürüb geyindi. Üç dəqiqədən sonra Səhər Gimnastikası başlanacaqdı. Öskürək isə Uinstonu iki qat eləmişdi. Səhərləri adətən belə dəhşətli öskürəklə açırdı. Ciyərlərində hava çatmadığından boğulurdu. Yalnız təzədən arxası üstə yatağına uzanıb bir neçə dəfə dərinə nəfəs alandan sonra tənəffüsünü nisbətən qaydaya sala bilirdi. Öskürəyin şiddətindən damarları şişib genişlənir, ayağının varikoz yarası qaşınmağa başlayırdı.

— Otuz yaşdan qırx yaşadək olanlar qrupu! — Teleekrandan cingiltili qadın səsi eşidilirdi. — Otuz yaşdan qırx yaşa qədər olanlar! Çıxış vəziyyəti alın. Otuz yaşdan qırx yaşa qədər!

Uinston teleekranın qarşısında özünü qurudub dayandı. Əynində qısa tuman, ayağında gimnast ayaqqabıları olan nisbətən gənc görünüşlü, lakin bədəninin damarları çıxmış qadın bütün teleekranı tutmuşdu.

— Qollarınızı yuxarı qaldırıb sonra yana açın! — deyə komanda verirdi. — Ardımca təkrar edin. Sayla başla! Bir, iki, üç, dörd! Bir, iki, üç, dörd! Bir az cəld tərpinin, yoldaşlar. Çalışın hərəkətlərinizdə canlılıq olsun. Bir, iki, üç, dörd! Bir, iki, üç, dörd!

Öskürək ağrıları gördüyü yuxunun təsirini hələ də Uinstonun beynindən çıxara bilməmişdi. Səhər idmanının ritmik hərəkətləri isə bəzi təfərrüatları sanki yaddaşında yenidən canlandırırırdı. Adətkərdə şəkildə qollarını yuxarı

qaldırıb yana açır, sifətinə Səhər Gimnastikası üçün zəruri olan məmnunluq ifadəsi verir, eyni zamanda, ilk uşaqılıq illərinin dumanlı xatirələrini yaddaşında dirçəltməyə çalışırdı. Bu, son dərəcə çətin idi. Əllinci illərdən arxada qalan hadisələrin hamısı yaddan çıxmışdı. Üz tuta biləcəyin hansısa yazılı qeydlər olmayanda hətta şəxsi həyatın təfərrüatlarını xatırlamaq da çətinlik törədirdi. Reallıqdan daha çox, bəlkə də gerçək həyatda baş verməyən hadisələr göz önündə canlanırdı. Təbiətinə, ruhuna nüfuz edə bilmədiyin proseslərin təfərrüatları yadına düşürdü. Arada isə tamamilə unudulmuş bütöv zaman kəsimleri qalırdı. O vaxtlar hər şey tamamilə fərqli idi. Hətta ölkələrin adları, onların xəritədəki sərhədləri də indikindən fərqlənirdi. Məsələn, o zaman Birinci Uçuş Zolağı hələ indiki adını daşımırdı, İngiltərə, ya da Britaniya adlanırdı. London isə, — bu məqam Uinstonun yadında dəqiq qalmışdı, — həmişə London olmuşdu.

Uinston ağılı kəsəndən sonra ölkənin müharibə aparmadığı bir dövrü heç cür xatırlaya bilmirdi. Lakin uşaqılıq illərinin mühüm hissəsinin sülh şəraitində keçdiyi dəqiq yadında idi. İlk xatirələrindən biri hamını heyrətdə qoyan gözlənilməz hava hücumu ilə bağlı idi. Bəlkə Kolçesterə atom bombasını da elə o vaxt atmışdılar. Hava hücumunu xatırlamırdı. Amma atasının əlindən bərk-bərk yapışdığı və yay kimi burula-burula üzünü aşağı, yerin altına uzanan pilləkənlərlə aşağı endikləri yadında idi. Ayaqları dəmir pillələrə toxunduqca hər tərəfə boğuq tappıltı səsi yayılırdı. Uinston yoruldu. Zıqqıldamağa başladı. Atasını bunu görüb bir az nəfəs dərmələri üçün dayandı. Anasını həmişəki kimi öz xəyal aləminə qapılaraq onlardan xeyli arxada asta addımlarla gəlirdi. Qucağında deyəsən, südümər bacısını tutmuşdu. Bəlkə də səhv edirdi, bəlkə də bu yatacaq dəstinin yığıldığı adı boğça idi. Uinston balaca bacısının o vaxtlar doğulduğuna qəti əmin deyildi. Nəhayət, nisbətən işıqlı, səssiz, izdihamlı yerə çatıb dayandılar. Buranın Metro stansiyası olduğunu başa düşdü.

Adamlar daş döşəməyə sərələnmişdilər. Bəziləri az qala bir-birinin belinə minərək dəmir arakəsmələrin üstündə özlərinə yer eləmişdilər. Uinston, atası və anası döşəmədə yer tapdılar. Yaxınlıqdakı dəmir arakəsmənin üstündə bir qoca ilə qarışmış oturmaşdı. Qocanın əynində abırlı qara kostyum vardı. Qara kepkasını ağappaq saçlarının üstündən bir qədər arxaya, peysərinə tərəf sürüşdürmüşdü. Sifəti tünd qırmızıya çalır, mavi

gözləri yaşla dolmuşdu. Qocadan möhkəm cin iyi gəlirdi. İy tək ağzından deyil, bütün bədənindən yayılırdı. Sifətindən tər əvəzinə cin tökülürdü. Gözlərindən də yaş yerinə tər-təmiz cin axdığını düşünmək olardı. Qoca sərxoş idi. Amma bununla belə bütün görkəmindən həqiqi və dözülməz dərd içərisində çırpındığı aydın sezilirdi. Hətta Uinston öz uşaq ağı ilə qocaya dəhşətli bədbəxtlik üz verdiyini anlamışdı. Bu bədbəxtliyə görə nə adamın günahından keçmək, nə də bir çarə tapmaq mümkün idi. Uinston nə baş verdiyini təxmin edirdi. Bədbəxtliyin, hətta fəlakətin səbəbini də bilirdi. Qocanın çox sevdiyi yaxın bir adamı, bəlkə də balaca qız nəvəsi öldürülmüşdü. Hər iki-üç dəqiqədən bir o, eyni sözləri təkrarlayırdı.

— Onlara inanmamalı idik. Axı mən sənə dedim, qarı; axı bunu sənə dedim! Bu da inanmağımızın nəticəsi. Həmişə demişdim — bu quzğunlara inanmaq olmazdı.

Etibarını itirmiş quzğunların kimliyini Uinston xatırlaya bilmirdi.

O vaxtdan bəri dava arası kəsilmədən davam edirdi. Əslində, fasiləsiz savaşı eyni müharibə olduğunu söyləmək çətin idi. Uşaq illərində bir neçə ay dalbadal hətta Londonun küçələrində aramsız döyüşlər getdiyi yadına gəlirdi. O döyüş səhnələrindən bəzilərini yaxşı xatırlayırdı. Amma həmin dövrün tarixini izləmək, kimin kimlə vuruşduğunu söyləmək mümkün deyildi. Çünki müharibə haqqında, mövcud qüvvələr nisbəti haqqında indikindən fərqli görünə biləcək heç bir yazılı sənəd, heç bir şifahi əhvalat, heç bir xatırlatma qalmamışdı. Məsələn, indi, 1984-cü ildə (əgər həqiqətən də 1984-cü ildir!) Okeaniya Avrasiya ilə müharibə aparırdı. İstasiya ilə sülh vəziyyətində idi. Heç kəs — nə aşkarda, nə də gizləndə — bu üç dövlətin qarşılıqlı münasibətlərinin əvvəlki dövrlərdə hansı şəkildə qurduqlarını təsəvvürünə də gətirə bilməzdi. Ancaq Uinston Okeaniyanın yalnız son dörd ildə Avrasiya ilə müharibə apardığını, İstasiya ilə müttəfiq olduğunu dəqiq bilirdi. Bu gizli məlumatın çox cüzi hissəsindən xəbərdar olan tək-tük adamlardan biri idi. Çünki hələlik yaddaşı yetərincə nəzarət altına alınmamışdı. Düşmənlə müttəfiqin yerdəyişməsi haqqında isə heç zaman rəsmi məlumat verilmirdi. Əgər Okeaniya Avrasiya ilə müharibə vəziyyətindədirsə, deməli, Okeaniya həmişə Avrasiya ilə müharibə aparmışdır. İndiki düşmən həmişə şər və pisliliklərin daimi təcəssümü

sayılırdı. Deməli, nə keçmişdə, nə də gələcəkdə onunla hər hansı razılığın əldə edilməsini təsəvvürə gətirmək mümkün deyil.

“Ən dəhşətlisi isə budur ki, — Uinston belinin ağrısından güclə nəfəs alaraq (indi əllərini çanaq sümüyünün üstünə qoyub bütün gövdələrini oynadırdılar, bu xüsusi ilə kürək əzələləri və fəqərə sütunu üçün faydalı sayılırdı) fikrində bəlkə də on mininci dəfə eyni mətləbin üzərinə qayıdırdı, — iddia edilənlər əslində doğru da ola bilər. Əgər Partiya keçmişə əl uzadıb həqiqətən olmuş hadisənin *heç zaman baş vermədiyini* deyirsə, bu işgəncə və ölümdən də dəhşətli deyilmi?”

Partiya Okeaniyanın heç zaman Avrasiya ilə müttəfiq olmadığını deyir. O, Uinston Smit isə dəqiq bilir ki, dörd ildən də az müddət bundan öncə Okeaniya ilə Avrasiya müttəfiq idilər. Lakin həmin məlumat harada əks olunub? Yalnız onun yaddaşında. Onu, Uinston Smiti isə istənilən halda lap tezliklə yox edəcəklər. Əgər qalan hamı Partiyanın yalanını qəbul edirsə, əgər bütün sənədlərdə eyni nağıl yazılırsa, onda həmin yalan mütləq tarixə köçəcək və həqiqətə çevriləcək. Nahaq yerə Partiya şüarında deyilmir ki, “Keçmişə hökm edən gələcəyə də hökm edir. Bu günə hökm edən keçmiş də hökm edir”. Lakin münasibət baxımından dəyişkən olan keçmiş özünün əsas mahiyyəti ilə heç vaxt dəyişikliyə məruz qalmamışdı. İndi həqiqət sayılanlar əsrlər boyu da həqiqət olmuşdu. Hər şey çox bəsitdir. Sadəcə yaddaş üzərində arasıkəsilməz qələbələr çalmaq lazımdır. Bu “*gerçəkliyə nəzarət*”, Yenidildə isə “*ikifikirlilik*” adlanır.

— Azad! — deyə sifəti bir az mülayimləşən gimnastika müəllimi komanda verdi.

Uinston əllərini yana saldı. Asta-asta nəfəs almağa başladı. Ağlı *ikifikirliliyin* keçilməz labirintlərinə dalmışdı. Bilə-bilə bilməmək, həqiqətə tam sahib olduğun halda məharətlə uydurulmuş yalanlara rəvac vermək, biri digərini istisna edən iki fikrin tam zidd olduğunu anladığın halda onların ikisinə də tərəfdar çıxmaq, məntiqi məntiqlə öldürmək, əxlaqdan danışıb əxlaqı məhv etmək, demokratiyanın qeyri-mümkünlüyünə inanmaq və Partiyanın demokratiyanın keşiyində dayandığını söyləmək, unudulması zəruri sayılanı unutmaq, ehtiyac duyulanda isə onu yenidən yaddaşda canlandırmaq və təkrar yaddaşdan qoparıb atmaq, ən başlıcası isə eyni bir

prosesi həmin prosesin özünə tətbiq etmək... Məsələnin ən incə məqamı da elə bunda idi: şüurlu şəkildə şüurun üzərindən xətt çəkmək və bu zaman şüurlu özünühipnozla məşğul olduğunu dərk etməmək! Hətta “*ikifikirlilik*” məfusunun özünü anlamaq üçün *ikifikirlilikdən* yararlanmaq lazım gəlirdi.

Gimnastika müəllimi yenidən fərağat vəziyyəti almağı əmr edirdi.

— İndi isə baxaq, kim əl barmaqlarının ucunu ayaq barmaqlarına toxundura bilir — deyə əvvəlkindən də həvəslə danışırdı. — Dizlərinizi əyməyin, yoldaşlar! Bir-iki! Bir-iki!

Uinston bu təmrinə nifrət edirdi. Gərgin vəziyyətdə dayandığından yancaqlarından tutmuş topuğuna qədər bütün ayağı sızılırdı. Çox vaxt səhər idmanı öskürək tutması ilə nəticələnirdi. Düşüncələrindəki həzin ovqat dərhal yoxa çıxdı. Fikirləşirdi ki, keçmiş sadəcə dəyişdirilməyib, keçmiş yerli-dibli məhv edilib. Hətta ən bəsit fakt da sənin yaddaşından başqa heç yerdə təsbit olunmayıbsa, onu gerçəkliyini necə sübut edə bilərsən?

Böyük Qardaş haqqında ilk dəfə nə zaman eşitdiyini xatırlamağa çalışdı. Deyəsən, haradasa 60-cı illər idi. Amma indi bunu dəqiqləşdirmək qeyri-mümkündür. Təbii ki, Partiyanın tarixi ilə bağlı mənbələrdə Böyük Qardaş sadıq əsgər və lider kimi öz yerini İnkilabın ilk günlərindən başlayaraq tutmuşdur. Tədricən onun qəhrəmanlıqları daha geriyə və daha dərinlərə — başlarına silindr adlanan əcaib şlyapalar qoymuş kapitalistlərin London küçələrində iri, par-par yanan avtomobillərdə və at qoşulmuş yanı şüşəli ekipajlarda cövlan etdikləri əfsanəvi 30-40-cı illərə tərəf sürüşdürülmüşdü. Bu nağıllarda nə qədər həqiqət, nə qədər yalan olduğu artıq heç kimə bəlli deyildi. Uinston Partiyanın özünün nə zaman yarandığını xatırlaya bilmirdi. Hətta “İngsoc” məfusunun da 60-cı illərdən əvvəl işlənməsi ona inandırıcı görünmürdü. Amma təbii ki, bu söz özünün Köhnə dildəki “ingilis sosializmi” variantında daha əvvəllər də var idi. Hər şey dumana bürünüb yox olurdu. Ən aşkar yalanlara qarşı çıxmağa da heç kimdə cəsəət çatışmırdı. Məsələn, Partiya tarixi kitablarında iddia olunduğu kimi, təyyarəni ilk dəfə Partiyanın ixtira etməsi fikri həqiqətdən çox uzaq idi. Təyyarələri lap uşaqlıq illərindən xatırlayırdı. Lakin nəyisə sübuta yetirmək mümkün deyildi. Çünki heç bir sənəd-sübut qalmamışdı. Uinston bütün

həyatı boyu yalnız bir dəfə tarixi faktın saxtalaşdırılması ilə bağlı təkzibolunmaz sənədi əlində tuta bilmişdi. Onda da...

— Smit, — teleekrandan gimnastika müəlliminin deyingən səsi eşidildi. — 6079! Smit U! Bəli, *siz!*. Axıra qədər əyilin. Tənbəllik etməsəniz, bacararsınız. Amma özünüzü əziyyətə salmaq istəmirsiniz. Əyilin, bir az da əyilin. *İndi* daha yaxşıdır, yoldaş. Sərbəst hərəkətə keçid. Qrup, ardımca təkrar edin.

Uinstonun bədənini isti tər basmışdı. Sifətində isə bir əzələ də tərpənmirdi. Ruhdan düşdüyünü heç vəchlə bürüzə vermək olmazdı. Əsəbiləşdiyini heç vəchlə göstərmək olmazdı. Ələ keçmək üçün bircə dəfə nəzərlərini teleekrandan yayındırmağın kifayətdir.

Uinston dayanıb gimnastika müəlliminin əllərini başı üzərinə qaldırmasına, yalnız zərif hərəkətlə deyil, həm də məharət və cəldliklə qaldırmasına, sonra isə əyilib əl barmaqlarını ayaq barmaqlarının ucuna toxundurmasına tamaşa edirdi.

— Bax *belə*, yoldaşlar! Sizin də *bu* hərəkəti təkrar etməyinizi istəyirəm. Bir də baxın. Mənim otuz doqquz yaşım var, dörd uşaq anasıyam. Baxın!

Qadın yenidən aşağı əyildi.

— Görürsünüz, *mənim* dizlərim qətiyyən tərpənmir. İstəsəniz, siz də *belə* edə bilərsiniz, — qadın belini düzəldərək dilləndi. — Qırx beş yaşından aşağı hər kəs asanlıqla ayaq barmaqlarına toxuna bilər. Bizə ön atəş xəttində vuruşmaq səadəti nəsib olmayıb. Amma ən azı özümüzü formada saxlamağa borcluyuq. Malabar cəbhəsindəki döyüşçülərimizi yada salın! Üzən Qalalardakı dənizçilərimizi xatırlayın! Görün, *onlar* necə çətinliklərlə üzləşirlər. Gəlin, bir də sınaqdan keçirək. Bax, *indi* yaxşıdır, yoldaş, *çox* yaxşıdır! — deyə o, bütün iradi qüvvəsini toplayıb son bir neçə ildə ilk dəfə əlini ayaq barmaqlarına toxundurmağı bacaran Uinstonu təriflədi.

IV FƏSİL

Teleekran yaxında olsa da Uinston iş gününə heç cür tərgidə bilmədiyi ümitsizcəsinə, sinə dolusu ah çəkməklə başladı. Nitqyazarı özünə

yaxınlaşdırdı, mikrofonun tozunu sildi, eynəyini gözünə taxdı. Sonra masanın sağ tərəfindəki pnevmatik borudan düşən dörd kağız bürüməsini açıb hamarladı və sancaqla bərkitdi.

Kabinəsinin divarlarında üç çıxış yeri, yaxud yuvacıq vardı. Nitqyazardan sağ tərəfdəki kiçik pnevmatik boru yazılı tapşırıqların, sol tərəfdəki isə qəzetlərin alınması üçün nəzərdə tutulmuşdu. Yanda, əlinin çatacağı məsafədə məftil torlu qapağı olan daha böyük yuva yerləşirdi. Bura lazımsız kağızları atırdılar. Belə yuvacıqlar binada minlərlə, bəlkə də on minlərlə idi. Onlar təkcə otaqlarda deyil, qısa məsafələrlə koridorlarda da yerləşdirilmişdi. Adını nədənsə yaddaş yuvası qoymuşdular.

Əməkdaşlardan biri hansısa istifadə müddəti bitmiş sənəddən canını qurtarmaq istəyirdisə, yaxud döşəməyə düşmüş təsadüfi kağız parçası görürdüsə, dərhal yaxınlıqdakı yaddaş yuvasının qapağını qaldırır, əlindəkini ora atırdı. İsti hava cərəyanı lazımsız sənədi, yaxud kağız parçasını sorub binanın zirzəmisindəki nəhəng sobalara aparırdı.

Uinston hamarlayıb qarşısına qoyduğu vərəqlərə baxdı. Hərəsində Nazirlikdə işlədilən teleqraf üslubunda biriki sətirlik tapşırıq yazılmışdı. Tapşırıqların dili hələ tam Yenidil deyildi, lakin daxili məqsədlər üçün istifadə olunan çoxsaylı Yenidil ünsürləri ilə zəngin idi.

times 17.03.84 bq nitq yanlış afrika dəqiqləşdirməli

times 19.12.83 qarşıdan gələn 83 il 4 rüb 3 ip mətbəə xətalari, cari sayla uyğunlaşdırmalı

times 14.12.84 Rifnaz yanlış şokolad dəqiqləşdirməli

times 03.12.83 bq nitq ikiqat mənfi mövcud olmayanların xatırlanması arxiv üçün əvvəldən sona yenidən yazmalı

Uinston məmnunluq hissi ilə dördüncü vərəqi bir tərəfə itələdi. Xüsusi məsuliyyət tələb edən dolaşmaq məsələ idi. Onu axıra saxlamaq daha yaxşıdır. Qalan üçü artıq əlinin öyrəşdiyi adi işlərdi. Amma ikinci ilə bağlı bəzi rəqəmlərin dəqiqləşdirilməsi kimi yorucu axtarışla məşğul olmaq lazım gələcəkdi.

Uinston teleekranda “geri tarixlə” sözlərini yığıb *Times*-ın tapşırıqlarda göstərilən köhnə saylarını tələb etdi. Bir neçə dəqiqədən sonra pnevmatik boru onları önünə, masanın üstünə atdı. Göndərilən saylarda bu və ya digər səbəbə görə dəyişdirilməsi, rəsmi dillə deyilsə, dəqiqləşdirilməsi tələb olunan məqalələr və məlumatlar vardı. Məsələn, Böyük Qardaşın *Times*-ın 17 mart tarixli sayında çap edilmiş bir gün əvvəlki nitqində Cənubi Hindistan cəbhəsində sakitlik olacağı, Avrasiya qoşunlarının isə tezliklə Şimali Afrikada hücum əməliyyatlarına başlayacaqları bildirilirdi. Amma tezliklə bunun tam əksinə olaraq Avrasiya orduları Cənubi Hindistanda hücum keçmişdilər. Şimali Afrikada isə heç bir fəallıq nəzərə çarpmamışdı. Böyük Qardaşın nitqinin bu hissəsini yenidən elə yazmaq lazım idi ki, hadisələrin məhz bu ssenari üzrə inkişafının dəqiq proqnozu əvvəlcədən verilmiş olsun.

Yenə *Times* özünün 19 dekabr tarixli sayında 1983-cü ilin dördüncü, yaxud Doqquzuncu Üçillik Planın altıncı rübü üçün müxtəlif çeşidli zəruri istehlak malları istehsalının rəsmi proqnozlarını çap etmişdi. Qəzetin bugünkü sayında isə faktiki istehsal haqqında məlumat verilirdi. Buradan da ilkin rəqəmlərlə gerçək istehsal arasında böyük fərqlər yarandığı aşkara çıxmışdı. Proqnoz faktiki göstəricilərlə uyğunlaşdırılmalı idi. Üçüncü vərəqdə söhbət düzəldilməsi çox asan olan adi yanlışlıqdan gedirdi. Az öncə, fevral ayında Rifah Nazirliyi 1984-cü ildə şokolad normasının azaldılmayacağını bildirmişdi (rəsmi məlumatda bu, “qəti bəyan etmişdi” şəklində verilmişdi). Əslində isə, artıq Uinstonun teleekrandan öz qulaqları ilə eşitdiyi kimi, gələn həftənin sonundan etibarən normanın 30 qramdan 20 qrama endiriləcəyi elan olunmuşdu. İndi Rifah Nazirliyinin son xəbərdarlığı ilə ilkin vədin yerini dəyişdirmək, normanın azaldılacağına hələ fevralda nəzərdə tutulduğunu yazmaq lazım idi.

Uinston ilk üç tapşırığı yerinə yetirib islah edilmiş vərəqələri nitqyazardan çıxardı, *Times*-ın müvafiq sayları ilə birlikdə pnevmatik boruya qoydu. Sonra vərmişkar hərəkətlə alınan tapşırıqları və onların üzərində işləyərkən elədiyi qeydləri bürmələyib yandırılmaq üçün yaddaş yuvasına atdı.

Pnevmatik boruların uzanıb getdiyi gözəgörünməz labirentlərdə nələr baş verdiyini dəqiq bilmirdi. Lakin ümumi təsəvvürü vardı. *Times*-ın göstərilən sayı ilə bağlı zəruri düzəlişlər aparıldıqdan və bir daha yoxlandıqdan sonra

həmin say əvvəlki tarixlə çap olunub cildə tikilməli, köhnə say isə məhv edilməli idi. Bu arasıkəsilməz dəyişmə, yeniləmə əməliyyatı yalnız qəzetlərin üzərində aparılmırdı. Hər hansı ideoloji, yaxud siyasi əhəmiyyət kəsb edən bütün zehni əmək məhsulları — kitablar, jurnallar, broşürlər, plakatlar, intibahnamələr, filmlər, fonogramlar, karikaturalar, fotolar da eyni qayda ilə günün tələblərinə uyğun şəkildə dəyişdirilirdi. Günbəgün, bəlkə dəqiqədəqiqə keçmiş bu günə uyğunlaşdırılırdı. Ona görə də sənədlər vasitəsi ilə Partiyanın istənilən öncəgörməsinin tam dəqiq və əsaslı olduğunu sübuta yetirmək mümkün idi. Bu sənədlərdə artıq günün ehtiyacları ilə zidd səslənən heç bir xəbərə, heç bir fərqli fikrə təsadüf edilmirdi. Tarix sanki köhnə perqament parçası idi; onu qaşayıb təmizləyir və tələbə uyğun şəkildə yenidən yazırdılar. Bu iş başa çatdırıldıqdan sonra saxtakarlığı sübuta yetirmək üçün əldə daha heç bir turalğa, heç bir dəlil qalmırdı.

Sənədləşdirmə Departamentinin Uinstonun işlədiyi şöbədə də qat-qat böyük şöbəsində çalışan əməkdaşların yeganə işi dəyişdirilməsi, yaxud məhv edilməsi tələb olunan kitabların, qəzetlərin və digər çap məhsullarının axtarılıb tapılmasından, toplanmasından ibarət idi. *Times*ın siyasi yanlışlıqları, yaxud Böyük Qardaşın uğursuz peyğəmbərlikləri ilə bağlı bəlkə də on dəfələrlə dəyişdirilən, yenidən yazılan sayları orijinal tarixlə nəşr edilib cildlənirdi və artıq dünyada bunun əksini sübut edəcək başqa bir nüsxə mövcud olmurdu. Kitablar da hər yerdən yığışdırılır, dönə-dönə yenidən yazılırdı. Aparılan dəyişikliklərlə bağlı heç bir məlumat verilmirdi. Hətta Uinstonun icra üçün aldığı və yerinə yetirəndən sonra dərhal məhv etdiyi tapşırıqlarda da saxtalaşdırma tələbi ilə bağlı kiçik bir işarə də olmurdu. Söhbət yalnız dəqiqlik naminə aradan qaldırılması tələb edilən səhvlərdən, yanlışlıqlardan, mətbəə xətələrindən və təhrifə uğramış sitatlardan gedirdi.

Əslində, Rifah Nazirliyinin rəqəmləri dəyişdirməsində Uinston hər hansı saxtalaşdırma görmürdü. Bu, sadəcə bir cəfəngiyatın başqa cəfəngiyatla əvəz edilməsi idi. Başdan-başa ağ yalandan ibarət göstəricilər də daxil olmaqla hazırlanan materialların əksəriyyətinin gerçək dünya ilə heç bir əlaqəsi yox idi. Statistika özünün həm ilk, həm də dəqiqləşdirilmiş variantında eyni dərəcədə fantaziya məhsulu sayıla bilərdi. Çox vaxt

göstəricilərin özünü də barmaqdan sorub çıxarmaq lazım gəlirdi. Məsələn, Rifah Nazirliyi hər rübdə 145 milyon cüt ayaqqabı istehsal etməyi planlaşdırırdı. Sonda isə faktiki 62 milyon cüt ayaqqabı hazırlandığı bildirilirdi. Uinston proqnoz üzərində yenidən işləyəndə 145 milyonu təxminən üç dəfə azaldıb 57 milyona salırdı. Məqsəd həmişəki kimi sonda planın artıqlaması ilə yerinə yetirilməsi görüntüsü yaratmaq idi. Amma istənilən halda 62 milyon gerçəkliyə 57, yaxud 145 milyondan zərrəcə yaxın deyildi. Bəlkə də, ölkədə ümumiyyətlə ayaqqabı istehsal olunmurdu. Heç kəs ayaqqabı istehsalının həcmi bilmir və bununla maraqlanmırdı. Məlum olan yalnız bir şey idi: hər rüb kağız üzərində az qala astronomik sayda ayaqqabı hazırlanıb satışa çıxarılsa da, Okeaniya əhalisinin yarısı ayaqyalın gəzirdi. İrili-xırdalı bütün sənədləşdirilmiş göstəricilərin mahiyyəti bundan ibarət idi. Hətta ayın tarixinin də dəqiq bilinmədiyi xəyali dünyada hər şey mənasını itirərək heçliyə qovuşmuşdu.

Uinston zalın o başına baxdı. Qarşı tərəfdəki şüşə kabinetdə Tillotson soyadlı balacaboy, səliqə-sahmanlı, saqqalının rəngi qaraya çalan əməkdaş qəzeti dizinin üstünə qoyub başını nitqyazarın mikrofonuna tərəf əyərək həvəslə işləyirdi. Elə oturmuşdu ki, sanki dediklərinin yalnız ikisinin — özü ilə teleekranın arasında qalmasını istəyirdi. Arada başını qaldıranda elə bil eynəyinin şüşələrindən Uinstona qəzəb yağdırırdı.

Tillotsonu çox az tanıyırdı. Nə işlə məşğul olduğunu da bilmirdi. Sənədləşdirmə Departamentinin əməkdaşları işləri haqqında danışmağa çox həvəs göstərmirdilər. İki tərəfdən şüşə kabinetlərin düzüldüyü, arasıkəsilməz kağız xışıltısı və nitqyazara diktə olunan sözlərin uğultusundan başqa heç bir səsin eşidilmədiyi uzun, pəncərəsiz zalda Uinstonun hətta adlarını bilmədiyi, amma hər gün koridorlarda tələsik addımlarla o baş-bu başa getdiklərini, Nifrət İkidəqiqəliklərində canfəşanlıqla əl-qol oynatdıqlarını gördüyü onlarla adam çalışırdı. Bilirdi ki, qonşu kabinetdə oturan balacaboy, saçı kül rənginə çalan qadın bütün günü mətbuatı ələk-vələk edib buxara çevrilənlərin, — artıq həyatda olmayan adamların adlarını tapmaq və hər yerdən pozmaqla məşğuldur. İşlə ilə həyatı arasında müəyyən uyğunluq da vardı. Üç-dörd il əvvəl öz ərinə də buxara çevirmişdilər. Uinstondan bir neçə kabinetə o tərəfdə isə biyöndəm, fikri dağınıq, xəyalpərvər bir adam — qulaqlarını dəhşətli dərəcədə tük basmış Amplfort soyadlı əməkdaş

otururdu. O, vəzn və qafiyə sahəsində heyrətamiz istedadı ilə tanınırdı. Amplfort ideoloji tələblərlə ziddiyyət təşkil edən, lakin bu və digər səbəblərə görə kitablardan çıxarılması məqsədəuyğun sayılmayan şerlərin (onları kanonik mətnlər adlandırırdılar) formaca əvvəlkinə çox yaxın, lakin mənaca fərqli variantlarını hazırlayırdı. Əllyə yaxın əməkdaşın çalışdığı zal sadəcə yarım bölmə, Sənədləşdirmə Departamentinin nəhəng orqanizminin bir hüceyrəsi idi. Sağda, solda, arxada, qabaqda digər yarım bölmələrdə, bölmələrdə və şöbələrdə az qala bir qoşunluq əməkdaş nəfəs dərmədən ən müxtəlif məsələlər üzərində işləyirdi. Burada öz redaktorları, poliqrafiya mütəxəssisləri olan nəhəng mətbəələr, fotoşəkillərin saxtalaşdırılmaq üçün mükəmməl təchizatlı studiyalar fəaliyyət göstərirdi. Yüksək peşəkarlığı ilə seçilən mühəndislərin, rejissorların, lazımi səsləri məharətlə təqlid etməyi bacaran aktyorların toplaşdığı televiziya studiyaları vardı. Yenidən baxılmasına ehtiyac duyulan kitabların və dövrü nəşrlərin siyahısını hazırlamaq üçün böyük referentlər ordusu durmadan çalışırdı. Təshih edilmiş sənədlərin saxlanması üçün ötrü ucsuz-bucaqsız anbarlar tikilmiş, orijinal nüsxələri yandırmaq üçün gizli sobalar quraşdırılmışdı. Haradasa naməlum məkanda bütün işlərə rəhbərlik edən beyin mərkəzi məxfi şəkildə fəaliyyət göstərirdi. Bu mərkəz keçmiş irsin hansı hissəsini qoruyub saxlamaq, hansı hissəsini saxtalaşdırmaq, hansı hissəsini isə məhv etməklə bağlı siyasi xətti hazırlayırdı, görülən işləri əlaqələndirirdi.

Nəhayət, Sənədləşdirmə Departamenti Həqiqət Nazirliyinin şöbələrindən yalnız biri idi. Onun əsas vəzifəsi təkcə keçmişə yenidən yaratmaq deyil, Okeaniya sakinlərini qəzetlər, filmlər, dərslilər, televiziya verilişləri, pyeslər, romanlar və s. ilə təchiz etmək idi. Əyləncəli materiallardan öyüd-nəsihətlərə, abidələrdən şüarlara, lirik şeirlərdən bioloji tədqiqatlara, məktəb dərslilərindən Yenidil lüğətlərinə qədər — ağla gələn və gəlməyən bütün informasiya fəaliyyəti bu Departamentdə cəmlənmişdi. Nazirlik yalnız Partiyanın müxtəlif ehtiyaclarını təmin etmirdi, həm də proletariyatın tələbatını ödəmək üçün nisbətən aşağı səviyyəli işləri də öz üzərinə götürmüşdü. Proletar ədəbiyyatı, musiqisi, dramaturgiyası, ümumilikdə proletar əyləncələri ilə məşğul olan şöbələrin böyük şəbəkəsi fəaliyyət göstərirdi. Həmin şöbələrdə mövzusu yalnız idman, kriminal xəbərlər və astroloji proqnozlardan ibarət düşük qəzetlər, beş qəpiklik sensasiyalı povestlər, bayağı erotik filmlər, kobud emosional mahnılar hazırlanıb

yayırdı. Bütün bu yaradıcı fəaliyyət tam mexanikləşdirilmiş şəkildə — versifikator adlı xüsusi növ kaleydeskoplar vasitəsi ilə həyata keçirilirdi. Hətta Yenidildə adına *Pornoseks* deyilən ayrıca yarım bölmə də yaradılmışdı. Burada ən aşağı səviyyəli pornoqrafiya məhsulları hazırlanırdı. Onu ünvan sahiblərinə bağlı zərflərdə göndərirdilər. Nəinki Partiya üzvlərinin, hətta bilavasitə bu sahədə çalışanların özlərinin də həmin pornoqrafiya nümunələri ilə tanış olmaları qadağan edilmişdi.

İşlədiyi müddətdə pnevmatik boru masanın üstünə daha üç yeni tapşırıq atmışdı. Çox da çətin məsələlər deyildi. Uinston Nifrət İkidəqiqəliyinə gedənə qədər hamısının öhdəsindən gələ bildi. İkidəqiqəlik qurtaran kimi dərhal kabinəsinə qayıtdı, rəfdən Yenidil lüğətini götürdü, nitqçazarı bir tərəfə itələyib eynəyinin şüşələrini sildi və bu günün ən mühüm tapşırığının icrasına başladı.

Uinston üçün həyatın əsas zövqü iş idi. Əksər hallarda xırda, darıxdırıcı materaillarla işləməli olurdu. Amma bəzən elə çətin, dolaşlıq məsələlər ortaya çıxırdı ki, adam onların içərisində riyazi problemlərin dərinliyinə düşmüş kimi başını itirirdi. Yaxud elə incə saxtalaşdırmalar tələb olunurdu ki, burada İngos prinsiplərinə dərin bələdlikdən, Partiyanın nə demək istədiyini dəqiqliklə müəyyən etmək bacarığından başqa köməyinə heç nə gələ bilmirdi. Uinston belə işləri yaxşı bacarırdı. Bəzən ona hətta əsas materialları Yenidildə çap olunan *Times*-in baş məqalələrini gözdən keçirməyi də etibar edirdilər.

Bayaq bir kənara qoyduğu kağızı götürdü.

times 03.12.83 bq nitq ikiqat mənfi mövcud olmayanların xatırlanması
arxiv üçün əvvəldən sona yenidən yazmalı

Köhnə dildə (yaxud adi ingilis dilində) mətn təxminən bu mənani verirdi:

“Times” qəzetinin 3 dekabr 1983-cü il tarixli sayında Böyük Qardaşın nitqi çox yarıtılmaz şəkildə şərh edilmiş, aradan götürülmüş adamların adları çəkilmişdir. Tamamilə təzədən yazın və arxivə verməmişdən əvvəl layihəni rəhbərliyə təqdim edin”.

Uinston başı bəlalı məqaləni təkrar oxudu. Göründüyü kimi, Böyük Qardaşın nitqinin əksər hissəsi Üzən Qalalardakı dənizçiləri siqaret və digər

zəruri tələbat malları ilə təmin edən ÜQTŞ-ın (Üzən Qalaların Təminatı Şirkəti) tərifinə həsr olunmuşdu. Daxili Partiyanın tanınmış üzvlərindən olan yoldaş Uayters adlı şəxs xüsusi fərqləndirilmiş, hətta İkinci dərəcəli “Şüurlu Xidmətə Görə” ordeni ilə mükafatlandırılmışdı.

Üç ay sonra qəflətən, heç bir səbəb göstərilmədən ÜQTŞ ləğv edilmişdi. Qəzetlərdə və teleekranda hər hansı məlumat verilməsə də Uaytersin, habelə ona yaxın adamların etimadı doğrultmadıqları aşkara çıxmışdı. Burada təəccüblü bir şey yox idi. Siyasi caniləri məhkəməyə çəkmək bir yana qalsın, onları hətta ictimai qınaq hədəfinə çevirmək də məqbul sayılmırdı. Minlərlə adamı əhatə edən böyük təmizləmələr — satqınların və fikir canilərinin qorxaqcasına cinayətlərini boyunlarına alıb əfv dilədikləri, sonra isə edam olunduqları açıq məhkəmə prosesləri xüsusi tamaşalar idi və yalnız iki-üç ildə bir dəfə təkrarlanırdı. Partiyanın etimadını doğrultmayan sınavı adamlar isə sadəcə yoxa çıxırdılar. Bir daha belələrinin barəsində eşidən olmurdu. Başlarına nə iş gəldiyini heç kəs, heç vaxt aydınlaşdırmağa cəhd göstərmirdi. Hətta bəzən dərhal qətlə yetirilmədikləri hallar da olurdu. Valideynlərindən başqa Uinstonun şəxsən tanıdığı otuza yaxın adam müxtəlif vaxtlarda bu cür yoxa çıxmışdı.

Uinston dəftərxana sancağı ilə burnunu yüngülcə qaşıya-qaşıya fikirləşirdi. Üzbəüz kabinetdə yoldaş Tillotson hələ də ağızını mikrofonu yapışdırıb sirli görkəmlə nə isə mızıldayırdı. Bir anlıq başını qaldırdı, eynəyinin şüşələri yenə əsəbiliklə od saçdı. Uinstonun fikrindən keçdi ki, bəlkə yoldaş Tillotsona da eyni tapşırığı veriblər. Tamamilə mümkün olan şeydir. Belə cəncəl məsələni heç vaxt yalnız bir icraçıya həvalə etməzlər. Komissiyaya tapşırmaq isə saxtalaşdırmanın miqyasını açıb-ağartmaq olardı. Çox ehtimal ki, indi ən azı on nəfər Böyük Qardaşın nə deməli olduğunu fərqli variantları üzərində baş sındırırdı. Sonra Daxili Partiyadakı hansısa düşünən beyin həmin variantları müqayisəli şəkildə nəzərdən keçirəcək, onlardan birini seçəcək, redaktə edəcək, müxtəlif fikirləri ümumi əsas üzərində birləşdirəcəkdi. Nəticədə uydurulmuş yalan yazılı mənbələrdə öz əksini taparaq həqiqətə çevriləcəkdi.

Uaytersin nəyə görə qəzəbə tuş olduğu Uinstonu bəlli deyildi. Bəlkə korrupsiyaya qurşandığına görə, bəlkə işinin öhdəsindən gələ bilmədiyinə görə. Bəlkə Böyük Qardaş populyarlıq qazanmış silahdaşından xilas olmaq

qərarına gəlmişdi? Bəlkə Uaytersin, yaxud yaxın adamlarının bölücü təmayülçülük fəaliyyətindən şübhələnirlər? Bəlkə... Deyəsən ən ağlabatanı da sonuncu ehtimal idi — təmizləmələr və buxaraçevirmə prosesi dövlət idarəçiliyi mexanizminin zəruri tərkib hissəsi sayıldığından onları aradan götürmüşdülər. Yeganə ip ucu “mövcud olmayanların xatırlanması” ifadəsi idi. Bu, Uaytersin artıq məhv edildiyini göstərirdi. Doğrudur, hər hansı şəxsin həbsi həmişə onun labüd ölümü sayıla bilməzdi. Bəzən kimisə həbsdən azad edir, edam olunana qədər hətta bir-iki il azadlıqda gəzməsinə şərait yaradırdılar. Bəzən isə çoxdan ölmüş sayılan birisi həyulə kimi gözlənilmədən peyda olur, yenidən, bu dəfə artıq həmişəlik yoxa çıxmamışdan əvvəl açıq məhkəmə prosesində yüzlərlə adamın əleyhinə ifadə verirdi. Amma Uayters daha *mövcud deyildi*. Heç vaxt mövcud olmamışdı. Yalnız Böyük Qardaşın nitqinin istiqamətini dəyişmək Uinstonu o qədər də uğurlu tapıntı kimi görünürdü. Onun baş vermiş hadisə ilə birbaşa əlaqəsi olmayan məsələlər haqqında mülahizə yürütməsi daha ağlabatan idi.

Nitqi satqınların və fikir cinayətkarlarının ənənəvi ifşası üzərində də qurmaq olardı. Lakin bu çox bəsit variantdır. Cəbhədəki qələbələrin sadalanması, yaxud Doqquzuncu Üçillik Planın böyük uğurla yerinə yetirilməsi isə nitqin mətnini mürəkkəbləşdirə bilərdi. Ən yaxşısı bir az fantaziya əl atmaq idi. Bu yaxınlarda düşmənlə döyüşdə qəhrəmancasına həlak olmuş yoldaş Oqilvinin obrazı qəflətən yaddaşın dərin qatlarından çıxaraq Uinstonun gözləri önündə canlandı. Bəzi hallarda Böyük Qardaş öz nitqini həyat və ölümlərini başqalarına nümunə göstərdiyi adi, sırayı Partiya üzvlərinə həsr edirdi. Bu gün o, yoldaş Oqilvi haqqında danışacaq. Doğrudur, yoldaş Oqilvi adlı adam heç vaxt mövcud olmamışdı. Lakin beş-altı sətirlik yazı və bir-iki saxta fotosəkilin köməyi ilə onu asanlıqla həyata gətirmək mümkündür.

Uinston bir neçə dəqiqə fikirləşdi, sonra nitqçiyarı özünə tərəf çəkib Böyük Qardaşın ənənəvi üslubunda diktə etməyə başladı. Hərbçi və pedant danışmaq ədasına, daim özü sual verib, özü də cavab vermək kimi (“Biz bu faktdan hansı ibrət dərsləri götürə bilərik, yoldaşlar? İbrət dərsi almağı bacarmaq özü də İngsoc’un təməl prinsiplərindəndir” və s. və i.a.) üsullardan tez-tez istifadə etdiyinə görə onu yamsılamaq asan idi.

Üç yaşında yoldaş Oqilvi təbil, avtomat və helikopter modelindən başqa bütün oyuncaqlardan imtina etmişdi. Altı yaşında yerli ərazi hakimiyyətinin qərarı ilə müstəsna hal kimi vaxtından bir il əvvəl Kəşfiyyatçılar dəstəsinə götürülmüş, doqquz yaşında bölük komandiri olmuşdu. On bir yaşında söhbətlərində cinayətkar meyillər sezdiyinə görə əmisini Fikir Polisinə təslim etmişdi. On yeddi yaşında Gənclərin Antiseks Liqasının rayon təşkilatının qurucusu kimi tanınmışdı. On doqquz yaşında Sülh Nazirliyinin orduda silah kimi qəbul etdiyi əl qumbarasını hazırlamışdı. Qumbara sınaqdan keçirilən zaman bir partlayış nəticəsində otuz nəfər Avrasiya hərbi əsiri havaya sovrulmuşdu. İyirmi üç yaşında müharibədə həlak olmuşdu. Mərkəzə aparılan mühüm məlumatlarla Hind Okeanı üzərindən uçarkən düşmənin qırıcı təyyarələrinin hücumuna məruz qalmışdı. Hərbi sirrin ələ keçməməsi üçün pulemyotu belinə bağlayaraq (suda dərhal batmaq məqsədi ilə) özünü sənədlərlə birlikdə helikopterdən okeanın dərinliklərinə atmışdı. — Belə ölümə yalnız həsəd aparmaq olar! — deyə Böyük Qardaş heyrətini gizlətməmişdi. Daha sonra o, yoldaş Oqivinin həyatının büllurcasına təmizliyi və məqsədyönlüyü ilə bağlı bəzi mülahizələrini söyləmişdi. Yoldaş Oqilvi içki içmirdi, siqaret çəkmirdi, hər gün gimnastika zalında bir saatlıq məşğələlərdən başqa əyləncəsi yox idi. Nikah və ailə qayğılarının vətən qarşısındakı borcunu günün 24 saati ərzində layiqincə yerinə yetirməyə mane olacağını düşünərək heç vaxt evlənməmək qərarına gəlmişdi. Söhbətlərinin İngsos prinsiplərindən başqa heç bir mövzusu, düşmən Avrasiyanın məğlub edilməsindən, casusların, ziyankarların, fikir cinayətkarlarının, xüsusən də satqınların tapılıb cəzalandırılmasından başqa heç bir arzusu yox idi.

Yoldaş Oqilvini “Şüurlu Xidmətlərə Görə” ordeni ilə təltif edib-etməmək üzərində Uinston xeyli düşünməli oldu. Axırda fikrindən əl çəkdi. Çünki bu müxtəlif rəylərin o qədər də zəruri olmayan qarşılaşdırılmasını tələb edəcəkdi.

Nəzərləri yenə qarşı kabinədə oturmuş rəqibinə sataşdı. Hissləri əminliklə Tillotsonun da indi eyni məsələ ilə məşğul olduğunu deyirdi. Sonda kimin versiyasının qəbul ediləcəyini söyləmək çətin idi. Amma nədənsə Uinstonda öz uğuruna möhkəm inam vardı. Bir saat əvvəl iyi-tozu da olmayan yoldaş Oqilvi indi real cizgilər kəsb etmişdi. Uinston təəccüblə

düşündü ki, dirilərlə müqayisədə ölümlərin obrazını yaratmaq daha asandır. İndiki zamana heç bir dəxli olmayan yoldaş Oqilvi artıq keçmişdə mövcud idi. Bu saxtalaşdırma aktı unudulandan sonra isə yoldaş Oqilvi də Böyük Karl, yaxud Yuli Sezar kimi həqiqi və inkaredilməz şəkildə tarixdə öz yerini tutacaqdır.

V FƏSİL

Zirzəmi qatında yerləşən alçaq tavanlı yeməxanada növbə çox yavaş irəliləyirdi. Zal adamlarla dolu idi, səs-küydən qulaq tutulurdu. Arakəsmənin arxasındakı qazanlardan havaya qızardılmış ət qoxusu əvəzinə paslanmış dəmir iyini xatırladan əcaib tam yayılırdı. Amma bu qatı tam da “Qələbə” cininin hər tərəfi bürümüş şirintəhər boğucu qoxusuna üstün gələ bilmirdi. Otağın uzaq küncündə bar, əslində isə divarda açılmış böyük oyuq vardı. Oradan qədəhi on sentə cin almaq olurdu.

— Nəhayət ki, axtardığım adamı tapdım! — Uinstonun arxasında səs eşidildi.

O, geriyyə çevrildi. Qarşısındakı Araşdırmalar Departamentindən olan dostu Saym idi. Əslində “dost” sözü burada o qədər də yerinə düşmürdü. İndi heç kəsin dostu yox idi, yalnız yoldaşı vardı. Amma bəzi yoldaşlarla ünsiyyət digərləri ilə müqayisədə daha çox ürəyə yatırdı. Saym filoloq idi, Yenidil üzrə mütəxəssis kimi tanınırdı. Yenidil lüğətinin on birinci nəşrini hazırlayan nəhəng ekspertlər qrupunda çalışırdı. Araq, qara saçlı, balacaboy adamdı. Boyca həтта Uinstondan da balaca idi. Söhbət etdiyi adamı diri-diri yeyən şişkin gözlərinin kədərli və gülməli ifadəsi olurdu.

— Soruşmaq istəyirdim ki, bəlkə təsadüfən sizdə artıq ülgüc olar...

— Yoxumdur, — Uinston günahkar görkəmlə tələsik cavab verdi. — Mən də hər yeri axtarmışam. Tapmaq mümkün deyil.

İndi kişilərin hamısı üz qırmağa bir şey axtarırdı. Əslində, Uinstonun ehtiyatda iki təzə ülgücü vardı. Ülgüclər neçə ay idi ki, yoxa çıxmışdı. Hər ay Partiya mağazalarında gah bu, gah da digər çoxişlənən mal qəhətə çəkilirdi. Gah düymə tapılmırdı, gah diş pastası, gah ayaqqabı bağı. İndi də

ülgüc yoxa çıxmışdı. Onu min xahişminnətlə, həm də yalnız əl altdan “sərbəst” bazarda tapmaq olurdu.

— Özüm də altı həftədir üzümü eyni ülgüclə qaşıyıram, — deyə Uinston yalan danışdı.

Növbə bir az irəlilədi. Hərəkət dayananda yenə Sayma tərəf çevrildi. Hərəsi masanın küncünə qalaqlanmış yağlı metal podnoslardan birini götürdü.

— Dünən əsirlərin edamına baxmağa getmişdiniz? — Saym soruşdu.

— İşim çox idi, — deyə Uinston cavab verdi. — Yəqin kinoda baxaram.

— Gör, nəyi nəylə əvəz eləyirsiniz! — Sam təəccübünü bildirdi.

İstehza ilə qıyılan gözlər Uinstonun sifətində dolaşırdı. Baxışları sanki “Sizi yaxşı tanıyıraq! — deyirdi. — Üzünü baxan kimi əsirlərin edamına niyə getmədiyinizi bilirəm”. Saym ağıllı, həm də çox acıdil mühafizəkar kimi tanınırdı. O, helikopterlərin düşmən kəndlərinə hücumu, fikir cinayətkarlarının məhkəmə prosesləri və hər şeyi boyunlarına almaları, Sevgi Nazirliyinin zirzəmilərində yerinə yetirilən edam hökmləri haqqında xoşagəlməz bir şövqlə danışmağı bacarırdı. Söhbət elədikləri vaxtlarda Uinston imkan düşdükcə onun diqqətini belə mövzulardan yayındırmağa, həqiqətən də nüfuzlu mütəxəssislərdən biri kimi tanındığı, həmişə maraq və vurğunluqla söz açdığı Yenidil məsələlərinə yönəltməyə çalışırdı. İndi də Saymın iri, qara gözlərinin sınaıçı nəzərlərindən yayınmaq üçün başını bir az yana əydi.

— Edam əla təşkil olunmuşdu, — Saym həvəslə danışdı. — Amma əsirlərin ayaqlarının bağlanması, mənəcə, mənzərəni korlayır. Onların havanı təpikləmələri xüsusi ləzzət eləyir. Ən ləzzətlisi isə sonluqdur — əsirin göyərmiş, dəqiq desəm, gömgöy göyərmiş dili ağzından bayıra çıxanda... Bu məqam çox xoşuma gəlir.

— Növbə kimindir? — deyə ağ önlüklü, əli kəfgirli prol qadın kobud səsle qışqırdı.

Uinstonla Saym podnoslarını piştaxtanın üstünə qoydular. İkisinin də standart naharı bir dəqiqə sonra artıq qarşılarında idi: tənəkə kasada boz-

çəhrayı rəngdə şorba, bir parça çörək, bir tikə pendir, bir fincan qaramtıl “Qələbə” qəhvəsi və bir həb saxarın.

— Orada, teleekranın altında boş masa var, — deyə Saym başı ilə göstərdi. — Yolüstü cin də götürərik.

Cini qulpsuz çini fincanlarda verirdilər. Dolu zaldan keçib podnosdakı yeməkləri metal masanın üstünə düzdülər. Kimsə sousu dağıtmışdı. Qatı, ürəkbulandıran məhlul qusuntunu xatırladırdı. Uinston fincanı götürdü, sanki cəsarətini toplamaq üçün azacıq ara verdi və yağımsov mayeni birnəfəsə başına çəkdi. Gözlərini yumub-açdı. Yalnız indi bərk acdığını hiss elədi. Şorbanı qaşığılayıb yeməyə başladı. Boz-bulanıq horranın içərisindən qaşığına arabir şişib formasını itirmiş qırmızımtıl kubiklər çıxırdı. Yəqin ət məhsulu sayılırdı. Kasalar boşalana qədər heç biri danışmadı. Uinstonun sol tərəfində, arxadakı masada kimsə tez-tez və aramsız üdüləyirdi. Kobud səsi eynən ördək qaqqıltısını xatırladır, yeməxananı bürümüş ümumi uğultuda aydın seçilirdi.

— Lüğət üzərində iş necə gedir? — sözlərinin yaxşı eşidilməsi üçün Uinston da səsini qaldırmalı oldu.

— Çox asta, — deyə Saym cavab verdi. — İndi sifətlər üzərində işləyirəm. Ləzzət verir.

Yenidildən söhbət düşən kimi Saymın gözləri parıldadı. Kasasını yana itələdi, arıq əli bir tikə çörək götürüb pendir qıçasını üstünə qoydu, qışqıra-qışqıra danışmamaq üçün masanın üstündən Uinstona tərəf əyildi.

— On birinci nəşr — son nəşrdir, — dedi. Biz Yenidilə tamamlanmış şəkil veririk. Artıq başqa dildə danışılmayacaq. İşimizi sona çatdırandan sonra sizin kimi adamlar dili təzədən öyrənməli olacaqlar. Yəqin ki, fəaliyyətimizin əsas istiqamətinin yeni sözlər uydurmaq olduğunu düşünürsünüz. Qətiyyən elə deyil. Əksinə, biz sözləri məhv edirik. Hər gün onlarla, yüzlərlə sözü aradan götürürük. Biz dili sümüyə qədər bütün artıq ətdən təmizləyəcəyik. İki min əllinci ildən əvvəl on birinci nəşrə daxil edilmiş heç bir söz köhnəlməyəcək.

O, acgözlüklə çörəyindən ağızdolusu dişləm vurdu, çeynəyib uddu. Sonra əvvəlki pedant ədası ilə söhbətini davam etdirməyə başladı. Arıq, qarayanız

sifəti canlanmışdı, baxışlarındakı istehza ifadəsi yoxa çıxmışdı. İndi gözləri daha çox xəyalpərvər adamın gözlərinə bənzəyirdi.

— Sözləri məhv etmək gözəl işdir. Zibillənmə ən çox fellərdə və sifətlərdə hiss olunur. Amma isimlərin içərisində də yüzlərlə lüzumsuz, mənasız nümunə var. Söhbət yalnız sinonimlərdən getmir, antonimlər də eyni vəziyyətdədir. Məsələn, bir sözün əksi kimi işlədilən başqa söz nəyə lazımdır? Axı hər söz özündə əksini də ehtiva edir. Məsələn, “sevinc” kəlməsi varsa “kədər”ə nə ehtiyac qalır? “Sevincsiz”də pis deyil, əksinə, daha yaxşı səslənir. Həm də “sevinc”in dəqiq əksidir. “Kədər” isə tamam kənar sözdür. Yaxud, götürək sifətin çalarlarını və dərəcələrini.

Məsələn, “yaxşı”. Hələ baxır kimin üçün yaxşıdır. Amma “müsbət” deyiləndə subyektivliyin hər cür təzahürü aradan qalxır. Əgər sizə “müsbət”in daha güclü dərəcəsi lazımdırsa, o zaman “gözəl”, “əla” və s. kimi yaygın sözlərə nə ehtiyac var? “Müsbət-müsbət”, yaxud “ikiqat müsbət” eyni mənanı daha dəqiq ifadə edir. Sifətin şiddətləndirmə dərəcəsinə ehtiyac yaranarsa, o zaman “üçqat müsbət”də deyə bilərsiniz. Düzdür, hələlik biz köhnə və yeni formalardan müvazi istifadə edirik. Lakin Yenidilin son variantında köhnə sözlərə ümumiyyətlə yer qalmayacaq. Nəticədə “yaxşı” və “pis” məfumlalarının bütün dərəcələri altı, əslində isə sadəcə təkrarlanan iki sözlə ifadə olunacaq. Bütün bunların nə qədər gözəl səsləndiyini hiss edirsinizmi, Uinston? Əlbəttə, ideya Böyük Qardaşa məxsusdur, — deyə o, azacıq fikrə gedəndən sonra sözlərini tamamladı.

Böyük Qardaşın adı çəkiləndə Uinston dərhal sifətinə sevinc ifadəsi verməyə çalışdı. Lakin entuziazm çatışmazlığı Saymın diqqətli baxışlarından yayınmadı.

— Siz ürəyinizdə Yenidili çox da yüksək qiymətləndirmirsiniz, Uinston! — deyə kədərlə sözlərinə davam etdi. — Hətta bu dildə yazanda da köhnə dildə düşünürsünüz. Sizin *Times*-da çap olunan bəzi yazılarınıza baxmışam. Ümumən çox yaxşıdırlar, amma diliniz tərcümə dilidir. Görürəm ki, bütün yaygınlığına, lüzumsuz məna çalarlarına baxmayaraq, tam şəkildə Köhnə dilə bağlısınız. Sözləri məhv etməyin gözəlliyini hələ də anlaya bilməmişiniz. Xəbəriniz var ki, Yenidil bütün Yer kürəsində sözlərinin sayı ildən-ilə azalan yeganə dildir?

Uinstonun, təbii ki, bundan xəbəri yox idi. Deyilənlərə inanmasa da, öz ələmində üzünə marağ və rəğbət ifadəsi verərək gülümsəyə bildi. Saym yenə qara çörəkdən bir dişləm vurdu, tələsik çeynəyib uddu. Söhbətə qaldığı yerdən davam etdi.

— Doğrudanmı siz Yenidilin əsas məqsədinin fikrin üfüqlərini mümkün qədər daraltmaq olduğunu başa düşürsünüz? Bu yolla biz əslində fikri cinayətləri qeyrimümkün bir şeyə çevirəcəyik. Çünki cinayətkar fikirləri ifadə etmək üçün sadəcə söz qalmayacaq. Açıqlanmasına ehtiyac duyulan hər anlayış tək bir kəlmə ilə ifadə olunacaq. Sözü daşdığı mənə qəti müəyyənləşdiriləcək, yardımçı mənalar ləğv ediləcək və həmişəlik unutduralacaq. On birinci nəşrlə məqsədimizə daha da yaxınlaşacağıq. Lakin proses sizinlə mən həyatda olmayandan sonra da davam edəcək. Hər il sözlərin sayı azalacaq, hər il fikrin sərhədləri daralacaq. Aydın məsələdir ki, indinin özündə də fikir cinayətləri üçün əsas və səbəb yoxdur. Bu yalnız özünüintizam və reallığa nəzarət məsələsidir. Sonda isə hətta onlara da ehtiyac qalmayacaq. Dil mükəmməl hala gələndə inqilab da başa çatacaq. Yenidil — İngoc'dur, İngoc — Yenidildir! — deyə Saym dua sözlərini pıçıldaymış kimi məmnunluqla dilləndi. — Uinston, heç ağılınıza gələrdimi ki, ən gec 2050-ci ildə indi danışdığımız dili anlayan bir nəfər də insan övladı həyatda qalmayacaq?

— Yalnız... — deyə Uinston tərəddüdlə sözə başladı, amma tez də dayandı. “ — Yalnız prollardan başqa!” — kəlmələrini dilinin ucundan qaytardı. Deyəcəyi sözlərin mühafizəkar baxışlarla zidd səslənəcəyini düşündüyündən tez də susdu. Saym isə artıq onun nə demək istədiyini anlamışdı. Laqeydliklə:

— Prollar insan deyillər, — dedi. — 2050-ci ildə, hələ bəlkə ondan da əvvəl Köhnə dillə bağlı bütün bilgilər yoxa çıxacaq. Keçmiş dövrlərin ədəbiyyatı tam məhv ediləcək. Çoser, Şekspir, Milton, Bayron yalnız Yenidil variantında mövcud olacaq. Həm də onların tək dilləri dəyişməyəcək, müəyyən dərəcədə özləri də əslində olduqlarının ziddinə çevriləcəklər. Hətta Partiya ədəbiyyatı da dəyişəcək. Hətta şüarlar da dəyişəcək. Əgər “azadlıq” məhfumunun özü ləğv ediləcəksə, o zaman “Azadlıq — köləlikdir” şüarına nə lüzum qalacaq? Fikir mühiti tamamilə başqalaşacaq. Bizim indi anladığımız mənada *fikir* olmayacaq. İnanlı adam

fikirləşmir. Onun fikirləşməyə ümumiyyətlə ehtiyacı yoxdur. İnanlı olmaq — şüursuz olmaq deməkdir..

Uinston fikirləşdi ki, günlərin bir günü Saymı mütləq buxara çevirəcəklər. Çünki çox ağıllıdır. Hər məsələyə aydın münasibəti var, fikirlərini sərrast ifadə edir. Partiya belə adamları sevmir. Bir gün mütləq yoxa çıxacaq. Bu sifətində yazılıb.

Uinston da pendir-çörəyini yeyib qurtardı. Qəhvə fincanını götürmək üçün stulda azacıq yana tərəf çevrildi. Soldakı masada oturan kişi hələ də qaqqıltılı səslə əsəbi monoloqunu davam etdirirdi. Arxası Uinstonu tərəf oturan və yəqin ki, katibəsi olan gənc qadın isə diqqətlə qulaq asır, razılaşdığını bildirmək üçün tez-tez başını tərpədirdi. Arabir Uinston onun cavan qadın səsi və səfeh əda ilə dediyi “Düşünürəm ki, çox haqlısınız. Fikirlərinizlə *tam* razıyam” — kimi ifadələri eşidirdi. Qaqqıltılı səs isə heç vaxt, hətta qız danışanda da kəsilmək bilmirdi. Uinston səs sahibini sifətdən tanıyırdı. Ədəbiyyat Departamentində nəşə mühüm vəzifə tutmasından başqa haqqında əlavə məlumatı yox idi. Təxminən otuz yaşlarında olardı, əzəlili boynu, iri və aramsız açılıb-yumulan ağızı vardı. İndi başını azca yana əymişdi. Bu rakursda eynəyinə düşən işığın altında Uinston onun gözlərinin yerində iki boş çuxur olduğunu gördü. Daha dəhşətli isə ağızından fasiləsiz axıb tökülən sözlərin heç birinin anlaşılmasında idi. Yalnız bir dəfə Uinstonun qulağı “Qoldsteynçiliyin tam və qəti şəkildə aradan qaldırılması” ifadəsini tuta bildi. Linotipdə tökülmüş sətir kimi ifadə də onun ağızından sürətlə, birnəfəsə çıxdı. Qalan danışdığı isə yalnız qaqqıltıdan, sadəcə qaak-qaak-qaak ahəngindən ibarət idi. Dediklərindən heç nə başa düşülməməsi bir yana qalsın, söhbətin məcrası ilə bağlı ümumi təsəvvür əldə etmək də mümkün deyildi. O, Qoldsteynin əleyhinə danışa bilərdi, tənqidçilərə və fikir cinayətkarlarına qarşı daha sərt tədbirlər görülməsini tələb edə bilərdi, Avrasiya ordusunun vəhşiliklərinə hiddətlənə bilərdi, Böyük Qardaşı, yaxud Malabar cəbhəsi qəhrəmanlarını tərifləyə bilərdi — bunların heç bir fərqi yox idi. Nə haqqında danışmasından asılı olmayaraq, sözlərinin başdan-başa mühafizəkarlıq üstündə kökləndiyinə, tam şəkildə İngsoc prinsiplərinə əsaslandığına şübhə ola bilməzdi. Gözsüz sifətdəki çənənin sürətlə aşağı-yuxarı hərəkət etməsinə baxan Uinston bu simanın insan övladına deyil, nə isə ruha, həyuləyə məxsusluğu haqqında

qəribə düşüncələrə dalmışdı. Eynəkli adamın nitqi öz mənbəyini insan beynindən deyil, insan qırtlağından alırdı. Ağzından üdülənib tökülənləri bəlkə də söz adlandırmaq olardı, lakin heç bir halda nitq deyildi. Bu ördək qaqqıltısı kimi şüursuzcasına çıxarılan səslər idi.

Saym bayaqdan bəri danışmırdı. Qaşığın ucu ilə masaya tökülmiş sousun üstündə xətlər çəkirdi. Qonşu masadan gələn ördək qaqqıltısına bənzər səs indi daha bərkdən eşidilir, hətta yeməxananın ümumi uğultusu içərisində fərqlənirdi.

— Yenidildə belə bir söz var, — deyə Saym sükutu pozdu. — Bilmirəm, eşitmisiniz, yoxsa yox — “ördək nitq”, yəni danışanda ördək kimi qaqqıldayan adam. İki əks məna ifadə edən maraqlı sözlərdən biridir. Əleyhdarınıza qarşı işlədildə bu təhqirdir, razılaştığınız adama ünvanlananda isə tərifdir.

“Saymı mütləq buxara çevirəcəklər”, — deyə Uinston yenə düşündü. Hətta buna müəyyən qədər kədərləndi. Saymın ondan çox da xoşlanmadığını, hələ bəlkə ürəyində nifrət bəslədiyini yaxşı bilirdi. İmkan yaransa, onu fikir cinayətində günahlandırmaq fürsətini də əldən qaçırmazdı. Amma bu Saymda nə isə bir çatışmazlıq da vardı. Nəyisə çatışmırdı — ehtiyatlılığı, laqeydliyi, bəlkə də bəzən zəruri olan xilasedici səfehliyi. Onun mühafizəkarlığına şübhə etmək insafsızlıq olardı. İngsoc prinsiplərinə inanır, Böyük Qardaşa pərəstiş edir, fikir cinayətkarlarına səmimi şəkildə, bütün varlığı ilə, cani-dildən nifrət bəsləyir. Ondən həmişə sırası Partiya üzvlərinin yaxın düşə bilmədikləri məlumatlar eşitmək olur. Amma həm də çox vaxt bir ehtiyatsızlıq havası içərisində yaşayır. Bərkdən deyilməsinə lüzum görülməyən sözlər danışır, həddindən çox kitab oxuyur, tez-tez rəssamların, musiqiçilərin sevimli toplantı yeri olan “Şabalıd kölgəsində” kafesinə gedir. Doğrudur, bu kafe ilə bağlı hər hansı qadağa, hətta şifahi göstəriş də yox idi. Amma adı pis çıxmışdı. Sonuncu əsaslı təmizlənmə aparılana qədər Partiyanın köhnə, nüfuzunu itirmiş üzvləri adətən ora yığışırdılar. Deyilənə görə, illər, bəlkə də on illər əvvəl Qoldsteyn özü də həmin kafeyə gətirmiş. Saymın taleyinin necə olacağını indidən bilmək çətin iş deyildi. Lakin o da həqiqət idi ki, əgər Saym hətta üç saniyəliyinə Uinstonun fikirlərinə nüfuz edə bilsəydi, tərəddüd hissi keçirmədən onu Fikir Polisinin əlinə verərdi. Əslində, bu məsələdə Saymın yerində olan hər

kəsin eyni hərəkəti edəcəyi gözlənilən idi. Saymdan isə bunu gözləməyə daha çox əsas vardı. İnanclı olmaq — şüursuz olmaq deməkdir.

Saym başını qaldırdı.

— Baxın, Parsons da gəlir, — dedi.

Səsinin tonunda sanki “islaholunmaz axmağın biridir” — nidası eşidildi. Həqiqətən də Uinstonun “Qələbə” yaşayış binasındakı qonşusu — balacaboy, açıq sarı saçlı, qurbağa sifətli, bədəninin ölçüləri çəlləyi xatırladan Parsons adamların arasından keçərək onlara tərəf gəlirdi. Vur-tut otuz beş yaşında olsa da, iri qarın bağlamış, peysərində piy qatları toplanmışdı. Amma hərəkətləri cəld idi, yetkin kişidən daha çox sürətlə boy atmış azyaşlı gombul oğlan uşağını xatırladırdı. Hamı kimi rəsmi Partiya geyimi — kombinezon geyinsə də, onu göy rəngli şort, boz köynək və qırmızı kəşfiyyatçı qalstuku olmadan təsəvvürə gətirmək çox çətin idi. Həmişə şalvarının dizləri bir az sürtülmüş, köynəyinin qolları yuxarıya qədər çirmənmiş olurdu. Parsons ilk imkan düşən kimi qısa şalvarını əyninə taxırdı. Fiziki fəallıq tələb edən turist yürüşlərində və başqa ictimai tədbirlərdə onu mütləq şortda görmək olardı.

“Salam! Salam!” — deyərək hər iksini səmimiyyətlə salamladı, stulu çəkib oturdu. Dərhal da ətrafa kəsif tər iyi yayıldı. Çəhrayı sifətində də tər damlları muncuqlamışdı. Parsonsun qeyri-adi tərləmək qabiliyyəti vardı. Raketkanın islanmış dəstəyindən yapışan kimi İctimai Mərkəzdə sonuncu dəfə kimin tennis oynadığını səhvsiz müəyyən etmək olurdu. Saym kimyəvi karandaş barmaqları arasında tutaraq sözlərin uzun sütunlarla alt-alta yazıldığı kağızları çıxarıb oxumağa başlamışdı.

— Nahar vaxtı da işləyir, — deyərək Parsons başı ilə Sayma işarə etdi. — Siz o kağızlarda nə görmüsünüz, dostum? Hər halda mənim başım çıxan məsələ deyil. Smit, bilirsiniz, niyə dalınızca düşmüşəm? Pul verməyi unutmusunuz.

— Nə pul? — Uinston soruşdu, dərhal da çox dərinə getmədən əlini cibinə atdı. Maaşın təxminən dördə biri müxtəlif könüllü ianələrə gedirdi. Sayları o qədər çox idi ki, yadda saxlamaq da olmurdu.

— Nifrət Həftəsi üçün yaşayış yerləri üzrə pul toplayırıq. Bizim binanın xəzinədarı mənəm. Gərək əsl bayram əhvali-ruhiyyəsi yaratmaq üçün

əlimizdən gələnı eləyək. Açıq deyirəm, əgər köhnə “Qələbə” binası meydana başqalarından az bayraqla çıxsa, daha bu mənim günahım deyil. İki dollar vəd etmişdiniz.

Uinston iki əzilmiş, yağımsov əskinaz çıxarıb Parsonsa uzatdı. O, savadsız, amma səliqəli xətlə dəftərçəsində qeydiyyat apardı.

— Yeri gəlmişkən, dostum, eşitdim dünən bizim balaca yaramaz quşatanla sizi əməlli-başlı atəşə tutub. Ona möhkəm təpəndim. Hətta dedim ki, bir də belə iş görsə, tutub quşatanını əlindən alacağam.

— Mənə elə gəldi ki, uşaqları edama baxmağa aparmadığınıza görə bir az kefləri pozulmuşdu, — deyə Uinston dilləndi.

— Elədir. Bilirsiniz... Amma baxan kimi düzgün tərbiyə aldıkları hiss olunur, elə deyilmi? İkisi də çox dəcəl və yaramaz uşaqdır, bilmədikləri şey yoxdur. Bütün vaxtı ya Kəşfiyyatçılar, ya da müharibə haqqında fikirləşirlər. Heç xəbəriniz var ki, keçən şənbə günü, Berkampestdə yürüşdə olarkən qızım nə edib? İki başqa qızcığazı da yanına alıb, dəstədən ayrılıblar və az qala yarım gün tanımadıkları bir nəfəri təqib ediblər. İki-üç saat meşə ilə arxasınca gediblər, nəhayət Amerşəmdə patrula təhvil veriblər.

— Nəyə görə belə eləyiblər? — bir balaca özünü itirən Uinston soruşdu.

Parsons qalib ədası ilə sözünə davam etdi.

— Qızım fikirləşib ki, o, düşmən casusudur. Bəlkə də əraziyə paraşütlə atıblar. Məsələ belə olub, dostum. Heç bilirsiniz, nədən şübhələnib? Onun ayaqqabılarının qəribəliyinə diqqət yetirib. Deyirdi ki, heç vaxt bu cür ayaqqabı geyinən adam görməmişəm. Bəlkə xaricidir? Yeddi yaşı var, amma görün nələr fikirləşir!

— Bəs o adamın axırı nə oldu? — bunu da Uinston soruşdu.

— Daha burası mənlük deyil. Qətiyyən təəccüblənmərəm, eşitsəm ki... — Parsons əlini tapança kimi irəli uzadıb damağını şaqqıldatdı.

— Əla! — Saym gözünü oxuduğu kağızlardan çəkmədən fikri dağınıq halda dilləndi.

— Biz heç bir imkanı əldən verə bilmərik! — Uinston da vəzifəsini yerinə yetirmiş kimi təqdirəicə ahənglə başını tərətədi.

— Özünüz görürsünüz, müharibədir — deyə Parsons söhbətə yekun vurdu.

Onun sözlərinin təsdiqi kimi başlarının üstündəki teleekrandan da şeypur səsləri eşidildi. Lakin bu dəfə hərbi uğurlardan danışılırdı. Rifah Nazirliyinin məlumatı oxunurdu.

— Yoldaşlar! — deyə enerjili, cavan səs ekrandan qışqırırdı. — Diqqət, yoldaşlar! İndi sizə çox mühüm xəbərlər çatdıracağıq. İstehsalat cəbhəsində yeni qələbələr qazanılmışdır! Bütün növlər üzrə istehlak malları istehsalı haqqında yekun məlumatlar ötən illə müqayisədə həyat səviyyəsinin azı iyirmi faiz yüksəldiyini göstərir. Bu gün səhərdən başlayaraq bütün Okeaniyanı qarşısızalmaz kortəbii nümayişlər dalğası bürümüşdür. Zəhmətkeşlər Böyük Qardaşın müdrik rəhbərliyi altında yeni, xoşbəxt həyata qovuşduqlarına görə minnətdarlıq hisslərini ifadə etmək üçün bayraqlar və şüarlarla zavodlardan, müəssisələrdən küçələrə axışmışlar. Sizi bəzi göstəricilərlə tanış edirik. İstehlak mallarının istehsalı...

“Bizim yeni xoşbəxt həyatımız” sözləri bir neçə dəfə təkrarlandı. Son vaxtlar Rifah Nazirliyinin bu ifadədən yaman xoşu gəlirdi. Əvvəlcə şeypur səsndən diqqəti bir qədər yayınan Parsons indi bütün sifətinə yayılmış tənənəli ifadə ilə ağzını açıb hayıl-mayıl teleekrana baxırdı. Rəqəmləri ardıcıl izləyə bilmirdi, amma onlara sevinmək lazım gəlidiyini başa düşürdü. Bərkiyib kömürə dönmüş tütünlə yarıya qədər doldurulmuş iri, çirkli qəlyanını cibindən çıxardı. Həftədə tütün normasının yüz qram olduğu şəraitdə çəkən adamlar qəlyanlarını nadir hallarda tam doldura bilirdilər. Uinston “Qələbə” siqareti çəkirdi. Tütünün dağılmaması üçün onu həmişə dik tutmağa çalışırdı. Yeni talonlarla yalnız sabahdan mal buraxılacaqdı. Onun isə cəmisi dörd siqareti qalmışdı. Teleekranda deyilənləri daha yaxşı eşitmək üçün indi özünü ətrafdakı səs-küydən tamam təcrid etməyə çalışırdı. Deyəsən, guya həftəlik şokolad normasını iyirmi qrama qədər artırdığına görə bəzi yerlərdə hətta Böyük Qardaşa minnətdarlıq mitinqləri də keçirilmişdi. Uinston düşündü ki, axı elə dünən şokolad normasının *azaldılaraq* həftədə iyirmi qrama endirildiyi elan olunub. Doğrudanmı aradan vur-tut bir gün, vur-tut iyirmi dörd saat keçəndən sonra adamlar artıq

bu yalanı həzm ediblər? Əlbəttə, həzm edəcəklər! Gözünün qarşısında Parsons şüursuz heyvan kütlüyü ilə həyasız yalanı çox asanlıqla həzm etdi. Qonşu masada oturub ördək kimi qaqqıldayan gözsüz adam da həvəslə, fanatikcəsinə həzm etdi. İndi onlar şokolad normasının hələ keçən həftə otuz qram olduğunu deyən hər kəsi tapıb üzə çıxarmağa, amansızlıqla tapdalayıb əzməyə, buxara çevirməyə hazırdırlar! Yəqin ki, Saym da yalanı həzm etmişdi. Amma buna daha mürəkkəb yolla — *ikifikirliliyin* tətbiqi sayəsində nail olmuşdu. Belə çıxırdı ki, o, Uinston — yaddaş hissini qoruyub saxlayan *yeganə* adamdır?

Teleekrandan hələ də statistika nağılı eşidilirdi. Ötən illə müqayisədə ərzaq, paltar, mənzil, mebel, qazança, istilik, gəmi, helikopter, kitab, yeni doğulan körpələr — hər şey, hər şey artmışdı. Xəstəliklər, cinayətlər, ruhi pozuntular isə qat-qat azalmışdı. Dəqiqəbədəqiqə, ilbəlil hər kəs və hər şey sürətlə, gurultu ilə inkişaf edirdi. Uinston da bir az əvvəl Saymın elədiyi kimi qaşığın ucu ilə masaya dağılmış sousda xətlər çəkməyə, daha doğrusu, axarı bir səmtə yönəltməyə başladı. Həyatının maddi tərəfi ilə bağlı qəzəb dolu fikirlər sinəsini deşirdi. Görəsən, həmişə belə olmuşdu? Ərzaqların dadı həmişə indikinə bənzəmişdi? Çevrilib yeməxanaya baxdı. Alçaq tavanlı basabas otaq, sürtünməkdən yeyilib-çirklənmiş divarlar, çox yaxın düzülüşlərindən adamların az qala biri-birlərinin qarınlarına girdikləri yağlı dəmir masa və stullar, əyri qaşıqlar, çirkli podnoslar, yağlovça kasalar, boz və kobud qədəhlər — hər gün gördükləri mənzərə bu idi. Hər tərəfə pis qoxulu yağ hopmuşdu, hər dəlmə-deşik hislə, tozla dolmuşdu. Bütün bunlara turşumuş cinin, keyfiyyətsiz qəhvənin, dəmir tamı verən şorbanın, köhnə, tərlil paltarların qoxusu qarışmışdı. Görəsən, adamların mədəsində və duyğu orqanlarında həmişə belə etiraz yaşanmışdı? Görəsən, insana həmişə haqqı çatan bir şeyin aldadılaraq əlindən alınması hissi hakim kəsilmişdi? Əslində, Uinston xatırlaya bildiyi bütün şüurlu həyatı boyu indikindən fərqli vəziyyətə təsadüf etməmişdi. Yadına düşəli yemək bolluğu görməmişdi, corabları, pal-paltarları həmişə yırtıq-yamaq, nimdaş olmuşdu. Köhnə, sürtülmüş mebellər daim laxlayırdı. Mənzillər heç zaman qızdırılmırdı. Metro qatarları basa-bas idi. Binalar çatlayıb uçulurdu. Çörək qapqara və yapışqan kimi idi. Qəhvə yaxantı dadı verirdi. Çay nadir hallarda ələ düşürdü. Siqareti dənə ilə verirdilər. Münasib qiymətə heç nə tapılmırdı. Sintetik cindən başqa ucuz və bol bir şey yox idi. İnsanın

bədəninin yaşlaşdıqca qocalması yalnız *təbiət* qanunları ilə izah oluna bilməzdi. Buna həm də çirkli, yarıac, səksəkəli yaşayış, bitmək bilməyən qışlar, corablarının və pal-paltarının yırtıq-yamağı, işləməyən liflər, buz kimi soyuq su, adamın dərisini dalayan sabun, tütünü ovulubtökülən siqaretlər, qəribə və əcaib tamlı yeməklər səbəb olurdu. Əgər irsi yaddaş əvvəllər hər şeyin indikindən tamamilə fərqləndiyini pıçıldayırdısa, niyə insanlar indiki həyat tərzini məqbul saymalı idilər?

Uinston bir də yeməkxanaya göz gəzdirdi. Ətrafdakıların demək olar ki, hamısı eybəcər idilər. Hətta bu göy rəngli kombinezonları dəyişib başqa paltar geysələr də, yenə əvvəlki kimi eybəcər qalacaqdılar. Otağın uzaq küncündə balaca boylu, heyrətamiz dərəcədə böcəyi xatırladan bir nəfər təkə oturub qəhvə içir və xırda gözləri ilə ətrafı şübhəli nəzərlərlə süzürdü. Uinston fikirləşdi ki, əgər hər gün dörd bir yanına baxıb bu eybəcər məxluqları görməsəydi, Partiyanın təbliğ etdiyi ideal insan tipinin — ucaboylu, əzələli gənclərin, qabarıq sinəli, saman saçlı, qayğısız, şən və cazibədar qızların mövcudluğuna, həm də cəmiyyətdə üstünlük təşkil etdiklərinə nə qədər asanlıqla inanmaq olardı! Əslində isə çox fikirləşirdikcə, Birinci Uçuş Zolağının əksər sakinlərinin balacaboy, qarayanız və xəstə görünüşlü olduqlarına daha çox inanırdı. Maraqlıdır, nazirliklərdə bu böcəyəbənzər insan tipi necə yetişdirilmişdi? Erkən yaşda kökəlmiş bütün kişilər özlərinin əyri, yerə yapışan ayaqları, əsəbi əl-qol hərəkətləri, piy basmış sifətləri və xırda, ifadəsiz gözləri ilə sanki biri-birinin eyni idilər. Partiyanın hakimiyyəti altında bu insan tipinin daha geniş yayıldığını görməmək mümkün deyildi.

Rifah Nazirliyinin məlumatı şeypur sədaları ilə tamamlandı. İndi teleekrandan başqa gurultulu musiqi eşidilirdi. Üzərinə yağan rəqəm yağışından xeyli fərəhlənmiş Parsons qəlyanını ağızından çıxarıb masa arxasında oturanlara baxdı.

— Həqiqətən də, Rifah Nazirliyi bu il yaxşı işləyib, — deyə məmnun halda başını tərpətdi. — Yeri gəlmişkən, Smit, dostum, sizdə artıq ülgüc tapılmaz ki?

— Bir dənəsi də yoxdur. Özüm də ay yarımındır ki, üzümü eyni ülgüclə qırırıram.

— Hmm. Fikirləşdim ki, elə-belə, hər ehtimala qarşı səndən də soruşum.

— Gərək üzrlü sayasan.

Rifah Nazirliyinin məlumatı oxunarkən qonşu masada bir müddət kəsilən ördək qaqqılıtısına bənzər səs indi əvvəlkindən də bərk eşidilirdi. Uinston qəflətən missis Parsons, onun dağınıq, seyrək saçlarını, qırıqlarının arasına toz dolmuş üzgün sifətini xatırladı. Uzağı iki-üç ilə öz uşaqları onu Fikir Polisinə təslim edəcək. Zavallı qadını buxara çevirəcəklər. Saymı da buxara çevirəcəklər. Uinstonu özünü də buxara çevirəcəklər. O`Brayeni də buxara çevirəcəklər. Parsons isə, əksinə, heç vaxt buxara çevirməyəcəklər. Ördək səsi ilə qaqqıldayan gözsüz məxluqu da heç vaxt buxara çevirməyəcəklər. Nazirliyin labirintə bənzər koridorlarında o baş-bu başa şütüyən balacaboy, böcəyəbənzər adamları da heç vaxt buxara çevirməyəcəklər. Ədəbiyyat Departamentindəki qara saçlı qızı da heç vaxt buxara çevirməyəcəklər. Uinstona elə gəlirdi ki, intuitiv şəkildə kimin məhv ediləcəyini, kimin salamat qalacağını bilir. Lakin xilas olmaq üçün nə etmək lazım gəlirdi heç kəsə bəlli deyildi.

Gözlənilməz kobud müdaxilə Uinstonu fikrindən ayırdı. Qonşu masadakı qız boynunu yarıya qədər əyib ona tamaşa edirdi. Həmin qarasaç qız idi. Uinstona yanakı, lakin diqqətlə baxırdı. Nəzərləri rastlaşan kimi gözlərini yayındırırdı.

Uinstonun belinin tini ilə tər axmağa başladı. Dəhşətli qorxu hissi bütün bədəninə yayıldı. Düzdür, qorxu tez keçib getdi, amma üzücü narahatlıq hələ də qalırdı. Qız niyə ona belə baxırdı? Niyə hər yerdə onu təqib edirdi? Bədbəxtçilikdən, əvvəldən həmin masada əyləşdiyini, yoxsa sonra gəldiyini heç cür xatırlaya bilmirdi. Amma dünən Nifrət İkidəqiqəliyi zamanı da həmin qız sanki qəsdən gəlib düz onun arxasında oturmuşdu. Yəqin səsinə qulaq asmaq, nə qədər ucadan və ürəklə qışqırdığını dəqiqləşdirmək tapşırığı almışdı.

Yenə keçən dəfəki fikrinin üstünə qayıtdı. Çox güman ki, qız Fikir Polisinin əməkdaşı deyil, sadəcə könüllü casusluq edir. Amma könüllülər bəzən peşəkarlardan da təhlükəli olurlar. Qızın onu nə vaxtdan güddüyünü də bilmirdi. Bəlkə beş dəqiqədir gözünü zilləyib baxır. Bəs, Uinston necə? Bu müddətdə sifətinin ifadəsini nəzarətdə saxlaya bilibmi? İctimai yerdə,

yaxud teleekranın əhatə dairəsində səni fikirli görürlərsə, çox təhlükəli haldır. Əhəmiyyətsiz bir mimika da adamı ələ verə bilər. Üzün əsəbi dartınması, özündən xəbərsiz həyəcan əlaməti, burnun altında astaca mızıldanmaq — bunlar hamısı nədənsə narazılıq, yaxud nəyisə gizlətmək cəhdi kimi mənalandırıla bilər. İstənilən halda, üzün qeyri-adekvat ifadəsinin özü (məsələn, qələbə haqqında məlumat verildəndə sifətində inamsızlıq sezilməsi kimi) artıq cinayət sayılır. Yenidildə hətta bunu ifadə edən *üzcinayəti* istilahi da mövcuddur.

İndi qızın arxası Uinstonə tərəf idi. Bəlkə heç əvvəldən ona göz qoymurmuş; bəlkə dünən arxasında oturması da adi təsadüf imiş?

Siqareti sönmüşdü. Onu ehmalca masanın kənarına qoydu. Tütünü dağılmasa, işdən sonra çəkə bilərdi. Çox güman ki, qonşu masadakı qız Fikir Polisinin casusudur; çox güman ki, üç gün sonra Həqiqət Nazirliyinin zirzəmisinə düşəcək! Amma istənilən halda siqaret zay olmamalıdır.

Saym kağızlarını büküb cibinə qoydu. Parsons təzədən üyüdüb tökməyə başlamışdı.

— Bilmirəm, bazardakı alverçi qadın kolbasanı Böyük Qardaşın şəkli olan plakata büküb satdığına görə bizim balacaların onun tumanını yandırdıqlarını sizə demişəm, yoxsa yox? — o, qəlyanından havaya dairəvi tüstülər buraxaraq həvəslə danışırdı. — Arxadan yavaşca yaxınlaşıb od vurublar. Deyəsən, yaxşıca yanıb, çünki qışqırığı göyə çıxıbmiş. Görürsünüz yaramazları! Tula kimi iy bilirlər. İndi Kəşfiyyatçılar dərənəyində uşaqları bizim vaxtımızda olduğundan qat-qat yaxşı yetişdirirlər. Bilirsiniz, axırncı dəfə onlara nə veriblər? Danışıqları açar dəliyindən dinləmək üçün qulaq borusu! Qızım dünən gətirmişdi, bizim otağın qapısında sınaqdan keçirirdi. Deyir, borunun köməyi ilə səsi sadəcə qulaq dayamaqdan iki dəfə yaxşı eşitmək olur. Əlbəttə, bu adi oyuncaqdır. Amma uşaqlara düzgün istiqamət vermək baxımından yaxşı tapıntıdır.

Teleekrandan qulaqbatırıcı fit səsi eşidildi. İşə qayıtmaq vaxtı idi. Üçü də liftə minmək uğrunda mübarizəyə qoşulmaq üçün dərhal yerlərindən sıçradılar. Aradakı qarışıqda Uinstonun siqaretinin tütününü dağılıb döşəməyə səpələndi.

VI FƏSİL

Uinston yenə gündəliyini yazırdı:

Bu, üç il əvvəl olmuşdu. Axşamın qaranlığında, böyük vağzal binasının yan tərəfindəki dar küçədə. Qadın ətrafa güclə işıq salan küçə fənərinin altında, binanın girişində dayanmışdı. Sifətdən gənc görünürdü, amma üzünə xeyli boya çəkmişdi. Sifətinin maskaya bənzəyən ağılığı, bu fondakı al-qırmızı dodaqları diqqətimi cəlb etdi. Partiya üzvü olan qadınlar heç vaxt üzlərinə ənlük-kirşan sürtmürlər. Küçədə kimsə gözə dəymirdi. Teleekran yox idi. Yaxınlaşdım. O, asta səslə “İki dollar” — dedi. Mən...

Bir an hadisənin davamını yazmaq Uinstonu çox çətin gəldi. İndi də təsəvvüründə aydın canlandırıdığı səhnəni özündən uzaqlaşdırmaq üçün gözlərini yumdu, barmaqlarını göz qapaqlarının üstünə qoydu. Ürəyindən var səsi ilə uzun və yağlı bir söyüş söymək istəyi keçdi. O da mümkün olmasa, başını divara vurmaq, stulu təkikləyib aşırmaq, mürəkkəb qabını pəncərəyə çırpmaq istədi. Səs-küyün, dəliliyin, ağrının köməyi ilə ürəyini parçalayan xatirələri içindən qovmağa çalışırdı.

“ — Sənin ən qəddar düşmənin öz əsəb sistemindir!” — deyə düşünməyə başladı. İstənilən an daxili gərginliyin zahiri görkəmində üzə çıxıa bilər. Bir neçə həftə əvvəl küçədə yanından ötüb keçdiyi sadə görünüşlü adamı xatırladı. Partiya üzvü idi. Otuz beş-qırx yaşlarında olardı. Arıq, uzun kişi idi, əlində portfeli vardı. Bir-birlərinin üç-dörd addımlığına çatanda qəflətən kişinin sifətinin sol tərəfinin səyridiyini gördü. Bərabərləşəndə eyni hərəkət bir də təkrarlandı. Fotoaparət düyməsinin şaqqıltısını xatırladan çox qısa, ani səyrimə idi. Bəlkə də anadangəlmə vərdişdi. Uinston o zaman fikirləşmişdi ki, bu yazığın kitabı hər an bağlana bilər. Adam özü bəlkə də sifətində gəzdirdiyi təhlükədən xəbərsiz idi. İnsanı ələ verə bilən ən böyük risk isə yuxuda danışmaq idi. Nə qədər fikirləşsə də bundan qorunmağın yolunu görmürdü.

Uinston nəfəsini dərib yazını davam etdirdi.

...küçə qapısından keçib dalınca getdim. Həyatın arxa tərəfindəki yarımzirzəmi mətbəxə girdik. Divarın dibində çarpayı qoyulmuşdu.

Masanın üstündə fitili aşağı salınmış lampa vardı. Qadın...

Dişləri əsəbiliklə bir-birinə dəyirdi. Tüpürmək istəyirdi. Yarımzirzəmi mətbəxdəki qadınla eyni anda arvadı Ketrin də gözləri önünə gəldi. Uinston bir vaxtlar evli olmuşdu. Yəqin indi də evli sayılır. Bildiyi qədər arvadı hələ sağdır. Sanki təzədən yarımzirzəmi mətbəxin çirkli paltar, taxtabiti və ucuz ətir iynin bir-birinə qarışdığı qoxusunu sinəsinə çəkdi. Bu qoxu həm ürəkbulandırıcı, həm də şirnikləndirici idi. Çünki Partiya üzvü olan qadınlar bəzən mirdilər, ətir vurmurdular. Ətirdən yalnız prollar istifadə edirdilər. Ətir iyi Uinstonun təxəyyülündə həmişə zina işlərlə bağlı idi.

Ardınca getdiyi qadınla əlaqəsi son iki ildə işləyəcəyi ilk günah olacaqdı. Təbii ki, fahişələrlə əlaqə qadağan idi. Lakin o, ara-sıra pozulması mümkün sayılan qadağalar sırasına daxildi. Təhlükəli addım olsa da, olum-ölüm məsələsi deyildi. Fahişə ilə birlikdə tutulsaydın, səni ən çoxu beş illik icbari əmək cəzası gözləyirdi. Bir şərtlə ki, başqa günahların olmayaydı. Amma qaçmaq bəhanəsi ilə cinayətinin üstünə həmişə ağırlaşdırıcı maddə qoya bilərdilər. Yoxsul məhəllələr bədənlərini satmaq istəyən qadınlarla dolu idi. Özünü hətta bir şüşə cinə təslim edənlər də tapılırdı. Prollara sərt içkilər satılmırdı. Partiya insanların içindəki buxarı buraxmaq üçün fahişəliyi müəyyən həddə qədər dəstəkləyirdi. Öz-özlüyündə pozğun davranışın elə bir önəmi yox idi. Amma bir şərtlə ki, əlaqə gizləndə həyata keçirilməli və heç bir sevinc gətirməməli idi. Bədənini satan qadın isə cəmiyyətin ən miskin, aşağı təbəqəsindən olmalı idi. Partiya üzvləri arasındakı əlaqə bağışlanmaz cinayət sayılırdı. Böyük təmizləmələr zamanı müttəhimlərin çoxu bu cinayətə qurşandıqlarını mütləq etiraf etsələr də, real həyatda onun mümkünlüyü ağılasıqmaz görünürdü.

Partiyanın məqsədi yalnız kişi ilə qadın arasında bəzən özlərinin də nəzarətindən çıxan əlaqələrin yaranmasına maneçilik törətmək deyildi. Partiyanın elan olunmayan gizli məqsədi ümumiyyətlə cinsi əlaqəni həzzdən məhrum etmək idi. İstər nikahda, istərsə də nigahdankənar münasibətlərdə əsas hədəf məhəbbət hissi yox, erotik duyğular sayılırdı. Partiya üzvləri arasındakı bütün nikahlara bu məqsədlə yaradılmış xüsusi komissiya tərəfindən icazə verilirdi. Açıq şəkildə etiraf olunmasa da, gələcək ər-arvadın bir-birləri üçün fiziki baxımdan cəlbədicilərin görünüşlərini hiss edən kimi nikahlarına qadağa qoyurdular. Ailənin yeganə məqbul

hədəfi gələcəkdə Partiyaya xidmət etməli olan yeni nəslin dünyaya gətirilməsi idi. Cinsi əlaqə əhəmiyyətsiz və xoşagəlməz müdaxilə (məsələn, imalə) kimi dəyərləndirilirdi. Düzdür, bu barədə açıq danışmırdılar, amma lap kiçik yaşlarından uşaqların beyninə hər şeyi məhz belə yeridirdilər. Hətta hər iki cinsdən olan cavanların bakirə həyat tərzini təbliğ edən Gənclərin Antiseks Liqası kimi könüllü təşkilatlar da fəaliyyət göstərirdi. Hamiləlik ictimai məntəqələrdə süni mayalandırma (Yenidildə *sünmay*) yolu ilə həyata keçirilməli idi. Uinston bu tələbin hələlik tam ciddi xarakter almadığını bilirdi, lakin bütünlükdə Partiyanın ideologiyasına uyğun addım sayıldığından da xəbərdar idi. Partiya cinsi həvəsi yerli-dibli öldürmək istəyirdi. Mümkün olmadığı təqdirdə isə cinsi əlaqəni yaramaz və çirkin iş kimi qələmə verməyə çalışırdı. Uinston bunun hansı zərurətdən yarandığını anlamırdı, amma təəccüblənməyə də əsas görmürdü. Qadınların tərbiyəsinə gəldikdə, Partiyanın bu sahədəki uğurları həqiqətən böyük idi.

O, yenə Ketrin haqqında düşünməyə başladı. Ayrıldıqları vaxtdan doqquz, on, bəlkə on bir il keçirdi. Ketrini nadir hallarda xatırlamasının özü də maraqlı idi. Bəzən günlərlə nə vaxtsa evli olduğu yerli-dibli yadına düşürdü. Birgə yaşayışları təxminən on beş ay çəkmişdi. Partiya boşanmağa icazə vermirdi. Uşağı olmayanların ayrı yaşamalarına isə etiraz edilmirdi. Əksinə...

Ketrin uca boylu, sarı saçlı, düz qamətli, incə deyiləcək qədər arıq bir qız idi. Düzgün, qartal profilli sifətini ilk baxışdan gözəl və nəcib saymaq olardı. Lakin həmin təsəvvürün ömrü qadının nəcib görünüşü arxasında necə boşluq dayandığını dərk edənə qədər çəkirdi. Evlilik həyatının ilk vaxtlarında Uinston bəlkə də başqaları ilə müqayisədə bu qadını daha yaxşı tanıya bilmiş, onun düşündüyündən də qat-qat səfeh, mənasız, bayağı məxluq olduğunun fərqiə varmışdı. Ketrinin başında şüarlardan başqa heç bir şey yox idi. Təpədən dırnağa qədər Partiyaya sadıq idi, Partiyanın ortaya atdığı cəfəngiyatı başdan-başa əzbərləmişdi. Həyatını Partiya direktivlərindən kənarında təsəvvürə gətirmirdi. Uinston öz aləmində arvadının adını “yeriyən qrammofon” qoymuşdu. Amma bununla bərabər tək bircə şey — yataq məsələsi olmasaydı, bəlkə də indiyə qədər birlikdə yaşamaları mümkün idi.

Ketrinə barmağının ucu ilə toxunan kimi titrəyir, dərhal da daşa dönürdü. Onu qucaqlamaqla taxta manekeni bağrına basmağın heç bir fərqi yox idi. Hətta Ketrini özünə sıxanda Uinstonda elə təsəvvür yaranırdı ki, eyni anda qadın həm də var gücü ilə onu özündən kənara itələyir. Dartılıb bərkiyənlər əzələləri də bundan xəbər verirdi. Yataqda gözüyumulu uzanırdı. Nə müqavimət göstərir, nə kömək edirdi. Sadəcə *tabe olurdu*. Bu çox utandırıcı, bəlkə də dəhşətli vəziyyət idi. Əgər bir də ikilikdə yatağa girməmək barədə razılığa gələ bilsəydilər, Uinston ailə həyatına yenə dözə bilərdi. Amma nə qədər təəccüblü görünsə də, Ketrin bununla razılaşmırdı. Deyirdi ki, baş tutsa, mütləq Partiya üçün dünyaya övlad gətirmək lazımdır. Beləliklə, təbii maneələr olmayanda yataq məşğələləri dəyişməz ardıcılıqla həftədə bir dəfə təkrarlanırdı. Hətta həmin günlərdə səhər Ketrin nə iş görəcəklərini Uinstonun yadına salırdı. Leksikonunda “işin” iki adı vardı. Biri “uşaq düzəltmək”, o biri isə “Partiya qarşısında borcumuz” (elə belə də deyirdi) idi. Tezliklə yataq məsələsinin yaxınlaşdığı günlər Uinstonda əməlli-başlı xof yaratmağa başladı. Xoşbəxtlikdən uşaq məsələsi alınmadı. Ketrin cəhdlərə son qoymağa razı oldu. Bir müddət sonra tamam ayrıldılar.

Uinston səssizcə ah çəkdi. Sonra qələmi götürüb yazmağa davam etdi.

... çarpayıya uzandı, heç bir müqəddiməsiz-filansız, təsvirəgəlməz bayağılıq və ədəbsizliklə donunu yuxarı çəkdi. Mən...

Uinston özünü yenidən o yarımzirzəmidə, tutqun lampa işığında gördü. Ucuz ətirin və bit-birənin kəşif qoxusu burnuna vurdu. Ürəyi həmin dəqiqələrdə Ketrinin ağappaq bədəninin Partiyanın hipnozu ilə donub buza döndüyünü ilk dəfə anladığı vaxtlardakı kimi qəzəb və gücsüzlükdən sıxıldı. Niyə həmişə ehtirasını belə söndürməlidir? Niyə öz qadını yoxdur, niyə illərlə ara verəndən sonra nəsibi belə tələsik, çirklə, ürəkbulandıran cütləşmə olmalıdır? Gerçək məhəbbət romanı təsəvvürə gətirilməyəcək macərə sayılırdı. Partiya sıralarındakı qadınların hamısı bir-birlərinə bənzəyirdilər. Bakirəlik də Partiyaya sədaqət kimi beyinlərinin ən dərin qatına işləmişdi. Lap kiçik yaşlarından etibarən Partiya oyunlarla, yürüşlərlə, soyuq suda çimməklə, məktəbdə, Kəşfiyyatçılar dərəcəsi, Gənclərin Antiseks Liqasında başlarına doldurulan cəfəngiyatla, paradlarla, mahnıların, şüarların, hərbi musiqi ilə qızların və gənc qadınların bütün təbii hissələrini öldürmüşdü. Ürəyi Uinstona deyirdi ki, bu vəziyyətdə də mütləq

istisna olmalıdır. Beyni isə inanmaq istəmirdi. Qadınlar Partiyasının tələb etdiyi kimi — yəni əlçatmaz nemətə çevrilmişdilər. Uinston sevilməkdən daha çox, həyatında heç olmasa bircə dəfə bu fəzilət divarını vurub dağıtmaq istəyirdi. Onun nəzərində uğurlu cinsi əlaqə də üsyan idi. Ehtiras — fikir cinayətidir. Əgər Ketrinin buzunu ehtirası ilə əridə bilsəydi, bunu bacarsaydı, hətta arvadı olsa da, bir nəfəri şirnikləndirib Partiyanın yolundan azdırdığını düşünə bilərdi.

Hər şeyi mütləq sona qədər yazmaq lazım idi. Uinston yenə qələmi götürdü.

...lampanın işığını artırdım. Ona işıqda baxanda

Qaranlıqdan sonra lampanın zəif işığı elə bil hər tərəfi nura qərq etdi. Uinston qadına ilk dəfə yalnız indi diqqətlə baxa bildi. Ona tərəf bir addım atıb dayandı. Ürəyində şəhvətlə qorxu biri-birinə qarışmışdı. Bura gəlməklə necə böyük risk etdiyini başa düşürdü. Çox güman ki, içəridən çıxan kimi patrullar qarşısını kəsəcəkdilər. Hətta bu dəqiqənin özündə qapının arxasında dayanıb onu gözləmələri də istisna deyil. Əgər heç bir iş görmədən küçəyə çıxsa, yenə də tutulacaq.

Hər şey olduğu kimi yazılmalıydı, hər şey olduğu kimi etiraf edilməliydi. Uinstonun lampa işığında gördüyü qadın *qoca* idi. Sifətindəki boya o qədər qalın çəkilmişdi ki, əl vursan sanki köhnə divar suvağı kimi qopub töküləcəkdə. Saçının çox hissəsi bozarmışdı. Ən böyük dəhşət isə ağzı azacıq açılanda ortaya çıxdı. Ağız yerinə sifətində balaca, qaranlıq kaha vardı. Qadının bircə salamat dişi də qalmamışdı.

Uinston tələsik, yanı üstə yığılan hərflərlə yazırdı:

..çox yaşlı olduğumu gördüm. Ən azı əlli yaşı vardı. Amma dayanmadım. İşimi görüb qurtardım.

Uinston yenə göz qapaqlarını əli ilə sıxdı. Budur, hər şeyi necə vardısı, elə də yazdı. Amma fərqi yoxdur, heç nə dəyişmədi. Etiraf terapiyasının faydası olmadı. İndi səsi gəldikcə söymək istəyi əvvəlkindən də qüvvətli idi.

VII FƏSİL

Əgər tək ümid varsa (Uinston yenə yazırdı) o da prollara bəslənən ümiddir.

Əgər nicat yolu varsa, onu yalnız prollardan — dövlətin arxa qapısında küllənən, Okeaniya əhalisinin səksən beş faizini təşkil edən bu qara kütlədən gözləmək lazımdır. Yalnız onların içərisindən Partiyanı məhv etməyə qadir qüvvə yetişə bilər. Partiyanı daxildən devirmək qeyri-mümkündür. Partiyanın düşmənlərinin (əgər həqiqətən də belələri varsa) nəinki bir araya gəlmək, hətta bir-birlərini tanımaq imkanı yoxdur. Hətta əfsanəvi Qardaşlıq mövcuddursa (bu da istisna edilməməlidir!), onun üzvlərinin iki və ya üç adamdan artıq qruplar halında toplaşmaları mümkün deyil. Onların üsyanı — gözlərinin ifadəsi, səslərinin intonasıyasıdır. Ən yaxşı halda təsadüfi pıçıldanmış bir sözdür. Lakin prollar hansısa bir yolla öz güclərinə inansalar, daha gizli fəaliyyətə ehtiyac qalmayacaq. Bədəninin bir titrəyişi ilə bütün milçəkləri qovan at kimi onların da ayağa qalxıb silkələnmələri kifayətdir. Əgər prollar istəsələr, günü sabah Partiyanın daşını daş üstündə qoymazlar. Tez, ya gec bunu mütləq başa düşəcəklər. Amma...

Uinston bir dəfə izdihamlı küçə ilə gedərkən yüzlərlə qadın səsinin bir-birinə qarışdığı qulaqbatırıcı qışqırıqlar eşitdiyini yadına saldı. Qışqırıq qarşı tərəfdəki döngədən gəlirdi. Ətrafa kilsə zəngi kimi həyəcan yayan hündür və şiddətli “Oh-o-o-o-ohh” fəryadında hiddət, ümitsizlik və dəhşətli qəzəb birləşmişdi. Həmin an Uinston həyəcandan özünə yer tapmadı. “Başlandı!” — deyə fikirləşdi. Qiyam! Nəhayət, prollar ayağa qalxdılar! Uinston sürətli addımlarla özünü döngəyə çatdırdı. İki, bəlkə də üç yüz qadın bazar meydanındakı balaca dükanlardan birinin qarşısına toplaşmışdılar. Sifətləri batan gəminin sənişinləri kimi yas və ələmlə dolu idi. Uinstonun gözləri qarşısında ümitsizliyin birləşdirdiyi bu kütlə birdən-birə parçalanıb dəstələrə bölündü. Bazardakı kiçik dükanlardan hansındasa qalay qazançalar satılırdı. Miskin görkəmli, əyri-üyrü, çürük tənəkə parçaları. Amma adamlar növbəyə dayanmışdılar. Çünki qab-qazan tapmaq həmişə müşkül məsələ olmuşdu. Gözlənilmədən mal qurtardı. Hər tərəfdən sıxışdırılan, itələnen sonuncu xoşbəxt alıcılar qazançalarını sinələrinə sıxıb kütlənin arasından çıxmağa tələsirdilər. Bəxti gətirməyənlər isə dükanın ətrafına toplaşıb qışqıra-qışqıra dükançını malı tanışlıqla satmaqda, piştaxta altında gizlətməkdə ittiham edirdilər. Qəflətən dəhşətli çıxırtı qopdu. Birinin saçları çiyinlərinə dağılmış iki şişman arvad eyni qazançanın qulplarından yapışmış hərəsi öz tərəfinə çəkirdi. Bir müddət dartışandan

sonra qulp saçı çiyinə dağılmış qadının əlində qaldı. Uinston onlara nifrətlə baxırdı. Amma az öncə bir neçə yüz boğazdan gələn qışqırtılarda necə qorxuducu qüvvənin gizləndiyini də unutmurdu. Nədən onlar daha böyük istək naminə toplaşıb səslerini belə yüksəltməsinlər?

Uinston fikirlərini kağıza köçürdü:

Onlarda şüur yaranmayana qədər üsyan etməyəcəklər. Üsyan etməsələr isə heç vaxt şüurlu olmayacaqlar.

Sözlərinin lap Partiya dərslərlərindən götürülmüş ifadələrə oxşadığını düşündü. Partiya, təbii ki, həmişə prolları əsarət zəncirindən qurtardığını bəyan edirdi. Prollar İnqilaba qədər kapitalistlərin dəhşətli zülmü altında imişlər. Kapitalistlər onları söyüb-döyür, ac-susuz saxlayır, qadınları daş kömür şaxtalarında işləməyə məcbur edir (yeri gəlmişkən, qadınlar yenə də şaxtalarda işləyirdilər), uşaqları altı yaşından fabriklərə satırmışlar. Eyni zamanda *ikifikirlilik* təlimindən çıxış edən Partiya həm də prolları öz təbiətləri etibarlı ilə aşağı təbəqə sayır, bir neçə sadə prinsipə əsaslanaraq onları heyvan kimi daim itaətdə saxlamağın zəruriliyini bildirirdi. Əslində, prollarla bağlı məlumatlar çox məhdud idi. Onları yaxından tanımağa xüsusi ehtiyac da duyulmurdu. İşlədikləri və doğub törədikləri müddət ərzində bu adamların başqa heç bir fəaliyyətlərinə lüzum qalmırdı.

Argentina düzənliklərindəki başlı-başına buraxılmış qaramal sürüləri kimi prollar da həmişə öz təbii həyat tərzlərinə qayıdır, ata-babalarının yolu ilə gedirdilər. Onlar doğub-törəyir, çirkab içərisində boy atıb böyüyürdülər. On-on iki yaşında işləməyə gedirdilər. Fiziki çiçəklənmə və seksual fəallıq dövrləri çox qısa çəkirdi. İyirmi yaşları olanda evlənirdilər. Otuza çatanda artıq orta yaşlı adam kimi görünürdülər. Altmışa yetişəndə isə milçək kimi qırılmağa başlayırdılar. Ağır fiziki əmək, ev və ailə qayğıları, qonum-qonşularla fasiləsiz boğuşmalar, kino, futbol, pivə, ən başlıcası isə qumar — məhdud dünyalarının sərhədləri bunlarla məhdudlaşır. Prolları nəzarət altında saxlamaq çətin deyildi. Aralarında həmişə Fikir Polisinin adamları dolaşır. Onlar saxta şayiələr yayır, təhlükəli görünən adamları göz altına alır, sonra da aradan götürürdülər. Prolların Partiyanın ideologiyasına cəlb edilmələri ilə bağlı heç bir təşəbbüs göstərilirdi. Siyasətlə maraqlanmaları ümumən arzu edilməz sayılırdı. Onlardan tələb olunan yeganə ictimai fəallıq iş gününün uzadılması, yaxud ərzaq normasının azaldılması zamanı bəsit

vətənpərvərlik nümunəsi göstərmək idi. Hətta bəzən aralarında narazılıq yarananda da bunun heç bir nəticəsi olmurdu. Çünki ümumi fikir ətrafında birləşə bilmədiklərindən meydana çıxan narazılıq xırda, ikinci dərəcəli məsələlərə yönəldilirdi. Böyük problemlər həmişə diqqətlərindən kənarda qalırdı. Əksəriyyətinin mənzilində heç teleekran da yox idi. Adi polis prollara çox az diqqət yetirirdi. Londonda cinayətkarlıq baş alıb gedirdi. Cinayətkarlar dövlət içərisində dövlət qurmuşdular. Oğrular, quldurlar, fahişələr, narkotik alverçiləri, fırıldaq və reketlə məşğul olanlar açıq-aşkar meydan sulayırdılar. Lakin bütün bu hallar yalnız prolların öz arasında cərəyan etdiyindən Partiyada o qədər də ciddi narahatlıq doğurmurdu. Əxlaq məsələlərində onlara ata-baba qaydaları ilə yaşamağa izin verilirdi. Partiya üzvlərinə tətbiq olunan sərt seksual məhdudyyətlərin prollara heç bir dəxli yox idi. Əxlaqsız həyat tərzinə görə onları cəzalandırmırdılar. Boşanmalarına icazə verilirdi. Dinə ciddi meyl və maraq göstərsəydilər, yəqin, ibadət niyyətləri də xüsusi etirazla qarşılanmazdı. Bir sözlə, prollar hər cür şübhənin fəvqündə dayanırdılar. Partiya şüarlarından birində deyildiyi kimi, “Prollar və heyvanlar azad idilər”.

Uinston ehtiyatla ayağının varikoz yarasına toxundu. Yenə geyişirdi. Dəfələrlə üzərində düşündüyü məsələ İnkilabdan əvvəlki real həyatla bağlı hər hansı məlumatın əldə olmaması idi. Masanın gözündən missis Parsonsdan bir neçə günlüyə götürdüyü uşaqlar üçün tarix kitabını çıxarıb qabağına qoydu, onun bir hissəsini gündəliyinə köçürməyə başladı:

Keçmiş vaxtda, şanlı İnkilabdan əvvəl London bizim indi gördüyümüz kimi gözəl şəhər deyildi. O dövrün Londonu tutqun, qaranlıq, çirklili bir yer idi. İnsanların çoxu yarıac-yarıtox yaşayırdı. Yüzlərlə, minlərlə kasıbın əynində paltar, ayağında ayaqqabısı, hətta altında daldalanmağa damı yox idi. Səninlə yaşıl uşaqlar qəddar, amansız ustaların əlinin altında gündə on iki saat işləməli olurdular. Əgər bir qədər ləng hərəkət etsəydilər, onları qırmancla döyür, yeməyə isə cirə ilə kiflənməmiş çörək və iylənmiş su verirdilər. Bütün bu dəhşətli yoxsulluq içərisində varlıların cah-cəlallı malikanələri ucalırdı. Qapılarında azı otuz nəfər xidmətçi saxlayırdılar. Həmin varlılar kapitalist adlandırılırdılar. Onlar növbəti səhifədə şəklini görəcəyin qəddar sifətli, eybəcər və piy basmış adamlar idilər. Şəkildə gördüyün kimi əyinlərinə frak adlanan uzun,

qara pencək geyir, başlarına isə soba borusunu xatırladan silindr adlı parıltılı, əcaib şlyapa qoyurdular. Bu yalnız kapitalistlərin geyim forması idi. Başqa heç kəsə belə geyinməyə icazə verilmirdi. Dünyada nə varsa, hamısı kapitalistlərin əlində idi. Qalan adamlar onların köləsi sayılırdılar. Bütün evlər, torpaqlar, fabrik-zavodlar, pullar kapitalistlərin ixtiyarında idi. Kim onların sözündən çıxsa, beləsini ya həbsxanaya salır, ya acından ölmək üçün işdən bayıra atırdılar. Sadə adam kapitalistə danışanda onun qarşısında alçalmalı, təzim etməli, papağını çıxarmalı və mütləq “ser” — deyə müraciət etməli idi. Bütün kapitalistlərin başçısı Kral adlanırdı. Sonra isə...

Uinston siyahını əzbər bilirdi. Ardınca batist donlu yepiskoplar, qollarına və boynuna samur xəzindən köbə salınmış mantiyalarda gəzən hakimlər, biabırçılıq dirəyi, ayağa vurulan ağır kündələr, çəmbərə bağlamaq, doqquz dilli qırmanç, Lord-Merin verdiyi dəbdəbəli ziyafətlər, Papanın ayaqqabısını öpmək ənənəsi gəlirdi. Hələ bunlardan başqa yəqin ki, uşaq kitablarına salınmayan *zifaf gecəsi hüququ (ilk gecə hüququ)* anlayışı da vardı. Əslində, bu qanun idi və həmin qanuna əsasən kapitalist fabrikində işləyən istənilən qızla yata bilərdi...

Görəsən, yazılanlar nə dərəcədə doğru, nə dərəcədə yalandır? İndi orta səviyyəli bir adamın özünün inqilabdan əvvəlki həmvətənindən yaxşı yaşaması əslində həqiqətə uyğun *olmalıdır*. Bunun əksinə eşidilən yeganə iddia sənin içindəki lal, dilsiz etirazdır. İndiki həyatın dözülməzliyini, bir zamanlar isə yaşamın yəqin ki, bundan fərqləndiyini instinktiv şəkildə də olsa, dərk etməyindir. Uinston fikirləşdi ki, indi mövcudluğun başlıca özəlliyi qəddarlıqla üz-üzə qalmaq, yaxud daim təhlükə altında yaşamaq deyil. Başlıca özəllik bütünlükdə yaşamın miskinliyində, boşluğunda, hər şeyi və hər yeri bürümüş apatiya hissindədir. Diqqətlə fikir verəndə həyatın puçluğu, mənasızlığı təkcə gecə-gündüz teleekrandan axıb tökülən yalanlarda deyil, hətta Partiyanın can atdığı ideallarda da özünü göstərir. Partiya üzvlərinin özləri üçün də həyatın böyük hissəsi siyasətdən kənarında keçir. Partiya üzvü saatlarla başını qaldırmadan cansıxıcı dəftərxana işi görür, metro vaqonlarında yer tutmaq üçün əlbəyaxa olur, deşik corabını yamayır, kimdənsə bir saxarın həbi dilənir, yaxud siqaret kötüyünə qənaət edir. Partiyanın nəzəri şəkildə can atdığı nə isə böyük, möhtəşəm, göz

qamaşdıran bir idealdır. Bu idealın təcəssümü şüşə və beton, heyvətəmiz maşınlar və qorxunc silahlar dünyasıdır. O, mükəmməl birlik hissi ilə gələcəyə addımlayan, eyni cür fikirləşən, eyni şüarlar söyləyən, fasiləsiz işləyən, mübarizə aparan, zəfər çalan, təqib olunan üç yüz milyon biri-birinə bənzər adamın — döyüşçülər və fanatiklər xalqının dünyasıdır. Gerçək həyat isə bundan tam fərqlidir. Həyatda cındır geyimli, cırıq ayaqqabılı yarıac adamların o baş bu başa şütüdükləri xaraba şəhərləri, daim bişmiş kələm və üfunətli ayaqyolu iyi verən köhnəkürüş XIX əsr evlərini daha çox görməli olursan. Uinsonun gözləri önündə London — küçələrində milyonlarla zibil qutusunun iyləndiyi böyük, başdan-başa xarabazarlığı xatırladan şəhər canlandı. Ümitsiz halda yolu tutulmuş kanalizasiya borusunu qurdalayan missis Parsonsun — seyrək saçlı, üzü qırışlarla dolu qadının obrazı bu mənzərəni daha da tamamlayırdı.

Özünü saxlaya bilməyib topuğunu qaşdı. Teleekran gecə-gündüz adamların qulağını statistika ilə doldurur. Sübut eləyir ki, əlli il bundan əvvəlki dövrlə müqayisədə indi ərzaq və geyim daha çoxdur, insanlar yaxşı mənzillərdə yaşayırlar, rahat dincəlirlər, ömürləri uzanıb, az işləyib çox maaş alırlar, boyları ucalıb, daha sağlam, güclü, xoşbəxt, ağıllı, savadlı olmaq imkanı qazanıblar. Burada heç nəyi sübut, yaxud da əksinə, inkar etmək mümkün deyil. Məsələn, Partiya iddia edir ki, indi yaşlı prolların qırx faizi savadlıdır. İnqilaba qədər isə onların yalnız on beş faizi savad ala bilirdi. Partiya iddia edir ki, indi hər yeni doğulan on min uşaqdan yüz altmış nəfəri ölür, İnqilabdan əvvəl isə bu göstərici üç yüz nəfərə bərabər idi. Və buna bənzər başqa şeylər. Deyilənlər hamısı iki məchullu tənliyə bənzəyir. Çox ola bilsin ki, tarix kitablarında yazılanların hamısı, hətta yüzdə yüz həqiqət kimi qəbul etdiyən məlumatlar da başdan-başa uydurmadır. Kim bilir, bəlkə heç *ilk gecə hüququ* deyilən qanun, kapitalist adlanan məxluq, silindr adlı o baş geyimi yerli-dibli olmayıb.

Hər şey qatı dumana bürünüb. Keçmiş lazım bilinməyən hər şeydən təmizlənilib, təmizlənen nə varsa hamının yadından çıxıb, yalan həqiqətə çevrilib. Saxtakarlıqla bağlı əlinə yalnız bir dəfə (həm də saxtakarlıq aktı həyata keçiriləndən *sonra!* — bu da çox mühüm təfərrüat idi) dəqiq və aydın sənəd düşmüşdü. Həmin sənədi azı otuz saniyə barmaqları arasında saxlamışdı. Bu deyəsən... 1973-cü ildə, ya da təxminən ona yaxın vaxtda

olmuşdu. O zaman Ketrinlə təzə ayrılmışdılar. Sənəd isə daha yeddi-səkkiz il əvvəlin hadisəsi ilə bağlı idi.

Hər şey altmışıncı illərin ortalarında, İnkilabın həqiqi rəhbərlərinə qarşı kütləvi təmizləmə əməliyyatlarının aparıldığı dövrdə baş vermişdi. 1970-ci ilə Böyük Qardaşdan başqa bu liderlərin heç biri həyatda yox idi. Hamısı satqın və əksinqilabçı kimi ifşa olunmuşdu. Qoldsteyn qaçmışdı, harada gizləndiyini bilən yox idi. Bəziləri əlli-ayaqlı yoxa çıxmışdılar. Əksəriyyəti isə cinayətlərini boyunlarına aldıkları səslə-küylü məhkəmə proseslərindən sonra edam edilmişdi. Sonuncu xilas olanların sırasında üç nəfər — Cons, Aronson və Rezerford da var idi. Üçünü də deyəsən, 1965-ci ildə tutmuşdular. Həmişə belə hallarda olduğu kimi səssiz-soraqsız itkin düşmüşdülər. Bir il, bəlkə də daha çox nə öldülərindən, nə də qaldılarından kimsə xəbər tuta bilməmişdi. Amma öz-özlərini ifşa etmək üçün gözlənmədən üçü də yenidən peyda olmuşdu. Düşmənlə əlaqələrini (o zaman düşmən Avrasiya idi), ictimai fondları taladıqlarını, sadıq Partiya üzvlərini aradan götürdüklerini, hələ İnkilabdan xeyli əvvəl Böyük Qardaş liderlikdən uzaqlaşdırmaq üçün intriqa apardıqlarını, yüz minlərlə insanın həyatı bahasına başa gələn təxribat aktları törətdiklərini etiraf etmişdilər. Hər şeyi boyunlarına alandan sonra əfvə düşmüş, Partiya sıralarına bərpa olunmuş, adı gurultulu səslənən, əslində isə sadəcə maaşı yaxşı olan əhəmiyyətsiz vəzifələrə göndərilmişdilər. Üçü də *Times*-da peşimançılıq dolu uzun məqalələrlə çıxış etmişdilər, xəyanətlərinin səbəbini açıqlamış və islah olunacaqlarına söz vermişdilər.

Azadlığa buraxıldıqdan bir müddət sonra Uinston həqiqətən də onların üçünü də bir yerdə “Şabalıd kölgəsində” adlı kafedə görmüşdü. Gizlincə, gözünün ucu ilə bu adamları necə dəhşət içərisində müşahidə etdiyini indi də xatırlayırdı. İnkilabçılar yaşca ondan çox böyük idilər. Üçü də artıq əlçatmaz dünyanın canlı yadigarı, Partiyanın qəhrəmanlıqla dolu ilk dövrünün sonuncu diqqətəlayiq siması idi. Gizli mübarizə və vətəndaş müharibəsi illərinin haləsi hələ də başları üzərində dolaşırdı. Dəqiq fakt və tarixlər həmin dövrdə kütləvi surətdə yoxa çıxmağa başlasa da, nədənsə Uinstona elə gəlirdi ki, Cons, Aronson və Rezerfordun adlarını Böyük Qardaşın adından daha əvvəl eşidib. Bu üçlüyün qanundan kənar, düşmən elan olunmaları, yoxa çıxmaları yaxın iki ilin hadisəsi idi. Bir dəfə Fikir

Polisinin əlinə düşənlərin sonradan xilas yolu tapmaları mümkün olan şey deyildi. Cons, Aronson və Rezerford da meyit idilər. Sadəcə təzədən qəbrə qaytarılmalarını gözləyirdilər. Yanlarındakı masalarda kimsə gözə dəymirdi. Belə adamlara yaxınlaşmağın özü ağılsızlıq sayılırdı. Hərəsi qarşısına mixəkli cinlə dolu (bu “Şabalıd kölgəsində” kafesinin firma içkisi sayılırdı) stəkan qoyub dinməz-söyləməz oturmuşdular. Üç nəfərin arasında Uinstona ən güclü təsir bağışlayan Rezerford oldu. Bir vaxtlar məşhur karikatura ustası kimi tanınırdı. Birbaşa hədəfə dəyən tikanlı karikaturaları İnkilabdan əvvəl və İnkilab illərində ictimai fikrin fəallaşmasında mühüm rol oynamışdı. Uzun fasilələrlə olsa da yenə ara-sıra *Times*-da yeni rəsmləri gözə dəyirdi. Amma keçmiş mövzu və üslubun zəif təkrarı olan indiki şəkillər həyatdan məhrum, inandırıcılıqdan uzaq idi. Mövzular da köhnə idi — yoxsul məhəllələr, miskin daxmalar, ac uşaqlar, küçə döyüşləri, hətta barrikadalarda da silindrlərini başlarından çıxarmayan kapitalistlər, keçmiş qaytarmaq üçün göstərilən hədəf cəhdlər usandırıcı ardıcılıqla biri-birini təkrarlayırdı. Rezerford nəhəng və eybəcər adam idi. Bozarmış yağlı saçları çiyinə tökülmüşdü, şişkin sifəti qırıqlarla dolu idi, zənci dodaqlarına bənzəyən dodaqları qərribə tərzdə qabağa uzanmışdı. Yəqin ki, bir vaxtlar son dərəcə güclü adam olmuşdu, indi isə iri bədəni şişmiş, əyilmiş, əti hər tərəfə sallanmışdı. O, göz qabağında uçulub tökülən dağı xatırladırdı.

Günorta saat üç idi. Hər tərəfə sakitlik çökmüşdü. Uinston belə vaxtda kafeyə necə gəlib çıxdığını özü də xatırlamırdı. İçəridə kimsə gözə dəymirdi. Teleekrandan şaqraq musiqi eşidilirdi. Üç nəfər isə öz küncələrində sakit, dinməz-söyləməz oturmuşdu. Ofisiant sifariş gözləmədən hərəsinə təzədən bir qədər cin süzdü. Masada fiqurları düzölmüş şahmat taxtası vardı. Lakin heç kim oynamırdı. Birdən təxminən yarım dəqiqəliyinə teleekrana nə isə oldu. Melodiya da, musiqinin ahəngi də dəyişdi. Anlaşılmaz şeylər baş verirdi. Araya nə isə qərribə, hay-küylü, qulağı deşən musiqi düşmüşdü. Sonra isə teleekrandakı səs oxumağa başladı:

*Şabalıd kölgəsində
Sən məni ələ verdin,
Mən səni ələ verdim.
Şabalıd kölgəsində,*

*Bir yanda sənin qəbrin,
Bir yanda mənim qəbrim.*

Üç nəfər hələ də qımıldanmırdı. Amma Uinston yenidən Rezerfordun cizgiləri bir-birinə qarışmış sifətinə baxanda gözlərində yaş damlası gördü. Yalnız həmin anda bütün bədənindən keçən və *səbəbini* indi də anlaya bilmədiyi üşütmə içərisində Aronsonla Rezerfordun burunlarının sındırıldığıнын fərfinə vardı.

Bir müddət sonra üçünü də təzədən həbs etdilər. Azadlığa çıxan kimi yenidən gizli fəaliyyətə qoşulduqları bəlli olmuşdu. İkinci məhkəmə zamanı həm köhnə cinayətlərini bir də etiraf etdilər, həm də çoxlu təzə cinayətlər törətdiklərini boyunlarına aldılar. Təbii ki, üçü də edam cəzasına məhkum edildi. Törətdikləri əməllər isə gələcək nəsillərə ibrət olmaq üçün Partiyanın tarixində öz yerini tutdu. Bu hadisədən təxminən beş il sonra, 1973-cü ildə Uinston pnevmatik borunun masasının üstünə atdığı kağız bürümələrini açıb hamarlayanda gözü materialların arasına təsadüfən düşmüş və unudulmuş qəzet parçasına sataşdı. Yalnız yaxına çəkib diqqətlə baxanda qarşısındakının necə mühüm sənəd olduğunun fərfinə vardı. Bu *Times*-in on il əvvəlki saylarından birindən cırılmış yarım səhifə idi. Həm də səhifənin yuxarı hissəsi idi — qəzetin çap tarixi və sayı göstərilmişdi. Orada Nyu-Yorkda keçirilmiş hansısa tədbirdə nümayəndə kimi iştirak edən Partiya üzvlərinin fotosəkilləri verilmişdi. Qrup üzvləri içərisində Cons, Aronson və Rezerford aydınca seçilirdi. Hər hansı səhvdən söhbət gedə bilməzdi. Üstəlik şəklin altında onların adları və soyadları da yazılmışdı.

Məsələ belə idi ki, hər iki məhkəmə prosesində üçü də şəklin çəkildiyi gün Avrasiya ərazisində olduqlarını boyunlarına almışdılar. Kanadadakı gizli aeroportdan Sibirə aparılmış, orada Avrasiya Baş Qərargahının əməkdaşları tərəfindən sorğu-suala tutulmuşdular. Gizli görüş zamanı mühüm hərbi sirləri düşməne çatdırmışdılar. Tarix Uinstonun yanında dəqiq qaldı. Çünki yay fəslinin girdiyi gün idi. Bir də, məhkəmə materiallarını hər yerdə tapmaq olardı. Ortalıqda yalnız bir mümkün nəticə vardı: onların etirafları sadəcə özünə şər atmaq idi!

Əlbəttə, bu elə böyük kəşf deyildi. Hətta o vaxtlar da Uinston təmizləmələr zamanı məhv edilənlərin proses vaxtı boyunlarına aldıkları cinayətləri

törətdiklərinə inanmırdı. İndi isə dəlil-sübutu vardı, əlində həmişəlik ləğv olunan keçmişin bir parçasını tutmuşdu. Arxeoloji qazıntı zamanı güman edilməyən qatdan tapılan sümük qırığı səhv elmi nəticələrə təkən verdiyi və bütün geoloji nəzəriyyəni puça çıxardığı kimi bu qəzet səhifəsi də Partiyanın saxtakarlıqlarını faş edir, onun yalanlarla dolu tarixini ortaya qoyurdu. Əgər materialı yenidən çap edib dünyaya yaymaq, əhəmiyyətini anlatmaq mümkün olsaydı bəlkə də Partiyanın daşı daş üstündə qalmazdı.

Uinston ayıq tərpendi. Fotoşəkli görüb mahiyyətini anlayın kimi üstünü başqa kağızla örtüdü. Xoşbəxtlikdən qəzet bürüməsini açanda mətn ekrana tərsinə düşdüyündən bir anda hər şeyin fərqi varmaq mümkün deyildi.

Qeyd dəftərçəsini dizinin üstünə qoyub bacardığı qədər stul qarışıq teleekrandan kənara çəkildi. Sifətini ifadəsiz saxlamaq o qədər də çətin deyildi. Hətta bir az səy göstərəndə, nəfəsi də tənzimləmək mümkün idi. Lakin ürək döyüntüsü ilə heç cür bacarmaq olmurdu. Teleekran isə həssasdır, hər şeyi dərhal tuturdu. Uinston öz hesablamalarına görə təxminən on dəqiqə dözüb dayandı. Amma bu on dəqiqənin hər anı qorxu içərisində keçdi. Çünki adi bir təsadüf — məsələn, kabinəyə dolan yüngül meh fotoşəklin üstünə qoyduğu vərəqi yerindən oynadıb bir kənara ata bilərdi. Yetərincə vaxt keçdiyinə əmin olandan sonra şəkli digər lazımsız kağızlarla birlikdə yaddaş yuvasına atdı. Bir dəqiqə sonra mühüm tarixi sənəd artıq yanib külə dönmüşdü.

Bu on-on bir il əvvəl olmuşdu. İndi əlinə düşsəydi, yəqin ki, Uinston qəzet parçasını saxlayardı. Maraqlıdır, həm fotoşəkil özü, həm də əks etdirdiyi fakt artıq xatirəyə çevrilsə də, bir zamanlar bu sənədi barmaqları arasında tutması Uinstona indinin özündə də qeyri-adi görünürdü. Düşünürdü ki, bəlkə indi həmişəlik ləğv edilən bəzi xırdapara şahidliklər *nə vaxtsa* həqiqətən də mövcud olduğuna görə Partiyanın keçmiş üzərindəki nəzarəti zəifləyib?

Hətta bu gün həmin fotoşəkli yenidən ortaya çıxarmaq imkanı yaransaydı belə təbii ki, ondan dəlil-sübut kimi istifadə etmək mümkün olmayacaqdı. Uinston şəkli görəndə Okeaniya artıq Avrasiya ilə müharibə aparmırdı. Məhkum olunmuş adamlar isə öz ölkələrinə xəyanət etmək istəsəydilər, onun sirlərini İstasiyaya satmalı idilər. O vaxtdan sonra digər dəyişikliklər

də baş vermişdi. İki, ya üç dəfə, — Uinston bunu dəqiq xatırlamırdı, — rəqib və müttəfiq dəyişilmişdi. Yəqin üç nəfərin məhkəmədəki etirafları da müvafiq surətdə yenidən dəyişdirilmiş, baş verən hadisələrə uyğunlaşdırılmışdı. Bu baxımdan həqiqi faktların və tarixlərin heç bir əhəmiyyəti yox idi. Keçmiş tək bir dəfə dəyişdirilmir, o aramsız olaraq yenilənir. Uinstonun ən böyük əndişəsi nə qədər çalışsa da, dəhşətli saxtakarlığın *hansı məqsəd* güddüyünü aydınlaşdırma bilməməsi idi. Keçmişin saxtalaşdırılmasının cari faydalarını başa düşmək olardı. Son məqsəd isə müəmma kimi qalırdı. Qələmi götürüb yazdı:

NECƏ edildiyini başa düşürəm, amma NƏ ÜÇÜN edildiyini anlamıram.

Uinston yenidən və artıq neçənci dəfə dəli olub-olmaması üzərində düşünməyə başladı. Azlıqda, daha doğrusu, təklikdə qalanlar dəlidir. Bir vaxtlar Yerin Günəş ətrafında fırlandığını fikirləşmək dəlilik sayılırdı. Bu gün keçmişin dəyişməzliyi fikrinə düşənlər dəli hesab olunurlar. Yəqin bu fikirdə olan *tək* adam Uinstondur. Əgər təkdirsə, demək dəlidir. Lakin dəli sayılmaq ehtimalı onu qətiyyənlə qorxutmurdu. Ən dəhşətli həm tək qalmaq, həm də yanlış yolda olmaq idi.

Uşaqlar üçün tarix kitabını götürüb Böyük Qardaşın ilk səhifədəki portretinə baxdı. Əfsunlayıcı nəzərlər düz gözünün içinə zillənmişdi. Elə bil hansısa nəhəng qüvvə onu əzirdi; kəllə sümüyünün içinə nüfuz edir, beynini iradəsinə zidd fikirlərlə doldurur, qorxunun təsiri ilə inanclarını əlindən alır, hissələrinin şahidliyinə inanmamağa vadar edirdi. Sonda Partiya iki vuraq ikinin beş olduğunu bəyan edəcək və buna inanmaq lazım gələcək. Tez və ya gec, belə bir qərarın veriləcəyinə şübhə yox idi. Partiya mövqeyinin məntiqi bunu tələb edirdi. Partiyanın fəlsəfəsi susmaq yolu ilə yalnız sənin idrakının gəlib çıxdığı həqiqətləri deyil, əbədi mövcudluğun özünü inkar edir. Ən qorxunc şey — sağlam ağıldır! Dəhşət səni fərqli fikrə görə öldürmələri deyil; Dəhşət birdən bu qərarlarında haqlı ola bilmələridir! Doğrudan da, iki vuraq ikinin dörd elədiyini haradan bilirik? Yaxud cazibə qüvvəsi necə təzahür edir? Yaxud keçmiş həqiqətəndəmi dəyişilməzdir? Əgər keçmiş də, mövcud varlıq da yalnız şüurda mövcuddursa, şüurun özü isə idarə olunandırsa, bəs onda?

Yox! Uinston birdən-birə ürəyinə cəsərət dolduğunu hiss etdi. O`Brayenin siması hansısa assosiativ xatırlama nəticəsində sadəcə gözləri önündə canlanmadı, birbaşa şüuruna hakim kəsildi. İndi əvvəlkindən daha böyük qətiyyətlə O`Brayenin müttəfiq olduğuna əmin idi. Uinston gündəliyi O`Brayen üçün yazırdı. O`Brayenə *müraciətlə* yazırdı. Gündəlik heç kimin oxumayacağı sonu görünməyən məktub idi. Lakin bu məktub bəlli bir şəxsə ünvanlanmışdı, istiqamətini də buradan alırdı.

Partiya səndən gözlərinin və qulaqlarının şahidliyinə inanmamağı tələb edir. Bu Partiyanın ən son və ən mühüm əmridir. Özünə qarşı necə böyük qüvvənin dayandığını düşünəndə, hər bir Partiya ideoloqunun səni inkar etməsi bir yana qalsın, hətta mənasını anlamadığın hiyləgər dəlillərlə necə məğlubiyyətə uğradacağını yada salanda Uinstonun canına qorxu düşdü. Hələlik isə haqlı olan odur. Onlar yanlış yoldadırlar, Uinston Smit haqlıdır. Adi, aydın və həqiqi olan hər şey müdafiə edilməlidir. Adi həqiqətlər həqiqətdir — bu fikrin üstündə möhkəm dayan! Vahid dünya yerindədir, onun qanunları heç zaman dəyişmir. Daş — bərk cisimdir, su — mayedir, istinadgahı olmayan hər şey cazibə nəticəsində Yerə mərkəzinə düşür.

Uinston sanki bütün bunları üzbəüz dayanıb O`Brayenə söylədiyini və mühüm aksiom irəli sürdüyünü göz önünə gətirərək gündəliyində yekun fikrini yazdı:

Azadlıq iki üstə gəl ikinin dördə bərabər olduğunu demək haqqıdır. Əgər buna imkan yaradılırsa, qalan hər şey öz yerini tapacaq.

VIII FƏSİL

Dəhlizin dərinliklərindən qovrulmuş qəhvə ətri gəlirdi. “Qələbə” qəhvəsinin yox, əsl qəhvənin ətri! Uinston qeyri-iradi ayaq saxladı. Bir neçə anlıq uşaqlıq illərinin yarı unudulmuş dünyasına qayıtdı. Sonra qapı bağlandı. Qəfil qırılan səs bir daha eşidilmədiyi kimi, qapı arxasında qalan qəhvə qoxusu da kəsildi.

Küçələrdə bir neçə saat dolaşdı. Ayağındakı varikoz yarası yenə zoqquldayırdı. Son üç həftədə ikinci dəfə idi ki, İctimai Mərkəzin təşkil etdiyi axşamlara getmirdi. Kəbud səhvə yol verirdi. Aydın məsələdir ki, orada davamiyyət diqqətlə yoxlanılır. Əslində, Partiya üzvünün boş vaxtı yox idi. Yuxu istisna olunmaqla o, heç zaman tək qalmırdı. İş, yemək və yatmaq saatlarından başqa qalan bütün vaxtını ictimai fəaliyyətə sərf etməli idi. Tənhalıq meylinə, hətta təkbaşına, yoldaşsız gəzib-dolaşmağa yaxşı baxılmırdı. Yenidildə bu meyllə bağlı söz də vardı — *özyaşar*, yəni tənha, fərdiyyətçi, yalnız özü üçün yaşayan adam. Uinston riskə yol verdiyini bilsə də, axşamüstü Nazirlikdən çıxarkən aprel havasının ilıq mehi onu təkbaşına gəzməyə şirnikləndirmişdi. Səmanın belə lacivərd rəngini son bir neçə ildə

ilk dəfə görürdü. Bu ilıq havalı bahar axşamı ilə müqayisədə İctimai Mərkəzdəki uzun, səslilikli tədbirlər, darıxdırıcı oyun və mühazirələr, yağlıtəhər cinin yaratdığı qeyri-səmimi ünsiyyət ab-havası birdənbirə ona dözülməz görünmüşdü. Ani hissini təsiri ilə düz avtobus dayanacağından geri dönüb özünü Londonun başgicəlləndirici labirintinə atmışdı. Əvvəlcə cənuba, sonra şərqə, ardınca da şimal istiqamətinə üz tutmuşdu. Axırda naməlum küçələrdə yolu itirmiş, ayağının apardığı səmtə getməyə başlamışdı.

“Əgər tək ümid varsa, o da prollara olan ümidir” — gündəliyində belə yazmışdı. Mistik inancla gözgörəsi səfehliyin biri-birinə qarışdığı bu ifadə bayaqdan beynində dolaşırdı. Deyəsən, bir vaxtlar Sent-Pankras vağzalinın yerləşdiyi şimal-şərq səmtinə, yoxsullar məhəlləsinə gəlib çıxmışdı. Əyri-üyrü qapıları olan kiçik iki mərtəbəli evlərin sıralandığı daş döşənmiş küçə ilə gedirdi. Qapılar hamısı səkiyə açılırdı. Bəlkə də bu səbəbdən evlər adama siçovul yuvalarını xatırladırdı. Küçə boyu ara-sıra çirkab gölməçələrinə təsadüf olunurdu. Həm giriş qapılarının önündə və içərisində, həm də hər iki tərəfə açılan dar dalanlarda xeyli adam gözə dəyirdi. Dodaqlarını bayağı tərzdə boyayıb qızartmış cavan qızlar, onların dalınca sülənən ərgən oğlanlar, qızların on-on beş il sonrakı vəziyyətlərinin əyani nümunəsi adlandırılıla biləcək iri dallı şişman qadınlar, ayaqlarını bir-bir götürüb-qoyan beli bükülmüş qarılar, çirkli gölməçələrdə oynayan, analarının qışqırtısını eşidən kimi qaçıb dağılışan ayaqyalın, başaçıq, çirkli-paslı uşaqlar hər tərəfi bürümüşdü. Az qala hər üç-dörd pəncərənin biri sınıq idi, çalın-çarpaz taxtalarla mıxlanmışdı. Uinstonu diqqət yetirən yox idi, amma arada onu ehtiyat qarışıq maraqla süzən tək-tük adamlar tapılırdı. Qapıların birinin qarşısında eni ilə uzununu eyni olan iki qadın qırmızı əllərini önlüklərinin üstündə çarpazlayıb oturmuşdu. Yaxınlaşanda danışmalarının bir neçə cümləsi qulağına çatdı.

— Hə, deyirəm, bunlar hamısı çox yaxşıdır, deyirəm. Mənim yerimdə olsaydın, sən də eyni şeyi eləyərdin, deyirəm. Kənarda durub danışmaq asandır, mənim çəkdiklərimi sən də çəksəydin, deyirəm...

— Elədir, — deyə o birisi təsdiqləyirdi. — Elə məsələ də bundadır.

Səslər qəfildən kəsildi. Tuşlarına çatanda qadınlar məkrli halda susub diqqətlə ona baxdılar. Düşməni kimi baxmırdılar, sadəcə, qarşılarına indiyə qədər görmədikləri qərribə canlı çıxıbmiş kimi, qorxu və ehtiyatla gözdən keçirirdilər. Partiya üzvünün göy kombinezonu bu küçələrdə nadir hallarda görünürdü. Konkret bir işin olmasa, belə yerlərə gəlməyin özü ağılsızlıq idi. Qarşısına patrul çıxsaydı, mütləq saxlayacaqdılar. “Sizin sənədlərinizə baxa bilərikmi, yoldaş? Burada nə edirsiniz? İşdən saat neçədə çıxmısınız? Evə həmişə bu yolla gedirsiniz?” — və digər biri-birinə bənzəyən suallar... Evə fərqli yollarla gedib-gəlmək qadağan edilməmişdi. Lakin Fikir Polisi hər gün yolunu dəyişməyindən xəbər tutsaydı, nəzarətə götürülməyin üçün kifayət idi.

Birdən bütün küçə hərəkətə gəldi. Hər tərəfdən xəbərdarlıq çığırıları eşidildi. Adamlar dovşan kimi qaçıb özlərini içəri saldılar. Uinstonun bir neçə addımlığında qapıdan cavan bir qadın küçəyə sıçradı, gölməçədə oynayan oğlan uşağının qolundan yapışib ani hərəkətlə önlüyünə bükdü, təzədən geri qaçdı. Eyni anda tində əyninə qarmonabənzər qara kostyum geyinmiş kişi göründü, Uinstona tərəf qaçıb əli ilə yuxarını göstərərək:

— Parovoz! — deyə qışqırdı. — Yuxarı bax, komandir! Parovoz gəlir. İndicə düz başına düşəcək. Tez, tez ol, yerə uzan!

Prollar nədənsə raket mərmisinə parovoz deyirdilər. Uinston bir göz qırpımında üzünü üstə yerə sərildi. Prollar belə təsadüflərdə heç vaxt yanılmırdılar. Səsdən sürətli hərəkət etsə də, elə bil hansısa fəvqəltəbii instinkt mərmənin düşmə istiqamətini bir neçə saniyə əvvəl onlara xəbər verirdi. Uinston əlləri ilə başını tutmuşdu. Partlayış səsi bütün küçəni lərzəyə saldı. Belinə yağış damlaları kimi tappıltı ilə nəsə töküldüyünün fərqi vardı. Bir azdan silkələnib ayağa duranda şüşə qırıqları olduğunu gördü.

Yoluna davam etdi. Təxminən iki yüz addımlıqda mərmə bir neçə evi dağıtmışdı. Göydən hələ də qara tüstü sütunu sallanırdı. Əhəng tozunun içindən güclə görünən adamlar dağıntı yerinə toplanırdılar. Düz qarşısında, səkinin ortasında kiçik əhəng tozu qalağı vardı. Üstündə tünd qırmızı rəngli ləkə görünürdü. Uinston qalağa yaxınlaşanda ləkə saydığı şeyin biləyindən qopmuş insan əli olduğunu gördü. Köpüklənmiş qıpqırmızı qanın

dəymədiyi yerlərdə əlin sanki gipsdən düzəldilmiş kimi ağappaq və hamar olduğu diqqətini çəkdi.

Əli təpiklə vurub səkinin kənarındakı çirkab kanalına atdı. Adamlara çox yaxınlaşmamaq üçün sağ tərəfdəki döngəyə buruldu. Üç-dörd dəqiqə sonra partlayış zonasından çıxdı. Ətrafdakı küçələr heç nə olmayıbmiş kimi öz solğun və miskin həyatı ilə yaşayırdı. Axşam saat səkkizə yaxınlaşırdı. Prolların pivə dükanlarında (ona öz aralarında “pub” deyirdilər) iynə atsan yerə düşməzdi. Aramsız açılıb-örtülən çirkli qapılardan hər tərəfə turşumuş pivə, sidik və çürük taxta ovuntusunun iyi yayılırdı. Küçənin tinindəki evin yanında bir-birinə sıxılmış üç kişi dayanmışdı. Ortadakı əlində açıq qəzet tutmuşdu, qalan iki nəfər isə onun çiyinləri üzərindən diqqətlə qəzetə baxırdı. Uinston nisbətən yaxına gələndə də sifətlərinin ifadəsini seçə bilmədi. Amma hərəkətlərindən hansısa məsələ ilə çox bərk maraqlandıqları sezilirdi. Yəqin mühüm xəbər oxuyurdular. Onlara lap yaxınlaşanda üçlük birdən ayrıldı. İki nəfər əl-qolunu ölçə-ölçə qızgın mübahisəyə başladı. Belə getsə, bir azdan yumruqlar işə düşəcəkdə.

— Qulaq as, gör sənə nə deyirlər, başıboş! Yeddi rəqəmi ilə qurtaran nömrə axırını on dörd ayda bir dəfə də udmayıb.

— Mən isə deyirəm udub!

— Mən isə deyirəm yox! Son iki ilin bütün nəticələrini evdə kağıza yazmışam. Hər şeyi saat dəqiqliyi ilə qeydə alıram. Bir də sənə deyirəm ki, yeddi ilə qurtaran...

— Yox, elə məhz yeddi ilə qurtaran udub. Mən o nömrəni əzbər bilirəm. Son rəqəmləri dörd və yeddi idi. Fevral ayında, fevralın ikinci yarısında...

— Yalansa sənin lap!.. Dedim axı, hamısını bircə-bircə yazıram. Yenə deyirəm, bir dəfə də olsun sonu yeddi rəqəmi ilə...

— Day bəsdir, qurtarın! — deyə üçüncü adam mübahisəyə qatıldı.

Aydın idi — onlar lotereya haqqında danışmışdılar. Bir neçə addım aralanandan sonra Uinston çevrilib arxaya baxdı. Yenə sifətləri qızarıb pörtmüş halda, qışqıra-qışqıra, əllərini ölçə-ölçə mübahisə edirdilər. Lotereya özünün həftəlik nağılvari uduşları ilə prolların ciddi maraq

göstərdikləri ən mühüm ictimai hadisə idi. Təxminən bir neçə milyon adam üçün lotereya uduşu həyatın yeganə də olmasa, əsas məqsədlərindən sayılırdı. Lotereya onların sevinci, ümidi, dəliliyi, intellektual fəallıq mənbəyi idi. Marağ o qədər böyük idi ki, hətta oxuyub-yazmağı güclə bacaran adamlar da lotereya söhbəti gələndə mürəkkəb hesablama məharəti və qeyri-adi yaddaş nümayiş etdirirdilər. Böyük bir dəstə uduş sistemlərinin, uğur qazanmaq ehtimallarının, hətta gözmuncuqların satışından yaxşı pul qazanırdı. Uinstonun Rifah Nazirliyinin nəzarəti altında olan lotereya biznesi ilə heç bir əlaqəsi yox idi. Amma hər tirajdan sonra elan edilən böyük uduşların əslində saxtakarlıq olduğunu bilirdi. (Partiyada bunu bilməyən yox idi). Yalnız kiçik məbləğlər ödənilirdi. Böyük məbləğləri isə xəyali şəxslər udurdular. Okeaniyanın ayrı-ayrı hissələri arasında normal əlaqə qurulmadığı şəraitdə bu saxtakarlığı həyata keçirmək elə də çətin iş deyildi.

“Əgər tək ümid varsa, o da prollara olan ümiddir”. Bu fikirdən bərk yapışmaq lazımdır. Əlbəttə, onu sözlə ifadə edəndə güclü səslənir, ümid yeri saydığın adamlara yaxından baxanda isə belə fikrə düşməyin özü qəhrəmanlıq kimi görünür. Burulduğu küçə üzə aşağı enirdi. Buralar ona dumanlı da olsa, tanış gəlirdi. Haradasa yaxınlıqda prospektə çıxış olmalı idi. Qarşıdan danışıq səsi gəlirdi. Dar küçənin qurtaracağında meydançaya enən pilləkənlər vardı. Bu meydançada çox vaxt köhnə, öləzmiş göy-göyərtili satırdılar. Yalnız indi harada olduğunu xatırladı. Prospektə çıxış da burada idi. Beş dəqiqəlik məsafədəki növbəti döngədə xırdavat dükanı yerləşirdi. İndi gündəliyini yazdığı qeyd kitabçasını da oradan tapmışdı. Bir az aralıdakı dəftərxana ləvazimatı satılan dükandan isə qələmlə mürəkkəb almışdı.

Pilləkənin başında bir anlıq ayaq saxladı. Küçənin üzbəüz səmtində ilk baxışdan şüşələri tutqun görünən, əslində isə tozdan çirklənib-bozarmış balaca, çirkli pivəxana vardı. Beli bükülmüş, amma hərəkətlərindən diribaşlıq yağan, ağ bığları xərçəng ayaqlarını xatırladan bir qoca cırıltılı qapını açıb özünü pivəxanaya saldı. Dayanıb ətrafına baxan Uinston fikirləşdi ki, yaşı səksəni haqlayan qoca İnkilab zamanı yəqin orta yaşlı bir adam olub. Həm bu qoca, həm də onun həyatdakı tək-tük həmyaşıdları yoxa çıxmış kapitalizm dünyası ilə əlaqənin sonuncu bağlarıdır. Partiyada həyata

baxışları İnkilabdan əvvəl formalaşan belə adamlar çox az idi. Əllinci və altmışıncı illərin böyük təmizləmələri zamanı köhnə nəsil nümayəndələrinin çoxu məhv edilmişdi. Tək-tük salamat qalanları isə elə qorxutmuşdular ki, ağıl və düşüncə qabiliyyətlərini həmişəlik itirmişdilər. Odur ki, əsrin birinci yarısı haqqında az-çox həqiqəti danışmağa qabil adamları (əgər belələri vardısı) yalnız prolların arasından tapmaq olardı. Uinston uşaqlar üçün tarix kitabından gündəliyinə köçürdüyü sətirləri xatırladı. Ağılına dəli bir fikir gəldi. Bu dəqiqə pivəxanaya girəcək, qoca ilə tanış olacaq, suallarına cavab istəyəcək. Ona deyəcək: “Zəhmət olmazsa, danışın, uşaqlıq illərinizi necə keçirmisiniz? O zaman həyat necə idi? Yaşayış bizim vaxtdakından yaxşı idi, yoxsa pis?”

Sonradan qorxub fikrindən daşınmamaq üçün tələsik addımlarla aşağı endi, dar küçənin qarşı tərəfinə keçdi. Ağılsızlıq etdiyini bilirdi. Düzdür, prollarla danışmağa, yaxud onların pivəxanalarına getməyə rəsmən qadağa qoyulmamışdı. Lakin belə qərribə hərəkətin diqqətdən kənar qalacağını düşünmək də sadələşmələr olardı. Əgər patrullar gəlsəydilər, qəflətən halı pisləşdiyindən bura girdiyini deyə bilərdi. Təbii ki, çətin inanacaqdılar.

Qapını itələyib açan kimi qaxsımış pendir və qıçqırmış pivə iyi burnuna vurdu. İçəri girəndə pivəxanadakıların səs-küyü yarım azaldı. Uinston arxanı görməsə də, hamının nəzərlərinin onun göy rəngli partiya kombinezonuna zillədiyini hiss edirdi. Əllərindəki kiçik oxlarla küncdəki hədəfi nişan alıb atan oyunçular da azı yarım dəqiqəliyinə ara verdilər. Arxasınca gəldiyi qoca piştaxtanın qabağında barmenlə — iri gövdəsi, əyri burnu və kök əlləri olan cavan oğlanla höcətləşirdi. Əllərində pivə parçaları dayanmış müştərilər bir kənar da dayanıb baxırdılar.

— Səndən adam kimi xahiş edirlər, — qoca sinəsini qabağa verib xoruzlanırdı. — Sən isə deyirsən ki, bu avara pivəxananda bir pintlik parç yoxdur.

— Başa düşürəm, bu pint dediyin nə zəhrimardır, — deyə barmaqlarının ucu ilə piştaxtaya dayaqlanan barmen soruşurdu.

— Eşitdiniz nə deyir? Hələ adını barmen qoyub, pintin nə olduğunu bilmir. Pint yarım kvartadır. Dörd kvarta isə bir qallondur. Bəlkə burada sənə əlifba öyrətməliyəm?

— Ömründə eşitməmişəm, — barmen eynini pozmadan dilləndi. — Biz litrlə, yarım litrlə satırıq. Pivə parçalarının hamısı da göz qabağındadır.

— İstədiyim sadəcə bir pint pivədir, — qoca sakitləşmək bilmirdi. — Bir pint pivə süzmək sənə belə çətindir? Axı mənim vaxtında sizin bu lənətə gəlmiş litrlər, yarım litrlər yox idi.

— Sənin vaxtında hamı ağacda yaşayırdı, — barmen müştərilərə baxıb mübahisəyə son qoyan tərzdə dilləndi.

Möhkəm gülüşmə düşdü. Uinstonun gəlməsi ilə yaranan naqolaylıq öz-özünə aradan götürüldü. Qocanın tükləri ağarmış sifəti indi də qızarıb pörtmüşdü. Əsəbiliklə geri dönəndə Uinstonla toqquşdu. Uinston hörmətlə onun qoluna girdi.

— İcazə verin, sizi pivəyə qonaq eləyim, — dedi.

— Siz çox nəcib adamsınız, — deyə qoca yenə bayaqkı kimi sinəsini qabağa verdi. Deyəsən, heç Uinstonun əynindəki göy rəngli kombinezonu da görməmişdi. Hikkəli əda ilə barmenə tərəf çevrildi. — Bir pint pivə süz. Bir pint deyirəm, başa düşdün?

Barmen iki yarım litrlik parçı piştaxtanın altındakı çəlləkdə yaxaladı, qarəqəhvəyi rəngə çalan pivə ilə doldurub onlara tərəf itələdi. Prolların publarında pivədən başqa heç nə vermirdilər. Amma onlara cin satılmasa da, tünd içki tapmaq elə çətin deyildi.

Oxatanlar təzədən qızıışmışdılar. Piştaxtanın qabağına toplaşan müştərilər isə yenə lotereya biletlərindən danışırdılar. Uinstonun içəridə olması deyəsən hamının yadından çıxmışdı. Qoca ilə pəncərənin qarşısındakı masada üzbəüz oturmuşdular. Heç kəsin söhbətlərini eşidəcəyindən qorxmadan arxayın danışa bilərdilər. Uinston bura gəlməklə özünü böyük təhlükə qarşısında qoyduğunu başa düşürdü, amma xoşbəxtlikdən pivəxanada teleekran yox idi. Buna içəri girən kimi diqqət yetirmişdi.

— Mənə bir pint də süzə bilərdi, — deyə parçın arxasından sifəti güclə görünən qoca yenə deyiniirdi. — Yarım litr azdır. Heç pivənin dadını əməlli-başlı hiss etmirsən. Bir litr isə çoxdur. Sonra tualetin yolunda qalırsan. Hələ qiymətini demirəm.

— Siz cavanlıq illərindən bəri yəqin çoxlu dəyişikliklərin şahidi olmusunuz, — deyə Uinston ehtiyatla söhbətə başladı.

Qoca nurunu itirmiş göy gözləri ilə əvvəlcə oxatanların hədəfinə, sonra piştaxtaya, sonda isə ayaqyolunun qapısına baxdı. Sanki Uinstonun soruşduğu dəyişiklikləri bu pivəxanada axtarırdı.

— Əla pivə olurdu, — deyə nəhayət dilləndi. — Qiyməti də ucuz idi. Mən cavan olanda aşağı dərəcəli yaxşı pivələr vardı. Pintini dörd pensə satırdılar. Söhbət, əlbəttə, müharibədən əvvəlki vaxtdan gedir.

— Hansı müharibədən? — Uinston dəqiqləşdirmək istədi.

— Müharibə elə həmişə müharibədir, — qoca öz aləmində suala aydınlıq gətirdi. Parçı götürüb sinəsini qabağa verdi, çiyinlərini düzəltdi.

— Sizin sağlığınıza içirəm, — dedi.

Nazik boğazındakı hülqumu bir neçə dəfə sürətlə qalxıb endi. Parçdakı pivə son damlasına qədər içilmişdi. Uinston piştaxtaya yaxınlaşıb iki yarım litrlik parçla geri qayıtdı. Deyəsən, qoca özünün bir litrə qarşı bayaqkı etirazını yaddan çıxarmışdı.

— Siz yaşda məndən çox böyük olarsınız, — Uinston söhbəti təzələdi. — Yəqin mən doğulanda artıq dünya görmüş insan idiniz. Ona görə də köhnə dövrü, İnkilabdan əvvəlki illəri yaxşı xatırlamalısınız. Mənim kimi adamların keçmiş haqqında əslində heç bir təsəvvürü yoxdur. Bu barədə yalnız kitablardan oxuya bilərik. Kitablarda yazılanlar isə doğru olmaya da bilər. Ona görə sizin fikirlərinizi eşitmək istərdim. Tarix kitablarında İnkilabdan əvvəlki həyatın indikindən tamamilə fərqli olduğu göstərilir. Bizim ağılımıza gəlməyən dəhşətli zülm, haqsızlıq, dilənçilik hökm sürürmüş. Elə burada, Londonda adamların çoxu doğulandan öləne qədər qarın dolusu yeməyə möhtac qalmış. Camaatın yarısı ayaqyalın gəzirmiş. Gündə on iki saat işləyirmişlər. Doqquz yaşında məktəbi atırmışlar. On adam bir otaqda yatırmış. Kiçik bir azlıq — adlarına “kapitalist” deyilən bir neçə min adam isə bütün sərvət və hakimiyyəti öz əllərinə keçiribmişlər. Gözə dəyən hər şey onların imiş. Zəngin evlərdə yaşayır, qapılarında otuz nəfər qulluqçu saxlayır, avtomobillərdə, yaxud

dörd at qoşulmuş güzgülü karetalarda gəzirmişlər, şampan şərabları içir, başlarına silindr qoyurmuşlar.

Qoca birdən-birə dirçəldi.

— Silindr? — deyə soruşdu. — Yaxşı oldu ki, bu sözü yada saldınız. Elə mən də dünən silindr barəsində fikirləşirdim. Səbəbini özüm də bilmirəm. Fikirləşirdim ki, gör, neçə ildir ki, silindr görmürəm. Haqlısınız, silindr vardı. Mən özüm axırncı dəfə gəlinimin dəfnində başıma silindr qoymuşdum. Hələ o vaxtlar... İlini deyə bilməyəcəyəm. Azı əlli il bundan qabaq olardı. Əlbəttə, yəqin başa düşürsünüz ki, həmin silindri dəfn mərasimi üçün burovuz götürmüşdüm.

— Silindrin məsələyə heç bir dəxli yoxdur, bunu elə belə dedim, — Uinston tələsik söhbətin yönünü dəyişməyə çalışdı. — Əsas məsələ kapitalistlərdir. Deyilənə görə kapitalistlər, din xadimləri, hüquqşünaslar, vəkillər, onların böyür-başında fırlanan müftəxorlar dünyaya ağalığ edirmişlər. Hər şeyi öz əllərinə alıbmişlər. Siz, sadə fəhlələr isə bu adamların qulu, köləsi imişsiniz. Sizinlə istədikləri kimi rəftar edirmişlər. Məsələn, istəsələr qaramal kimi gəmiyə yükləyib Kanadaya göndərə bilərmişlər; istəsələr, arvadlarınızla, qızlarınızla yata bilərmişlər. Sizi doqquz dilli qırmancla döydürə bilərmişlər. Siz onlarla üzbəüz gələndə mütləq papağınızı çıxarıb təzim etməli idiniz. Hər kapitalistin əhatəsində bir dəstə lakey olurmuş.

Qoca yenidən canlandı.

— Lakey! Gör bu sözü neçə illərdir eşitməmişəm. Lakey! Adam doğrudan da cavanlıq çağlarını xatırlayır. Bazar günləri günortadan sonra bəzən natiqlərə qulaq asmaq üçün Hayd-Parka gedirdim. O vaxtlar bu parkda kimlər olmurdu — Xilas Ordusu, Roma katolikləri, yəhudilər, induslar... Orada bir nəfər də vardı. İndi adını yadıma sala bilmirəm. Çox güclü natiq idi. Oh, nə sözlər deyirdi! Lakeylər deyirdi, burjuaziyanın nökörləri! Hakim təbəqənin əlaltıları! Tüfeylilər... bir gör sözü hara gətirib çıxarırdı. Hə, bir də gərəşənlər. Dəqiq yadımdadır, onlara gərəşən deyirdi. Əlbəttə, yəqin başa düşürsünüz ki, bütün bunlar leyboristlərə aid idi.

Uinston qoca ilə söhbətin alınmadığını hiss etdi.

— Bilirsiniz, mən nəyi öyrənmək istəyirdim, — deyə bir də maraqlandığı mövzuya qayıtmağa çalışdı. — Necə fikirləşirsiniz, o zaman özünüzü daha azad sayırdınız, yoxsa indi? O zaman bir insan kimi sizə bəslənilən münasibət necə idi? Keçmiş vaxtlarda, hakimiyyətdə varlı adamların olduqları dövrdə...

— Lordlar Palatasının, — qoca nəyisə xatırlayıbmış kimi əlavə etdi.

— Lap elə Lordlar Palatası olsun. Bilmək istərdim ki, siz kasıb, onlar isə varlı olduqlarına görə sizinlə aşağı təbəqənin adamları kimi rəftar edirdilər? Doğrudurmu ki, siz onlara “ser” deməli və qarşılaşanda papağınızı çıxarmalı idiniz?

Qoca dərin fikrə getdi. Yalnız parçdakı pivənin dördüdə birini içəndən sonra suala cavab verdi.

— Elədir, — dedi. — Onları görəndə kimi əlimizi papağımıza atmağımız xoşlarına gəlirdi. Belə hərəkətlə ehtiramını bildirirdin. Əslinə baxsan, bu mənim çox da ürəyimdən deyildi. Amma papağımı tez-tez çıxarmalı olurdum. Başqa yol yox idi.

— Sizdən soruşduqlarımın hamısını tarix kitablarından oxumuşam. Ona görə də maraqlıdır: elə olurdumu ki, bu zəngin adamlar, yaxud onların nöqərləri sizi itələyib səkinin kənarındakı su arxına yıxsınlar?

— Bir dəfə məni itələmişdilər, — deyə qoca cavab verdi. — Lap dünən olmuş hadisə kimi yadımdadır. Avarçəkmə yarışmalarından sonra... Bu yarışmalardan sonra yaman şuluqluq salırdılar. Mən Şaftsberi-avenyuda təsadüfən cavan bir oğlanla qarşılaşdım. Görkəminə baxırsan, çox nəcib adamdır, əla kostyum, qara palto geyib, başına silindr qoyub. Səki ilə gedir, amma küçəyə sığmır. Təsadüfən ona toxundum. “Korsan, — deyir, — yolu görmürsən?” “Olmaya səkini satın almısan?” — deyə soruşuram. “Qudurmusan? — mənə deyir. — Bu dəqiqə sənə boş başını yerindən qopararam”. “Görürəm, sərxoşsan, — deyirəm. — Polis çağıraram, nəfəsini də çəkə bilməzsən”. Bəlkə də inanmayacaqsınız, yaxamdan yapışub elə zərblə itələdi ki, az qaldım avtobusun təkərləri altına düşüm. Onda mən də cavan idim. Cavabını verə bilərdim. Amma nə edəsən, olmurdu.

Uinstonona köməksizlik hissi hakim kəsilmişdi. Qocanın yaddaşı ancaq xırda, vecsiz əşyaların qorunub saxlandığı anbarı xatırladırdı. Heç bir əhəmiyyətli məlumat almadan onu bütün günü sorğu-suala tutmaq olardı. Yəqin Partiyanın tarixi müəyyən mənada həqiqidir, hətta tam həqiqət ola bilər. Uinston sonuncu cəhdə əl atdı.

— Bəlkə fikirlərimi aydın ifadə edə bilmirəm, — dedi. — Diqqətlə qulaq asın, görün nə soruşmaq istəyirəm. Siz uzun ömür yaşamısınız, həyatınızın yarısı İnkilabdan əvvəlki dövrə təsadüf edib. Məsələn, 1925-ci ildə artıq ağıl kəsən adam idiniz. Yadınızda qalanlara əsasən deyə bilərsinizmi ki, həyat 1925-ci ildə yaxşı idi, yoxsa indi yaxşıdır? Əgər seçim imkanınız olsaydı o dövrdə, yoxsa indi yaşamağı daha üstün tutardınız?

Qoca diqqətlə oyunçuların ox atdıqları hədəfə baxırdı. Pivəsini bayaqkıdan fərqli olaraq asta-asta içib qurtardı. İçki onu xumarlandırdığından danışdığı daha barışdırıcı və fəlsəfi ahəng almışdı.

— Məndən hansı cavabı gözlədiyinizi bilirəm. Yəqin fikirləşirsiniz ki, təzədən cavan olmaq istədiyimi deyəcəyəm. Adamların çoxu təzədən cavanlıq illərinə qayıtmaq arzusundan danışirlar. Cavan olanda güclüsen, sağlamlığın da yerindədir. Mən yaşa çatanda isə xəstəliklər yaxandan əl çəkmir. Ayaqlarımın ağrısı çox əziyyət verir. Sidik kisəm lap dəhşətli vəziyyətdədir. Hər gecə altı-yeddi dəfə yerimdən durub tualetə qaçmalı oluram. Amma qocalığın da öz üstünlükləri var. Bəzi məsələlərdən həmişəlik canın qurtarır. Qadınlardan birdəfəlik əlini üzürsən. Bunun özü böyük işdir. İnanırsan ki, son otuz ildə bir dəfə qadınla olmamışam? Heç vecimə də deyil. Əsas budur.

Uinston kürəyini pəncərənin çərçivəsinə söykədi. Söhbəti davam etdirməyin mənası yox idi. Yenə pivə götürmək istəyirdi. Amma qoca qəfil ayağa qalxıb cəld özünü yan tərəfdəki ayaqyoluna saldı. Deyəsən, normadan artıq içdiyi yarım litr pivə təsirini göstərmişdi. Uinston bir-iki dəqiqə oturub qarşısındakı boş pivə parçına baxdı, sonra ayaqlarının onu küçəyə necə çəkib aparmağından heç özünün də xəbəri olmadı. Fikirləşirdi ki, ən çoxu iyirmi ildən sonra böyük və sadə bir suala — “Həyat İnkilabdan əvvəl yaxşı idi, yoxsa indi daha yaxşıdır?” sualına cavab tapmaq ümumiyyətlə mümkün olmayacaq.

Əslində, indi də bu sualın cavabı yoxdur, çünki köhnə dövrün tək-tük şahidləri iki epoxa arasında müqayisə aparmaq qabiliyyətindən məhrumdurlar. Onlar iş yoldaşları ilə boş mübahisə, itmiş velosiped nasosunun axtarılması, çoxdan ölmüş bacısının sifətindəki ifadə, yetmiş il bundan əvvəl səhər çağı qopan dəhşətli tozanaq və s. kimi minlərlə mənasız təfərrüatı xatırlayırlar, amma həyati əhəmiyyətli məsələlər diqqətlərindən kənarda qalır. Onlar kiçiyi görən, böyüyün isə fərqinə vara bilməyən qarışqalara bənzəyirlər. Əgər yaddaş pozulubsa, yazılı mənbələr saxtalaşdırılıbsa, o zaman Partiyanın insanların həyatını yaxşılaşdırması ilə bağlı irəli sürdüyü iddiaları qəbul etmək lazımdır. Çünki ilkin vəziyyəti yoxlamaq, müqayisə aparmaq üçün əldə heç bir qaynaq yoxdur və bundan sonra heç zaman olmayacaq.

Burada fikirlərinin ardıcılığı qəflətən pozuldu. Ayaq saxlayıb ətrafına baxdı. Yaşayış evlərinin arasına girmiş bir neçə balaca, qaranlıq dükanın yerləşdiyi dar küçədə dayanmışdı. Düz başının üstündə artıq bozarmış, amma bir zamanlar yəqin ki, qızılı rəngə çalan üç metal şar asılmışdı. Buralar ona tanış gəlirdi. Əlbəttə! Qeyd kitabçası aldığı xırdavat dükanının bir neçə addımlığında dayanmışdı.

Canından bir qorxu keçdi. Hər şeydən əvvəl o kitabçanı almağın özü ağılsız hərəkət idi. Uinston and içmişdi ki, bir də buralara hərlənməsin. Amma bir az fikrə dalan kimi ayaqları onu yenə çəkib eyni yerə gətirmişdi. Əslində, gündəlik yazmağa başlamaqla özünü bu cür intihara bərabər addımlardan çəkəndirmək istəyirdi. Axşam saat doqquza az qalmasına baxmayaraq dükanın hələ də açıq olması nəzərindən yayınmadı. Küçədə boş-boş avaralanmaqdan, dükanda diqqəti daha az cəlb edəcəyini düşünüb içəri girdi. Soruşan olsa, ülgüc almaq istədiyini deyə bilərdi.

Dükanın divarından asılmış kerosin lampası təzəcə yandırılmışdı. Lampadan tutqun, amma insana rahatlıq gətirən xəfif işıq yayılırdı. Dükan sahibi təxminən altmış yaşlarında, arıq, beli azacıq bükülmüş, uzun burunlu adam idi. Qalın şüşəli eynək arxasındakı gözlərinin xeyirxah ifadəsi vardı. Saçları demək olar ki, tamam ağarmışdı, qaşları isə sıx və qara idi. Eynəyi, yumşaq və nəcib davranışı, qara məxmərdən olan nimdaş pencəyi ona ziyalı, ədəbiyyat, yaxud musiqi sahəsində çalışan adam görkəmi verirdi.

Səsi bir az batıq çıxsa da, məlahətli idi. Prolların əksəriyyətindən fərqli olaraq, danışığında ləhcə hiss edilmirdi.

— Sizi səkidə görə kim tanıdım. Keçən dəfə buradan cavan qızlar üçün hədiyyəlik albom almışdınız. Çox gözəl kağızı vardı. O kağız “süd rəngli verje” adlanır. İndi beləsini tapmaq müşkül məsələdir. İstehsalı bəlkə də əlli il bundan əvvəl dayandırılıb.

Qoca eynəyinin üstündən Uinstonə baxdı.

— Nə isə bir şey axtarırsınız? Yoxsa sadəcə baxmaq istəyirsiniz? — deyə soruşdu.

— Yoldan keçirdim, — Uinston ağızucu cavab verdi. — Fikirləşdim ki, içəri girib baxım. Heç nə almaq fikrində deyiləm.

— Lap yaxşı. Onsuz da sizə təklif olunması bir şey də yoxdur, — deyə dükan sahibi üzr istəyirmiş kimi əllərini zərif hərəkətlə yuxarı qaldırdı.

— Görürsünüz, əslində mağaza bom-boşdur. Öz aramızdır, indi əntiq əşya ticarətinin quruca adı qalıb. Tələb ölüb, təklif etməyə də bir şey tapılmır. Mebel, büllur, çini tədricən zədələnib-qırıldı. Bürünc və metal əşyaları da əridib axırına çıxdılar. Mən neçə ildir ki, latun şamdan görmürəm.

Doğrudan da balaca dükan köhnə-kürüş mallarla dolu olsa da, diqqəti çəkən bir şey yox idi. Döşəmədə ayaq qoymağa yer qalmamışdı. Divar boyu toz basmış şəkil çərçivələri qalaqlanmışdı. Vitrindəki podnoslara sınıq cib bıçaqları, bolt və qaykalar, qapağı qopmuş, təmirinə ümid qalmayan saatlar və digər gərəksiz əşyalar yığılmışdı. Yalnız küncə qoyulmuş masanın üstündəki laklı tütün qabları, əqiq sırğalar və digər xırdavat şeyləri kiməsə maraqlı görünə bilərdi.

Uinston masaya yaxınlaşdı. Lampanın işığı solğun şəkildə əks etdirən yumru, hamar əşya diqqətini çəkmişdi. Onu əlinə götürdü.

Ağır şüşə parçasına bənzəyirdi. Bir tərəfi hamar, o biri tərəfi yarım dairəvi şəkildə qabarıq idi. Rəngində də, quruluşunda da iri yağış damlasını xatırladan anlaşılmaz bir yumşaqlyq vardı. Qabarıq tərəfindən baxanda düz mərkəzdə qızılgülü, yaxud dəniz yosununu xatırladan qəribə naxışlar gözə dəyirdi.

— Bu nədir? — deyə əlində tutduğu şüşəyə hələ də heyranlıqla baxan Uinston soruşdu.

— Bu? Mərcandır, — qoca cavab verdi. — Həm də güman ki, Hind okeanından çıxarılan mərcandır. Bəzən onları şüşə ilə haşiyələyirlər. Ən azı yüz yaşı var. Görünüşünə baxsan, bəlkə daha çox yaş vermək olar.

— Gözəl şeydir! — Uinston dedi.

— Gözəldir! Amma indi bunlara qiymət verən kimdir? — Dükən sahibi yavaşca öskürdü. — Almaq istəsəniz, qiyməti dörd dollardır. Vaxt vardı, belə şeyi azı səkkiz funta satırdılar. Səkkiz funt isə — indi heç dəqiq bilmirəm nə qədər eləyir — o vaxt çox böyük pul idi. Nadir ələ düşsələr də qədim əşyalar daha heç kimi maraqlandırmır.

Uinston dərhal dörd dollar ödəyib bəzəkli şüşəni cibinə qoydu. Onu əşyanın gözəlliyindən çox indiki dövrlə əsla müqayisəyə gəlməyən qədimlik ruhu cəlb etmişdi. Yağış damlasına bənzəyən şüşə indiyə qədər gördüyü oxşar bəzək əşyalarından tamam fərqli idi. Diqqətini çəkən başqa özəlliyi isə əslində heç bir işə yaramaması idi. Vaxtı ilə ondan kağızların üstünə qoyulan press-papye kimi istifadə edildiyini də düşünmək olardı. Ağır şüşə cibini aşağı dartsa da, çox qabarıq göstərmirdi. Partiya üzvü üçün bu qərribə, hətta lazımi məqamda əleyhinə istifadə edilə bilən əşya idi. Gözəl və qədim olan hər şey mütləq şübhə doğururdu. Qoca isə dörd dollarını alandan sonra daha iltifatlı olmuşdu. Uinston fikirləşdi ki, gərək istədiyi məbləği dərhal verməyəydi. Bazarlığa başlayıb qiyməti üç, hətta iki dollara da salmaq mümkün idi.

— Baxmaq istəsəniz, yuxarıda bir otağım da var, — deyə dükən sahibi ona müraciət etdi. — Orada elə bir şey yoxdur. Sadəcə, bəzi-para əşyalar qalıb. Yuxarı qalxacaqsınızsa, gərək özümüzlə lampa götürək.

O, başqa lampa yandırdı, belini azca əyərək qabağa düşdü, sürtülüb-yeyilmiş pilləkənlərlə ikinci mərtəbəyə qalxdı, Uinstonu dar koridordan keçirib kiçik otağa gətirdi. Otağın pəncərəsi kücəyə deyil, daş döşənmiş həyətdə açılırdı. Yuxarıda, evin damında isə tüstü bacalarının bütöv bir meşəsi görünürdü. Mebellərin düzülüşündən otaqda sanki indi də kiminsə yaşaması təəssüratı yaranırdı. Döşəmədə nimdaş xalça, divarda bir-iki şəkil,

buxarının qabağında isə köhnə, ortası çökmüş kreslo vardı. Buxarının üstündən on iki sferblatlı qədim divar saati asılmışdı. Pəncərənin qabağına az qala otağın dördü birini tutan üstü döşəkli nəhəng çarpayı qoyulmuşdu.

— Arvadım ölənə qədər bu otaqda yaşayırdıq, — deyə qoca üzr istəyirmiş kimi izahat verdi. — İndi asta-asta mebelləri satıram. Məsələn, qırmızı ağacdan düzəldilmiş əla çarpayıdır. Əlbəttə, bit-birəsi təmizlənsə, adına daha uyğun gələr. Təbii ki, ilk baxışdan sizə bir qədər böyük görünəcək.

Dükan sahibi ətrafı işıqlandırmaq üçün lampanı yuxarı qaldırdı. Tutqun işıqda otaq daha baxımlı görünür, adamı özünə çəkirdi. Uinston düşündü ki, cəsarəti çatsaydı, buranı həftəsi bir neçə dollara kirayəyə də götürmək olardı. Bu cəfəng və ağlasığmaz fikir idi, gərək ağına gəlmiş kimi dərhal da yaddaşından çıxarıb ataydın. Lakin otaq Uinstonda bir nostalgiya, nə isə ailə yaddaşı hissi oyatmışdı. Ona elə gəldi ki, belə yerdə yaşamağın yaratdığı duyğulara yaxşı bələddir: yanan buxarının qarşısında oturursan, ayaqlarını məhəccərə söykəyirsən, közün üstündə çaydan cızıldayır, tamam təksən, tamam təhlükəsizsən, heç kim səni güdmür, çaydanın cızıltısından və divar saatının çıqqıltısından başqa heç bir səs rahatlığını pozmur.

— Burada teleekran yoxdur, — deyə pıçıldamaqdan özünü saxlaya bilmədi.

— Ah, onu deyirsiniz? — qoca cavab verdi. — Burada heç vaxt elə şey olmayıb. Əvvəla çox bahadır. İkincisi də ehtiyac yoxdur. Baxın, küncdə açılıb-yığılan əla masa da var. Amma siyirmələrdən istifadə etmək üçün gərək tutacaqlarını dəyişəsən.

Otağın digər küncündə Uinstonu maqnit kimi özünə çəkən kitab rəfi vardı. Yaxınlaşıb baxsa da, gözünə maraqlı bir şey dəymədi. Kitabların axtarışı və məhv edilməsi hər yerdə olduğu kimi prollar yaşayan məhəllələrdə də çox diqqətlə həyata keçirilirdi. İndi yəqin ki, bütün Okeaniyada 1960-cı ildən əvvəl çap olunmuş bir kitab da tapmaq mümkün deyildi. Hələ də lampanı əlindən yerə qoymayan qoca indi də buxarı ilə üzbəüz divarda, çarpayının üstündə asılmış gül ağacından çərçivəsi olan şəklin önündə dayanmışdı.

— Əgər köhnə qravürələrlə maraqlanırsınızsa... — deyə dükan sahibi nəzakətli bir tərzdə sözə başladı.

Uinston şəkli daha yaxşı görmək üçün yaxına gəldi. Qravüra metal üzərində işlənmişdi. Lövhədə dairəvi frontonu, dördkünc pəncərələri və ön tərəfdə qülləsi olan bina təsvir edilmişdi. Binanın ətrafına hasar çəkilmişdi, həyətin uzaq küncündə isə deyəsən, heykəl gözə dəyirdi. Uinston bir müddət gözünü şəkildən çəkmədi. Həyətdəki heykəli heç cür xatırlaya bilməsə də, mənzərə ona tanış gəlmişdi.

— Çərçivə divara bərkidilib, — deyə qoca izahat verdi. — Amma istəsəniz, açə bilərəm.

— Bina mənə tanış gəlir, — Uinston nəhayət dilləndi. — İndi deyəsən dağılıb. Ədalət Sarayının qarşı tərəfindəki küçənin düz mərkəzində yerləşirdi.

— Doğrudur. Bilmirəm, hansı ildəsə bombardman nəticəsində dağıdılıb. Bir vaxtlar danimarkalıların SentKlement kilsəsi olub. — Qoca nə isə gülünc söz dediyinin fərqiində olan adam kimi üzrxahlıqla gülümsədi, sonra əlavə etdi. — Bəlkə eşitmişiniz: “Məndarinlər, limonlar. Sent-Klement zəng çalar”.

— Bu nə deməkdir?

— Aha. “Məndarinlər, limonlar. Sent-Klement zəng çalar” — biz uşaq olanda belə bir şeir vardı. Sonrası yadımdan çıxıb. Axırı isə bu cür qurtarırdı: “İki şam yandıraram, Səni dayandıraram, Qılınc çalsam bir kərə, Başın düşəcəkdir yerə!”. Bu şeir oyun vaxtı oxunurdu. Uşaqlar əllərini tağ kimi yuxarıda tuturdular. Onların altından keçməli idin. “Qılınc çalsam bir kərə, Başın düşəcəkdir yerə!” — sözləri oxunanda hamının əli qəfildən aşağı enir və səni tuturdular. Şeirdə kilsələrin adı çəkilirdi. Təbii ki, Londonun ən mühüm kilsələrinin...

Uinston hədəz yerə Sent-Klement kilsəsinin inşa tarixini yadına salmaq istəyirdi. London binalarının yaşını təyin etmək həmişə çətin olmuşdu. Görünüşcə yeni təsiri bağışlayan bütün böyük və əzəmətli binaların İnciləb dövründə tikildiyi iddia olunurdu. Qədim tarixə malik nə varsa, hamısını mücərrəd, dumanlı Orta Əsrlərə bağlayırdılar. Belə çıxırdı ki, kapitalizm dövründə heç bir diqqətəlayiq abidə yaradılmayıb. Tarixin təkçə kitablar deyil, memarlıq vasitəsi ilə öyrənilməsinin qarşısı da bu yolla alınmışdı.

Heykəllər, abidələr, xatirə lövhələri, küçə adları — bir sözlə, keçmişə işıq salmağa imkan verən nə varsa, hamısı sistemli şəkildə dəyişdirilmişdi.

— Buranın kilsə olduğunu heç vaxt bilməmişəm, — Uinston dedi.

— Kilsələrin çoxu qalib — deyə qoca dilləndi. — Amma onlardan başqa məqsədlərlə istifadə olunur. Hə, bayaqkı şeirdə necə idi? İki misrasını da xatırladım.

Mandarinlər, limonlar

Sent-Klement zəng çalar.

Hey zəng çalar San-Martin,

Qaytar mənə üç fartinq!

— Sonrasını bilmirəm. Fartinq isə xırda mis pul idi. İndiki sent kimi.

— Bəs San Martin haradadır? — Uinston soruşdu.

— San-Martin? Bu kilsə indi də durur. Qələbə meydanında, şəkil qalereyasının yanındadır. Böyük frontonu, üç laylı tağı və geniş pilləkənləri olan binadır.

Uinston qocanın dediyi yeri yaxşı tanıyırdı. Orada teztez müxtəlif təbliğati sərgilərin təşkil olunduğu, raket və Üzən Qala modellərinin, düşmənin vəhşilik səhnələrini göstərən mum fiqurların nümayiş etdirildiyi muzey yerləşirdi.

— Kilsə “Müqəddəs Martin səhrada” adlanırdı, — qoca sözünə davam etdi. — Amma gözümü açandan o həndəvərdə heç vaxt səhra görməmişəm.

Uinston qravüranı almadı. Bu şüşə press-papyedən də gərəksiz bir şey olardı. Həm də çərçivəsini sökmədən şəkli evə aparmaq mümkün deyildi. Uinston qoca ilə söhbəti davam etdirmək üçün daha bir neçə dəqiqə ayaq saxladı. Məlum oldu ki, soyadı dükanın girişində yazıldığı kimi Uiks yox, Çarrinqtondur. Mister Çarrinqtonun altmış üç yaşı var, duldur, otuz ilə yaxındır ki, aşağıdakı dükanı işlədir. Bütün bu illər ərzində dükanın adını dəyişmək haqqında dəfələrlə fikirləşsə də, nədənsə qərarını yerinə yetirməyib. Söhbət elədikləri müddət ərzində Uinston özü də fərqi

varmadan bayaqkı yarımçıq şeiri ürəyində təkrarlayırdı: “Mandarinlər, limonlar, Sent-Klement zəng çalar, Hey zəng çalar San Martin, Qaytar mənə üç fartinq!” Maraqlıdır, hər dəfə şeiri deyəndə, elə bil London kilsələrinin, hələ də orada-burada qorunub saxlanan, amma gözdən düşən, unudulan ibadət evlərinin cingiltili zəng səslərini eşidirdi. Bu xəyali zənglərin biri-birinin səsinə səs verərək ətrafa yaydıqları həyəcan sədaları qulaqlarına çatırdı. Əslində isə Uinston ağı kəsəndən bəri gerçək həyatda bir dəfə də olsun kilsə zənglərinin səsinə eşitməmişdi.

Mister Çarrinqtonla otaqda sağollaşıb pilləkənləri təkbaşına endi. Küçəyə çıxmamışdan əvvəl ətrafı ehtiyatla gözdən keçirdiyini qocanın görməsini istəmirdi. Müəyyən müddət, məsələn, heç olmazsa, bir ay gözləyəndən sonra risk edib bir də dükana gəlməklə bağlı qərarını artıq vermişdi. Təbii ki, bu İctimai Mərkəzdəki məşğələləri buraxmaqdan çox da təhlükəli addım sayıla bilməzdi. Onsuz da ən böyük səfehliyi eləmişdi — qeyd kitabçasını alandan sonra qocanın nə dərəcədə etibarlı adam olduğunu bilmədən bir də bura gəlməsinin özü düşünülməmiş addım idi. Daha olan olmuşdu...

“Bəli, — deyə öz-özünə fikirləşdi, — bura bir də qayıtmaq lazım gələcək”. Xoşuna gələn bəzi xırım-xırda şeyləri də almaq istəyirdi. Eləcə də üzərində Sent-Klemens kilsəsinin təsviri olan qravüranı almağa, çərçivədən çıxarıb kombinezonunu altında evə aparmağa qərar vermişdi. Bir də mister Çarrinqtondan xahiş edəcəkdə ki, mümkünsə, şeirin qalan misralarını yadına salsın. Hətta yuxarıdakı otağı kirayə götürmək kimi ağılsız fikir də yenidən ani olaraq beynindən keçmişdi. Uinston planlarına o qədər aludə olmuşdu ki, beş saniyəliyə hər şeyi unutdu, əvvəlcə qapının arxasından baxıb ətrafı yoxlamadan küçəyə çıxdı. Addımlarını atdıqca qocadan eşitdiyi şeir parçasını mahnı kimi ahənglə mızıldanırdı:

Mandarinlər, limonlar

Sent-Klement zəng çalar.

Hey zəng çalar San Martin,

Qaytar mənə...

Birdən elə bil ürəyi buza döndü, bütün içərisi isə əriyib axdı. Qarnından dəhşətli sancı keçdi. Təxminən on addımlıq məsafədə göy kombinezonlu

bir nəfər səki ilə ona tərəf gəlirdi. Ədəbiyyat Departamentindəki həmin o qara saçlı qız idi. Küçə işıqları yanmırdı, amma Uinston çətinlik çəkmədən onu tanıdı. Qız da düz Uinstonun üzünə baxdı, özünü görməməzliyə vuraraq sürətli addımlarla aralanıb getdi.

Uinston iflic vurmuş kimi bir neçə saniyə yerindən tərpənə bilmədi. Sonra sağa dönüb ağır-ağır yoluna davam etdi. Tamam əks tərəfə getdiyinin fərqudə də deyildi. Artıq hər şey aydın idi. Qızın onu güddüyünə heç bir şübhə ola bilməzdi. Bura da məhz Uinstonu izləmək məqsədi ilə gəlibmiş; yoxsa ikisinin də eyni vaxtda Partiya üzvlərinin yaşadıkları rayondan bir neçə kilometr aralıdakı bu daldabucaq küçələrə gedib çıxmaları təsadüf sayıla bilməzdi. Ümumiyyətlə, bu qədər təsadüf mümkün olan şey deyildi. Qızın Fikir Polisinin rəsmi əməkdaşı olmasının, yaxud sadəcə həvəskar casus kimi fəaliyyət göstərməsinin isə heç bir əhəmiyyəti yox idi. Təkcə elə onu güdməsi çox şey deyirdi. Yəqin pivəxanaya girdiyini də görmüşdü.

Güclə yeriyirdi. Addımını atdıqca, şalvarının cibindəki şüşə parçası budunu sürtürdü. Bir ara hətta onu çıxarıb tullamaq haqqında fikirləşdi. Ən dəhşətli isə qarnını doğrayan sancı idi. Uinstona elə gəlirdi ki, iki-üç dəqiqəyə özünü ayaqyoluna çatdırıb bilməsə, yerində öləcək. Lakin belə məhəllərdə ictimai tualetin olması ağlagələn şey deyildi. Xoşbəxtlikdən sancı öz-özünə keçdi, yerini küt ağrı tutdu.

Küçə dalana dirəndi. Uinston dayandı, tərəddüd içərisində bir neçə saniyə yerində durub nə edəcəyini fikirləşdi. Sonra geri dönüb addımlarını yeyinlətdi. Birdən ağına gəlirdi ki, qız vur-tut üç dəqiqə əvvəl yanından keçib, əgər qaçsa özünü ona çatdırıb bilər. Qaranlıq bir yerə çatana qədər ehmalca təqib edər, orada isə daş parçası ilə vurub başını əzmək olar. Cibindəki şüşə də işə yarayacaq qədər ağır idi. Amma bu fikri dərhal başından çıxardı. Hətta fiziki güc haqqında fikirləşməyin özü də həmin anda Uinstonun qüvvəsi fəvqündə idi. Nə qaçmağa, nə də zərbə vurmağa təqəti qalmışdı. Üstəlik qız da cavan və sağlamdır. Təbii ki, özünü müdafiə edəcək. Sonra dərhal İctimai Mərkəzə getmək, bağlanana qədər orada oturmaq haqda fikirləşdi. Bəlkə bu yolla özünə müəyyən alibi təmin edə bilərdi. Amma buna da qüvvəsi yox idi. Uinstonu öldürücü ətalət basmışdı. Yeganə istəyi tezliklə evə çatmaq, bir az dincəlib özünə gəlmək idi.

Evə ancaq axşam saat onda qayıda bildi. 23.30-da işıqları söndürəcəkdilər. Uinston mətbəxə keçib bir dolu fincan “Qələbə” cini içdi. Sonra divarın girintisindəki masasına yaxınlaşıb oturdu, siyirmədən gündəliyini çıxardı. Dəftərin arasını dərhal açmağa bilmədi. Teleekrandan cingiltili qadın səsinin oxuduğu vətənpərvərlik mahnısı eşidilirdi. Uinston qeyd kitabçasının mərmər kimi hamar cildinə baxır, hələlik heç cür bacarmasa da, fikrini mahnıdan yayındırmağa çalışırdı.

Adamları aparmağa həmişə gecə gəlirdilər. Ən düzgün qərar ələ düşməmiş özünü öldürməkdir. Yəqin çoxları elə belə də eləyirlər. Yoxa çıxanların əksəriyyəti əslində həyatlarına intiharla son qoyanlardır. Amma odlu silahın və tez təsir göstərən etibarlı zəhərin tapılmadığı ölkədə intihar da adamdan qeyri-adi cəsarət tələb edirdi. O, təəccüb içərisində ağrı və qorxunun bioloji gərəksizliyi, xüsusi qüvvə tələb edildiyi anlarda isə həmişə donmuş, ətalətli vəziyyətdə qalan insan bədəninin namərdcəsinə xəyanəti haqqında düşünməyə başladı. Anında hərəkət etsəydi, qara saçlı qızın səsinə birdəfəlik kəsmək olardı. Lakin məhz təhlükənin fəvqəladəliyi nəticəsində qəti addım atmaq qabiliyyətini itirmişdi. Ağlına gəldi ki, böhran anlarında insan heç vaxt düşməmə deyil, sadəcə öz bədənini qarşı mübarizə aparmalı olur. Hətta indi, fincan dolusu cin içəndən sonra da qarnındakı küt ağrı ona fikirlərini bir yerə cəmləməyə imkan vermirdi. Düşünürdü ki, istər qəhrəmanlıq, istərsə də faciə anlarında əslində hər şey birbirini təkrar edir. Döyüş meydanında, işgəncə kamerasında, batan gəmidə — hər yerdə uğrunda mübarizə apardığın amallar bir an içində yaddan çıxır. Əvəzində isə bədən böyüyüb bütün kainatı tutur. Hətta qorxudan iflic olmadığı, ağrıdan qışqırmadığı anlarda da həyat aclıq, soyuq və yuxusuzluqla, diş ağrısı və mədə rahatsızlığı ilə arası kəsilməyən mübarizədən ibarətdir.

Uinston gündəliyini açdı. Mütləq bir şey yazmalı idi. Teleekrandakı qadın yeni mahnı oxumağa başlamışdı. Səs sivrili uclu şüşə parçası kimi beyninə sancılırdı. Gündəliyin ünvanlandığı, yaxud məxsusi olaraq yazıldığı O`Brayen haqqında düşünməyə çalışırdı. Əvəzində isə Fikir Polisinin əlinə düşəndən sonra başına nə oyunlar açılacağı haqqında fikirləşdiyinin fərqi vardı. Əgər səni dərhal öldürürlərsə, deməli yaxşı qurtarmısan! Öldürüləcəyinə isə şübhə yox idi. Lakin ölümdən əvvəl (heç kəs bu barədə danışmasa da, hamı bilirdi) hər şeyi etiraf etməli idin. Bunun isə öz

qaydaları vardı: əvvəlcə döşəmədə sürünməli, yalvarıb aman diləməli, sındırılan sümüklərinin, vurulub qarnına tökülən dişlərinin xırçılığını eşitməli, saçından qoparılan qanlı tük çəngələrinə baxmalı olacaqdın.

Əgər nəticə həmişə eynidirsə, onda nə üçün bu əzablardan keçməlisən? Həyatını bir neçə gün, yaxud bir neçə həftə qısaltmaq öz əlində deyilmi? Hələ heç kim ifşadan, yaxud etirafdan canını qurtara bilməyib. Sən artıq fikrən cinayət işlədiyən anda özünə ölüm hökmü çıxarmısan. Elə isə heç nəyi dəyişə bilməyən, sadəcə gələcək pərdəsinə bürünmüş yalanlardan ibarət dəhşətləri nə üçün gözləyirsən?

Yenidən O`Brayenin simasını göz önündə canlandırmağa çalışdı. İstəyinə bir az nail oldu. “Biz qaranlıq olmayan yerdə görüşəcəyik!” — O`Brayenin sözləri idi. Onların mənasını anlamışdı. Hər halda anladığını düşünürdü. Qaranlıq olmayan yer — xəyallarda yaşayan gələcəkdir. Bəziləri o gələcəyi heç zaman görməyəcək, bəziləri isə qabaqcadan əldə etdikləri biliklərlə onu sirli surətdə bölüşəcəklər. Teleekrandan beyninə dolan səs fikirlərini tamamlamağa imkan vermirdi. Uinston damağına bir siqaret qoydu. Tütünün yarısı dərhal süzülüb dilinin üstünə töküldü. İndi nə qədər tüpürsən də ağzını bu acı tozdan təmizləyə bilməyəcəksən. Fikrində O`Brayeni bir tərəfə sıxışdıran Böyük Qardaşın siması canlandı. Bir neçə gün əvvəlki kimi cibindən xırda pul çıxarıb üstündəki şəklə baxmağa başladı. Şəkildəki sifət onu ağır, sakit və himayədar nəzərlərlə süzürdü. Amma bu qara bığların arxasında gizlənən sirli təbəssüm nə deyirdi? Kəlmələr özləri ölüm mələkləri kimi biri-birinin ardınca düzülürdülər:

MÜHARİBƏ — SÜLHDÜR

AZADLIQ — KÖLƏLİKDİR

CƏHALƏT — QÜVVƏDİR

İKİNCİ HİSSƏ

I FƏSİL

Günortaya az qalırdı. Uinston ayaqyoluna getmək üçün kabinəsindən çıxdı.

Gur işıqlandırılmış uzun koridorun o biri başından bir nəfər ona tərəf gəlirdi. Qara saçlı qız idi. Xırdavat dükanının yaxınlığında rastlaşdıqları axşamdan dörd gün keçmişdi. Yaxınlaşanda qızın sağ əlinin sarıqlı olduğunu gördü. Sarıqla kombinezon eyni rəngə çaldığından uzaqdan ayırd etmək mümkün deyildi. Yəqin roman süjetlərinin “qaralamasını” hazırlayan kaleydoskopun çarxını fırladarkən qolunu zədələmişdi. Ədəbiyyat Departamentində belə zədələnmə halları tez-tez baş verirdi.

Aralarında təxminən üç-dörd metrlik məsafə qalanda qızın ayağı nəyəsə ilişdi, müvazinətini itirib üzü üstə döşəməyə sərildi. Özünü saxlaya bilməyib ağrıdan qışqırdı. Deyəsən, zədəli qolunun üstünə yığılmışdı. Uinston dərhal ayaq saxladı. Qız birtəhər qalxıb dizi üstə oturdu. Sifəti sarımtıl-süd rəngində idi, dodaqları isə həmişəki kimi qırmızıya çalırdı. Gözlərini Uinstona zilləmişdi. Yəqin ki, ağrıdan çox qorxu hissənin təsiri ilə ondan kömək umurdu.

Uinstonun ürəyinə qəribə hisslər hakim kəsilmişdi. Qarşısındakı həyatına qəsd etmək istəyən düşmən idi. Eyni zamanda ağrıdan əzab çəkən, bəlkə də əl, yaxud ayaq sümüklərindən biri sınan insan idi. Qızın sarıqlı qolunun üstə yığıldığını görəndə Uinston onun yaşadığı iztirabı sanki öz bədənində hiss etmişdi.

— Əzilmisiniz? — deyə qızdan soruşdu.

— Elə bir şey deyil. Sadəcə qolum... Bir saniyəyə keçib gedər.

Qız elə danışdı ki, sanki ürəyi bu dəqiqə sinəsindən çıxacaq. Rəngi get-gedə daha da ağarırdı.

— Bir yeriniz zədələnməyib ki?

— Yox, yox. Hər şey qaydasındadır. Yalnız bir az ağrı hiss etdim. O da keçib getdi.

Qız salamat qolunu uzatdı. Uinston ayağa qalxmasına kömək etdi. Rəngi bir az üstünə gəlmişdi. Bayaqqından xeyli yaxşı görünürdü.

— Hər şey qaydasındadır, — qız eyni sözləri təkrar etdi. — Sadəcə, biləyim bir az sərpdı. Sağ olun, yoldaş!

Qız bu sözləri deyib gəldiyi istiqamətdə yoluna davam etdi. Cəld, inamlı addımlarından həqiqətən də ciddi bir şey baş vermədiyi sezilirdi. Bütün hadisə yəqin ki, yarım dəqiqədən çox çəkməmişdi. Hissləri heç vəchlə sifətdə bürüzə verməmək artıq instinktə çevrilmiş, vərmiş halını almışdı. Həm də qız yığılan zaman ikisi də teleekranın görmə bucağı altında olmuşdular. Amma arada elə bir hadisə baş vermişdi ki, Uinston teleekranı aldaraq heyrət hissini çox böyük çətinliklə gizlədə bilmişdi. Qolundan yapışib ayağa qalxmağa kömək elədiyi iki-üç saniyə ərzində qız onun ovcuna nə isə qoymağa imkan tapmışdı. Bunun düşünülmüş şəkildə edildiyinə şübhə ola bilməzdi. Ovcundakı kiçik və hamar bir şey idi. Ayaqyolunun qapısından içəri girərkən Uinston onu yavaşca cibinə sürüşdürüb barmaqlarının ucu ilə yoxlamağa başladı. Dörd bükülmüş kiçik kağız parçasına oxşayırdı.

Pissuarın qarşısında dayandığı müddətdə cibində kağız parçasını açmağa müvəffəq oldu. Yəqin nəsə bir şey yazılmışdı. Uinston əvvəlcə ayaqyolundakı kabinələrdən birinə keçib kağızı oradaca oxumaq barəsində düşündü. Amma tez də bunun dəhşətli ağılsızlıq olacağına fərqinə vardı. Teleekranın aramsız nəzarəti altında insanın özünü əminlikdə hiss edəcəyi heç bir yer yox idi.

Kabinəsinə qayıdıb oturdu. Kağız parçasını etinasızlıqla masadakı digər sənədlərin üstünə atdı. Eynəyini taxıb nitqyazarı özünə tərəf çəkdi. “Beş dəqiqə! — deyə yavaşcadan pıçıldadı. — Ən azı beş dəqiqə gözləmək lazımdır!”. Ürəyi sinəsində qorxunc guppultu ilə döyünürdü. Xoşbəxtlikdən qarşısındakı böyük diqqət tələb etməyən adi iş idi. Uzun sütunlar şəklində yazılmış rəqəmləri dəqiqləşdirmək tələb olunurdu.

Kağız parçasındakı yazının mütləq siyasi xarakter daşdığını fikirləşirdi. Nə qədər baş sındırsa da, təsəvvürünə yalnız iki variant gətirə bilirdi. Biri, həqiqətə daha uyğun gələn və Uinstonu daha çox qorxudanı qızın Fikir Polisinin agenti olması idi. Doğrudur, Fikir Polisinin hansısa niyyətini həyata keçirməkdən ötrü bu cür qərribə vasitəyə əl atmasının səbəbi qaranlıq qalırdı. Lakin belə etmişdylərsə, deməli buna əsas vardı. Kağızdakı sözlər

hədə, təhdid, həyatına intiharla son qoymaq əmri, yaxud ustalıqla qurulmuş başqa tələ də ola bilərdi. Hər vasitə ilə fikrindən çıxarmağa çalışdığı, lakin heç cür nail ola bilmədiyi başqa, daha ağlasığmaz ehtimal da vardı. Kağız qətiyyənlə Fikir Polisindən deyil, hansısa gizli təşkilatdan göndərilmişdi. Bəlkə həqiqətən də Qardaşlıq Cəmiyyəti mövcuddur! Bəlkə qız da onun üzvlərindən biridir! Gəldiyi qənaətin cəfəngliyinə şübhə ola bilməzdi. Amma barmaqlarının ucu cibindəki dörd bükülmüş kağız parçasına toxunan anda ağlına ilk gələn fikir bu olmuşdu. Yalnız aradan iki dəqiqə keçəndən sonra həqiqətə daha çox uyğun görünən variantı tapa bilmişdi. Hətta indi, ağı və düşüncəsi ona aldığı sifarişin çox ehtimal ki, intihar tələbi olduğunu inadla diktə eləyəndən sonra da əsassız ümidlərə qapılaraq heç vaxtla gümanının doğruluğuna inanmaq istəmirdi. Mənasız nikbinlik onu hələ də tərk etməmişdi. Ürəyi şiddətlə döyünürdü. Nitq yazara rəqəmləri mızıldadığı bu anlarda səsinin titrəməsini çox böyük çətinliklə gizlədə bilirdi.

Üzərində işini başa çatdırdığı vərəqləri lülə şəklində burub pnevmatik boruya qoydu. Aradan səkkiz dəqiqə keçmişdi. Eynəyini yenidən gözüne taxdı. Dərindən nəfəs alıb ən üstdə qızın ötürdüyü kağız parçası qoyulmuş sənədləri qarşısına çəkdi. Kağızı hamarlayıb düzəltdi. Orada hələ tam bişməmiş iri xətlə üç söz yazılmışdı:

Mən sizi sevirəm.

Bir neçə saniyəliyinə özünü elə itirdi ki, hər an cinayət sənədinə çevrilə biləcək kağızı dərhal yaddaş yuvasına atmağı da yadından çıxardı. Bir şeyə çox maraqlı göstərməyin təhlükəli olduğunu anlasa da, üç sözü dönə-dönə oxumaqdan özünü saxlaya bilmir, yazılanın sadəcə gözüne görünmədiyinə bir daha inanmaq istəyirdi.

Fasiləyə qədər iş ona çox ağır göründü. Diqqətini cansız rəqəmlərin üzərində heç cür cəmləyə bilmirdi. Digər tərəfdən, həyəcanını hər vasitə ilə teleekrandan gizlətməli idi. Ona elə gəlirdi ki, sanki qarnında tonqal qalanıb. Boğanaq havalı, basırıq və səs-küylü yeməkxanada nahar isə əsl cəhənnəm əzabına çevrildi. Heç olmazsa, nahar vaxtı bir az tək qalacağına ümid edirdi. İşin tərsliyindən kütbeyin Parsons gəlib özünü üzübüzdəki stula basdı. Dərhal da bədəninin kəskin tər iyi ilə nahar masasındakı şorbanın qalay tamını üstələyərək xüsusi canfəşanlıqla bu günlərdə

keçiriləcək Nifrət Həftəsinə hazırlıq işlərindən danışmağa başladı. Tədbir münasibəti ilə aralarında qızının da olduğu Kəşfiyyatçılar dərnəyi üzvlərinin karton üzərində Böyük Qardaşın başının iki metrlik təsvirini hazırlamaları onu yamanca rıqqətə gətirmişdi. Ən qanqaraldıcı şey yeməxanadakı səs-küydən Parsonsun dediklərini çətinliklə eşitməsi, hər dəfə onun əbləh sözlərini təkrar-təkrar soruşmağa məcbur qalması idi. Anidən qara saçlı qızın zəlif uzaq küncündə iki başqa qızla oturduğunu gördü. O, özünü görməməzliyə vurdu. Uinston bir də həmin səmtə baxmadı.

Günün ikinci yarısı nisbətən asan keçdi. Nahardan dərhal sonra bir neçə saat vaxtını alan, başındakı kənar fikirləri bir tərəfə qoymağı, diqqətini cəmləşdirməyi tələb edən çox məsul və mürəkkəb tapşırığın icrası üzərində işləməli oldu. Daxili Partiyanın indi soyuq münasibət bəslənilən görkəmli üzvlərindən birini gözdən salmaq üçün iki il əvvəlki istehsalat göstəricilərini saxtalaşdırmaq tələb olunurdu. Uinston belə işlərin öhdəsindən məharətlə gəlirdi. İki saat ərzində başı işə elə qarışmışdı ki, qız bir dəfə də yadına düşməmişdi. Sonra adamın ağlını başından çıxaran dəlicəsinə tənhalıq arzusu ilə birlikdə qızın sifəti də təzədən gözlərinin qabağına gəldi. Tamam tək qalmayana qədər həyatının yeni, gözlənilməz hadisəsini özü üçün heç cür aydınlaşdırma bilməyəcəyini başa düşürdü. Üstəlik axşamı mütləq İctimai Mərkəzdə keçirməli idi.

Yeməxanada dadsız-tamsız şam yeməyini tələsik qarnına ötürdü. Sonra Mərkəzə qaçıb bayağı təntənə ilə təşkil olunmuş “qrup müzakirəsində” iştirak etdi. İki set stolüstü tennis oynadı. Bir neçə qədəh cin içdi. “İngsoc’un şahmata münasibəti” mövzusunda saat yarımliq cəfəng mühazirəyə qulaq asdı. Darıxdığından az qala ürəyi partlayırdı. Lakin bu axşam ilk dəfə idi ki, Mərkəzdən tez qaçıb canını qurtarmaq istəmirdi. “*Mən sizi sevirəm*” sözləri ürəyində həyatını bacardıqca uzatmaq istəyi yaratmışdı. Belə bir vaxtda hətta kiçik ehtiyatsızlıq da Uinstonu ağılsız hərəkət kimi görünürdü. Yalnız gecə saat on birdə mənzilinə qayıdıb yatağına girəndən və qaranlıqda özünü təhlükəsiz hiss edəndən sonra (əgər bərkədən bir şey danışmırdınsa, telekran da qorxulu deyildi) hər şeyi götür-qoy etməyə imkan yarandı.

İndi məsələnin, necə deyərlər, texniki tərəfini həll etmək, qızla hansı yollasa əlaqə yaratmaq və görüş haqda vədələşmək lazım idi. Özünə qarşı tələ qurulması fikrini artıq başından çıxarmışdı. Bu mümkün olan şey deyildi. Qızın kağızı ötürərkən keçirdiyi həyəcan niyyətinin səmimiliyindən xəbər verirdi. Qorxudan özünü tamam itirmişdi. Bu hissləri yamsılamaq isə o qədər də azan deyildi. Uinston əlinə düşən imkandan imtina etməyi ağına da gətirmirdi. Vur-tut beş gün əvvəl qızın başını çaylaq daşı ilə əzmək istədiyini xatırladı. İndi keçmiş qurdalamağın heç bir əhəmiyyəti yox idi. Onun bir neçə gün əvvəl yuxuda gördüyü lüt, ehtiraslı bədəninə gözləri önünə gətirməyə çalışdı. O zaman digər cavan qadınlar kimi bu qızın da yelbeyin olduğunu, beynini yalan və nifrətlə doldurduğunu, bədəninə isə buzdan fərqlənmədiyini fikirləşmişdi. İndi onu itirə biləcəyini, süd kimi ağappaq cavan qız bədəninə əlindən çıxacağını düşünəndə içindən bir titrətmə keçdiyini hiss etdi. Çox qorxduğu başqa təhlükə də vardı: tezliklə bir yol tapıb əlaqə yaratmasa, qız fikrini dəyişə bilərdi. Amma intim görüşün təşkili ağılagəlməz dərəcədə çətin idi. Bu rəqibin mat elanı qarşısında yeni, uğurlu gediş etməyə bənzəyirdi. Addımını atdığı hər yerdə teleekranın nəzarəti altındasan. Qızın ötürdüyü kağızı oxuyandan beş dəqiqə sonra bütün mümkün görüş imkanları ildırım sürəti ilə beynindən keçmişdi. İndi isə arxayın fikirləşmək fürsəti yaranandan sonra şahmat taxtası üzərindəki fiqurlar kimi variantları biri-birinin ardınca diqqətlə nəzərdən keçirirdi.

Aydın məsələdir ki, bu gün səhərki təsadüf bir də təkrarlana bilməz. Əgər qız Sənədləşdirmə Departamentində işləsəydi, görüş məsələsini bəlkə də nisbətən asan yoluna qoymaq olardı. Ədəbiyyat Departamentinin binanın hansı hissəsində yerləşməsi haqqında Uinstonun yalnız dumanlı təsəvvürü vardı. Üstəlik ora getmək üçün mütləq tutarlı bəhanə lazım idi. Qızın harada yaşadığını, işdən saat neçədə çıxdığını bilsəydi, evə qayıdanda birtəhər görüşmək olardı. Lakin kiminsə arxasınca düşüb evinə qədər təqib etmək də təhlükəli idi. Həm də gərək Nazirliyin qarşısında dayanıb gözləyəydi. Bunu isə mütləq görəcəkdilər. Poçtla məktub göndərmək barəsində isə ümumiyyətlə düşünməyə dəyməzdi. Məktublara açılıb oxunduğu çoxdan heç kimə sirr deyildi. İndi tək-tük adamlar biri-birləri ilə yazışırdılar. İsmaric zərurəti yarananda üzərində hazır ifadələrin uzun siyahısı çap olunmuş poçt açığıcaqlarını almaq, işinə yaramayan ifadələrin üstündən xətt

çəkərək göndərmək kifayət edirdi. Ünvanı bir yana qalsın, Uinston heç qızın adını bilmirdi. Çox fikirləşəndən sonra ən etibarlı görüş yerinin yeməxana olduğu qənaətinə gəldi. Əgər teleekranın görmə bucağından nisbətən aralıda, otağın ortasında qızla eyni masa arxasında oturmağa fürsət yaransa, ətrafdan həmişəki kimi səs-küy və uğultu eşidilsə, ikilikdə heç olmazsa otuz saniyə qalmaq imkanı olsa, yəqin ki, bir neçə kəlmə danışa bilərdilər.

Sonrakı bütün həftəni Uinstonun həyatı səksəkəli yuxu kimi keçdi. Ertəsi gün yalnız nahar fasiləsinin bitdiyini bildirən fit çalınanda qız yeməxanaya girdi. Görünür, onu nisbətən gec başlayan iş növbəsinə keçirmişdilər. Bir-birlərinə baxmadan ötüb keçdilər. Növbəti gün nahara həmişəki vaxtda gəlmişdi. Lakin üç başqa qadın tanışı ilə, özü də düz teleekranın qarşısında oturmuşdu. Uzun və dəhşətli görünən sonrakı üç gün o, ümumiyyətlə yeməxanaya gəlmədi. Uinstonun bütün əsəbləri və bədəni gərilməmiş simə çevrilmişdi. Vəziyyəti elə idi ki, hər hərəkət, hər səs, hər ünsiyyət, eşitdiyi və dediyi hər söz sonsuz izzətlə mənbəyinə çevrilirdi. Hətta yuxuda da qızın surəti gözləri önündən çəkilmirdi. Bu müddətdə bir dəfə də olsun gündəliyinə əl vurmamışdı. Əzablarını yüngülləşdirən yeganə təsəlli iş idi. Başlı işə qarışanda Uinston bəzən onon beş dəqiqə hər şeyi yadından çıxara bilirdi. Qızın başına nə iş gəldiyi barədə təsəvvürü yox idi. Üz tuta biləcəyi yol da görünmürdü. Onu buxara çevirə bilərdilər. İntihar edə bilərdi. Okeaniyanın ən ucqar yerinə göndərilə bilərdi. Ən pis, ən arzuolunmaz halda isə sadəcə fikrini dəyişər və ondan uzaq qaçmağa çalışardı.

Nəhayət, növbəti gün qız üzə çıxdı. Qolu daha sarıqlı deyildi. Yalnız biləyinə plastır yapışdırılmışdı. Uinston içində elə yüngüllük hiss etdi ki, hər şeyi unudaraq bir neçə saniyə gözlərini onun sifətindən çəkmədi. Səhəri gün az qala danışmaq imkanı yaranacaqdı. Uinston yeməxanaya girəndə qız divardan xeyli aralıdakı masada tək oturmuşdu. Nahar fasiləsi təzə başladığından yerlərin çoxu boş idi. Növbə irəliləyirdi. Uinston yeməyini götürüb adamların arasından çıxmaq istəyirdi ki, qabaqdakılar ayaq saxladılar. Kimsə saxarın həbi almadığına görə etirazını bildirirdi. O, salonun ortasına tərəf gedəndə qız hələ də tək oturmuşdu. Uinston özünü boş masa axtarırmış kimi göstərərək düz onun oturduğu səmtə üz tutmuşdu. Artıq qızın lap yaxınlığında idi. Bir neçə saniyədən sonra ikilikdə qala

bilərdilər. Lakin elə bu zaman arxadan kimsə “Smit!” — deyə onu səslədi. Uinston özünü eşitməməzliyə vurdu. “Smit!” — deyə səs bu dəfə daha ucadan eşidildi. Yox, oyun oynamağın faydası yox idi. Uinston geri çevrildi. Nə vaxtsa atüstü tanış olduğu, görkəmindən səfehlik yağan Uilşer soyadlı sarışın gənc təbəssümlə onu masasının arxasındakı boş yerə dəvət edirdi. Boyun qaçırmaq açıq-aşkar ehtiyatsızlıq olardı. Tanıdığı adamın dəvətindən sonra gedib təkbaşına nahar edən qızın masasında otura bilməzdi. Bu hərəkət mütləq diqqəti çəkəcəkdə. Üzünə dostcasına təbəssüm ifadəsi verib Uilşerin göstərdiyi yerdə əyləşdi. Sarışın, səfeh sifət sanki işıqlandı. Uinston ani qarabasma hiss etdi. Ona elə gəldi ki, kimsə əlindəki baltanı düz sifətinin ortasına çırpır. Bir neçə dəqiqə sonra qızın yanındakı yerlər tutuldu.

Amma şübhə yox idi ki, qız Uinstonun ona tərəf gəldiyini görmüş, niyyətini anlamışdı. Ertəsi gün yeməkxanaya vaxtından tez gəldi. Zənnində yanılmamışdı. Qız təxminən dünənki yerində, yenə də tək oturmuşdu. Növbədə Uinstondan qabaqda balaca boylu, yastı sifətli, şübhə dolu gözləri daim qaynaşan böcəyə bənzər adam dayanmışdı. Podnosunu götürüb piştaxtadan aralananda onun düz qızın oturduğu masaya tərəf yönəldiyini gördü. Ümidləri yenə puça çıxırdı. Nisbətən aralıdakı masanın arxasında da boş yer vardı. Lakin böcəyəbənzər adamın qırımından özünü qətiyyənlə əziyyətə salmaq niyyətində olmadığı, ən yaxın masada, qızla birlikdə oturmaq istədiyini sezilirdi. Ürəyindən qara qanlar axan Uinston onun dalınca addımlayırdı. Qızla tək-tək qalmaq qədər heç nə alınmayacağını yaxşı başa düşürdü. Birdən gurultu qopdu. Balacaboy üzükoylu döşəmədə uzanmışdı. Podnosu bir kənara sıçramışdı. Qarşısında döşəmənin üstü ilə iki nazik şırnaq — şorba və qəhvə axırdı. Balacaboy sıçrayıb yerindən qalxdı, hirsli-hirsli Uinstona baxdı. Yəqin qəfil yıxılmağında onu suçlu sayırdı. Daha nə düşünməyinin əhəmiyyəti yox idi. Beş saniyə sonra ürəyi az qala sinəsindən çıxan Uinston qızla üz-üzə oturmuşdu.

Ona tərəf baxmırdı. Podnosdakı yeməkləri masanın üstünə düzüb tələsə-tələsə yeməyə başladı. Kimsə yaxınlaşıb boş yerləri tutana qədər mütləq söhbəti qurtarmaq lazım idi. Amma canını dəhşətli qorxu bürümüşdü. Qızla koridorda ilk qəribə təmaslarının üstündən bir həftə keçmişdi. Bu müddətdə o, fikrini dəyişə də bilirdi. Bəlkə də dəyişmişdi. Girişdiyi oyunun uğurla

sona çatacağı mümkün olan şey deyildi. Gerçək həyatda belə hadisələrə təsadüf olunmur. Əgər əlində podnos ətrafa boylanıb boş yer axtaran Amplfort onların masasına yaxınlaşsaydı, yəqin qızla danışmaq fikrindən vaz keçəcəkdə. Amplfort nədənsə özünü Uinstonə məhrəm sayırdı. İndi də onu görsəydi, mütləq gəlib yanında oturacaqdı. Sözü nü demək üçün bəlkə bir dəqiqədən də az vaxt qalırdı. Amma qız da, Uinston da başlarını qaldırmadan yeyirdilər. Xörəkləri menüdə raqu kimi göstərilə də, əslində lobyə şorbası idi. Nəhayət Uinston asta səslə sanki dodağının altında mızıldanmış kimi danışmağa başladı. Gözlərini qaldırıb bir-birlərinə baxmırdılar. İkisi də tələsik hərəkətlə şorbəni qaşıqlayıb ağızlarına qoyur, arada yaranan qısa fasilələrdə isə yavaş və ifadəsiz səslə fikirlərini bölüşürdülər:

— İşdən nə zaman çıxırsınız?

— On səkkiz otuzda.

— Harada görüşə bilərik?

— Qələbə Meydanında. Heykəlin yanında.

— Ora teleekranla doludur.

— Adam çox olanda qorxusu yoxdur.

— Nəsə bir işarə lazımdır?

— Yox. Məni adamların ən gur yerində görməyə nə qədər yaxınlaşmayın. Həm də mənə tərəf baxmayın. Sadəcə yaxınlığımda olmağa çalışın.

— Saat neçədə?

— On doqquzda.

— Oldu.

Amplfort Uinstonu görmədi. Başqa yer tapıb oturdu. Daha heç nə danışmadılar. Eyni masa arxasında üz bəüz əyləşən iki adamın bir-birinə baxmaması qeyri-mümkün olsa da, nəzərlərini hər vasitə ilə yayındırırdılar. Qız tələsik naharını qurtarıb masadan qalxdı. Uinston siqaret çəkmək üçün bir az ləngidi...

Qələbə Meydanına danışdıqları vaxtdan tez gəlmişdi. Yuxarısında Böyük Qardaşın heykəli ucalan nəhəng fleytaya bənzər sütunun yanında dayanıb tamaşa edirdi. Heykəlin nəzərləri Birinci Uçuş Zolağı uğrunda savaşa Avrasiya aviasiyasının (bir neçə il əvvəl söhbət İstasiya aviasiyasından gedirdi) darmadağın edildiyi cənub səmasına zillənmişdi. Qarşı tərəfdəki küçədə hamının nədənsə Oliver Kromvel zənn etdiyi atlı heykəli ucalırdı. Danışdıqları vaxtdan beş dəqiqə keçmişdi. Qız hələ də görünmürdü. Uinston yenə qorxuya düşmüşdü. Düşünürdü ki, gəlməyibsə, deməli fikrini dəyişib. Yavaş-yavaş meydanın şimal səmtinə tərəf addımladı. Zəngləri çalındığı zamanlar “Qaytar mənə üç fartinq!” — deyə səs-küy salan San Martin kilsəsini dərhal tanımasından az da olsa məmnunluq duydu. Eyni anda heykəlin postamenti qarşısında dayanıb ora yapışdırılmış plakata baxan, bəlkə də özünü baxırmış kimi göstərən qızı gördü. Postamentin dörd yanında teleekranlar quraşdırılmışdı. Qəflətən sol tərəfi bürümüş insan kütləsinin arasından uğultu keçdi, ardınca da yük maşınlarının boğuq səsi eşidildi. Hamı meydandan çıxıb səs gələn tərəfə qaçmağa başladı. Qız da tələsik postamenti dövrəyə almış şir heykəllərinin yanından keçib kütləyə qoşuldu. Uinston onu gözdən itirməməyə çalışaraq arxasınca yüyürdü. Ətrafda eşidilən qırıq-kəsik kəlmələrdən əsir avrasiyalıların harasa aparıldıqlarını anladı.

Adamlar sıx cərgələrlə meydanın cənub tərəfini tamam tutmuşdular. Adi vaxtlarda kütlədən uzaq durmağı üstün tutan Uinston indi nəyin bahasına olursa-olsun özünü adamların ən sıx yerinə vurmağa çalışırdı. Qız artıq lap yaxında idi. İstəsə əli ilə toxuna bilərdi. Lakin son anda vücudunun ağlagəlməz ölçüləri ilə heyrət doğuran nəhəng bir prol və özü kimi yekəpər qadın (görünür arvadı idi) qızla Uinston arasında ətdən çəpər çəkdilər. Çox fikirləşmədən var gücü ilə özünü onların arasına vurdu. Bir anlığa ortasına düşdüyü ət mənəgənəsində sıxılıb xəşilə dönəcəyini düşündü. Amma yüngülcə tərləsə də, prolların əhatəsindən çıxıb bildi. İndi qızla yanbayan dayanmışdı. İkisi də hərəkətsiz nəzərlərlə düz qarşılıqlarına baxırdılar.

Yük maşınları küçədən az qala sürünə-sürünə keçirdilər. Avtomobillərin banlarının dörd bir küncündə sifətləri daş kimi ifadəsiz avtomatlı əsgərlər dayanmışdı. Onların arasında isə köhnə, yaşıl uniformalı sarı və balacaboy adamlar cərgə ilə diz çöküb oturmuşdular. Ensiz cizgini xatırladan monqol

gözləri ilə heç nəyə maraq göstərmədən avtomobillərin alçaq banından ətrafa kədərli nəzərlərlə baxırdılar. Yük maşını atıb-tutanda metal cingiltisi eşidilirdi. Hamısının ayaqlarına qandal vurulmuşdu. Əsirlərlə dolu maşınlar biri-birinin ardınca keçib gedirdilər. Uinston sadəcə onların uğultusunu eşidirdi. Adamların başı üzərindən əsirləri çətinliklə görmək olurdu. Qızın çiyini və əlləri ona sıxılmışdı. Sifəti o qədər yaxında idi ki, istiliyini hiss edirdi. Nahar vaxtı yeməxanada olduğu kimi yenə təşəbbüsü öz əlinə aldı. Az qala dodaqlarını tərپətmədən o günkü kimi ifadəsiz səsə danışdı. Onun pıçılısı ətrafdakı gurultuya və avtomobillərin uğultusuna qarışb yox olurdu.

— Məni eşidirsiniz?

— Eşidirəm.

— Bazar günü günorta boş vaxtınız var?

— Aha.

— Onda diqqətlə qulaq asın. Dediklərimi yadınızda saxlayın. Əvvəlcə Paddington Vağzalına getməlisiniz...

Qız Uinstonu heyrətə salan hərbi dəqiqliklə bütün marşrutu izah etdi. Yarım saat qatarla getməli, stansiyadan sola dönməli idi. Sonra torpaq yolla iki kilometr məsafə qət etmək lazım gələcəkdi. Qarşısına üst dirəyi olmayan darvaza çıxacaqdı. Orada taladan keçən cığıra düşməli idi. Bir azdan sonra yan üstə yıxılmış çürük ağac görəcəkdı. Təsvir olunan yerlərin xəritəsi elə bil qızın beyninə həkk edilmişdi.

— Hər şey yadınızda qaldı? — o, sözünü qurtarıb pıçıldadı.

— Aha.

— Əvvəlcə sola dönürsünüz, sonra sağa, sonra yenə sola. Diqqətli olun — darvazanın üst dirəyi yoxdur.

— Yadımdan çıxmaz. Saat neçədə?

— Təxminən 15-də. Bəlkə bir az gözləməli oldunuz. Mən başqa yolla gələcəyəm. Hər şeyi dəqiq xatırladığınıza əminsiz?

— Əlbəttə.

— Onda mümkün qədər tez məndən aralanın.

Əslində, bu sözləri deməyə ehtiyac yox idi. Amma kütlənin əhatəsindən çıxmaq asan deyildi. Avtomobillər aramsız keçib gedirdilər. Adamlar gözləri önündə açılan mənzərəyə acgözlüklə baxırdılar. Bir neçə yerdən fit səsləri və qışqırıqlar eşidildi. Canlanma yaratmaq istəyənlər Partiya üzvləri idilər. Lakin tezliklə onlar da sakitləşdilər. Kütləyə hakim kəsilən hiss sadəcə maraq idi. Avrasiyadan, yoxsa İstasiyadan olduqlarını bilmədikləri əcnəbilər onların nəzərində əcaib heyvandan o qədər də fərqlənmirdilər. Əsirləri çıxmaq şərti ilə heç kəs ömründə əcnəbi görməmişdi. Əsirlərə isə yalnız bir anlıq baxmaq mümkün olurdu. Hərbi cinayətkar kimi dar ağacından asılan bir neçə nəfərdən başqa qalanların başına nə gəldiyindən heç kimin xəbəri olmurdu. Sadəcə, izsiz-soraqsız yoxa çıxırdılar. Yəqin, icbari əmək düşərgələrində qul kimi işlədirdilər. Dəyirmi monqol üzləri tədricən öz yerini Avropa tipli sifətlərə verirdi. Əvvəlkilər kimi onların da üzləri tüklü, üst-başları çirk içərisində idi. Gözlərindən qorxu və həyəcan yağırdı. İri almacıq sümükləri arxasından güclə görünən bu gözlərdən biri hərdən Uinstonu zillənir, bir neçə saniyə inadla baxır, sonra başqa səmtə yönəlirdi. Avtomobil karvanının sonu yaxınlaşmaqda idi. Axırınıcı yük maşınında Uinston bütün sifətini bomboz tük basmış yaşlı adam gördü. O, dik dayanmış, qollarını qarnının üstündə çarpazlamışdı. Sanki bu pozada donub qalmışdı. Sonuncu maşın keçəndə bir-birlərindən aralandılar. Kütlə hərəsini bir tərəfə atmamışdan əvvəl, Uinston son anda fürsət tapıb qızın əlini yavaşca sıxa bildi.

Bu cəmisi bir neçə saniyə çəkmişdi. Lakin onlara elə gəldi ki, uzun müddətdən bəri əl-ələ tutublar. Bir neçə saniyənin içərisində Uinston qızın əlinin hər cizgisini öyrənməyə macal tapmışdı. Uzun barmaqlarına, dırnaqlarının hamar, dəyirmi səthinə, ağır işdən qabar bağlayıb düyünlənmiş ovcuna, biləyinin yumşaq dərisinə toxuna bilmişdi. Barmaqlarının təması ilə hiss etdiyi bu əli indi görünüşündən də tanıya bilərdi. Qızın gözlərinin rəngini öyrənməyə imkan tapmadığını düşündü. Yəqin ki, qonura çalır. Amma qara saçlı adamların gözləri bəzən mavi rəngdə də olur. Yenidən başını çevirib qıza baxmaq ağılsızlığın son həddi sayıla bilərdi. Onlar hər iki tərəfdən kütlənin arasında sıxılaraq kimsənin

diqqətini çəkmədən bir-birlərinin əllərindən tutmuşdular. Düz qabaqlarına baxırdılar. Pırtlaşığı saçlı başlar üzərindən Uinstonu zillənən isə qızın deyil, avtomobildəki yaşlı əsirin kədər dolu gözləri idi.

II FƏSİL

Uinston kölgəli cığırla gedirdi. Budaqların bir-birinə çatılıb tağ əmələ gətirmədiyi yerlərdə arabir günün qızılı rəngə çalan parlaq işığına çıxırdı. Sol tərəfdə ağacların altı başdan-başa zəngçiçəyi ilə örtülmüşdü. Hava elə bil insanın dərisini tumarlayırdı. Mayın ikinci günü idi. Meşənin dərinliklərindən alabaxtaların monoton çığırtısı eşidilirdi.

Vaxtından bir az tez gəlmişdi. Yolda heç bir çətinliklə üzləşməmişdi. Görünür, qız belə məsələlərdə o qədər təcrübəli idi ki, Uinston hətta normal vəziyyətdə də içini yeyən qorxunu hiss etməmişdi. Kifayət qədər təhlükəsiz yer seçildiyinə şübhə ola bilməzdi. Şəhər kənarında hər yerin Londonla müqayisədə daha təhlükəsiz olduğunu düşünmək sadələşmə idi. Əlbəttə, burada teleekran quraşdırılmamışdı. Lakin gizli mikrofon qorxusu həmişə vardı. Mikrofona səsi yazıb sonra sahibini tapmaq olurdu. İkinci tərəfdən, diqqəti çəkmədən təkbaşına səyahətə çıxmaq da asan məsələ deyildi. Doğrudur, yüz kilometrədən az məsafəyə gediş üçün pasportda müvafiq qeydiyyat aparılması tələb olunmurdu. Lakin bəzən dəmiryol stansiyalarının yaxınlığında patrullar dolaşırdılar. Onlar rastlarına çıxan bütün Partiya üzvlərinin sənədlərini yoxlayır, cəncəl suallar verirdilər. Bəxtindən patrula rast gəlməmişdi. Stansiyadan çıxandan sonra bir neçə dəfə çevrilib ehtiyatla arxasına baxmış, izlənmədiyinə tam əmin olmuşdu. Qatar təkcə elə xoş yaz havasına görə özlərini bəxtəvər sayan bayram əhvali-ruhiyyəli prollarla dolu idi. Bütün yolu taxta oturacaq və ya qayda gəlmişdi. Oturacaqların hamısını dişləri tökülmüş ulu nənədən tutmuş bir aylıq südəmər körpəyə qədər çoxsaylı prol ailəsi zəbt etmişdi. Onlar bir günlüyə kəndə, “qudalarına” qonaq gedirdilər. Həm də əsla çəkinmədən Uinstonu dedikləri kimi, qara bazardan bir az yağ tapmaq ümidində idilər.

Cıdır tədricən genişləndi. Uinston qızın təsvir elədiyi kolluqlar arasında mal-qaranın tapdaladığı talaya çıxdı. Saatı yox idi, amma vaxtından tez gəldiyini hiss edirdi. Zəngçiçəyi elə sıx bitmişdi ki, tapdalanmaq mümkün

deyildi. Uinston dizi üstə çöküb çiçək dərməyə başladı. Həm vaxtı öldürmək lazım idi, həm də qız gələndə sürpriz eləmək — gözləmədiyi halda ona çiçək dəstəsi vermək fikrinə düşmüşdü.

Az qala bir qucaq zəngçiçəyi yığmışdı. Onları burnuna yaxınlaşdırıb başgicəlləndirici tünd ətrini sinəsinə çəkmək istəyirdi ki, arxadan eşidilən səsdən bütün bədənini soyuq tər basdı. Kiminsə ayağı altında qalıb sınıan budağın şaqqıltısı eşidildi. Uinston heç nə olmamış kimi yenə gül dərməyə davam etdi. Bu ən düzgün qərar idi. Arxadakı qız da ola bilərdi. Amma bəlkə kimsə onu izləyib bura qədər gətirmişdi? Ətrafa boylanırsansa, deməli nəşə şübhəli işin var. Odur ki, başını qaldırmadan aramsız zəngçiçəyi dəririrdi. Çiyininə yüngülcə bir əl toxundu.

Gözlərini qaldırıb baxdı. Qız idi. Əlini dodağına qoyub susmaq işarəsi verdi. Sonra kolları aralayıb dar cığırla sürətlə meşənin içərisinə tərəf addımladı. İnamlı hərəkətlərindən əvvəllər dəfələrlə burada olduğu aydın sezilirdi. Əraziyə bələdliyi bataqlıq yerlərin yanından çox asanlıqla keçib getməsindən də bilinirdi. Uinston gül dəstəsini sinəsinə sıxıb onun dalınca addımlayırdı. Qızı görəndə əvvəlcə içərisində bir rahatlıq hiss etmişdi. İndi isə belindəki qırmızı qurşağın daha aydın nəzərə çarpdırdığı güclü və gözəl bədənini, yaraşlıq ayaqlarını gözdən keçirəndə birdən-birə bu qıza layiq olmadığı fikri düşüncəsinə hakim kəsilmişdi. Hətta qızın arxaya çevrilib diqqətlə ona baxacağı təqdirdə qərarını dəyişib geri qayıdacağı ehtimalı fikrindən keçdi. Havanın xoş rəyihəsi, ağacların göz oxşayan yaşıllığı da Uinstonun qorxusunu artırırdı. Hələ stansiyadan gələndə gözəl may günəşinin şüaları altında özü öz gözündə çox çirkli, kif basmış, Londonun toz və qurumu az qala dərisinin hər santimetrinə işləmiş adam kimi görünmüşdü. Qızın indiyə qədər onu bir dəfə də günəş işığında, yaxud açıq yerdə görməməsi fikri qənaətini daha da möhkəmləndirirdi. Dünən nişan verilən ağacın yanına gəlib çatdılar. Qız qurumuş ağacın üstündən atlanıb divar kimi üzə yuxarı boy çəkmiş kolların arxasında görünməz oldu. Uinston da onun ardınca kolluğa girdi. Özlərinin cavan ağacların dörd tərəfdən əhatə elədiyi seyrək otlu, təbii otağa bənzəyən kiçik talaya gəlib çıxdıqlarını gördü. Nəhayət, qız dayanıb üzünü Uinstonu tərəf çevirdi.

— Gəldik! — dedi.

Uinston onun iki-üç addımlığında durub baxırdı. Elə bil yaxın gəlməyə cürəti çatmırdı.

— Cığırda özüm qəsdən danışmırdım, — qız sükutu pozdu. — Çünki ətrafdakı kolların arasında mikrofon gizlədə bilərlər. Doğrusu, düşünürəm ki, belə şey olsun. Amma istənilən halda işimizi ehtiyatlı tutmalıyıq. O donuzlardan birinin səsimizi yazıb tanıyacağını heç vaxt yaddan çıxarmamalıyıq. Bura isə tam təhlükəsiz yerdir.

Uinston hələ də qıza yaxınlaşmağa cəsarət etmirdi.

— Deyirsiniz bura təhlükəsiz yerdir? — deyə səfehçəsinə bir də soruşdu.

— Əlbəttə! Siz bir ağaclara baxın. — Ətrafda əvvəllər kəsilmiş göyrüş ağacının kötüyündən qalxan pöhrələr dimdik ucalırdı. Gövdələri hələ adam biləyindən yoğun olmazdı. — Mikrofon gizlətmək üçün hündür, qalın yarpaqlı ağaclar yoxdur. Həm də bura birinci dəfə gəlmirəm.

Yalnız bundan sonra arxayın danışmağa başladılar. Uinston çəkingənliyini üstələyib yaxın gəldi. Qız qarşısında dayanmışdı. Sifətində elə bil cavan kişinin belə yerdə bu qədər ləng tərپənməsindən təəccübləndiyini bildirən qınaq ifadəsi vardı. Uinstonun qucağındakı zəngçiçəyi dəstəsi dağıldı. Sanki gülləri kimsə əlindən alıb yerə səpələdi. Yaxınlaşıb qızın əllərindən yapışdı.

— İnanmırsınız, — dedi, — indiyə qədər gözlərinizin nə rəngdə olduğunu bilmirdim.

Qızın gözləri qonur, daha doğrusu, açıq qonur rəngdə idi. Uzun, qara kirpikləri vardı.

— İndi gözlərimin rəngini görəndən sonra baxmağa yenə ehtiyat edirsiniz?

— Bir az ehtiyatlanıram. Qoy özümü sizə bir az tanıdım. Otuz doqquz yaşım var. Evliyəm. Arvadımla heç cür üzülüşə bilmirəm. Ayaqlarımda varikoz damarlarının genişlənməsindən əziyyət çəkirəm. Dişlərimin beşi protezdir.

— Mənim üçün bunların elə bir əhəmiyyəti yoxdur.

Təşəbbüsün kimdən gəldiyini söyləmək çətin olsa da, bir an sonra qız artıq onun qolları arasında idi. Əvvəlcə Uinston ilk təmasdan heç bir şey hiss etmədi. Şüuruna yalnız bir fikir hakim kəsilmişdi: baş verənlər mümkün olan şey deyil! Cavan qadın bədənini ona sarılmışdı. Sifəti gur, qara saçların içərisində görünməz olmuşdu. Nəhayət, qız başını yuxarı qaldırdı. İndi Uinston onun dolğun, qırmızı dodaqlarını öpürdü. Qız qollarını Uinstonun boynuna dolamışdı, nəvazişlə “əzizim”, “həyatım”, “sevimlim” deyirdi. Heç bir tərəddüd, yaxud müqavimətlə üzləşmədən onu ehtiyatla otların üstünə uzatdı. Demək, istədiyini edə bilərdi. Lakin bədənlərinin təmasından başqa heç bir fiziki istəyinin olmadığını çox tezliklə anladı. Hələ də düşüncəsinə hakim kəsilən yeganə hiss baş verənlərin mümkünlüyünə inamsızlıq idi. Amma eyni zamanda qızın məhz onu seçməsindən də qürur duyurdu. Münasibətlərin belə asanlıqla yoluna düşməsinə sevinirdi, amma fiziki yaxınlıq istəyi duymurdu. Hər şey gözlədiyindən daha sürətlə baş vermişdi. Qızın gəncliyi və gözəlliyi onu qorxutmuşdu. Bəlkə uzun müddət qadınsız yaşamağın törətdiyi fəsadlar rol oynamışdı. Uinston həyəcanının səbəbini bilmirdi. Qız yerindən qalxdı. Saçlarına ilişmiş zəngçiçəyini qoparıb atdı. Sonra Uinstonun qarşısında oturdu, əlləri ilə onun belini qucaqladı.

— Narahat olma, əzizim. Tələsən yerimiz yoxdur. Hələ nə qədər vaxtımız var! Görürsən, nə əla gizli görüş yeridir? İctimai turist gəzintisi zamanı, dəstədən geri qalanda buranı bələdləmişdim. Əgər işdir, təsadüfən kimsə yaxınlaşsa, lap yüz metrlikdən də eşitmək olur.

— Adın nədir? — deyə Uinston soruşdu.

— Culiya. Səninkini bilirəm. Uinstondur. Uinston Smit.

— Haradan öyrənmişən?

— Görünür, məlumat toplamaqda səndən daha bacarıqlıyam, əzizim. Düzünü de, kağızı sənə verməmişdən əvvəl haqqımda nə fikirləşirdin?

Uinston qıza yalan danışmaq istəmirdi. Bəlkə ən xoşagəlməz şeylərdən başlamaq məhəbbət izharının qəribə üsullarından biri sayıla bilərdi.

— Sənə nifrət edirdim, — dedi. — Səni zorlamaq, sonra da öldürmək istəyirdim. İki həftə əvvəl başını çaylaq daşı ilə əzmək fikri beynimdə

qətiləşmişdi. Düzünü bilmək istəsən, Fikir Polisi ilə əlaqəli olduğunu düşünürdüm.

Qız qəhqəhə çəkib güldü. Eşitdiyi sözləri rolunu əla oynamasının təsdiqi kimi qəbul eləmişdi.

— Bircə Fikir Polisi çatışmırdı! Doğrudan belə fikirləşirdin?

— Bəlkə də tam belə deyildi. Amma zahiri görünüşündən, belə cavan, sağlam, təzə-tər olmağından... Başa düşürsən... Fikirləşirdim ki, yəqin...

— Fikirləşirdin ki, yəqin nümunəvi Partiya üzvüyəm. Əməllərimdə və fikirlərimdə büllur kimi yəm. Bayraqlar, yürüşlər, şüarlar, gəzintilər, idman oyunları, ictimai turist səfərləri və başqa buna bənzər şeylər. Fikirləşirdin ki, əlimə imkan düşsə, səni fikir cinayətində ittiham edəcəyəm, o biri dünyaya göndərilməyinə qərar verəcəyəm.

— Aha! Təxminən oxşar şeylər düşünürdüm. Bilirsən, indiki qızların çoxu məhz belə olur.

— Yəqin hamısı bu andıra qalmışın ucbatındandır! — deyə Culiya Antiseks Liqasının qırmızı qurşağını açıb kolların üstünə atdı.

Əlini belinə toxunduranda yadına nə isə düşdü. Kombinezonunu ciblərini axtarıb balaca, yastı şokolad çıxardı. İki yerə bölüb bir parçasını Uinstonə uzatdı. Uinston hələ şokoladı əlinə almamış ətrafa yayılan xoş qoxudan onun qeyri-adiliyini hiss etdi. Şokolad qaramtıl və parıltılı idi, gümüşü rəngli kağıza bükülmüşdü. Gördüyü şokoladlar adətən solğun-qəhvəyi rəngə çalır, adamın əlində ovxalanır və adına uyğun tamdan daha çox yandırılan zibil iyi verirdi. Uinston nə vaxtsa indicə qızın verdiyi həqiqi şokoladın dadına baxmışdı. Ətrafa yayılan xoş qoxu onda güclü, həyəcanlandırıcı hiss oyatmışdı. Çalışsa da gözlənilməz hiss təsirindən çıxma bilmirdi.

— Bunu haradan tapmışsan? — deyə soruşdu.

— Qara bazardan, — qız laqeyd halda cavab verdi. — Əgər düzünü bilmək istəsən, elə düşündüyün kimi qızam. Yaxşı idmançıyam. Kəşfiyyatçılar dərənəyində dəstə başçısı olmuşam. Həftədə üç dəfə Gənclərin Antiseks Liqasında könüllü çalışıram. Saatlarla onların cındır plakatlarını London

küçələrinə yapışdırıram. Nümayişlər zamanı mütləq transparantın bir tərəfindən tuturam. Sifətimdə həmişə məmnun ifadə olur. Heç bir işdən boyun qaçırmıram. Şüarım daim kütləyə qoşulub bağırmaqdır. Başı salamat saxlamağın yeganə yolu budur.

Şokoladın ilk tikəsi Uinstonun ağızında əridi. Çox nəfis idi. Damağında hiss etdiyi dad şüurunun dərin qatlarındakı xatirəni yenidən oyatdı. Gözün ucu ilə görünən əşya kimi düşüncəsinə qəfildən hakim kəsilən anlarına he, cür dəqiq şəkil verə bilmirdi. Uinston bu mübhəm xatirəni özündən uzaqlaşdırmağa çalışırdı. Yaddaşını çözləyən hissini nə vaxtsa məmnuniyyətlə görmək istədiyi, amma bacarmadığı bir işlə bağlı olduğuna əmin idi. Üzünü qıza tutub:

— Çox gəncsən, — dedi. — Yəqin məndən on, bəlkə on beş yaş cavan olarsan. Qəribədir, mənim kimi adamda diqqətini nə cəlb edə bilərdi?

— Sifətimdə nə isə fərqli ifadə gördüm. Bəxtimi sınamaq qərarına gəldim. Məndə daxilən *ora* bağlı olmayanları iyləyib tapmaq qabiliyyəti var. Səni görən kimi *onlardan* olmadığını başa düşdüm.

“*Onlar*” deyəndə Partiyayı, həm də yəqin ki, Daxili Partiyayı nəzərdə tutur. Özü də bu haqda gör necə istehza qarışıq nifrətlə danışır! — deyə Uinston fikrindən keçirdi. Ümumiyyətlə “təhlükəsiz yer” mövcuddursa, buranın ən salamat yer olduğunu bilsə də narahatlıq hissi Uinstonu tərk etmirdi. Təəccüb qaldığı başqa cəhət isə qızın kobud ifadələr işlətməsi idi. Partiya üzvlərinin söyüş söyməsi məqbul hərəkət sayılmırdı. Uinston özü nadir hallarda dilinə sərbəstlik verirdi. Culiyanın isə Partiya, xüsusən də Daxili Partiya haqqında hasarlara təbaşirlə gizlicə yazılan sözləri işlətmədən danışması qeyri-mümkün görünürdü. Lakin hər adamın dilinə gətirə bilmədiyi kəlmələr Uinstonu qızdan qətiyyənlə uzaqlaşdırmırdı. Belə danışmaq tərzini Culiyanın Partiya əleyhinə, Partiya ilə bağlı olan hər şey əleyhinə üsyanın təzahürü idi. Qabağına çürümüş ot qoyulan atın etiraz dolu finxırtısı kimi bu hərəkət də təbii və məntiqli idi. Onlar taladan çıxıb yenə ağacların kölgəsində gəzməyə başladılar. Cığır geniş olduğundan qucaqlaşib yanaşı addımlayırdılar. Antiseks Liqasının qurşağını açıb bir tərəfə atandan sonra qızın belinin necə zərif, yumşaq olduğu Uinstonun diqqətini çəkdi. Hələ də pıçıltı ilə danışmışdılar. Taladan çıxandan sonra qız

mümkün qədər səs salmadan yeriməyi məsləhət görmüşdü. Artıq balaca meşənin kənarına gəlib çatmışdılar. Culiya onu dayandırdı.

— Açıqlığa çıxma. Bəlkə kimsə bizi izləyir. Kolların arxası daha təhlükəsizdir.

Qoz ağacının kölgəsində dayanmışdılar. Amma sıx yarpaqların arasından süzülüb axan günəş şüası sifətlərini hələ də isindirirdi. Uinston başını çevirib çəmənliyə baxdı. İlk dəfə olduğu yerin gözlərinə çox tanış görünməsindən yüngülcə heyrətlənmişdi. Buraları baxan kimi tanımışdı. Ortasından cığır keçən köhnə, otları tapdanmış çəmənlik, köstəbəklərin eşib çıxardıqları torpaq topaları... Qarşı tərəfdə budaqları mehdən yüngülcə silkələnən, sıx yarpaqları qadın saçlarını xatırladan tər göyrüş ağacları əyri-üyrü canlı hasar kimi uzanıb gedirdi. Görünməsə də haradasa lap yaxınlıqda yaşıl sulu gölməçələrində balıqlar üzən balaca çay da olmalı idi.

— Yaxınlıqda balaca çay yoxdur ki? — deyə pıçıltı ilə soruşdu.

— Düz tapmısan, var. Qarşıdakı talanın qurtaracağındadır. Ağacların altındakı nohurlarda iri balıqlar üzür. Diqqətlə baxsan, suda o baş-bu başa şütüyüb quyruqlarını tərptədiklərini də görə bilərsən.

— Deməli, Qızıl Ölkə buradır... — Uinston öz-özünə pıçıldadı.

— Qızıl Ölkə?

— Elə-belə, sözgəlişi dedim. Qəribədir, buranı bir neçə dəfə yuxuda görmüşəm.

— Ora bax! — Culiya başı ilə qarşı tərəfi göstərdi.

Təxminən beş addım aralıda, başları bərabərində olan kola qaratoyuq qonmuşdu. Deyəsən onları görmürdü. Çünki quş gün işığında idi, Culiya ilə Uinston kölgədə dayanmışdılar. Qaratoyuq əvvəlcə qanadlarını geniş açdı, sonra ehtiyatla yığdı. Tələsmədən başını bir neçə dəfə tərptədi. Elə-bil günəşə təzim edirdi. Sonra şövqlə cəhcəh vurmağa başladı. Günortanın lal sükutunda səsi gur və şaqraq çıxırdı. Biri-birlərinə sarılan Uinstonla Culiya heyrətdən yerlərində donub qalmışdılar. Dəqiqələr keçib gedirdi. Quşun səsi isə kəsilmək bilmirdi. Qaratoyuq sanki qəfil qonaqların qarşısında məharətini nümayiş etdirirdi. Öz-özünü təkrarlamır, nəğməsini hər dəfə

yeni zəngülərlə zənginləşdirirdi. Arada bir neçə saniyəliyə susurdu. Qanadlarını yığıb-açır, çil-çil sinəsini qabardır, sonra əvvəlkindən də yüksək, şövqlü səslə oxuyurdu. Uinston səbəbini özü də anlamadığı heyranlıqla qaratoyuğa tamaşa edirdi. Görəsən, quş burada niyə, kimin üçün oxuyurdu? Yaxınlıqda nə rəfiqəsi, nə də rəqibi vardı. Onu meşənin kənarındakı tənha ağacın budağına qonub heç kəsin eşitmədiyi gur, şaqraq nəğməni oxumağa vadar edən hansı qüvvə idi? Ağına hətta quşun ötməsinin də bir tələ, qurma olduğu fikri gəldi. Bəlkə haradasa yaxınlıqda mikrofon gizlədilib?! Bayaقدan bəri güclə eşidiləcək pıçiltı ilə danışmışdılar. İstəsələr belə səslərini yaza bilməzdilər. Quşun səsinə isə yazmaq mümkün idi. Bəlkə xəttin o biri başında balacaboy, böcəyəbənzər adam oturub diqqətlə qulaq asır? Qaratoyuğun pillə-pillə yüksələn səsi bir an sonra gərəksiz fikirləri Uinstonun başından çıxardı. Mahnı sərin meh kimi bədənini oxşayır, yarpaqların arasından süzülən günəş işığına qarışıb qeyri-adi bir gözəllik və rahatlıq hissi yaradırdı. İndi Uinston heç nə haqda fikirləşmirdi, yalnız musiqini dinləməyə, hiss etməyə çalışırdı. Qucaqladığı cavan qız belə yumşaq və hərarətli idi. Culiyanı özünə tərəf çəkdi. Sinəsini döşlərinə dayadı. Sanki bir-birlərinə yapışmışdılar. Əlini bədəninin harasına aparırdısa Culiya yağ kimi əriyir, su kimi axıb gedirdi. Özlərindən asılı olmayaraq dodaqları bir-birini tapdı. Bu bayaqkı tələsik, qətiyyətsiz öpüşə bənzəmirdi. Aralanıb nəfəslərini dərdilər. Qaratoyuq elə bil nədənsə duyuc düşmüşdü. Qanadlarını çalaraq uçub getdi.

Uinston dodaqlarını qızın qulağına yapışdırıb pıçıldadı:

— Gəl...

— Burada yox, — Culiya da pıçiltı ilə cavab verdi. — Bayaqkı talaya qayıdaq. Ora daha təhlükəsizdir.

Tələsə-tələsə, budaqları şaqqıltı ilə aralayaraq çəmənliyə qayıtdılar. Təzədən göyrüş pöhrəliyinin arxasında görünməz olandan sonra Culiya ona tərəf çevrildi. İkisi də kəsik-kəsik nəfəs alırdı. Bayaqkı zərif təbəssüm yenə qızın dodaqlarında peyda olmuşdu. Bir neçə saniyə sakitcə dayanıb Uinstona baxdı, sonra əlini kombinezona atdı. Nəhayət! Demək olar ki, eynən Uinstonun xəyallarında canlandığı kimi bir göz qırpımında onu sivrilib əynində çıxardı, sanki bütöv bir sivilizasiya ilə vidalaşmış kimi

teatral jestlə kənara tulladı. Ağappaq bədəni gün işığında bərq vururdu. Amma o anda Uinston qızın bədəninə baxmırdı. Gözlərini onun qorxmadan bütün dünyaya meydan oxuyan zərif təbəsüm dolu çil-çil sifətinə zilləmişdi. Culiyanın əlini əllərindən buraxmadan onu yaşıl otların üstünə tərəf çəkdi.

— Sən... əvvəllər də belə iş görmüsən?

— Əlbəttə. Yüz dəfə... Yaxşı, olsun on dəfələrlə...

— Kiminlə? Partiya üzvləri ilə?

— Əlbəttə. Ancaq Partiya üzvləri ilə.

— Aralarında Daxili Partiya üzvləri də olub?

— Yox. O donuzlarla yox! Əlbəttə, əllərinə balaca bir imkan düşsə, çoxları *istərdi*. Onlar zahirən görüdükləri qədər də müqəddəs deyillər.

Uinstonun ürəyi sürətlə döyündü. Deməli, qız belə işlə dəfələrlə məşğul olub. Uinston isə yüz, hətta min dəfələrlə təkrarlanmasını istəyirdi... Aşılanan, korlanan, pozulan hər şey onda vəhşi bir ümid oyandırırdı. Kim bilir, bəlkə Partiya içəridən çürümüşdü. Hər yerdə gözə soxulan coşqunluq ruhu, fədakarlıq əhvali-ruhiyyəsi sadəcə tənəzzülü gizlətməyə xidmət edən butaforiyadan başqa bir şey deyildi? Uinstonun imkanı olsaydı, Partiya üzvlərinin hamısını cüzama, yaxud sifilisə yoluxdurardı. Həm də necə ləzzətlə yoluxdurardı! Hər şeyin tənəzzülə uğraması, çürüməsi, dağılması üçün əlindən gələni eləməyə hazır idi. Qızın qollarından tutub aşağı çəkdi. İndi ikisi də çəmənlikdə, dizləri üstə üz-üzə oturmuşdular.

— Qulaq as. Nə qədər çox kişi ilə olmusansa, səni bir o qədər çox sevirəm. Nə demək istədiyimi başa düşürsən?

— Əlbəttə. Yüz faiz!

— Təmizliyə nifrət eləyirəm. Əxlaq qaydalarına nifrət eləyirəm. İstəyirəm dünyada saxta ləyaqət, fəzilət kimi qələmə verilən heç nə qalmasın. İstəyirəm hər şey son zərrəsinə, son damlasına qədər pozulsun, korlansın!

— Onda biz bir-birimizə tam uyğun gəlirik, əzizim. Mən də iliklərimə qədər pozulmuşam.

— Bu işdən xoşlanırsan? İndiki görüşümüzü demirəm. Ümumiyyətlə, kişilərlə olmağı xoşlayırsan?

— Xoşlayırsan nədir? Ölürəm belə şeylərdən ötrü!

Uinston ən çox bu sözləri eşitmək istəyirdi. Qoy qadınlarda tək bir kişiyə məhəbbət olmasın. Qoy onlara heyvani instinkt, idarəedilməz şəhvət duyğusu hakim kəsilsin. Partiyayı parçalayıb dağıda biləcək yeganə qüvvə budur! Culiyanı çəmənliyə, bayaq əlindən yerə dağılmış zəngçiçəyi güllərinin üstünə uzatdı. Bu dəfə hər şey çox asanlıqla alındı. Nəfəslərini dərib rahatlıq dolu gücsüzlük içərinə yan-yanı uzandılar. Bir an öncə həyəcandan bərk-bərk döyünən ürəkləri tədricən sakitləşməyə başladı. Günəşin hərərəti daha da artmışdı. İkisinin də yuxusu gəlirdi. Uinston əlini uzadıb yaxınlıqdakı kombinezonu götürdü. Ehtiyatla qızın üstünü örtüdü. Deyəsən, gözlərini yuman kimi dərhal yuxuya getdilər. Təxminən yarım saat yatdılar.

Uinston birinci ayıldı. Qalxıb oturdu. Hələ də başını ovcunun içinə qoyub dərin yuxuya dalmış Culiyanın çil-çil sifətinə tamaşa etməyə başladı. Dolu, al-qırmızı dodaqlarını çıxmaq şərti ilə onun gözəl olduğunu demək çətin idi. Diqqətlə baxanda gözlərinin kənarındakı xırda qırıqları da görmək olurdu. Qısa, qara saçları həm sıx, həm də çox yumşaqdı. Uinston hətta o “işdən” sonra da qızın familiyasını, harada yaşadığını bilmədiyi haqda təəccüblə düşündü.

Culiyanın yuxuda tənha, köməksiz görünən cavan, hərərətli bədəni Uinstonda qıza qarşı qəribə himayədarlıq duyğusu oyatmışdı. Amma bununla belə, bir az əvvəl, qoz ağacının altında dayanıb qaratoyuğun nəğməsinə qulaq asdıqları vaxt duyduğu zərif hisslər nədənsə geri qayıtmırdı. Kombinezonu azacıq qaldırıb Culiyanın hamar, ağappaq bədəninə tamaşa etdi. Fikirləşdi ki, əvvəllər kişi qadına baxıb özündə istək duyanda məsələ həll olunmuş sayılırdı. İndi isə nə təmiz məhəbbətdən, nə də həqiqi ehtirasdan söhbət gedə bilər. Heç bir ülvi hiss qalmayıb. Hər şey qorxu və nifrətə bulaşmış. Sevişmək üçün bir-birlərini qucaqlamaları döyüş, işi uğurla qurtarmaları qələbə sayıla bilərdi. Bu Partiyaya endirilmiş zərbə idi, siyasi etiraz idi.

III FƏSİL

— Bura bir dəfə də gələ bilərik, — Culiya dilləndi. — Bir yerə iki dəfə gəlmək o qədər də qorxulu deyil. Amma aydın məsələdir ki, yalnız aradan bir, bəlkə də iki ay keçəndən sonra burada görüşmək olar.

Yuxudan oyanandan sonra qızın davranışı tamam dəyişmişdi. Yenə əvvəlki kimi qətiyyətli və işgüzar görkəm almışdı. Dərhal paltarlarını geyindi, qırmızı qurşağını belinə bağladı. Geri qayıtmaq planının təfərrüatlarını izah etməyə başladı. Təşkilatçılığı əlinə alması çox təbii görünürdü. Uinstonla müqayisədə gündəlik həyat məsələlərində böyük təcrübəsinin olduğu hər addımda hiss edilirdi. Üstəlik də çoxsaylı ictimai turist səfərləri zamanı London ətrafını incəliklərinə qədər öyrənmişdi. Uinstonun qayıtması üçün tamam fərqli marşrut seçmişdi. Şəhərə dönüşü başqa vəğzalda sona çatmalı idi. Qız “Heç vaxt gəldiyin yolla qayıtma!” — deyə hansısa mühüm prinsipi elan etmiş kimi sözlərinə təntənəli ahənglə yekun vurdu. Birinci o getməli idi. Uinston yarım saat gözləyəndən sonra yola çıxma bilərdi.

Culiya dörd gün sonra harada görüşə biləcəklərini də izah etdi. Bu, şəhərin kasıblar yaşayan məhəlləsindəki küçələrdən biri idi. Qarşı tərəfdə bazar yerləşdiyindən həmişə səs-küy və basabas olurdu. Culiya xırda dükanların arasında gəzib özünü ayaqqabı bağı, yaxud tikiş sapı axtaran kimi göstərəcəkdə. Əgər təhlükə hiss olunmasa, Uinston yaxınlaşanda bərkdən asqıracaqdı. Əks təqdirdə isə o, özünü görməzliyə vurub yoluna davam etməli idi. Bəxtləri gətirsə, kütləyə qarışıb on-on beş dəqiqə danışa biləcəkdilər. Növbəti görüşlə bağlı vədələşmək imkanları da olacaqdı.

— Tez getməliyəm. — deyə Culiya təlimatlarının dəqiq anlaşıldığına inanandan sonra vidalaşmağa başladı. — Gərək düz saat on doqquz otuzda şəhərdə olum. Hələ bundan sonra vaxtımın iki saatını da Gənclərin Antiseks Liqasına sərf etməli olacağam. Deyəsən, nəse intibahnamə paylaşmaq lazımdır. Özün də, buna rəzalətdən başqa nə ad vermək olar? Zəhmət olmazsa, üst-başımı çırp. Saçlarımda yarpaq, ya ot qalmayıb ki? Əminsən? Elə isə sağ ol, əzizim. Hələlik!

Culiya özünü Uinstonun qolları arasına atdı. Onu dəlicəsinə öpməyə başladı. Bir neçə saniyədən sonra isə pöhrəliyə girib səssiz-səmirsiz meşədə

yox oldu. Uinston yalnız indi xatırladı ki, yenə də qızın soyadını və ünvanını öyrənə bilməyib. Amma bunun elə bir əhəmiyyəti yox idi. Nə zamansa bir dam altında görüşəcəklərini, yaxud bir-birlərinə məktub göndərəcəklərini hətta təsəvvürə gətirmək də mümkün deyildi.

Amma işin tərsliyindən meşədəki talaya qayıda bilmədilər. Bütün may ayı ərzində yalnız bir dəfə görüşə bildilər. Yenə də Culiyanın tapdığı başqa gizli yer idi. Otuz il əvvəl, müharibə vaxtı atom bombası düşən, sonralar heç kəsin yaşamadığı ərazidəki yarıçuq kilsənin zəng qülləsində görüşmüşdülər. Sığınacağıın etibarlılığına söz ola bilməzdi. Əvəzində isə yolu çox təhlükəli idi. Qalan vaxtlar hər axşam küçədə görüşürdülər. Hər dəfə yeni ünvan tapır, heç vaxt birlikdə yarım saatdan çox olmurdular. Küçədə adətən qırıq-qırıq da olsa danışmağa imkan yaranırdı. Heç vaxt yanaşı getməmək, bir-birlərinə baxmamaq şərti ilə səkiləri doldurmuş insan kütləsinə qarışıb qəribə tərzdə — qısa, kəsik-kəsik ifadələrlə söhbət edirdilər. Belə söhbət əslində mayak işığının yanıb-sönməsinə bənzəyirdi. Yaxınlıqda teleekran olduğunu təxmin edəndə, yaxud qarşıdan kombinezonlu Partiya üzvünün gəldiyini görəndə dərhal susurdular. Sonra söhbəti qaldıqları yerdən, elə cümlənin, ya da ifadənin ortasından davam etdirirdilər. Ayrılmağı şərtləşdikləri nöqtəyə çatanda Uinston, yaxud Culiya sözünü ağzında yarımçıq qoyub uzaqlaşdı. Növbəti gün isə heç bir müqəddiməsiz-filansız danışığa ara verdikləri yerdən başlayırdılar. Culiya belə söhbət üsuluna çox tezliklə alışmışdı. Onu “möhlətli danışığ” adlandırırdı. Həm də demək olar ki, dodaqlarını tərpətmədən danışmaq kimi qəribə vərdişə yiyələnmişdi. Bir aylıq axşam görüşləri ərzində yalnız bir dəfə öpüşə bilmişdilər. Sakitcə dalda küçələrin biri ilə addımlayırdılar. (Adamların gur olduğu yerlərdən uzaqlaşanda Culiya danışmamağı daha üstün tuturdu). Birdən qulaqbatırıcı gurultu qopdu, ayaqlarının altında torpaq titrədi, hava qaraldı. Səki elə bil ikisini də göyə qaldırıb təzədən yerə çırpdı. Uinston özünə gələndə böyrü üstə yıxıldığını, sir-sifətinin cızıldığını gördü. Üstəlik həm də bərk qorxmışdu. Deyəsən, yaxınlıqda mərmə partlamışdı. Culiyanın təbaşir kimi ağarmış sifəti bir qarışılığında idi. Qızın hətta dodaqları təbaşir rəngində idi. “Ölüb!” — Uinstonun beynindən keçən ilk fikir bu oldu. Culiyanın başını əlləri arasına alıb özünə tərəf çəkdi. Bir an sonra sevinc içərisində öpdüyü sifətin istiliyini hiss etdi. Əhəng tozu

puçra kimi dodaqlarına yapışmışdı. İkisinin də rəngi həm qorxudan, həm də tozdan ağappaq ağarmışdı.

Elə axşamlar da olurdu ki, şərtləşdikləri yerə gəlir, amma bir-birlərinə baxmadan, kəlmə kəsmədən ayrılırdılar. Çünki gah döngədən patrul çıxır, gah başlarının üstündə helikopter asılıb qalırdı. Hətta təhlükə yaranmasa belə, görüş üçün vaxt tapmaq müşkülə çevrilmişdi. Uinston həftədə altmış saat işləyirdi. Culiyanın iş günü daha uzun idi. Müxtəlif sahələrdə çalışdıqlarından asudə saatları çox vaxt üst-üstə düşmürdü. Culiyanın tamam boş qaldığı axşamlar isə nadir hallarda olurdu. O, günün çoxunu müəzərə və nümayişlərdə keçirir, Gənclərin Antiseks Liqası xətti ilə ədəbiyyat paylanmasında, Nifrət Həftəsi üçün şüarlar hazırlanmasında, könüllü ianə toplanmasında və başqa oxşar tədbirlərdə iştirak edirdi. Belə maskalanmağın əvəzini sonra artıqlaması ilə çıxdığını deyirdi. Culiyanın fikrincə, kiçik qaydalara əməl etmək böyük qaydaları pozmağa imkan yaradırdı. O, Uinstonu da dilə tutub bir axşamını könüllü-ictimai işə qurban verməyə razı salmışdı. Nəticədə Uinston ən təəssübkeş Partiya üzvləri kimi hərbi sursat hazırlığında iştirak edən könüllülərin siyahısına yazılmışdı. İndi həftədə bir dəfə canını dişinə tutub axşam saatlarını içərisində yel vurub yəngələr oynayan, hər tərəfi bürümüş çəkiç taqqılıtları ilə teleekranın aramsız musiqisi biri-birinə qarışan yarımqaranlıq emalatxanada keçirir, çox güman ki, bombaların partladıcı mexanizmində istifadə edilən hansısa kiçik dəmir parçalarını döyəcləyib əyirdi.

Kilsənin zəng qülləsində görüşdikləri gün kəsik-kəsik söhbətlərinin arasındakı boşluğu doldura bildilər. Bürkülü bir günorta idi. Zənglərin üstündəki kiçik dördkünc otağın durğun, boğanaq havasında nəfəs almaq olmurdu. Hər tərəfə göyərçin peyninin kəsif iyi hopmuşdu. Artıq neçə saat idi ki, kağız və çör-çöp qırıntıları ilə dolu tozlu döşəmədə oturub danışirdilər. Arada hərdən gah Uinston, gah da Culiya ayağa qalxıb otağın dar pəncərəsindən ətrafa baxır, kimsənin gəlib-gəlmədiyini yoxlayırdılar.

Culiyanın iyirmi altı yaşı vardı. Otuz qızla birlikdə yataqxanada yaşayırdı. “Hər yerdən arvad iyi gəlir. Heç bilirsən, bu arvadlara necə nifrət edirəm?!” — deyə sözarası yataqxananın dözülməz şəraitindən narazılığını dilə gətirmişdi. Əvvəlcədən də təxmin etdiyi kimi qız Ədəbiyyat Departamentində, roman yazan maşınlara texniki xidmət sahəsində

işləyirdi. Güclü, lakin şiltaq elektrik motorlarına qulluq etmək xoşuna gəlirdi. İntellektual sahədə çalışmaq üçün Culiyanı kifayət qədər “ağıllı” saymamışdılar. Amma əlinin çevikliyinə, texnikadan yaxşı baş çıxardığına görə işini qiymətləndirirdilər. Romanların yazılması prosesini Plan Komitəsi tərəfindən direktivlərin verilməsindən tutmuş Son Redaktə Qrupunun tamamlama işlərinə qədər bütün təfərrüatı ilə təsvir edə bilərdi. Böyük zəhmət bahasına yaranan hazır məhsul isə onu qətiyyənlə maraqlandırmırdı. “Oxumaq həvəskarı deyiləm” — deyirdi. Culiyanın təsəvvüründə kitab da alma cəmi, yaxud çəkmə bağı kimi adi istehlak mallarından biri idi.

60-cı illərdən əvvəlki dövrlə bağlı yadında heç nə qalmamışdı. Tanıdığı adamlardan İncilaba qədərki hadisələr haqqında yalnız bir nəfər — səkkiz yaşda olanda gözlənilmədən yoxa çıxan babası danışmışdı. Məktəbdə xokkey komandasının kapitanı olmuşdu. İki il dalbadal gimnastika üzrə birinciliyi qazanmışdı. Kəşfiyyatçılar dərnişində bölük komandiri, Gənclərin Antiseks Liqasına qoşulmamışdan əvvəl isə Yeniyetmələr İttifaqının sahə katibi vəzifəsini tutmuşdu. Hər yerdə adı yalnız yaxşılığa çəkilməmişdi. Onu hətta Pornosekdə (bu da inanılmış şəxslərə göstərilən etimadın təzahürü sayılırdı) işə cəlb etmişdilər. Pornosek Ədəbiyyat Departamentinin şöbələrindən biri idi. Prolların arasında yaymaq üçün ucuz pornoqrafiya nümunələri hazırlayıb çap edirdi. Qızın dediyinə görə, hətta əməkdaşlar özləri həmin şöbəni “Peyin Damı” adlandırırdılar. Culiya orada təxminən bir il işləmiş, “Yaddaqalan tarixçələr”, “Qızlar məktəbində bir gecə” kimi kitabların hazırlanmasında iştirak etmişdi. Bu kitabları mağazalara ağızbağlı zərflərdə göndərirdilər. Proletar gəncliyi onu gizləncə alır, bir müddət qadağan edilmiş ədəbiyyatla tanışlıq sevincinin təəssüratı altında yaşayırdı.

— O kitablarda nə yazılır? — deyə Uinston soruşdu.

— Dəhşətli cəfəngiyyat. Həm də darıxdırıcı şəkildə. Yalnız altı süjet var. Sadəcə hər dəfə ora-burasını dəyişdirirlər. Mənim işim yalnız kaleydoskopla bağlı idi. Son Redaktə Qrupunda heç vaxt olmamışam. Çünki, əzizim, hətta bu səviyyədə də ədəbiyyatdan başım çıxmır.

Uinston təəccüb içərisində Pornosekin bölmə rəhbərlərindən başqa bütün işçilərinin cavan qızlar olduğunu öyrəndi. Çünki geniş yayılmış fikrə görə,

qadınlarla müqayisədə kişilərdə cinsi instinkti nəzarətdə saxlamaq daha çətin idi. Onların təmasda olacaqları bu çirkəbdən yoluxmaq ehtimalları daha böyük idi.

— Orada heç ərlə qadınların da olmasını istəmirlər, — deyə Culiya sözüünə davam etdi. — Hesab edirlər ki, qızlar pak, təmiz varlıqlardır. Qarşında dayanan şəxs isə bunun tam əksi olan məxluqdur.

Culiya ilk seksual təcrübəsini 16 yaşında, altmış yaşlı bir Partiya üzvü ilə yaşamışdı. Bir müddət sonra həmin şəxs həbsdən canını qurtarmaq üçün intihar etmişdi. “Çox düzgün seçim idi!” — deyə Culiya əlavə etdi. — Yoxsa istintaq vaxtı mənim adım da dilindən çəkib qoparardılar”. O vaxtdan bəri müxtəlif kişilərlə gəzib-dolaşmışdı. Onun təsəvvürünə görə həyat çox sadə bir sxem üzərində qurulmuşdu. Sən yaxşı yaşamaq istəyirsən, “onlar” (Partiya üzvlərini nəzərdə tuturdu) isə buna imkan verməməyə çalışırlar. Onda sən də qaydaları bacardığın kimi pozmalı olursan. “Onların” yaxşı yaşamağa mane olmaq cəhdi Culiyaya özünün qaydaları pozmaq və ilişməmək istəyi qədər təbii görünürdü. Culiya Partiyaya nifrət edir, nifrətini də həmişə ən kəskin sözlərlə dilə gətirirdi. Lakin heç vaxt ictimai xarakterli tənqiddə meyl göstərmirdi. Şəxsi həyatı ilə əlaqəli məsələlər istisna olmaqla, Partiyanın fəaliyyəti və təlimi Culiyanı qətiyyənlə maraqlandırmırdı. Uinston gündəlik danışdığı dilindəki tək-tük kəlmələrdən başqa qızın Yenidil sözləri işlətmədiyinə də diqqət yetirmişdi. Qardaşlıq haqqında heç vaxt eşitməmişdi. Onun mövcudluğuna inanmaq istəmirdi. Partiya əleyhinə təşkil edilən, lakin uğursuzluğa düçar olacağı əvvəlcədən bilinən qiyam cəhdinə səfehlik kimi yanaşırdı. Culiyanın fikrincə, ağıllı iş qaydaları mənafeyinə uyğun şəkildə pozmaq və bu zaman sağsalamat qalmaq bacarmaq idi. Uinston öz-özünə sual verirdi ki, görəsən, İnkilab dövründə boya-başa çatan gənc nəslin sıralarında Culiya kimi çox şeydən xəbərsiz olan, Partiyanı torpaq, yaxud səma kimi əbədi, əzəli sayan, ona qarşı mübarizə aparmaqdansa itin dişlərindən qurtardığına sevinən dovşan kimi gözdən yayınıb öz həyatını yaşamaq istəyənlərin sayı nə qədərdir?

Evlənmək barəsində heç vaxt danışmırdılar. Bu o qədər əlçatmaz arzu idi ki, hədə yerə vaxt itirib müzakirə açmağa da dəyməzdi. Hətta Uinston möcüzə nəticəsində arvadından — Ketrindən xilas olsaydı belə, heç bir komitə

onlara talelərini birləşdirməyə icazə verməzdi. Boş ümidlərlə yaşamağın mənası yox idi.

— O qadın... sənın arvadın necə adam idi? — deyə Culiya soruşdu.

— Necə adam idi? Yenidildə belə bir söz var: *xoşgörülü*. Bilmirəm, eşitmisənmi? Anadangəlmə mühafizəkar prinsiplərə etiqad edən, hətta xəyallarında belə həmin prinsiplərdən kənara çıxmağa qadir olmayan adamlar haqqında işlədilir.

— Yox, dediyin sözü eşitməmişəm. Amma o tipli adamları yaxşı tanıyıram.

Uinston ailə həyatı barədə danışmağa başladı. Çox qəribə idi: Culiya danışdıqlarının bir çox mühüm məqamlarını əvvəlcədən bilirdi. Culiya ərinin əli toxunan zaman Ketrinin bədəninin az qala qıc olması, onu bərk-bərk qucaqladığı halda həm də sanki var gücü ilə özündən kənara itələməsi haqda elə dəqiq təsəvvürə malik idi ki, sanki qadının yerinə özü Uinstonla bir yatağa girmiş, aralarında olan hər şeyi özü yaşamış, özü hiss etmişdi. Belə məsələlərlə bağlı Culiya ilə söhbətin asan olduğunu dərhal başa düşmüşdü. Ketrinə gəldikdə isə arvadı indi onun aləmində iztirablı keçmişdən daha çox, ürəkbulandıran xatirəyə çevrilmişdi.

— Əgər bir məsələ olmasaydı, bəlkə hər şeyə dözərdim, — deyə Uinston Ketrinin hər həftənin eyni günü onu heç bir həzz duymadığı soyuq mərasimə məcbur etməsindən danışmağa başladı. — Özü də bu işə nifrət edirdi. Lakin məhz mühafizəkar münasibətinə görə heç vəchlə bu əsla ürəyindən olmayan istəyin qarşısını ala bilmirdi. Bilirsən, o işə necə ad qoymuşdu? Yox, heç təsəvvürünə də gətirə bilməzsən!

— Bizim partiya borcumuz! — deyə Culiya fikirləşmədən cavab verdi.

— Bunu haradan bilirsən?

— Əzizim, mən də məktəbə getmişəm. On altı yaşı tamam olan şagirdlərlə ayda bir dəfə seksual münasibətlər mövzusunda söhbət aparılır. Sonra Yeni yetmələr İttifaqında olmuşam. Belə cəfəngiyatı illərlə adamın beyninə yeridirlər. Hətta deyərdim ki, çox vaxt bəhrəsini də görürlər. Amma təbii ki, hamıya eyni gözlə baxmaq olmaz. Çünki insanlar əksərən qeyri-səmimidirlər.

Culiya mövzu ilə bağlı fikirlərini şərh etməyə başladı. Söhbətə nədən başlasalar da, əvvəl-axır gəlib seksuallıq məsələsinin üstünə çıxırdılar. Bu məsələdə isə onun mülahizələri həmişə çox ağıllı səslənirdi. Uinstondan fərqli olaraq Culiya Partiyanın hər vasitə ilə puritanlıq təbliğatı aparmasının mənasını yaxşı başa düşürdü. Məsələ təkcə cinsi instinktin özünəməxsus dünyasının olmasında, yaxud Partiyanın nəzarətindən kənarda qalan həmin dünyanı bütün mümkün yollarla məhv etməyə çalışmasında deyildi. Məsələ seksual aclığın isteriya yaratmasında idi. Bu isteriya Partiyanın işinə yarayırdı. Çünki onu asanlıqla müharibə ehtirasına, yaxud rəhbərə pərəstiş hissəinə çevirmək olurdu. Culiya mürəkkəb mətləbləri öz sadə məntiqi ilə izah edərək deyirdi:

— Bir adamla yatanda enerji itirirsən. Amma özünü xoşbəxt sayırsan, dünyanı vecinə almırsan. Onlar isə heç vaxt heç kəsin xoşbəxtlik duyğusu yaşamasını istəmirlər. Həmin enerjinin daim sənənin içində qaynamasını istəyirlər. Bütün bu mənasız yürüşlər, şüarlar, bayraqların dalğalanması — seks istəyinin söndürülməsindən başqa bir şey deyil. Əgər sən daxilən özünü xoşbəxt sayırsansa, niyə Böyük Qardaşdan, Üçillik Planlardan, Nifrət İkidəqiqəliklərindən və başqa mənasız cəfəngiyatlardan öteri həyəcanlanıb coşmalısən?

Uinston ürəyində qızın dediklərinin hamısı ilə razılaşırdı. Həqiqətən də seksual bəkirəliklə siyasi mühafizəkarlıq arasında sıx və birbaşa əlaqə vardı. Güclü instinkti möhkəm əllərlə idarə etmədən, ondan qorxunc qüvvə kimi yararlanmadan qəzəbi, nifrəti, kütbəyin sədaqəti necə son həddə qədər qızışdırma bilərsən, onları hansı yolla işinə yarayan enerjiyə çevirə bilərsən? Cinsi ehtiras Partiya üçün qorxuludur. Bu səbəbdən də Partiya onu xidmətində dayanmağa məcbur edir. Eyni oyunu valideynlik instinktinin də başına açıblar. Ailə duyğusunu birdəfəlik aradan qaldırmaq mümkün deyil. Odur ki, keçmiş vaxtlarda olduğu kimi valideynləri öz övladlarını sevməyə təşviq edirlər. O biri tərəfdən isə uşaqları düşünülmüş şəkildə ata-analarının üstünə qaldırırlar. Onları casusluğa, valideynlərinin Partiya mövqeyindən yanlış görünən söz və hərəkətləri haqqında xəbərçiliyə alışdırırlar. Bütün bunlar mahiyyət etibarını ilə ailənin Fikir Polisinin əlavəsinə çevrilməsinə gətirib çıxarır. Hər insanın yanında gecə-gündüz fəaliyyətdə olan xəbərçi — onun ən yaxın adamı dayanır.

Özü də fərfinə varmadan yenə Ketrini xatırladı. Əgər Ketrin beyninə doldurulmuş fikirlərə sədaqət baxımından həqiqətən də belə səfeh olmasaydı, ərini çox asanlıqla Fikir Polisinə təslim edə bilərdi. Həmin anda Ketrini yadına salan isə günortanın boğucu bürküsü, bir də dəhşətli istidən alnında muncuqlanan tər damlları idi. On bir il əvvəl, eynən belə isti yay günü baş verən, daha doğrusu, baş verməyən hadisə haqqında Culiyaya danışmağa başladı.

Evlilik həyatlarının üçüncü, yaxud dördüncü ayı idi. Kent qraflığına ictimai turist yürüşü zamanı azmışdılar. Dəstədən cəmi bir neçə dəqiqəliyinə dala qalmışdılar. Nəticədə yolu səhv salmış, gedib dərin uçurumu xatırladan köhnə əhəng daşı karxanasının kənarına çıxmışdılar. Qarşılarını dibində sal qayalar görünən on, bəlkə də iyirmi metr dərinliyində qorxunc yarğan kəsmişdi. Yolu soruşmağa kimsə yox idi. Azdıqlarını bilən Ketrin bərk narahatlıq keçirirdi. Turistlərin səsi-küylü dəstəsindən bircə dəqiqəliyinə də olsun aralanmaq onun nəzərində intizamı kobud şəkildə pozmaq sayılırdı. Vaxt itirmədən gəldikləri yolla geri qayıdıb axtarışı davam etdirmək istəyirdi. Elə bu vaxt Uinston yarğanın dibindəki qayaların arasında topatopa bitmiş kolları gördü. Onlardan birində, eyni budaqda al-qırmızı və bənövşəyi rəngdə iki müxtəlif çiçək açılmışdı. Uinston ömründə belə şey görməmişdi. Tez Ketrini çağırırdı ki, gəlib təbiətin qəribə möcüzəsinə tamaşa eləsin.

— Ketrin, bax! Bax, gör necə çiçəklər açılib! Lap aşağıdakı o kolu deyirəm. Orada eyni koldakı iki müxtəlif rəngli gülü görürsən?

Ketrin bir neçə addım aralanmışdı. Amma əsəbiliyini gizlədərək geri qayıtdı. Hətta Uinstonun göstərdiyi yeri görmək üçün yarğanın dibinə tərəf əyildi. Uinston bir az arxada dayanıb yüngülcə onun belindən yapışmışdı. Birdən fikirləşdi ki, burada tamam yalqızdırlar. İkisindən başqa ətrafda ins-cins yoxdur. Hər şey susub, hər şey dayanıb. Hətta ağacların yarpağı tərənmir, hətta bir quş da ötmür. Belə yerdə gizli mikrofondan qorxmamaq olardı. Hətta mikrofon olsa belə, yazmağa bir səs yox idi. Günortanın ətalət və yuxu gətirən ən isti vaxtı idi. Günəş bütün hərarəti ilə yandırır-yaxırdı, Uinstonun üzündə tər damlları parıldayırdı. Qəflətən ağına gəldi ki...

— Niyə onu itələyib uçuruma yıxmadın? — Culiya sözünün dalını gətirməyə imkan vermədi. — Yerində olsam, belə fürsəti əldən verməzdim.

— Elədir, əzizim, qətiyyətliliyinə inanıram. İndiki aqlım olsaydı, yəqin mən də fürsəti əldən buraxmazdım. Bilmirəm. Bəlkə də yox... Əmin deyiləm.

— Onu uçuruma itələmədiyinə görə təəssüflənirsən?

— Aha. Ümumilikdə götürəndə, təəssüflənirəm.

Tozlu döşəmədə yanaşı oturmuşdular. Uinston qızı özünə tərəf çəkdi. Culiyanın başı çiyinlərinə söykəndi. Saçlarının xoş rayihəsi göyərçin peyninin qoxusunu yoxa çıxardı. Uinston fikirləşdi ki, qız hələ çox cavandır, hələ həyatdan nə isə gözləyir. Başa düşür ki, xoşuna gəlməyən adamı itələyib uçuruma yıxmaq heç nəyi həll etmir.

— Əslinə baxsan, yenə də heç nə dəyişməyəcəkdi.

— Bəs elə isə niyə təəssüf edirsən?

— Sadəcə, hər hansı hərəkəti hərəkətsizlikdən üstün tutduğuma görə. Qoşulduğumuz oyunda qalib gəlməyimiz mümkün deyil. Sadəcə bəzi uğursuzluqlarımız qalanlarına nisbətən daha münasib görünür.

Culiya çiyinlərini çəkməklə narazılığını bildirdi. Uinston belə danışanda həmişə etiraz edirdi. O, insanın daim məğlubiyyətə məhkumluğu fikrinin təbiətin qanunu olması haqda həтта eşitmək istəmirdi. Təbii ki, məhvə məhkum olduğunu, əvvəl-axır Fikir Polisinin əlinə düşüb ölümə can verəcəyini anlamamış deyildi. Amma beyninin hansısa hüceyrələri ilə gizli dünya qurmağın, orada istədiyini kimi yaşamağın mümkünlüyünə də inanırdı. Fikirləşirdi ki, bunun üçün gərək həm bəxtin gətirsin, həm də hiyləgər və cəsur olasan. Culiya hələ də başa düşmürdü ki, bu dünyadakı həyatda xoşbəxtlik deyilən şey yoxdur, qələbə yalnız uzaq gələcəkdə, onlar yer üzünü tərk edəndən çox-çox sonra qazanıla bilər. Anlamırdı ki, Partiyaya müharibə elan etdiyini andan özünü canlı insan yox, meyit saymalısan.

— Biz hamımız meyitik. — Bunu Uinston dedi.

— Hələ meyit deyilik. — Culiya laqeyd şəkildə düzəliş verdi.

— Cismən meyit deyilik. Altı ay, bir il, uzaq başı beş il. Mən ölümdən qorxuram. Sən gəncsən, deməli, məndən daha çox qorxmalısən. Aydınadır ki, bacardığımız qədər ölümü yaxına buraxmamağa çalışacağıq. Amma bizim istəyimiz vəziyyəti çox az dəyişdirir. İnsan indiki halında qaldıqca, ölümlə həyatın heç bir fərqi olmayacaq.

— Cəfəng sözlərdir! Mənimlə yatmaqdan daha çox həzz alırsan, yoxsa skeletlə? Məgər həyatda olduğuna, yaşadığına görə sevinmirsən? Mənə baxmaq, əllərimə, ayaqlarıma toxunmaq, yeridiyimi, nəfəs aldığımı, yaşadığımı görmək, bütün *bunları* hiss etmək sənə xoş deyil?

Culiya onun sinəsinə sıxıldı. Kombinezonun üstündən qızın iri, bərk döşlərini hiss etdi. Elə bil bu yolla Culiyanın canındakı enerji və cavanlıq Uinstona da keçirdi.

— Əlbəttə xoşdur.

— Onda bir də ölüm haqqında danışma. İndi isə qulaq as, əzizim. Gələn görüşümüzün vaxtını dəqiqləşdirməliyik. Yenə həmin yerə — meşəyə gedə bilərik. Arada kifayət qədər uzun fasilə olub. Amma bu dəfə başqa yolla gəlməlisən. Mən hər şeyi fikirləşmişəm. Əvvəlcə qatara oturursan... Dayan, bu dəqiqə sxem çəkib göstərəcəyəm.

Culiya həmişəki işgüzarlığı ilə döşəmədəki tozun üstündə göyərçin yuvasından düşmüş lələyin ucu ilə marşrutu çəkməyə başladı.

IV FƏSİL

Uinston mister Çarrinqtonun dükəninin üstündəki balaca, köhnə otağa bir də göz gəzdirdi. Pəncərənin önündə nəhəng çarpayı vardı. Üstünə yorğan çəkilməmiş, yastıq yerinə üzsüz mütəkkə qoyulmuşdu. Buxarının yuxarı tərəfindəki on iki sferblatlı qədim saatın çıxqıltısı eşidilirdi. Şüşə press-papye küncdəki açılıb-yığılan masanı bəzəyirdi. İlk dəfə gələndə otağın yarımqaranlığında onun xəfif parıltısı diqqətini çəkmişdi.

Buxarının yerliyinə yağa bulaşmış primus, qazança və iki fincan qoyulmuşdu. Hamısını mister Çarrinqton vermişdi. Uinston primusu yandırdı, qazançanı su ilə doldurub qaynamaq üçün odun üstünə qoydu.

Özü ilə bütöv bir qutu “Qələbə” qəhvəsi və saxarin həbləri gətirmişdi. Saat 17.20-ni göstərirdi. Əslində 19.30 olmalı idi. Culiyanın gəlməyinə az qalırdı.

— Ağılsızlıqdır! Ağılsızlıqdır! — Ürəyi ona belə deyirdi. — Şüursuz, mənasız, intihara aparan axmaqlıqdır! Partiya üzvünün törətdiyi cinayətlərdən ən çətin ört-basdır ediləni Culiya ilə başladıkları macərədir.

Bu fikir şüşə press-papyenin açılıb-yığılan masanın hamar səthindəki əksini gördüyü anda beyninə girmişdi. Hər şey düşündüyü kimi oldu. Mister Çarrinqton otağı kirayə verməyə tərəddüdsüz razılığını bildirdi. Əlavə bir neçə dollar qazanacağına sevindiğini gizlətmirdi. Uinston otağı bir qadınla görüşmək üçün kirələdiyini deyəndə isə mister Çarrinqton nə heyrləndi, nə də özünü təhqir olunmuş saydı. Əksinə, düz qabağa baxaraq söhbəti ümumi mövzuların üzərinə keçirdi. Həm də bunu elə məharətlə etdi ki, sanki özü də bir anlığa gözəgörünməz oldu. Dedi ki, şəxsi həyat son dərəcə qiymətli şeydir. Hamı nə vaxtsa tamam tək qala biləcəyi bir yerin olmasını istəyir. Əgər belə yer tapılırsa, bundan xəbər tutanlar ən azı elementar davranış qaydalarına görə gərək heç yerdə, heç nə danışmasınlar. Sonra isə sırf şəxsi məzmunlu məsələyə hər hansı müdaxiləsini əvvəlcədən istisna edən tərzdə bildirdi ki, mənzilin iki girişi var. Biri arxa həyətdəndir, ikincisi isə küçəyə açılır.

Pəncərənin altında kimsə oxuyurdu. Uinston gözə görünməməyə çalışaraq cuna pərdənin arxasından çölə baxdı. İyun günəşi hələ səmanın uca nöqtəsində idi. Gün işığına qərq olmuş həyətdə isə belinə önlük bağlamış, bürüncü rəngli, əzələli qolları Normandiya sütunlarına bənzəyən nəhəng bir qadın paltar ləyəni ilə zivə arasında gedib-gəlir, ağ, dördkünc parçaları ipdən asırdı. Uinston onların uşaq əskisi olduğunu dərhal anladı. Qadın dodaqlarının arasında tutduğu sonuncu saxlanc zivədəki son əskini bərkidəndən sonra güclü kontralto səslə oxumağa başladı:

Artıq çoxdan yoxdur o xoş arzular,

İlk yaz günü kimi keçib getdilər.

Ürəkdə nə qədər diləklərim var -

Şirin rəya kimi gözdən itdilər.

Artıq neçə həftə idi ki, bütün London durmadan bu mahnını oxuyurdu. Musiqi Departamentinin hansısa yarım bölməsində prollar üçün quraşdırılan saysız-hesabsız şit yaradıcılıq nümunələrindən idi. Bir-birinə bəzəyən belə mahnıların həm sözlərini, həm də musiqisini insan beyninin müdaxiləsi olmadan versifakator adlı cihazda düzüb-qoşurdular. Amma qadın elə ürəkdən, elə gözəl oxuyurdu ki, hətta cəfəng sözlər də onun ifasında insanın zövqünü oxşayırdı. Uinston ucadan oxunan mahnı səsini, zərblə daş döşəməyə dəyən ayaqqabı taqqıltılarını, küçədən gələn uşaq qışqırtılarını, maşınların uğultusunu və aramsız fit çalmalarını eşitsə də, otaqda teleekran olmadığından özünü qərribə sakitlik içərisində hiss edirdi.

— Ağlısızlıqdır! Ağlısızlıqdır! Ağlısızlıqdır! — deyə aramsız pıçıldayırdı.
— Həftələrlə burada görüşmək və ələ keçməmək inanılası iş deyil!

Sadəcə özlərinin istifadə etdikləri, mərkəzdən çox da uzaq olmayan gizli mənzil ikisinə də problem yarada bilərdi. Zəng qülləsində axırıncı dəfə birlikdə olandan sonra yeni görüş haqda vədələşməyə heç cür imkan tapmırdılar. Nifrət Həftəsinə hazırlıqla bağlı iş vaxtı xeyli uzadılmışdı. Düzdür, tədbirə hələ bir aydan çox vaxt qalırdı. Lakin geniş miqyaslı tədbirlər çoxlu vaxt və zəhmət tələb edirdi. Axır ki, ikisi də eyni gündə nahardan sonra boş idilər. Meşədəki talaya getməyi qərara almışdılar. Yola çıxmamışdan əvvəlki axşam küçədə qısa görüşləri oldu. Kütləyə qarışıb addımladıqları belə vaxtlarda Uinston adətən Culiyaya baxmamağa çalışırdı. Lakin bu dəfə nəzərləri ani olaraq kəsişdi. Uinston qızın rənginin qaçdığını sezdi.

— Hər şey korlandı! — deyə danışmağa imkan yarandığını görən Culiya dodaqlarını tərپətmədən dilləndi. — Sabahkı görüşümüzü deyirəm.

— Nə?

— Sabahkı görüşümüzü deyirəm. Gələ bilməyəcəyəm.

— Niyə?

— Təbii səbəbə görə. Bu dəfə gözlədiyimdən tez başlandı.

İlk anda Uinstonu səbəbini bilmədiyi qəzəb hissi bürüdü. İndi, tanışlıqlarının üstündən bir ay keçəndən sonra Culiyaya tamam fərqli

münasibət bəsləyirdi. Başlanğıcda hissləri belə səmimi deyildi. İlk görüşləri daha çox şəhvani istəklə bağlı idi. İkinci dəfə, zəng qülləsində bir yerdə olandan sonra hər şey dəyişmişdi. Qızın saçının ətri, dodaqlarının tamı, dərisinin xoş rayihəsi elə bil Uinstonun içinə hopmuş, həyatında xoş bir aura yaratmışdı. Culiya ilə ünsiyyət artıq fiziki zərurətə çevrilmişdi. Qızı sadəcə yanında görməklə kifayətlənmirdi, ona haqqı çatdığını düşünürdü. Sabah gələ bilməyəcəyini deyəndə ilk öncə Culiyanın onu aldatmaq istədiyini düşündü. Lakin həmin anda kütlə onları sıxıb yaxınlaşdırdı, qəflətən əlləri birləşdi. Culiya nəvazişlə Uinstonun barmaqlarını sığalladı. Bu hərəkəti ilə sanki şəhvət deyil, məhəbbət umduğunu yada salmaq istəyirdi. Uinston fikirləşdi ki, qadınla yaşayan kişi belə zəruri fasilələri mütəmadi təkrarlanan hal kimi anlayışla qarşılamağı bacarmalıdır. Ürəyində Culiyaya indiyə qədər sezmədiyi naməlum, lakin son dərəcə zərif bir hissin baş qaldırdığını duydu. On illərlə bir yerdə yaşayan ər-arvad olmalarının bəxş edə biləcəyi xoşbəxtlik haqqında düşündü. İndiki kimi oğrun-oğrun yox, açıq-aşkar, qorxub-çəkinmədən Culiya ilə küçədə yanaşı addımlamağın, müxtəlif əhəmiyyətsiz şeylər haqqında danışmağın, ev üçün xırda-xuruş bazarlıq etməyin necə böyük səadət olduğunu fikirləşdi. Elə bir yer tapmaq istəyirdi ki, orada baş-başa qala bilsinlər, görüş imkanından yalnız şəhvətlərini söndürmək üçün istifadə etməyə can atmasınlar. Lakin mister Çarrinqtonun otağını kirələmək fikri həmin an yox, ertəsi gün ağılına gəldi. Fikrini Culiyaya deyəndə qız gözləmədiyi halda həvəslə razılaşdı. İkisi də dəlilik etdiklərinin fərqində idilər. Gözləri baxa-baxa qəbirlərinə tərəf addımlayırdılar. İndi, çarpayının kənarında oturub Culiyanı gözlədiyi anlarda Uinston Sevgi Nazirliyinin zirzəmiləri haqqında düşünürdü. Maraqlıdır, qarşısızalmaz vahimənin gah şüuruna hakim kəsilməsi, gah da geri çəkilməsi nə ilə əlaqədardır? Axı bilirsən ki, o vahimənin xofu səni mütləq gözləyir. Doxsan doqquzun ardınca yüz gəldiyi kimi, can atdığın təhlükəli macəranın ardınca da ölüm gəlir. Heç kəs layiq bilindiği cəzadan canını qurtara bilməz. Sadəcə, vaxtı bir az uzatmaq olar. Amma hər belə hərəkətlə şüurlu şəkildə, istəyərkədən o məşum saati daha da yaxınlaşdırırsan...

Pilləkəndə tələsik addım səsləri eşidildi. Culiya otağa qasırğa kimi girdi. Əlində alət daşdığı boz rəngli kətan çanta vardı. Dəfələrlə Nazirlikdə həmin çanta ilə o baş-bu başa getdiyini görmüşdü. Cəld yerindən qalxıb qızı

qucaqladı. Lakin Culiya sivrilib qollarının arasından çıxdı. Ağır alət çantasını hələ də əlində tutmuşdu.

— Yarımcə saniyə səbr et, — dedi. — Qoy aldıqlarımı göstərim. Bu zəhrimara qalmış “Qələbə” qəhvəsini sən gətirmisən? Elə o cür də bilirdim. Gətirdiyin yerə qaytara bilərsən. Bizə gərək olmayacaq. Bir bax!

Culiya dizi üstə döşəməyə çöküb çantanı açdı. Üstdəki qayka açarlarını və digər alətləri yerə boşaltdı. Çantanın dibində səliqə ilə kağız bağlamalar gizlədilmişdi. Çıxardığı ilk bağlama Uinstonda dərhal qəribə, amma həm də çox tanış hisslər doğurdu. Bağlama nisbətən ağır idi, içərisinə isə elə bil xırda daşlar doldurulmuşdu, əlini toxunduranda qulağa xoş gələn xışıltı səsi ətrafa yayılırdı.

— Qənd deyil ki? — Uinston soruşdu.

— Əsl qənddir. Saxarin yox, əsl qənd. Bu isə çörəkdir, həqiqi ağ çörək! Daha bizə verilən heyvan yemi deyil. Burada bir banka cem də var. Dəmir qutudakı isə həqiqi süddür. Sənin qarşında lovğalanmaq istədiyim əsas şey isə bax budur. Özüm qəsdən bərk-bərk əskiyə bükmüşəm ki, birdən...

Nə üçün bərk-bərk bükdiyünü izah etməyə ehtiyac qalmadı. Artıq tünd və xoş qoxu otağı doldurmuşdu. Bu qoxu Uinstona uşaqlıq çağlarından yaxşı tanış idi. Amma indi də arabir, uzaqdan-uzağa da olsa, o xoş qoxunu acgözlüklə sinəsinə çəkmək imkanı yaranırdı. Onu gah qapı açılıb-örtülənə qədər döngələrin birində duyurdu, gah da adamların sıx toplaşdıqları yerdə anidən havaya yayılıb yox olduğunu hiss edirdi.

— Qəhvə! — deyə Uinston gözlərinə inanmadı. — Həqiqi qəhvə!

— Daxili Partiya üçün nəzərdə tutulan ərzaq payındandır. Özü də düz bir kilo!

— Bunları hardan tapmısan?

— Axı dedim: belə ərzaqlar yalnız Daxili Partiya üzvləri üçündür. Bu donuzlar dünyanın hər cür naz-neməti ilə bəslənirlər. Amma təbii ki, ofisiantlar, qulluqçular da əllərini dinc qoymurlar. Oğurlayırlar. Bax, bu kiçik bağlamadakı isə həqiqi çaydır.

Uinston da onun yanında oturdu. Çay paketinin qırağını azacıq cırıb açdı.

— Həqiqi çaydır. Daha bizə verilən qarağat yarpağı deyil.

— Axır vaxtlar xeyli əla çay peyda olub. Deyəsən, ya Hindistanı tutublar, ya buna bənzər bir şey baş verib. Qulaq as, əzizim, istəyirəm üç dəqiqəliyinə üzünü yana çevirəsən. Keç, çarpayının o biri tərəfində otur. Bu tərəfə baxma, yaxşımı? Mən deyəndə baxarsan.

Uinston pəncərənin qabağına keçib cuna pərdənin arxasından fikirli-fikirli həyətə tamaşa etməyə başladı. Bürüncü rəngli qolları Normandiya sütunlarını xatırladan qadın hələ də paltar təknəsi ilə zivə arasında gedib gəlirdi. Axırını iki saxlancı da dodaqlarının arasından çıxarıb ipdəki əskiləri bərkitdi, sonra əvvəlkindən də gur, hissiyyatlı səslə mahnısını davam etdirdi:

Qoy desinlər mənə: daha az gözlə,

Qoy desinlər mənə: zaman həkimdir.

O acı göz yaşı, o həzin sözlər

Bu gün də qəlbimi sim tək inlədir.

Deyəsən, qadın bu sarsaq mahnını son sözünə qədər əzbərləmişdi. Oxuduqca ahəngdar, xoşbəxt melanxoliya ilə dolu səsi ilıq yay havasına qarışaraq dalğa-dalğa ətrafa yayılırdı. Elə bil bu yay axşamı heç vaxt bitməsəydi, təknədəki paltarlar heç vaxt qurtarmasaydı, qadın eyni əskiləri dayanmadan zivədən asmaqla, eyni cəfəng sözləri dayanmadan oxumaqla özünü daha da xoşbəxt sayacaqdı. Uinston təəccüb içərisində fikirləşdi ki, indiyə qədər təkbəşinə, sadəcə özü üçün oxuyan Partiya üzvünə heç vaxt rast gəlməyib. Çünki kiminsə öz-özünə danışması kimi təkbəşinə oxumaq da azadfikirliliyin təzahürü, təhlükəli qəribəlik kimi dəyərləndirilə bilərdi. Görünür, adamlar hər şeylərini itirəndə özlərində oxumaq üçün qüvvə tapırlar.

— İndi üzünü çevirə bilərsən! — Culiyanın səsi eşidildi.

Uinston geri çevrildi. İlk anda az qala onu tanımayacaqdı. Culiyanı çılpaq görəcəyini fikirləşirdi. Amma dəyişiklik daha gözlənilməz idi. Qız

bəzənmişdi.

Yəqin gizlincə kasıblar məhəlləsindəki xırdavat dükanlarından birinə girmiş, kosmetika dəsti almışdı. Dodaqlarına al-qırmızı pomada çəkmişdi. Yanaqlarına yüngülcə ənlük-kirşan sürtmüş, hətta burnunu pudralamışdı. Yəqin ki, sürmə çəkdiyindən gözləri indi daha iri, daha parıltılı görünürdü. Bəzək-düzək işinin öhdəsindən ustalıqla gəldiyini demək olmazdı. Belə məsələlərdə Uinstonun da tələbləri çox yüksək deyildi. Əvvəllər heç vaxt Partiya üzvü olan qadının bəzənib-düzəndiyini görməmişdi. Bunu heç təsəvvürünə gətirmirdi. Amma Culiyanın bir an içərisində necə dəyişməsi göz önündə idi. Sifətinə azacıq əl gəzdirməsi nəticəsində sadəcə yaraşığılı olmamışdı, həm də qadın kimi çox məlahətli görünürdü. Qəribədir ki, qısa kəsilmiş saçları və oğlanbəşər kombinezonu bu təəssüratı daha da gücləndirirdi. Culiyanı qucaqlayanda burnuna sintetik bənövşə ətirinin qoxusu gəldi. Uinston zirzəmi qatındakı yarımqaranlıq mətbəxi, dişsiz ağız balaca kahaya bənzəyən qadını xatırladı. O qadından da eyni sintetik ətirin iyi gəlirdi. Amma indi bu barədə düşünməyin yeri deyildi.

— Ətir vurmusan... — dedi.

— Düzdür, əzizim, ətir də vurmuşam. Bilirsən, yaxın vaxtlarda daha nə eləmək istəyirəm? İstəyirəm əsl qadın paltarları tapım, murdar kombinezonun yerinə onları geyinim. İpək corab, hündür dabanlı ayaqqabı geymək istəyirəm. Bu otaqda Partiya yoldaşı yox, qadın olmaq istəyirəm!

Paltarlarını çıxarıb özlərini qırmızı ağacdən düzəldilmiş nəhəng çarpayıya atdılar. Uinston ilk dəfə idi ki, Culiyanın yanında lüt soyunurdu. İndiyə qədər ağappaq, sısqqa bədənindən, baldırlarının göyərmiş damarlarından, topuğunun üstündəki qaysaq bağlamış varikoz yarasından utanırdı. Yatağa mələfə çəkilməmişdi. Üstünə uzandıqları yorğan nimdaş olsa da, yumşaq və hamar idi. Çarpayının genişliyi, ahəstə yırğalanması isə ikisini də heyrətə salmışdı.

— Yəqin bura əməlli-başlı taxtabiti yuvasıdır. Amma bizə nə dəxli var? — bunu Culiya dedi.

İndi iki nəfərlik geniş çarpayılara yalnız prolların mənzillərində rast gəlmək olardı. Uinston uşaq vaxtı belə çarpayıda yatmışdı. Culiya isə yadına sala

bilmirdi.

Sonra yuxuya getdilər. Uinston oyananda saatın əqrəbləri doqquza yaxınlaşırdı. Yerindən tərpnəməməyə çalışırdı. Culiya başını onun qolu üstə qoyub yatırdı. Ənlikkirşanının çoxu Uinstonun sifətinə, bir də kiçik mütəkkəyə yaxılmışdı. Amma sifətində qalan adda-budda rəng də almacıq sümükləri azacıq dikəlmiş üzünün gözəlliyini aydın nəzərə çarpdırırdı. Batmaqda olan günəşin sarı şəfəqləri çarpayının ayaq tərəfinə düşür, qazançadakı suyun qaynadığı buxarını yüngülcə işıqlandırır. Həyətdən gələn mahnı səsi kəsilmişdi. Küçədən isə yenə də uşaqların boğuş qışqırtıları eşidilirdi. Uinston kədər qarışıq təəccüblə fikirləşirdi ki, qadağan olunmuş keçmiş çağlarda belə sərin yay axşamları qadınla kişinin eynən onlar kimi lüt soyunub yataqda uzanmaları, istədikləri vaxt sevişmələri, yerlərindən qalxmağa tələsmədən ağıllarına gələn şeylərdən danışmaları, küçədən eşidilən səslərə qulaq asmaları adi bir hal idi. Doğrudanmı, bütün bunların normal sayıldığı zaman mövcud olmuşdu? Culiya yuxudan oyandı, gözlərini ovaladı, sonra dirsəklərinə dayanıb primusa baxdı.

— Suyun yarısı buxarlanıb havaya uçub, — dedi. — Yaxşı, bir azdan durub qəhvə dəmləyərəm. Hələ bir saatımız da var. Sizin binada işıqları saat neçədə söndürürlər?

— Gecə on ikinin yarısında.

— Yataqxanada on birdə söndürürlər. Amma bir az tez qayıtmaq lazımdır, çünki... Ay səni! Rədd ol buradan, yaramaz!

Culiya cəld çarpayından aşağı əyildi, ayaqqabısını döşəmədən götürüb oğlansayağı cəld hərəkətlə eyni ilə Yenidil lüğətini Qoldsteynin portretinə tərəf tolazladığı kimi tuşlayaraq küncə atdı.

— Orada nə vardı ki? — Uinston təəccüblə soruşdu.

— Siçovul. Murdar burnunu panellərin arasındakı deşikdən bayıra çıxardığını gördüm. Yəqin döşəmənin altında yuvası var. Amma onu yaxşıca qorxutdum.

— Siçovul? — Uinston pıçıldadı. — Otaqda siçovul?

— Onlar hər yerdə olur, — Culiya heç nə olmamış kimi yenidən yerində uzandı. — Hərdən bizim yataqxananın mətbəxində də gözə dəyirlər. Londonun bəzi rayonlarını tamam başlarına götürüblər. Uşaqların üstünə hücum çəkdiklərini eşitməmişən? Həm də necə hücum çəkirlər! Elə məhəllələr var ki, qadınlar qorxularından körpə uşaqlarını iki dəqiqəliyinə də gözdən kənara buraxmırlar. Əsasən iri, qonur siçovullardan qorxmaq lazımdır. Ən pisi isə odur ki, murdarlar həmişə...

— *Qurtar bu söhbəti!* — Uinston gözlərini bərk-bərk yumub qışqırdı.

— Əzizim! Rəngin ağappaqdır. Nə olub? Yoxsa siçovuldan iyənirsən?

— Mən dünyada onlardan dəhşətli şey təsəvvür eləmirəm.

Culiya Uinstonu qucaqladı. Əlləri, ayaqları ilə ona sarıldı. Bədəninin bütün istiliyi, hərarəti ilə onu sakitləşdirmək istəyirdi. Amma Uinston gözlərini dərhal açma bilmədi. Bir neçə saniyə hələ də həyatı boyu dönə-dönə yaşadığı dəhşətli xatirələrin yenidən geri qayıtmasının təəssüratı altında idi. Həmişə belə olurdu. Yuxularında tez-tez özünü qaranlıq divarın önündə görürdü. Divarın o biri tərəfində isə dəhşətli, insanda anlaşılmaz qorxu və xof yaradan mübhəm varlıq dayanırdı. Xəyallarındakı əsas hiss həmişə özünü aldatması idi. Çünki zülmət divarının o biri tərəfində hansı varlığın dayandığını yaxşı bilirdi. İstəsə, bəlkə ağırlı əzablar bahasına, sanki beynini dartıb qoparırmış kimi o qorxunc varlığı gözləri önünə də gətirə bilirdi. Lakin həmişə qorxusunun səbəbi sona qədər aydınlaşmadan yuxudan ayılırdı. İndi Culiyanın yarıda kəsdiyi sözləri ilə mütəmadi yaşadığı həmin dəhşət hissi arasında birbaşa əlaqənin olduğunu anladı.

— Bağışla, — dedi. — Fikir vermə. Hamısı boş şeylərdir. Sadəcə, siçovullardan xoşlanmıram. Vəssalam.

— Narahat olma, əzizim. Bu murdarları bir də evimizə buraxmarıq. Gedəndə deşiyə bir şey tıxayaram. Gələndə dəfə isə sement gətirib yollarını həmişəlik bağlayacağam.

Vahimənin xofu çəkilib getmişdi. Uinston hərəkətindən utanmış halda qalxıb çarpayının baş tərəfində oturdu. Culiya da yerindən durdu, kombinezonunu geyinib qəhvə hazırlamağa başladı. Qazançadan qalxan qoxu o qədər tünd, o qədər şirnikləndirici idi ki, tez pəncərəni bağladılar.

Həyətdə kimsə qəhvə iyini hiss edib haradan gəlməsi ilə maraqlana bilərdi. Qəhvənin ləzzəti ətrindən daha çox şəkərlə qarışmış adamın damağına qeyri-adi bir dad gətirməsində idi. İllər boyu qəhvəni saxarınla içdiyindən Uinston həqiqi şəkərin tamamı yerli-dibli unutmuşdu. Əlinin birini kombinezonunun cibinə qoyan, o birində isə yağla cem buterbrodu tutan Culiya otaqda gəzişir, laqeyd nəzərlərlə kitab rəfinə göz gəzdirmir, açılıb-yığılan masanın necə təmir olunması ilə bağlı məsləhət verirdi. Arada bir möhkəmliyini və rahatlığını yoxlaymış kimi özünü kreslonun üstünə atdı. Bir an sonra isə maraqlı baxışlarla on iki sferblatlı qəribə divar saatını gözdən keçirirdi. Gün işığında daha yaxından tamaşa etmək üçün press-papyeni çarpayının yanına gətirdi. Uinston şüşəni qızın əlindən alıb narın yağış damlasını xatırladan rənginə heyranlıqla baxmağa başladı.

— Səncə, bu nədir? — deyərək Culiya soruşdu.

— Doğrusu, özüm də bilmirəm. Fikirləşirəm ki, indiyə qədər heç onunla maraqlanan olmayıb. Elə buna görə də diqqətimi çəkdi... Əslində, şüşə parçası tarixin yenidən əl gəzdirməyə macal tapmadıqları kiçik bir hissəsidir. Mənasını anlayan üçün yüz il bundan əvvəl bizə ünvanlanan xəbərdir.

— Bəs şəkil? — Culiya başı ilə üz bəzək divardan asılmış qravüranı göstərdi. — O da keçən əsrdən qalmadıdır?

— Daha qədimdir. Bəlkə də iki yüz il əvvəl yadigarı olduğunu deyərdim. Amma dəqiq tarix söyləmək çətindir. Axı indi heç nəyin yaşını təyin etmək mümkün deyil.

Culiya daha yaxşı baxmaq üçün qravüraya yaxınlaşdı.

— Bax, o murdar başını buradan çıxarmışdı, — deyərək düz şəklin altında döşəməni təpikləməyə başladı. — Bəs bura haradır? Deyəsən, şəkildəki binanı əvvəllər haradasa görmüşəm.

— Kilsədir. Hər halda tikiləndə kilsə olub. Adı Sent Klement Deyn kilsəsidir.

Birdən mister Çarrinqtondan eşitdiyi şerin ilk misraları yadına düşdü. Nostalgiya dolu səslə onları sözlərinə əlavə etdi:

Mandarinlər, limonlar

Sent Klement zəng çalar.

Uinstonun təəccüblü baxışları altında Culiya sonrakı misraları oxudu:

Hey zəng çalır San Martin,

— Qaytar mənə üç fartinq!

Old Baley də cinlədir,

Borcumu qaytar! — deyir.

— Arxasını xatırlaya bilmirəm. Amma yadımdadır ki, şeir belə qurtarır:

İki şam yandıraram,

Səni dayandıraram.

Qılınc çalsam bir kərə

Başın düşəcək yerə.

— Bu şeir deyəsən, iki tərəfin bir-biri ilə deyişməsi idi. “Old Baley” — dən sonra da hansısa misralar vardı. Mister Çarrinqtonun əhvalının yaxşı vaxtına düşsə, çatışmayan bəndləri onun yaddaşından tapıb çıxarmaq olar.

— Bəs sənə şeiri kim öyrədib? — Uinston soruşdu.

— Babam. Balaca vaxtlarımda onu tez-tez oxuyurdu. Səkkiz yaşım olanda babamı buxara çevirdilər — həmişəlik yoxa çıxdı. Maraqlıdır, görəsən limon necə olur? — qız gözlənilmədən mövzunu dəyişdi. — Mandarin görmüşəm. Nazik qabıqlı, narıncı rəngdə sarımtıl meyvədir.

— Limon yadıma gəlir, — Uinston dedi. — Əllinci illərdə hər yerdə olurdu. Elə turş idi ki, adam hətta aralıdan baxanda dişləri qamaşırıdı.

— Yəqin bu şəklin arxası da bitlə doludur, — Culiya yenə mövzuu dəyişdi. — Gərək bir dəfə onu çıxarıb yaxşıca təmizləyim. Deyəsən, daha getmək vaxtıdır. Hələ gərək bu pudra-boyanı da təmizləyim. Ah, həyat necə də darıxdırıcıdır! Qoy ayrılmamışdan əvvəl dodaqlarımın izini sənin sifətində qoyum.

Qız gedəndən sonra Uinston bir müddət də yerindən tərpənmədi. Otaq get-gedə qaranlıqlaşırıdı. Uzanılı halda üzünü işığa çevirib şüşə press-papyeyə baxmağa başladı. İçərisindəki mərcan parçasından daha çox şüşənin özünün görünüşü ona maraqlı gəlirdi. Baxdıqca, sanki adamın gözləri dibi görünməyən dərinliyə işləyirdi. Şüşənin səthi rəngbərəng göy qurşağı kimi daxilində öz ab-havası, öz atmosferi olan kiçik bir dünya gizlətməmişdi. Bir anlıq Uinstona elə gəldi ki, o, özü də qırmızı ağacdən düzəldilmiş çarpayı, açılıb-yığılan masa, divar saatı, metal çərçivəli qravüra ilə birlikdə həmin dünyanın içərisinə düşüb. Şüşə press-papye daldalandıqları sığınacaq idi. İçərisindəki mərcan isə Culiya ilə özünün həyatı idi. Büllura həkk olunmuş əbədiyyət idi...

V FƏSİL

Saym yoxa çıxmışdı. İş günü başlansa da heç yerdə gözə dəymirdi. Bəzi ağılsız adamlar gecikməsinin səbəbləri ilə bağlı mübahisə açmışdılar. Ertəsi gün onu yada salan yox idi. Hadisənin üçüncü günü Uinston elanlar lövhəsinə baxmaq üçün Sənədləşdirmə Departamentinin vestibülünə qalxmışdı. Orada tərkibinə Saymın da daxil olduğu Şahmat Komissiyası üzvlərinin siyahısı asılmışdı. İlk baxışdan sanki heç bir şey dəyişilməmişdi. Lakin siyahıda bir soyad çatışmırdı. Başqa izahata ehtiyac yox idi. Saym daha mövcud deyildi. Heç vaxt mövcud olmamışdı.

Havalar get-gedə istiləşirdi. Nazirliyin pəncərəsiz labirintlərində, kondisioner işləyən otaqlarda hələ temperatur normal idi. Küçədə isə səkilərdən od qalxırdı. Hamının işdən çıxdığı saatlarda metroda üfunət iyindən nəfəs almaq olmurdu. Nifrət Həftəsinə hazırlıq tam gücü ilə davam edirdi. Bütün Nazirliklərin əməkdaşları işdən sonra da yerlərində qalırdılar.

Yürüşlər, mitinqlər, hərbi paradlar, mühazirələr, mum fiqurların sərgisi, telefilmlərin nümayişi, teleekran proqramları — bunların hamısını hazırlayıb çatdırmaq lazım idi. Tribunalaların qurulması, portretlərin çəkilməsi, şüarların dəqiqləşdirilməsi, mahnıların yazılması, şayiələrin yayılması, fotoşəkillərin saxtalaşdırılması — hamısı vaxt və qüvvə tələb edirdi. Ədəbiyyat Departamentində Culiyanın işlədiyi şöbə roman istehsalını müvəqqəti dayandırmışdı. Onlara düşmənin vəhşilikləri haqqında silsilə broşuralar tərtib etmək tapşırılmışdı. Uinston daimi işindən əlavə günün çoxunu saatlarla “Times”ın köhnə saylarını vərəqləməyə, mühazirələrdə sitat gətiriləcək məlumatları dəyişdirməyə, dil və üsluba daha təntənəli ahəng verməyə sərf edirdi. Axşamın gec saatlarında beyinləri qızmış prollar küçələrə töküləndə isə demək olar ki, şəhərin altı üstünə çevrilirdi. Əvvəlki vaxtlarla müqayisədə indi Londona mərmilər daha tez-tez düşürdü. Bəzən uzaq məsafədən dəhşətli partlayış səsləri eşidilirdi. Heç kəs partlayışların səbəbini izah etmirdi. Qorxunc şayiələr baş alıb gedirdi.

Nifrət Həftəsinin əsas musiqi bəzəyi sayılan Nifrət Şərqisi artıq hazır idi. Onu arasıkəsilmədən teleekranla verirdilər. İt mırıltısını xatırladan vəhşi ritm üzərində köklənmiş mahnı musiqidən daha çox çubuqların zərblə təbilə vurulması təsiri bağışlayırdı. Yüzlərlə boğazın qışqırdığı, gücü gəldikcə asfalta çırpılan yüzlərlə ayağın müşayiət etdiyi ifa dəhşətli ab-hava yaradırdı. Nifrət Şərqisi prolların xoşuna gəlmişdi. Küçələrdə gecə yarısına qədər hələ də dəbdə olan “Artıq çoxdan yoxdur o xoş arzular” mahnısı ilə rəqabət aparırdı. Parsonsun uşaqları gecə-gündüz demədən günün istənilən vaxtı daraq və kağız parçasının köməyi ilə Nifrət Şərqisini yorulub-usanmadan, zəhlətökən ardıcılıqla yamsılamağa çalışırdılar. İndi Uinston axşamlar həmişəkindən daha çox məşğul olurdu. Parsonsun təşkilatçılığı altındakı könüllülər dəstəsi yaşadıkları küçəni Nifrət Həftəsinə hazırlayırdı. Dəstə üzvləri şüarlar yazır, plakatlar çəkir, bayraq dirəkləri quraşdırır, həyatlarını təhlükəyə qoyaraq küçənin üzbuüz səmtindəki evlərin damı arasında vımpellər asmaqdan ötrü məftil çəkirdilər. Parsons hər yerdə “Qələbə” binasının təkbaşına dörd yüz kvadratmetr bayraq hazırlayıb asacağını deyib lovğalanırdı. Həmişəki kimi başı sevimli məşğuliyyətinə qarışdığından özünü çox xoşbəxt sayırdı. Havanın istiliyi, o biri tərəfdən isə fasiləsiz fiziki iş axşamlar ona ənənəvi şortunu və açıq yaxalı köynəyini geyməyə imkanı yaratmışdı. Parsons eyni vaxtda hər yerdə olmağı

bacarırdı: çəkir, itələyir, mişarlayır, mismarlayır, səmərələşdirici təklif verir, yorulanları dostcasına zarafatla, xoş sözlə ruhlandırır və paltarına sığmayan bədəni ilə hər tərəfə kəskin tər iyi yayırdı.

Gözlənilmədən bütün Londonu yeni plakatla bəzəməyə başladılar. Üzərində heç bir yazı yox idi. Plakatda boyu üç-dörd metrə çatan Avrasiya əsgərinin nəhəng fiquru təsvir edilmişdi. Əsgərin ifadəsiz monqol sifəti vardı. Ayağına iri çəkmələr geymiş, çiyindən avtomat asmışdı. Şəklə hansı bucaq altında baxsan, avtomatın böyüdülmüş lüləsinin düz adamın üstünə tuşlandığı görünürdü. Plakatı bütün hasarlara, divarlara, bir sözlə, boş gördükləri hər yerə yapışdırmışdılar. Say baxımından hətta Böyük Qardaşın portretlərini də üstələmişdi. Adi vaxtlar müharibə ilə o qədər də maraqlanmayan prollar belə vaxtlarda yuxarıdan gələn göstərişlə həmişə atəşin vətənpərvərlərə çevrilirdilər. Sanki ümumi əhvali-ruhiyyə ilə ayaqlaşmaq üçün mərmilər də əvvəlki vaxtlarla müqayisədə daha çox adam öldürürdü. Mərmilərdən biri izdihamın qaynaşdığı Stepney kinoteatrına düşmüş, bir neçə yüz nəfəri binanın xarabalıqları altında dəfn etmişdi. Ətraf məhəllələrin bütün sakinləri bir neçə saat çəkən dəfn mərasimində iştirak etmək üçün ucubucağı görünməyən izdihama qoşulmuşdular. Nəticədə dəfn özünəməxsus etiraz mitinqinə çevrilmişdi. Başqa bir mərmə isə çox vaxt uşaqların oyun meydançası kimi istifadə etdikləri boş əraziyə düşmüş, onlarla yeniyetmənin parça-tikə olması ilə nəticələnmişdi. Yenə də qəzəbli etiraz nümayişləri keçirilmişdi, Qoldsteynin müqəvvaları yandırılmışdı, üzərində Avrasiya əsgərinin təsviri olan yüzlərlə plakat divardan qoparılıb tonqala atılmışdı. Qarışıqlıq vaxtı bir neçə mağaza talan edilmişdi. Sonra şayiə yayılmışdı ki, mərmiləri casusların radio vasitəsi ilə ötürdükləri koordinatlar əsasında hədəfə tuşlayıb atırlar. Bu şayiə nəticəsində prollar məhəllələrindən birinin sakinlərinin əcnəbi olduqlarından şübhələndikləri qarı-qocanın evinə od vurub yandırmışdılar. İkisi də içəridə tüstüdən boğulub ölmüşdü.

Culiya ilə Uinston mister Çarrinqtonun dükəninin üstündəki otağa gəlməyə imkan tapan kimi sərinləmək üçün paltarlarını soyunub açıq pəncərənin önündə, mələfəsiz çarpayıda yan-yana uzanırdılar. İlk dəfə deşikdən başını çıxarılanda sonra siçovul bir də gözə dəyməmişdi. Amma havaların isti keçməsi taxtabitilərin sayını daha da artırmışdı. Uinstonla Culiya bundan o

qədər də qorxmurdular. Təmiz, yaxud çirkliliyindən asılı olmayaraq otaq onlar üçün cənnət idi. Kandan içəri girən kimi qara bazardan aldıkları istiotu hər tərəfə səpir, kombinezonlarını çıxarıb elə tərlı-tərli sevişməyə başlayırdılar. Sonra da dərhal yuxuya gedirdilər. Ayılında isə taxtabitilərin özlərinə gəldiklərini, əks-hücuma keçmək üçün mövqe tutduqlarını görürdülər.

Dörd, beş, altı... Yox, yeddi! İyunda yeddi dəfə görüşə bilmişdilər. Uinston daha bütün günü cin içmək vərdişini tərgitmişdi. Deyəsən, içkiyə ümumiyyətlə ehtiyac hiss etmirdi. Ətə-cana gəlmişdi, ayağındakı varikoz yarası balacalaşmış bərkimiş, yalnız topuğunun üstündə qəhvəyi ləkə kimi qalmışdı. Səhərlər bəzən boğulma həddinə çatan öskürəyi dayanmışdı. Həyat əvvəlki kimi dözülməz deyildi. İndi Uinston teleekrana boğma çıxarmaq, yaxud səsinin gur yerinə salıb lənət yağdırmaq istəyindən də əl çəkmişdi. Artıq etibarlı istinadgahı, az qala evləri olduğu vaxtda fasilələrlə görüşmələri, bir yerdə iki-üç saatdan artıq qala bilməmələri də onlara çox böyük sıxıntı kimi görünmürdü. Xırdavat satılan dükanın üstündəki kiçik otaq nəyə desən dəyərdi. Belə bir təhlükəsiz yerin olduğunu bilmək onun həqiqi sahibinə çevrilməkdən az şey deyildi. Otaq onların nəzərində bütöv bir dünya, nəslı kəsilməş heyvanların sığındığı əski qoruq timsalında idi. Uinstonun təsəvvüründə mister Çarrinqtonun özü də nəslı kəsilməş canlılardan sayıla bilərdi. Adətən otağa qalxanda həmişə bir neçə dəqiqə dayanıb ev sahibi ilə söhbət eləyirdi. Qoca, deyəsən, küçəyə çox az-az çıxırdı. Bəlkə heç qapının kandarından kənara ayaq basmırdı. Digər tərəfdən, müştərisi də nadir hallarda olurdu. Görünür, bu səbəbdən də kiçik, qaranlıq dükanda daim bir həyulə kimi gəzib dolaşırdı. Arxada özünə yemək hazırladığı mətbəx dükandan da kiçik idi. Buradakı müxtəlif əşyalar içərisində nəhəng səs borusu olan qədim qrammofon diqqəti daha çox çəkirdi. Arabir Uinstonla söhbət etmək imkanının yaranmasından qocanın açıq-aşkar sevindiği hiss olunurdu. Nazik sağanaqlı eynəyi, uzun burnu, məxmər pencəyinin altındakı batıq çiyinləri ilə o, dükandakı dəyərdən düşmüş malları arasında ticarətçidən daha çox kolleksiya həvəskarını xatırladırdı. Artıq əvvəlki atəşinliyini itirmiş şövqlə əlini dörd bir tərəfindəki matahlara uzadır, gah Çin istehsalı olan büllur şərab şüşəsi tıxacını, gah sınıq tütün qabının rəngarəng naxışlarla bəzədilmiş qapağını, gah çoxdan ölmüş hansısa uşağın bir çəngə saçının saxlandığı bürünc

medalyonu Uinstonona göstərirdi. Heç vaxt ona mütləq nə isə bir şey satmağa can atmırdı. Sadəcə, bu əntiq əşyalara baxıb zövq almasını istəyirdi. Qoca ilə söhbət eləmək yeyilmiş plastinkaya qulaq asmağa bənzəyirdi. Hər dəfə yaddaşının dərinliklərindən unudulmuş şeir parçaları tapıb çıxarırdı. Onlardan biri iyirmi dörd qaratoyuq, o birisi qırıq buynuzlu inək, üçüncüsü isə yoxsul aşpaz Robinin ölümü haqqında idi. “Sizə maraqlı görünə biləcəyini düşündüm” — deyə hər yeni şeir parçasını oxuyandan sonra günahkar əda ilə xəfifcəsinə gülümsəyirdi. Amma hər şeirin sadəcə iki-üç misrasını xatırlayırdı.

Uinstonla Culiya indiki vəziyyətin uzun müddət davam etməyəcəyini yaxşı başa düşür, heç vaxt illüziyaya qapılmırdılar. Bəzən qarşıdan gələn ölüm onlara üstündə uzandıqları çarpayı kimi aydın, əyani görünürdü. Belə anlarda əcəl zəngi çalınmamışdan beş dəqiqə əvvəl sonuncu tikəni də qamarlamağa çalışan ölüm məhbusu kimi ümitsiz ehtirasla bir-birlərinə sarılırdılar. Elə günlər də olurdu ki, münasibətlərinin nəinki təhlükəsizliyi, hətta daimiliyi xülyası ilə təsəlli tapırdılar. Gözdən-könüldən uzaq, tənha otaqda daldalandıqları müddətdə özlərinə sədəmə toxunmayacağını düşünürdülər. Doğrudur, yolu həm çətin, həm də təhlükəli idi. Amma otaq əsl sığınacaq sayıla bilirdi. Belə düşüncələrə daldığı məqamlarda Uinston gözlərini zilləyib press-papyenin düz ortasına baxır, bu şüşə dünyanın içərisinə yol tapa bilsə, orada zamanın özünü ram etməyin mümkünlüyü haqqında düşünürdü. Tez-tez xilas yolları haqda xəyallara dalırdılar. Bəzən özlərini inandırırırdılar ki, tale həmişə özlərinə güləcək, həyatları təbii sonluqla başa çatana qədər məhəbbət sərgüzəştləri davam edək. Yaxud, Ketrin öləcək, Uinstonla Culiya hansı yolla olur-olsun, ailə qurmağa icazə alacaqlar. Yaxud birlikdə intihar edəcəklər. Ya da gizlənəcəklər: özlərini tanınmaz şəklə salacaqlar, prolların ləhcəsində danışacaqlar, fabrikdə işə düzələcəklər və heç kəs tərəfindən tanınmadan uzaq məhəllələrin birində yaşayacaqlar. İkisi də gələcəklə bağlı planlarının xam xəyal olduğunu yaxşı başa düşürdü. Qarşıda xilas yolu görünmürdü. Yeganə yol intihar ola bilirdi. Lakin heç biri özünə qəsd etmək fikrində deyildi. Hər şeyə tab gətirərək günləri, həftələri yola vermək, sabahı görünməyən bu günlə yaşamaq hər ikisində qarşısıalınmaz istəyə, instinktə çevrilmişdi. Əgər hələ udmağa hava varsa, insan ciyəri də eynən bu cür instinktlə onun son udumunu öz içinə çəkməyə can atır.

Bəzən isə Partiya əleyhinə fəal mübarizəyə qoşulmaqdan danışdılar. Lakin bu yolda birinci addımın nədən ibarət olacağını təsəvvürlərinə gətirmirdilər. Hətta mifik Qardaşlıq təşkilatı mövcud olsa belə, ora yol tapmaq müşkül iş idi. Uinston özü ilə O`Brayen arasında yaranan yaxınlıq (yaxud yaxınlıq təəssüratı) haqqında Culiya danışmışdı. Bəzi hallarda hətta O`Brayenin yanına getmək, Partiyanın düşməni olduğunu demək və ondan kömək istəmək fikrinə düşdüyünü də açıb söyləmişdi. Nə qədər qərribə görünsə də, Culiya ideyanı tamam ağılsız bir hərəkət kimi dərhal rədd etməmişdi. Özünün dediyinə görə, adamlar haqda sifətlərinə baxmaqla müəyyən qənaətə gələ bilirdi. Odur ki, O`Brayenin gözlərinin ani parıltısının səmimiyyətinə və nədənsə xəbər verdiyinə inanmağı təbii qarşılayırdı. Üstəlik, Culiya hər adamın, yaxud təxminən hər adamın gizlədə Partiyaya nifrət bəslədiyinə, cəzasız qalacağı təqdirdə qaydaları pozacağına əmin idi. Lakin geniş, mütəşəkkil müqavimətin varlığına, hətta mümkünlük ehtimalına inanmaq istəmirdi. Qoldsteyn və onun gizli ordusu haqqında danışılanları Partiyanın öz məqsədləri üçün uydurduğu cəfəngiyat adlandırırırdı. Amma deyirdi ki, borcumuz özümüzü bu nağıllara inanan kimi göstərməkdir. Dəfələrlə Partiya yığıncaqlarında, kortəbii nümayişlərdə adlarını heç vaxt eşitmədiyi, boyunlarına qoyulan cinayətlərə qətiyyətlə inanmadığı adamların edam olunmalarını hamıdan uca səslə tələb etmişdi. Açıq proseslər zamanı səhərdən gecə yarısına qədər məhkəmə binasını əhatəyə alan Gənclər Liqasının üzvləri sırasında həmişə öz yerini tutmuş, fasilələrdə hamı ilə birlikdə “Satqınlara ölüm!” — şüarını qışqırmışdı. Qoldsteynin kim olduğu, nə tələb etdiyi haqda çox dumanlı təsəvvürü olsa da, Nifrət İkidəqiqəliklərində başqaları ilə müqayisədə onun ünvanına ən ağır təhqirlər yağdırmışdı. Culiya İnqilabdan sonrakı dövrdə böyümüşdü. Əlli-altmışıncı illərin ideoloji mübarizələrini xatırlamaq baxımından yaşı az idi. Hansısa müstəqil siyasi hərəkətin mövcudluğunu təsəvvürünə gətirə bilməzdi. Mənfi münasibət bəsləsə də, Partiyayı əbədi və sarsılmaz qüvvə sayır, keçmişdə mövcud olduğunu, gələcəkdə də mövcud olacağını düşünürdü. Onun fikrincə, Partiyaya qarşı yalnız gizli itaətsizlik göstərməklə, kimisə öldürməklə, haranısa partlatmaqla, təxribatlar və terror aktları törətməklə mübarizə aparmaq mümkün idi.

Bəzi məsələlərdə Culiya Uinstondan daha ağıllı görünürdü. Partiya təbliğatının təsiri altına ondan daha az düşdüyü hiss olunurdu. Bir dəfə

Uinston Avrasiya ilə müharibədən danışıqda qız etinasız şəkildə heç bir müharibənin olmadığını demiş, onu əməlli-başlı qorxutmuşdu. Culiyanın fikrincə, hər gün Londonda partlayan mərmilər Okeaniya hökumətinin öz əməli idi, “adamları daim qorxu altında saxlamaq” istəyirdilər. Bu fikir heç vaxt Uinstonun ağına gəlməmişdi. Başqa bir dəfə Culiya Nifrət İkidəqiqəliklərində ən çətin şeyin boğazına tıxanan gülüşü boğub saxlamaq olduğunu deyəndə isə qıza paxıllığı tutmuşdu. Amma Culiya Partiya təlimini yalnız şəxsi həyatı ilə bağlı məsələlərdə şübhə altına alırdı. Qalan digər bütün məsələlərdə rəsmi Partiya mifologiyasını qəbul etməyə hazır idi. Çünki həqiqətlə saxtakarlıq arasındakı fərq qıza o qədər də əhəmiyyətli görünmürdü. Məsələn, məktəbdə öyrədildiyi kimi, təyyarəni ilk dəfə Partiyanın kəşf etdiyinə inanırdı. (Uinstonun məktəbli olduğu əllinci illərin sonlarında Partiya hələlik yalnız helikopterin kəşfinə iddialı idi. On-on iki il sonra, Culiya məktəbə gedəndə artıq təyyarə də Partiya zəkasının məhsulu sayılırdı. Daha sonrakı nəslin nümayəndələri isə buxar maşınının da Partiyanın icadı olduğunu öyrənəcəkdilər). Uinston təyyarənin Culiyanın deyil, hətta öz yaşından da əvvəl uçduğunu, ümumiyyətlə, İnkilabdan əvvəl mövcud olduğunu deyəndə bütün bunlar qıza qətiyyənlə maraqlı görünməmişdi. Axı təyyarəni kimin kəşf etməsinin nə əhəmiyyəti var? Amma Uinstonu heyrləndirən tamam başqa şey olmuşdu. Bir dəfə sözarası işlətdiyi ifadədən Culiyanın dörd il əvvəl Okeaniya ilə Avrasiya arasında sülh, İstasiya arasında isə müharibə olduğunu xatırlamadığı aşkara çıxmışdı. Əslində o, müharibəni başdan-başa məharətlə düşünülmüş bir oyun sayırdı. Hətta belə olan halda da, ötən illər ərzində düşmənin dəyişməsinə diqqət yetirməməsi qərribə təsir bağışlayırdı. Odur ki, Culiya etinasızcasına “elə bilirdim həmişə Avrasiya ilə müharibə etmişik” — deyəndə sözlərindəki laqeydlilik Uinstonu vahiməyə salmışdı. Təyyarənin kəşfi Culiyanın dünyaya gəlməsindən əvvəlki dövrlə bağlı idi. Müharibədə tərəflərin dəyişməsi isə vur-tut dörd il bundan qabaq baş vermişdi. Qızın belə bir mühüm hadisədən xəbərsiz qalması ağlasığan şey deyildi. Mübahisələri on beş dəqiqəyə qədər çəkdi. Nəhayət, deyəsən, Culiyanın yaddaşını bir az hərəkətə gətirə bildi. O, tərəddüdlə də olsa, Avrasiyanın deyil, İstasiyanın düşmən olduğunu təsdiq etdi. Amma məsələyə yenə də heç bir önəm vermədi. “Axı nə fərqi var? — deyə əsəbi halda soruşdu. — Bir qanlı müharibə başqası ilə əvəz olunub. Yayılan xəbərlər isə başdan-ayağa kimi yalandır”.

Bəzən Culiya Sənədləşdirmə Departamentinin işi, burada həyata keçirilən hüdudsuz saxtalaşdırılmalar haqda danışırdı. Lakin yenə də qətiyyən təəccüblənmədiyi hiss olunurdu. Yalanın məhz özünün də iştirakı ilə həqiqətə çevrilməsi fikri onda yerin ayaqları altından qaçması təəssüratını yaratmırdı. Uinston bir vaxtlar əlində tutduğu sarsıdıcı maddi dəlil — köhnə qəzet parçası, eləcə də Con, Aronson və Rezerford barəsində danışmağa başladı. Amma bu dəfə də Culiyanı qətiyyən təəccübləndirə bilmədi. Qız əvvəlcə heç məsələnin mahiyyətini də başa düşmədi.

— Onlar dostların idi? — deyə soruşdu.

— Yox, bu adamlarla ümumiyyətlə heç bir tanışlığım olmayıb. Hər üçü Daxili Partiyanın üzvləri idi. Yaşca məndən çox böyükdürlər. Köhnə dövrün, İnqilabdan əvvəlki vaxtların adamları idilər. Yalnız şəkillərini görmüşdüm.

— Bəs onda niyə həyəcanlanırsan? Onsuz da adamları həmişə öldürürlər, elə deyil?

Uinston məsələni izah etməyə çalışdı.

— Bu müstəsna hal idi. İş kiminsə öldürülməsində deyil. Məsələn, dünənki gün də daxil olmaqla keçmişin mahiyyət etibarını ilə ləğv edildiyindən xəbərin var? Keçmiş yalnız yalanın öz hökmü altına ala bilmədiyi tək-tük əşyalarda qorunub saxlanıb. Bir nümunəsi gözümüzün qabağındakı bu şüşə oyuncaqdır. İnqilab və İnqilabdan əvvəlki dövr haqqında demək olar ki, heç nə bilmirik. Bütün sənədlər ya məhv edilib, ya da saxtalaşdırılıb; Bütün kitablar yenidən yazılıb, şəkillər yenidən çəkilib, hər bir heykələ, küçəyə, abidəyə yeni ad verilib; Bütün tarixlər dəyişdirilib. Və bu proses dəqiqəbədəqiqə, günbəgün davam edir. Tarixin hərəkəti dayandırılıb. Partiyanın haqlı sayıldığı bitib-tükənmək bilməyən bu gündən başqa heç bir zaman məfumu mövcud deyil. Əlbəttə, keçmişin saxtalaşdırıldığını *bilirəm*. Amma bu saxtalaşdırmanı hətta özüm etdiyim halda da həqiqəti sübuta yetirməyim mümkün olmayacaq. İş görülüb qurtarandan sonra dəlilsübutlar da yoxa çıxır. Yeganə şahid beynim, yaddaşımdır. Lakin başqa birisinin də mənim xatirələrimi paylaşacağını əminliklə deyə bilmərəm. Həyatım boyu yalnız bir dəfə əlimə saxtalaşdırma hadisəsindən illər sonra meydana çıxan yazılı sənəd, dəlil-sübut düşmüşdü.

— Yaxşı, bunun nə xeyri olacaqdı ki?

— Heç bir xeyri yox idi. Çünki bir neçə dəqiqə sonra o sənədi məhv etdim. Amma indi əlimə eyni fürsət düşsəydi, yəqin saxlayardım.

— Mən isə saxlamazdım! — Culiya dedi. — Risk eləməyə həmişə hazırım. Amma yalnız çox mühüm bir şey üçün riskə getməyə dəyər. Daha köhnə qəzet parçasından ötrü yox. Lap deyək ki, o qəzet parçasını saxladın. Sonra nə edəcəkdin?

— Yəqin ki, heç nə! Lakin sübut idi. Əgər adamlara göstərməyə cəsarətim çatsaydı, onlarda şübhə oyada bilərdim. Bizim dövrümüzdə nəyinsə dəyişəcəyini düşünürəm. Müxtəlif yerlərdə müqavimət nöqtələrinin yaranmasını, eyni fikri paylaşan adamların kiçik dəstələr halında birləşməsini, onların tədricən böyüməsini, hətta özlərindən sonra bəzi sənədlər qoyub getməsini, nəhayət, gələcək nəsillərin bu sənədlər əsasında yarımçıq mübarizəni davam etdirməsini isə təsəvvürə gətirmək mümkündür.

— Əzizim, məni gələcək nəsillər maraqlandırmır. Məni maraqlandıran *özümüzük*.

— Sən yalnız qurşaqdan aşağı üsyançısan. — deyə Uinston mübahisəyə son verdi.

Hazırcavab zarafat Culiyanın çox xoşuna gəldi. Qollarını məhəbbətlə Uinstonun boynuna doladı.

Partiya ehkamlarının mürəkkəb labirentləri Culiyanı qətiyyənlə maraqlandırmırdı. Uinston İngsoc, ikifikirlilik, keçmişin dəyişkənliyi, obyektiv gerçəkliyin inkarı haqqında danışıqda, həm də bu zaman Yenidil sözləri işlədəndə qız darıxmağa başlayır, qaş-qabağını tökür, belə şeylərlə heç vaxt maraqlanmadığını deyirdi. Aydın məsələdir ki, hamısı cəfəngiyatdır. Elə isə niyə belə boş şeylərin üstündə baş sındırmalıdır? Harada “Ura!” qışqırmaq, harada fitə basmaq lazım olduğunu yaxşı bilir. Yaşamaq üçün bu yetərlidir. Uinston mübahisəni davam etdirmək istəyəndə Culiya sadəcə başını atıb yatırdı. Culiya təbiəti etibarlı ilə istənilən vaxtda, istənilən vəziyyətdə yatmağı bacaran adamlardan idi. Onunla söhbət edəndə Uinston Partiyanın mövqeyi ilə bağlı az-çox biliyə yiyələnəndən özünü

Partiya təəssübkeşi kimi qələmə verməyin necə əlverişli və asan olduğunun fərqi varırdı. Partiya dünyagörüşü onun nəzəri müddəalarını anlamağa həvəsi, yaxud qabiliyyəti çatmayan adamlar arasında daha uğurla yayılırdı. Onlar gerçəkliyin ən kobud təhrifləri ilə sözsüz razılaşırdılar. Susmaqlarının müqabilində ödədikləri bədəlin nə qədər dəhşətli olduğunun fərqi varmırdılar. Nələr baş verdiyini bilmək üçün hadisələrin mahiyyətinə maraq göstərmirdilər. Anlamamaq xoşbəxtliyi onları dəli olmaqdan xilas edirdi. Onlar ağına-bozuna baxmadan hər şeyi həzm edir, udduqlarından isə bir ziyan görmürdülər. Buğda dənəsi həzm olunmadan quşun pətənəyindən çıxdığı kimi, udduqları da özündən sonra bu insanların yaddaşlarında heç bir çöküntü qoymadan unudulurdu.

VI FƏSİL

Nəhayət, gözlədiyi gün gəlib çatdı! Uzun müddət intizarında olduğu müjdəni aldı. Uinstona elə gəlirdi ki, bütün həyatı boyu bu hadisənin baş verməsini gözləmişdi.

Nazirliyin uzun koridoru ilə gedirdi. Culiyanın kağız parçasını ovcuna basdığı yerə yaxınlaşanda arxasınca özündən daha canlı-cəsədli bir adamın addımladığını hiss etdi. Naməlum şəxs söhbətə başlamaq işarəsi vermiş kimi astadan öskürdü. Uinston dayanıb geri çevrildi. Qarşısındakı O`Brayen idi.

Nəhayət, üz-üzə gəldilər. Amma bu məqamda Uinstona hakim kəsilən yeganə istək sevinməkdənsə tez qaçıb uzaqlaşmaq idi. Ürəyi həyəcanla döyünürdü. Danışmağa heyi qalmamışdı. O`Brayen addımlarının sürətini azaltmadan məhrəm bir əda ilə qoluna toxundu. Yanaşı yeriməyə başladılar. O`Brayen Daxili Partiya üzvlərinin əksəriyyətindən fərqli səmimi, hörmətkar tərzdə söhbətə başladı:

— Neçə vaxtdır sizinlə danışmağa imkan axtarırdım, — dedi. — Bu günlərdə “*Times*”da, Yenidildə yazılmış məqalələrinizdən birini oxudum. Yanılmıramsa, Yenidilə marağınız elmi səciyyə daşıyır.

Uinston nisbətən özünə gəlmişdi.

— “Elmi” bir az mübaliğəli çıxardı. Sadəcə, həvəskaram. Yenidil ixtisasım deyil. Yaradılmasında da elə bir əməli iştirakım olmayıb.

— Lakin Yenidildə çox gözəl yazırsınız, — O`Brayen sözünə davam etdi. — Həm də belə düşünən təkçə mən deyiləm. Bu yaxınlarda Yenidil mütəxəssisi olan bir dostunuzla söhbət edirdim. İndi adını xatırlaya bilmirəm.

Uinstonun ürəyi yenə şiddətlə döyünməyə başladı. Üstüörtülü şəkildə Sayma işarə edildiyinə şübhə ola bilməzdi. Amma Saym sadəcə ölməmişdi, ləğv olunmuşdu, mövcud deyildi. Hətta üstüörtülü xatırlanması da təhlükəli idi. O`Brayenin sözlərini açıq-aşkar işarə, yaxud parol kimi qəbul etmək lazım idi. Təhlükəli xatırlatma təsadüfi hərəkət deyildi. O`Brayen Uinstonun yanında kiçik fikir cinayətinə yol verməklə əslində müttəfiq olduqlarını göstərirdi. Hələ də yavaş addımlarla koridorla gedirdilər. O`Brayen ayaq saxladı. Səmimiyyətə çağırış hiss olunan adətkərdə hərəkəti ilə burnunun üstündə eynəyinin yerini rahatladı. Sonra yenidən sözünə davam etdi.

— Əslində, köhnəlmiş sayılan iki sözün yazınızda işlənməsi ilə bağlı sizinlə söhbət etmək istəyirdim. Amma bir məsələ var ki, həmin sözlər istifadədən lap son zamanlarda çıxarılıb. Yenidil Lüğətinin onuncu nəşrini görmüsünüz?

— Xeyr, — deyə Uinston cavab verdi. — Son nəşrdən xəbərim yoxdur. Sənədləşdirmə Departamentində hələ də doqquzuncu nəşrdən istifadə edirik.

— Mən biləni, onuncu nəşr bir neçə aydan tez çıxmayacaq. Amma signal nüsxələri hazırdır. Mənə də göndəriblər. Yəqin onları gözdən keçirmək istərdiniz?

— Çox maraqlı olardı, — Uinston dərhal cavab verdi. Söhbətin hara meyilləndiyini anlamaq çətin deyildi.

— Bəzi tapıntılar çox cəlbedicidir. Hələ fellərin sayının azaldılması! Bu cəhətlərinə görə kitabın xoşunuza gələcəyinə şübhəm yoxdur. Yaxşı indi necə edək? Bəlkə lüğəti bir adamla sizə göndərim? Amma belə məsələlərdə unutqan olduğumdan yanınızda yalançı çıxmaqdan qorxuram. Boş vaxtınız

olanda gəlib mənzilimdən götürə bilərsiniz? Bircə dəqiqə. Qoyun ünvanı verim.

Düz teleekranın qarşısında dayanmışdılar. O`Brayen fikri dağınıq halda ciblərini axtardı. Nəhayət, dəri cildli kiçik qeyd dəftərçəsi və qızılı düyməcikli qələm çıxardı. Ekranın arxasından müşahidə aparən adamın yazılanları sözbəsöz oxuya biləcəyi aydınlıqla ünvanı yazdı. Vərəqi qeyd dəftərçəsindən qoparıb Uinstona uzatdı.

— Axşamlar evdə oluram, — dedi. — Mən olmasam da, xidmətçim lüğəti sizə verər.

O`Brayen əlində kimsədən gizlətməyə ehtiyac duyulmayan vərəq tutmuş Uinstondan ayrılıb yoluna davam etdi. Uinston hər ehtimala qarşı ünvanı əzbərlədi. Vərəqi isə bir az sonra başqa lazımsız kağızlarla birlikdə yaddaş qutusuna atdı.

Söhbətləri iki dəqiqədən artıq çəkməmişdi. Bu qısa görüşün yalnız bir məqsədi ola bilərdi: O`Brayen hansı yollasa ünvanını Uinstona çatdırmaq istəyirdi. Başqa yol yox idi. Çünki kimin harada yaşadığını yalnız onun özündən öyrənmək olurdu. Okeaniyada soraq kitabçalarından istifadə edilmirdi. “Əgər görüşmək istəyirsinizsə, məni filan ünvanda tapa bilərsiniz” — O`Brayenin qısa söhbətdən məqsədi əslində bu məlumatı çatdırmaq idi. Bəlkə lüğətin arasında gizli məktub verəcək? İstənilən halda, məsələ aydınlaşıb: təşkilat mövcuddur. Uinston artıq onun bir addımlığında dayanıb.

Tez, ya gec O`Brayenin çağırışını qəbul edəcəyini bilirdi. Onun yanına sabah, yoxsa bir müddət sonra gedəcəyini hələ dəqiqləşdirməmişdi. Bu günkü söhbət uzun illər öncəsi başlanan prosesin nəticəsi sayıla bilərdi. İlk addım gizli fikirləri, ikinci addım gündəlik yazması idi. Əvvəlcə fikirdən sözə keçmişdi. İndi sözdən işə keçmək vaxtıdır. Sonuncu addım Sevgi Nazirliyində baş verənlər olacaqdı. Uinston artıq taleyi ilə barışmışdı. Sonluq başlanğıcın təbii nəticəsi idi. Qorxulu yola qədəm qoyduğunu bilirdi. Qəbul etdiyi qərar canında həyat nəfəsi ola-ola ölümə getməyə bənzəyirdi. O`Brayenlə danışanda, dediyi sözlərin mənasını anlayanda bədənindən soyuq gizilti keçmişdi. Özünü təzəcə qazılmış nəm qəbrə

yollanan kimi hiss etmişdi. Yaxşı heç nə ummurdu. Çünki qəbrin lap yaxında olduğunu görürdü. Qəbrin onu gözlədiyini bilirdi.

VII FƏSİL

Uinston yuxudan göz yaşları içərisində oyandı. Culiya yuxulu-yuxulu “Nə olub?” — mənasında başa düşüləcək anlaşılmaz sözlər mızıldadı.

— Yuxuda görürdüm ki... — deyə Uinston sözə başladı. Dərhal da dayandı. Gördüklərinin sözlə ifadəsi çox çətin idi. Burada həm yuxunun özü vardı, həm də oyanandan sonra bir neçə saniyə yaddaşına hakim kəsilən, rəyanın davamına çevrilən xatirələr...

Arxası üstə uzanıb gözlərini yumdu. Hələ də gördüyü təfərrüatlarla zəngin, işıqlı yuxunun təsirindən çıxıb bilməmişdi. Yay axşamı yağan yağışdan sonra durulan, aydınlaşan təbiət kimi bütün həyatı gözlərinin önündən gəlib keçmişdi. Hər şey şüşə press-papyenin içərisində baş verirdi. Şüşənin səthi göy qübbəsini xatırladırdı. Qübbənin altında hər şey aydın, parlaq işığa bürünmüşdü. O işıqda dünyanın ən görülməz üfüqlərini görmək olurdu. Yuxu anasının əlinin ani hərəkəti ilə bağlı idi. Hər şey güclə sezilən o hərəkətdən başlanmışdı. Eyni hərəkəti bir müddət öncə təsadüfən baxdığı kinoxronikada otuz illik fasilədən sonra qaçqın yəhudi qadın da təkrarlamışdı. Helikopterdən açılan pulemyot atəşi oğlu ilə birlikdə özünü də parça-parça etməmişdən əvvəl yalın əliylə övladını qorumağa çalışmışdı.

— Bilirsən, — deyə Uinston sükutu pozdu, — bir dəqiqə bundan əvvələ qədər fikirləşirdim ki, anamı mən öldürmüşəm.

— Niyə öldürmüşən? — Yuxudan hələ də tam ayılmayan Culiya soruşdu.

— Yox, aydındır ki, öldürməmişəm. Yəni fiziki mənada öldürməmişəm.

Yuxuda anasının son baxışını görmüşdü. Ayılandan sonra isə həmin günün bütün hadisələri gözləri önündə canlanmışdı. Bilə-bilə bu xatirələri uzun illər yaxına buraxmaq istəməmişdi. Hadisələrin dəqiq tarixini xatırlamaqda çətinlik çəkirdi. Lakin onlar baş verəndə ən azı on, bəlkə də on iki yaş olduğunu əmin idi.

Atası daha əvvəl yoxa çıxmışdı. Yenə dəqiq vaxtını yadına sala bilmirdi. Atəş səsləri, dolanışlıq çətinlikləri yadında daha yaxşı qalmışdı. Hava hücumlarının yaratdığı vahimə, metro stansiyasında sığınacaq tapmaları, hər tərəfdə dağ kimi qalaqlanmış kərpic qırıqları, bütün küncbucağa yapışdırılmış mənasını anlamadığı intibahnamələr, eyni rəngli köynək geymiş gənclərin dava-dalaşları, çörək dükanlarının qarşısındakı nəhəng növbələr, uzaqdan gələn arasıkəsilməz pulemyot atəşləri, ən başlıcası isə fikrini, düşüncəsini bir anlıq da olsun tərk etməyən aclıq duyğusu o illərin ən yaddaqalan xatirələri idi. Günortalar həmyaşlıqları ilə birlikdə tullantı qalaqlarının içində, zibil qutularında eşələndiklərini, çürümüş kələm yarpağı, yaxud kartof qabığı, kif atmış çörək parçası axtardıqlarını yaxşı xatırlayırdı. Çörəyin kifini qaşayıb oradaca yeyirdilər. Müəyyən ara ilə gəlib keçən, heyvanlar üçün yem daşıyan maşınları necə səbirsizliklə gözlədiklərini heç cür unuda bilmirdi. Yolun çala-çuxur hissələrində maşınlar atılıbdüşdüyündən bəzən kuzovdan yerə bir az jmix tökülürdü.

Atası yoxa çıxanda anası təəccüb, yaxud kədərini heç bir sözü, hərəkəti ilə bürüzə vermədi. Amma sanki bir göz qırpmında tamam dəyişildi. Canındakı həyat ruhu uçub getdi. Onun hər dəqiqə nə isə labüd, qaçılmaz fəlakətin gəlişini gözlədiyi hətta Uinstonu da sirr deyildi. Evdə həmişəki işlərini görürdü — yemək bişirir, paltar yuyur, köhnə-kürüşü yamayır, yer salır, döşəmə süpürür, tozları silirdi. Lakin bunların hamısını çox yavaş, özündən xəbərsiz idarə olunan canlı maneken kimi edirdi. Dolğun, gözəl bədəni sanki daim ətalət içərisində idi. Saatlarla Uinstonun kiçik bacasını qucağında tutub qımıldanmadan çarpayıda otururdu. İki, ya üç yaşlarında olan qızcığaz bambalaca, çox sakit, xəstəhal uşaq idi. Həddindən artıq arıq sifəti onu meymuna oxşadırdı. Anası bəzən Uinstonu da qucaqlayıb sinəsinə sıxır, uzun müddət bir kəlmə də danışmadan qollarının arasında saxlayırdı. Yaşı nə qədər az, təbiəti nə qədər xudbin olsa da, Uinston sıxıntılı əhval-ruhiyyənin haqqında söz açılmayan, lakin hər an gözlənilən və mütləq baş verəcək hadisə ilə bağlı olduğunu başa düşürdü.

Yaşadıqları yarımqaranlıq, ayaqyolu iyi verən otağı xatırladı. Otağın az qala yarısını üstünə ağ örtük çəkilməmiş enli çarpayı tuturdu. Küncdə qazla işləyən buxarı və ərzaq yığmaq üçün rəf vardı. Bayırda, pilləkən meydançasının yanında bir neçə ailənin istifadə etdiyi qəhvəyi rəngli keramik əlüzyuyan

asılmışdı. Anasının şahanə bədəni ilə qaz sobasının üzərinə əyilib qazançanı necə qarışdırdığını xatırlayırdı. Amma yadında hər şeydən çox daimi aclıq duyğusu və süfrə ətrafında yemək üstə saldığı davalar qalmışdı. Payın azlığına görə bəzən uzun-uzadı zarıyırdı, anası ilə dava edir, üstünə qışqırırdı (səsinin tonu da yadında idi, qışqırmaqdan tutulmuşdu, odur ki, tez-tez hirsini, hikkəsini boğuş səslə bildirməli olurdu), bəzən isə özünü yazıqlığa vururdu, ağlayıb-sıtqayırdı, bu yolla nə isə qoparmağa çalışırdı. Anası onsuz da yeməyin çoxunu həmişə ona verirdi. Fikirləşirdi ki, oğlan olduğuna görə yaxşı qidalanmalıdır. Lakin Uinstonun payı artdıqca tələbləri də çoxalardı. Hər dəfə ortalığa xörək gələndə anası yalvarıb-yaxarırdı ki, tək özünü fikirləşməsin, xəstə bacısını da yadına salsın. Boşqabına qoyulan artıq hər tikənin onun boğazından kəsildiyini unutmasın. Lakin sözlərinin heç bir təsiri olmurdu. Əlavə yemək verilməyəndə Uinston hirsindən gücü gəldikcə qışqırır, çömçəni dartıb anasının əlindən alır, bacının boşqabından tikələri götürüb qaçırdı. Ailənin iki üzvünün onun ucbatından aclıq çəkdiyini başa düşürdü, amma özü ilə heç cür bacara bilmirdi. Hətta bəzən özünü haqlı çıxarırdı. Mədəsinin qaldırdığı qiyam hərəkətlərinə haqq qazandırmaya vadar edirdi. Süfrə yığışılandan sonra isə anasının ərzaq rəfindən gözünü çəkməsi kifayət idi. Dişə dəyən nə varsa, götürüb aradan çıxırdı.

Bir dəfə şokolad normasını vermişdilər. Axırncı həftələr, bəlkə də aylar ərzində ilk dəfə şokolad alırdılar. O bir qırıq şokolad parçası indi də gözlərinin önündən çəkilmirdi. Üç nəfərə cəmi iki unsiya (çəki vahidi kimi hələ unsiyadan istifadə olunurdu) şokolad verilmişdi. Aydınır ki, onu üç bərabər hissəyə bölmək lazım idi. Birdən Uinston kənarda dayanıb qulaq asırmış kimi öz batıq səsinə eşitdi: şokoladın hamısını istəyirdi. Anası yavaşca “Açgözlük eləmə!” — dedi. Sonra dönə-dönə təkrarlanıb eyni mövzu üstünə qayıdan, qışqırıq, zarıma, göz yaşı, yalvarış və tələblə müşayiət olunan uzun, cansıxıcı mübahisə başlandı. Bacısı arıq, zəif əllərini anasının boynuna dolayıb onun çiyinləri üzərindən körpə meymun balası kimi iri, kədər dolu gözləri ilə qardaşına baxırdı. Axırda anası şokoladı qırıb dördə üçünü Uinstonu, qalanını isə qızciğaza verdi. Bacısı şokolad qırığını əlində tutub küt nəzərlərlə baxır, bəlkə də nə olduğunu anlamırdı. Uinston kənarda dayanıb onu güdüdü. Birdən cəld hərəkətlə sıçrayıb şokoladı əlindən qapdı, özünü qapıdan bayıra atdı.

— Uinston! Uinston! — anası arxasınca qışqırırdı. — Geri qayıt. Bacının payını qaytar.

Uinston dayandı. Amma geri qayıtmadı. Anasının həyəcan dolu baxışları üzünə zillənmişdi. İndi də yadına düşəndə o zamankı hərəkətini heç cür anlaya bilmirdi. Qızçıqaz nəhayət nəyinsə əlindən alındığını başa düşüb bərkdən ağlamağa başladı. Anası uşağı bərk-bərk sinəsinə basdı. Uinston bu nəvazişdən bacısının ölüm ayağında olduğunu anladı. Əriməkdə olan şokoladı ovcunda sıxıb pilləkənlə üzünü aşıya qaçdı.

Anasını bir də heç zaman görə bilmədi. Şokoladın son tikəsini udandan sonra özü də hərəkətdən utandı. Aclıq hissi onu yenidən evə qaytarana qədər saatlarla küçələri boş-boşuna dolaşdı. Geri dönəndə anası ilə bacısı yoxa çıxmışdı. O vaxt belə hadisələr adi hala çevrilmişdi. Otaqda heç nəyə toxunulmamışdı. Özləri ilə pal-paltar da götürə bilməmişdilər. Hətta anasının paltosu da yerində idi. Bu günə qədər onun öldü-qaldısından xəbər tuta bilməmişdi. Yəqin icbari əmək düşərgəsinə göndərmişdilər. Bacısına gəldikdə isə yəqin Uinston kimi onu da vətəndaş müharibəsi nəticəsində sayları durmadan artan sahibsiz uşaqların toplandığı yetimxanaya (indi onlar “Tərbiyə Mərkəzləri” adlanırdı) qoymuşdular. Anası ilə birlikdə əmək düşərgəsinə aparmaları da mümkün idi. Ölmək üçün sadəcə yol kənarına da ata bilərdilər.

Gördüyü yuxu hələ də beynində dolaşırdı. Xüsusən anasının əlləri ilə körpə bacısını qorumasını heç cür unuda bilmirdi. Hər şey bu adi jestdə əks olunmuşdu. Yadına iki ay əvvəlki başqa görüntü düşdü. Anası üstünə çirkli ağ örtük çəkilmiş çarpayıda oturub körpəsini sinəsinə sıxdığı kimi o biri qadın da uzaqlarda, hər an dənizin daha dərin qatlarına dalan gəmidə bulanıq su laylarının arxasından ona baxırdı.

Culiyaya anasının necə yoxa çıxdığını danışdı. Qız gözlərini açmadan yataqda yanı üstə çevrilib yerini rahatladı.

— Belə başa düşürəm ki, uşaq vaxtı xalis donuz olmusan, — deyə güclə eşidiləcək səslə mızıldadı. — Uşaqlar hamısı donuz olurlar.

— Elədir. Amma bu söhbətin əsas məğzi...

Culiyanın kəsik-kəsik nəfəs almasından yuxuya getdiyi bilinirdi. Uinston isə yenə anası haqda danışmaq istəyirdi. Yaddaşında qalanlar onun yüksək intellektə malik qeyriadi qadın olduğunu söyləməyə bəlkə də əsas vermirdi. Lakin anasında bir nəciblik, təmizlik vardı. Çünki əsaslandığı yaşam meyarları təqlid deyildi, öz içərisindən gəlirdi, hansısa kənar qüvvənin təsiri ilə onları dəyişmək qeyrimümkün idi. Nəticəsini görməyəcəyi işin mənasızlığı fikri ağına da gəlməzdi. Kimisə sevirənsə, deməli, onu bütün varlığıyla sevməlisən. Ona artıq heç bir şey vermək iqtidarında deyilsənsə, son zərrəsinə qədər sevgini verməlisən. O vaxt, Uinston bacısının şokolad tikəsini əlindən qapanda anası qızçıqazı sinəsinə daha möhkəm sıxmışdı. Aydınır ki, bunun heç bir faydası yox idi. Heç nə dəyişmirdi, şokolad geri qayıtmırdı. Bu hərəkəti ilə özünün, yaxud qızçıqazın başı üzərindəki təhlükənin qarşısını almaq da mümkün deyildi. Amma anası məhz belə edə bilərdi. Qayıqdakı qaçqın qadın da pulemyot güllələri qarşısında bir sipər kimi kağızdan da davamsız olduğunu bildiyi halda əlləri ilə balaca oğlunu qorumağa çalışmışdı. Partiyanın gördüyü ən dəhşətli iş insanları yaxşı əməllərin, xeyirxah hisslərin mənasızlığına inandırması idi; maddi dünya üzərindəki hakimiyyəti tamam öz əlinə keçirməsi idi. Partiyanın pəncəsinə düşəndən sonra bir şeyi hiss etmək, yaxud etməmək, bir işi görmək, yaxud görməmək arasında artıq elə bir fərq qalmırdı. Heç nəyə baxmayaraq sonda səni mütləq məhv edirlər. Məramın, yaxud əməllərin haqqında isə heç kim heç zaman heç nə eşitmir. Səni sudan çıxarılmış balıq kimi tarixin axarından çıxarıb bir tərəfə atırlar. İki nəsil əvvəl yaşayan adamlara belə hisslər hələ o qədər də önəmli görünməmişdi. Çünki onlar tarixin gedişini dəyişməyə can atmamışdılar. Onlar həqiqiliyi heç vaxt şübhə doğurmayan şəxsi sədaqət hissləri ilə idarə olunurdular. Şəxsi münasibətlər son dərəcə qiymətli idi: əhəmiyyətsiz görünən bir jest, kimisə qucaqlamaq, göz yaşları, ölüm ayağındakı adama deyilən söz öz-özlüyündə böyük dəyərə malik idi. Prolların indi də məhz bu prinsiplərlə yaşadıkları fikri Uinstonun ağına qəfil gəldi. Onlar Partiyaya, ölkəyə, ideyaya deyil, bir-birlərinə sədaqətliyə. Həyatında ilk dəfə idi ki, prollara nifrət bəsləmirdi, yaxud onlar haqqında sadəcə günün birində meydana atılıb dünyanı yenidən dəyişdirəcək ətalət qüvvəsi kimi düşünürdü. Prollar insani sifətlərini qoruyub saxlamışdılar. Daxilən daşlaşmamışdılar. Uinstonun indi şüurlu şəkildə yenidən geri qaytarmaq istədiyi sadə insani hisslərini mühafizə etmişdilər. Bunu fikirləşəndə, yerinə düşməsə də, özünün bir neçə həftə

əvvəlki hərəkətini — səkidə gördüyü kəsilməmiş insan əlini kələm kötüyü kimi təpiyi ilə vurub yolun kənarındakı çirkab arxına atdığı xatırladı.

— Prollar insandır, — deyə düşüncələrini bərkdən dilə gətirdi. — Biz isə insan deyilik.

— Niyə? — növbəti dəfə yuxudan ayılan Culiya soruşdu.

Uinston bir anlıq fikrə daldı. Sonra tamam başqa mətləbə keçdi.

— Heç ağlına gəlib ki, bizim ən yaxşı xilas yolumuz buradan mümkün qədər tez çıxıb getmək və bir də heç vaxt görüşməməkdir? — deyə soruşdu.

— Əlbəttə, əzizim. Bir neçə dəfə bu haqda fikirləşmişəm. Amma dediklərini eləyə bilməyəcəyəm. Mənim üçün daha heç nəyin fərqi yoxdur.

— Hələlik bəxtimiz gətirir. Amma həmişə belə davam edə bilməz. Sən cavansan. Təmiz, günahsız adam kimi qəbul olunursan. Mənim kimilərdən uzaq gəzsən, hələ əlli il bundan sonra da sağ-salamat yaşaya bilərsən.

— Yox, hər şey haqqında fikirləşmişəm. Sən harada olsan, mən də oradayam. Özün də belə tez ruhdan düşmə. Mən salamat qalmağın yollarını bilirəm.

— Biz bundan sonra birlikdə yarım il də ola bilərik, bir il də. Sonrası heç kəsə bəlli deyil. Lakin axırda bizi mütləq ayıracaqlar. Onda necə ümitsiz tənhalıq içərisində qalacağımızı təsəvvürünə gətirirsən? Onların əlinə keçəndən sonra hər şey məhv olacaq. Hər şey! Nə sən mənim üçün bir şey edə biləcəksən, nə də mən sənin üçün. Günahlarımı boynuna alsan da öldürüləcəklər, etirafdan boyun qaçırsam da öldürəcəklər. Mən nə etsəm, nə desəm, nəyi gizlətsəm də sənin ömrünü həтта beş dəqiqə uzada bilməyəcəyəm. Biribirimizin ölüm-itimindən də xəbər tutmayacağıq. Tamam tənha, gücsüz, çarəsiz olacağıq. Lakin hər şeyə rəğmən bir məsələ çox vacibdir: sonrakı həyatımız üçün önəmi olmasa da, heç vaxt biribirimizə xəyanət etməməliyik.

— Əgər etirafı nəzərdə tutursansa, arxayın ol, hər şeyi etiraf edəcəyik. Orada hamı hər şeyi boynuna alır. Başqa cür mümkün deyil. Onlar işgəncə verirlər.

— Söhbət nəyisə boynuna almaqdan getmir. Etiraf xəyanət deyil. Sənin orada nə deməyinin, nə etməyinin heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Mühüm olan hisslərdir. Əgər onlar sənə sevgimi yox edə bilsələr, bax, əsl xəyanət bu olacaq!

Culiya uzun-uzadı fikrə getdi.

— Onlar bunu edə bilməzlər! — deyə nəhayət dilləndi. — Bəlkə də bacarmadıqları yeganə iş budur. Onlar insanı *hər şey* deməyə məcbur edə bilirlər. Lakin səni dediklərinə inandıra bilməzlər! Sənin daxilinə nüfuz edə bilməzlər.

— Elədir, — deyə Uinston nədənsə yarıkönül razılaşdı. — Düz deyirsən. Onlar insanın daxilinə nüfuz edə bilməzlər. Əgər *hiss eləsən* ki, heç nəyi qoruya bilməsən də, insan kimi qalmağı bacarırsan, artıq onları məğlubiyyətə uğratmış olursan.

Uinston teleekranın hər şeyi eşidən qulaqları haqqında düşündü. Onlar gecə də, gündüz də səni izləyə bilirlər. Amma başını tamam itirməmişənsə, hələ vəziyyətdən çıxış yolu tapmaq olar. Nə qədər çalışsalar da, onlar heç zaman başqa insanın nə fikirləşdiyinin sirrini açma bilməyəcəklər. Odur ki, ələ düşmək hələ hər şeyin itirilməsi deyil. Sevgi Nazirliyinin divarları arasında nə baş verdiyindən heç kəsin xəbəri yoxdur. Amma ehtimal etmək mümkündür: işgəncələr, psixikaya təsir edən dərmanlar, əsəb reaksiyalarını qeydə alan həssas cihazlar, təklük, yuxusuzluq, fasiləsiz istintaqlarla adamı üzüb əldən salmaq... Olmuşları heç cür gizlədə bilməzsən. Onlar istintaq vaxtı faktları kələf kimi çözləyib açırlar, işgəncə metodları ilə sənin öz dilindən çıxarırlar. Lakin məqsəd sadəcə sağ qalmaq deyil, insan kimi qalmaqdırsa, sonda bunun nə fərqi var? Onlar sənin hisslərini dəyişə bilməzlər. Əslində, hətta istəsən belə özün də o hissləri dəyişmək iqtidarında deyilsən. Onlar sənin nə etdiyini, nə dediyini, nə fikirləşdiyini ən xırda məqamlarına qədər aşkara çıxara bilirlər. Lakin hərəkət və istəkləri sənin özünə də sirli, qaranlıq qalan qəlbin, qapılarını heç zaman onların üzünə açmayacaq.

VIII FƏSİL

Uinstonla Culiya istədiklərinə nail oldular. Nəhayət ki, nail oldular!

Uzunsov, zəif işıqlandırılmış otaqda dayanmışdılar. Teleekranın səsi güclə eşidiləcək qədər alınmışdı. Tündmavi rəngli xalçanın yumşaqlığı adamda məxmər üstündə gəzdiyi təəssüratını yaradırdı. Otağın uzaq küncündəki yaşıl abajurlu lampanın işıqlandırdığı geniş masanın arxasında O`Brayen oturmuşdu. Hər iki tərəfində sənədlər qalaqlanmışdı. Başlı iş həddindən artıq qarışdığından hətta xidmətçi Uinstonla Culiyanı göstərəndə də çevrilib onlara tərəf baxmadı.

Uinstonun ürəyi elə şiddətlə döyünürdü ki, ağızını açıb nə isə bir söz deyə bilməyəcəyindən qorxurdu. Onlar bu işi bacardılar. Nəhayət, uzun müddətdən bəri üzərində fikirləşdiyi plan həyata keçdi. Əlbəttə, bura gəlməklə yelbeyinlik etmişdi. Culiyanı özü ilə gətirməsinin isə ağılsızlıqdan başqa adı yoxdur. Doğrudur, ayrı-ayrı yollarla gəlmiş, yalnız O`Brayen yaşayan binanın qapısı önündə görüşmüşdülər. Yol boyu hər an təhlükə ilə üzləşəcəklərini düşündüklərindən səbələri yay kimi tarıma çəkilmişdi. Kənar şəxsın Daxili Partiya üzvünün mənzilinə dəvət olunması çox nadir hallarda baş verən hadisə idi. Mənzilin içi nədir, hətta yerləşdiyi məhəllədə görünmək də ciddi risklərlə bağlıydı. Tər-təmiz, işıqlı bloklar, hər tərəfdə gözə çarpan zənginlik və cah-cəlal, ləziz yeməklərin, ətirli tütünün burunlarının öyrəşmədiyi xoş qoxusu, səs salmadan sürətlə enib-qalxan liftlər, o yan-bu yana şütüyən ağ fraklı xidmətçilər — gördüklərinin hamısı insana qorxu təlqin edirdi. Bura gəlmək üçün əlində əsas olsa da, Uinston hər addımbaşı haradansa qara uniformalı təhlükəsizlik xidməti əməkdaşının çıxacağı, ondan sənəd tələb edəcəyini, sonra isə dərhal binanın hündərindən uzaqlaşdıracağını gözləyirdi. Amma O`Brayenin xidmətçisi heç bir söz demədən ikisini də içəri buraxdı. O, balaca boylu, tünd qara saçlı adam idi. Digər xidmətçilər kimi ağ frak geymişdi. Dördkünc çənəsi, ifadəsiz üzü çinli olduğunu düşünməyə əsas verirdi. Xidmətçinin ardınca getdikləri dəhlizə xovlu xalçalar salınmışdı, divarlara qəhvə rəngində kağız çəkilmiş, tavan ağappaq panellərdən yığılmışdı. Binanın vestibülü kimi içərisi də adama qorxu təlqin edirdi. Uinston nə zamansa divarları insan bədənlərinin sürtünməsindən çirklənməmiş dəhliz gördüyünü yadına sala bilmirdi.

O`Brayen barmaqlarının arasında kağız tutmuşdu. Onu necə diqqətlə gözdən keçirdiyi aydın sezilirdi. Ətli sifəti yana çevrilmişdi. Yalnız burnunun iri, nədənsə ziyalı adam təəssüratlı profili görünürdü. Bəlkə də iyirmi saniyə beləcə qımıldanmadan oturdu. Sonra nitqyazarı özünə tərəf çəkib Nazirlikdə istifadə olunan hibrid Yenidildə hirsli səsle tapşırıqlar verməyə başladı.

— Birinci abzas vergül beşinci vergül, yeddinci tamamilə bəyənilsin nöqtə altıncı abzas üzrə təklif ikiqat müsbət fikri cinayətlərin hüdudlarını aşan əbləhlikdir nöqtə maşınqayırma üzrə planın yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar ikiqat müsbət konstruktiv fəaliyyət davam etdirilsin nöqtə qeydin sonu.

Tələsmədən kreslosundan qalxdı, xalçanın üstü ilə səssiz addımlarla onlara yaxınlaşdı. Elə bil Yenidil sözləri ilə birlikdə rəsmiyyətinin çoxunu da oturduğu masanın arxasında qoyub gəlmişdi. Lakin adi vaxtlarda olduğundan daha qaşqabaqlı görünürdü. Bəlkə işini yarımçıq buraxmalı olduğuna görə əsəbiləşmişdi. Uinstonu bürümüş qorxuya qəflətən özünü itirmək hissi də qarışdı. Bura gəlməklə axmaq səhvə yol verdiyinə şübhə ola bilməzdi. Hansı əsasla O`Brayenin gizli siyasi fəaliyyətlə məşğul olması fikrinə düşmüşdü? Yalnız gözlərin ani parıltısına, hər cür izah oluna bilən ikibaşlı sözə aldanıb gəlmişdi. Qalan nə varsa, hamısı xəyallarında yaşatdığı gizli arzulardan başqa bir şey deyildi. Yalnız lüğəti götürməyə gəldiyini deməklə də canını qurtara bilməzdi. Onda Culiyanın iştirakını necə izah edəcəkdi?

Teleekranın yanından keçəndə O`Brayen birdən nəyisə xatırlayıb ayaq saxladı. Arxaya çevrildi, divardakı düyməni basdı. Çaqqıltı eşidildi. Teleekranın səsi kəsildi.

Culiya heyrətdən içini çəkdi. Uinston da qorxudan başını itirməsinə baxmayaraq özünü saxlaya bilməyib soruşdu:

— Məgər siz onu söndürə bilərsiniz?

— Bəli, — O`Brayen cavab verdi. — Söndürə bilərəm. Bizə belə ixtiyar verilib.

O`Brayen düz qarşılarında dayanmışdı. İri gövdəsi ilə onlardan bir baş hündür idi. Sifətindəki ifadəni anlamaq mümkün deyildi. Bir qədər sərt

gölkəmlə dayanıb Uinstonun danışmağını gözləyirdi. Amma Uinston nə deyə bilərdi? Daim işi başından aşan O`Brayenin boş yerə vaxt itirdiyinə görə əsəbiləşdiyi açıq-aşkar hiss olunurdu. Sükutu pozan yox idi. Teleekran söndürüləndən sonra otağa vahiməli sakitlik çökmüşdü. Saniyələr ağır-ağır keçib gedirdi. Uinstona nə qədər çətin olsa da, gözlərini O`Brayenin sifətindən çəkmirdi. Qəfildən ev sahibinin sərt siması dəyişdi, üzündə təbəssümə bənzər ifadə görüldü. Əlinin adətəkdə hərəkəti ilə gözlüyünü burnunun üstündə rahatladı.

— Mən danışım, yoxsa siz başlayacaqsınız? — deyə soruşdu.

— Mən bir neçə söz demək istəyirəm. — Uinston tələsik dilləndi. Başı ilə teleekranı göstərdi: — O, doğrudan söndürülüb?

— Hər şey söndürülüb. Biz burada təkik.

— Bura ona görə gəlmişik ki...

Uinston sözlərinə ara verdi. Gətirmək istədiyi dəlillərin əbəs olduğunun fərqi vardı. Əslində, O`Brayendən nə kömək gözlədiyini özü də bilmirdi. Bura nə üçün gəldiyini izah eləmək də asan deyildi. Amma geri çəkilmək olmazdı. Sözlərinin qeyri-inandırıcı və iddialı səsləndiyini başa düşsə də, davam etdi:

— Bizə elə gəlir ki, gizli fəaliyyət mövcuddur. Hansısa gizli təşkilat Partiya əleyhinə işləyir. Sizin də bu məsələlərlə bağlılığınız var. Təşkilata üzv yazılmaq, onun işində iştirak etmək istəyirik. Biz Partiyaya düşmənlik. İngsoc prinsiplərinə inamımızı itirmişik. Üstəlik, fikir cinayətkarlayırıq. Həhayət, əxlaqsız həyat tərzi keçiririk. Bütün bunları ona görə açıq deyirəm ki, həyatımızı tamamilə sizin mərhəmətinizə təslim etdiyimizə inanasınız. Özümüzlə qarşı başqa ittihamlar irəli sürmək lazımdırsa, onları da deyim.

Uinston susdu, çevrilib çiyini üzərindən arxaya baxdı. Deyəsən, qapının açılmasından şübhələnmişdi. Zənnində yanılmamışdı. Həqiqətən də balacaboy, qarasaç xidmətçi izinsiz içəri girmişdi. Uinston onun sinidə qrafın və qədəh gətirdiyini gördü.

— Martin öz adamımızdır, — deyə O`Brayen həvəssiz izahat verdi. — Martin, içkiləri yaxına gətirin. Dəyirmi masanın üstünə qoyun.

Hamıya stul çatır? Elə isə gəlin oturub rahat söhbət edək. Martin, özünü də stul gətirin. İşdən söhbət gedir. On dəqiqəliyə xidmətçi olduğunuzu unudun.

Balacaboy adam tərəddüdsüz əyləşdi. Lakin bunu məhz sahibinin verdiyi imtiyazdan qürur duyan bir xidmətçi ədasi ilə etdi. Uinston gözünün ucu ilə ona baxırdı. Bütün həyatı boyu rola girdiyinə şübhə ola bilməzdi. Hətta indi də bir anlığa sifətindəki maskanı çıxarıb atmaqdan ehtiyat edirdi. O`Brayen özü qrafinin boğazından yapışib qədəhlərə tünd-qırmızı rəngli maye süzdü. Uinston dumanlı şəkildə lap çoxdan divarda, ya da hasarda gördüyü reklamı xatırladı. Elektrik naqillərindən düzəldilmiş böyük şüşə qab aramsız qalxıb-enir, qədəhlərə içki süzülməsi effektini yaradırdı. Yuxarıdan baxanda qarşılardakı maye qara rəngə çalırdı. Qrafinin içərisində isə yaqut kimi yanırdı. Dadı meyxos idi. Culiyanın qədəhini qaldırıb maraqla qoxulması Uinstonun diqqətindən yayınmadı.

— Bu şərabdır, — deyə O`Brayen sifətindən çəkilməyən xəfif təbəssümlə izahat verdi. — Yəqin kitablarda oxumusunuz. Qorxuram, Kənar Partiya üzvlərinin çox az hissəsinin şərabdan xəbəri olsun.

Üzü yenidən təntənəli ifadə aldı. Qədəhini yuxarı qaldırıb dilləndi:

— Düşünürəm ki, bu qədəhləri yalnız bir şəxsin şərəfinə içə bilərik. Rəhbərimizin — Emmanuel Qoldsteynin şərəfinə!

Uinston qədəhini tələsmədən əlinə götürdü. Şərab haqqında çox oxumuş, dadına baxmağı çox arzulamışdı. Şüşə press-papye, yaxud mister Çarrinqtonun yarıunudulmuş şerləri kimi şərab da onun nəzərində məhv olmuş romantik keçmişin (Uinston gizli düşüncələrində bu dövrü “qədim zamanlar” adlandırmağı daha üstün tuturdu) nişanəsi idi. Nədənsə həmişə şərabın qarağat şirəsi kimi şirin olduğunu, içən kimi adamın başına vurduğunu düşünmüşdü. Lakin aldığı ilk qurtum təsəvvürlərinin yanlış olduğunu üzə çıxardı. Əslində, illər boyu cin içməyə alışdığından şərabın tamını başa düşməsi çətin idi. Boş qədəhi masanın üstünə qoydu.

— Həqiqətən də Qoldsteyn mövcuddur? — deyə soruşdu.

— Bəli. Belə şəxs var və yaşayır. Harada yaşadığını bilmirəm.

— Bəs gizli fəaliyyət, təşkilat? Onlar da həqiqətən mövcuddur? Yoxsa Fikir Polisinin uydurmalarıdır?

— Uydurma deyil. Təşkilatımız Qardaşlıq adlanır. Qardaşlıqla bağlı onun mövcudluğundan və özünü ora üzv olmağınızdan başqa heç nə öyrənə bilməyəcəksiniz. Bu məsələyə sonra qayıdacağam. — O, qol saatına baxdı.

— Hətta Daxili Partiya üzvlərinin də teleekranı yarım saatdan artıq söndürmələri ağılsız hərəkət sayılır. Siz gərək birlikdə gəlməyəydiniz. Amma buradan mütləq ayrı-ayrılıqda çıxmalısınız. Yoldaş, — o, başı ilə Culiyaya işarə etdi, — siz birinci getməlisiniz. Hələ iyirmi dəqiqə vaxtımız var. Yəqin əvvəlcə sizə bəzi suallar verməli olduğumu başa düşürsünüz. Ümumi şəkildə soruşsam, özünüzü hansı işlərə hazır sayırsınız?

— Gücümüz çatan hər işə! — deyə Uinston dərhal cavab verdi.

O`Brayen kreslosunu bir qədər yana çevirib Uinstonla üzbəüz oturdu. Onun həm də Culiyanın adından danışdığını güman etdiyindən qızı demək olar ki, görməzliyə vurmuşdu. Bir anlığa göz qapaqlarını bərk-bərk sıxdı. Suallarını asta və ifadəsiz səslə verirdi. Sanki soruşulanlar hamısı onun nəzərində ənənəvi ritual, cavabların çoxunu əvvəlcədən bildiyi imtahan idi.

— Həyatınızı qurban verməyə hazırsınızmı?

— Bəli.

— Adam öldürməyə hazırsınızmı?

— Bəli.

— Yüzlərlə günahsız insanın həyatı bahasına başa gələn təxribatlar törətməyə hazırsınızmı?

— Bəli.

— Vətəni satmağa, xarici qüvvələrə xidmət etməyə hazırsınızmı?

— Bəli.

— Yalan deməyə, saxtakarlıq etməyə, böhtan atmağa, uşaqların beynini zəhərləməyə, narkotik vasitələr yaymağa, fahişəliyə təşviq etməyə, zöhrəvi xəstəliklərlə yoluxdurmağa — bir sözlə, Partiyanın qüdrətini sarsıtmağa,

əhalinin əxlaq və mənəviyyatını pozmağa xidmət edən bütün bu işləri görməyə hazırsınızmı?

— Bəli.

— Məsələn, məqsədimizin həyata keçməsi naminə körpə uşağın üzünə sulfat turşusu atmaq tələb olunarsa, buna hazırsınızmı?

— Bəli.

— Görkəminizin tam dəyişdirilməsinə, həyatınızın qalan hissəsini xörəkpaylayan, yaxud liman fəhləsi kimi işləməyə hazırsınızmı?

— Bəli.

— Bizim göstərişimiz olarsa, intihar etməyə hazırsınızmı?

— Bəli.

— Bu sualı ikinizə də verirəm: bir-birinizdən ayrılmağa, bir də heç zaman görüşməməyə hazırsınızmı?

— Yox! — deyə ilk olaraq Culiya dilləndi.

Uinstonə elə gəldi ki, cavab verənə qədər xeyli vaxt keçdi. Hətta bir anlığa sanki nitq qabiliyyətini də itirmişdi. Dili heç bir səs çıxarmadan ağzında hərlənirdi. Əvvəlcə bir, sonra başqa sözün ilk hecasını dilinin ucundan geri qaytarmalı olurdu. Cavab verənə qədər nə deyəcəyini özü də bilmirdi.

— Yox! — deyə nəhayət özünü toplayıb dilləndi.

— Yaxşı oldu ki, bunu dediniz. Bizim hər şeyi bilməyimiz vacibdir.

O`Brayen üzünü Culiyaya tərəf çevirdi. Əvvəlkinə nisbətən daha isti bir tərzdə sözlərinə davam etdi.

— Siz başa düşürsünüz ki, o, hətta sağ qalacağı təqdirdə də tamamilə başqa adama çevrilə bilər? Biz ona tamamilə yeni görünüş vermək məcburiyyəti ilə üzləşə bilərik. Üzünü, hərəkətlərini, əllərinin formasını, saçının rəngini dəyişə bilərik. Hətta səsinin də tamamilə fərqli olması istisna deyil. Siz özünüz də belə dəyişikliyə məruz qala bilərsiniz. İndi bizim cərrahlar insanı

tanınmaz dərəcədə dəyişdirməyi bacarırlar. Bəzən buna zərurət yaranır. Bəzən biz hətta aşağı, yaxud yuxarı ətrafları amputasiya etməli oluruq.

Uinston Martinin monqoloid sifətinə altdan-altdan bir də baxmaqdan özünü saxlaya bilmədi. Heç bir yerdə çapıq izi gözünə dəymədi. Culiyanın rəngi bərk ağardığından üzündəki çillər daha aydın nəzərə çarpırdı. Amma yenə də O`Brayenə çəkinmədən baxırdı. Qız təsdiqedicisi ahənglə astadan mızıldandı.

— Yaxşı. Bu barədə artıq danışdıq, — dedi.

Masanın üstündə gümüş siqaret qutusu vardı. O`Brayen fikri dağınıq halda bir siqaret götürüb qutunu onlara tərəf itələdi. Sonra ayağa qalxıb otaqda var-gəl etməyə başladı. Deyəsən, gəzişəndə fikirlərini daha yaxşı cəmləyə bilirdi. Siqaretə söz ola bilməzdi. Tütün indiyə qədər görmədikləri ipək kimi yumşaq cığaraya bərk və sıx bükülmüşdü. O`Brayen yenidən saatına baxdı.

— Martin, yaxşısı budur, siz mətbəxə qayıdın, — dedi. — On beş dəqiqədən sonra teleekranı işə salacağam. Amma getməmişdən əvvəl yoldaşlara bir də diqqətlə baxın. Onlarla yenidən görüşəcəksiniz. Mənim isə yəqin belə imkanım olmayacaq.

Balacaboy adam bayaq giriş qapısının qabağındakı kimi gözünü onların sifətinə zilləndi. Baxışlarında dostcasına münasibətə dəlalət edən heç bir işarə yox idi. Yəqin sadəcə zahiri görünüşlərini yadında saxlamağa çalışırdı. Qarşısındakı adamlara heç bir maraq göstərmədiyini, heç bir hiss duymadığını baxışlarından aydın sezilirdi. Bir ara Uinstona elə gəldi ki, hətta bu sintetik sifətin ifadəsinin dəyişilməsi qeyri-mümkündür. Martin heç bir söz demədən, hətta vidalaşmadan otaqdan çıxıb sakitcə qapını arxasınca bağladı. O`Brayen əlinin birini qara kombinezonunun cibinə qoymuşdu, o birində isə tüstülənən siqaretini tutaraq yenə ortalıqda var-gəl edirdi.

— Siz zülmətdə vuruşacağınızın fərqindəsinizmi? — deyə yenidən söhbətə qayıtdı. — Həmişə zülmət və mübhəmlik içində qalacaqsınız. Hansı məqsədə xidmət etdiyini bilmədiyiniz əmrlər alacaq və heç bir müzakirə açmadan onlara tabe olacaqsınız. Yaxın günlərdə sizə bir kitab göndərəcəyəm. Həmin kitabdan yaşadığınız cəmiyyətin həqiqi mahiyyətini

və onu dağıtmaq yollarının strategiyasını öyrənəcəksiniz. Kitabı oxuyub qurtarandan sonra Qardaşlığın tam hüquqlu üzvləri olacaqsınız. Lakin mübarizəmizin ümumi məqsədlərindən və konkret şəraitlə bağlı təcili tapşırıqlardan başqa sizin heç nədən xəbəriniz olmayacaq. Qardaşlıq təşkilatının mövcudluğu barəsində danışdım. Amma onun üzvlərinin yüz nəfər, yoxsa on milyon nəfər olduğunu deyə bilmərəm. Şəxsi əlaqələriniz nəticəsində özünüz də heç vaxt təşkilat üzvlərinin sayının on-on iki nəfərdən artıq olduğunu iddia edə bilməyəcəksiniz. Sizinlə üç, yaxud dörd nəfər əlaqə saxlayacaq. Adamlar mütəmadi şəkildə yoxa çıxdıqlarından tərkib daim dəyişəcək. İlk dəfə mənim vasitəmlə təşkilata qoşulduğunuzdan bu əlaqə həmişə qorunub saxlanacaq. Aldığınız bütün əmrlər məndən gələcək. Şəxsən əlaqə saxlamaq zərurəti yaransa, bunu Martin vasitəsi ilə edəcəyik. Nəhayət, günlərin birində ələ keçərsəniz, hər şeyi boynunuza alacaqsınız. İkinci yol yoxdur. Lakin öz işlərinizdən başqa etiraf etməyə ayrı günahınız olmayacaq. Yalnız bir ovuc əhəmiyyətsiz adamı ələ verə bilərsiniz. Çox güman, heç məni də sata bilməyəcəksiniz. Çünki həmin vaxta qədər ya ölmüş olacağam, ya da zahiri görkəməmi dəyişib tamamilə başqa adama çevriləcəyəm.

O`Brayen hələ də yumşaq xalçanın üstündə var-gəl edirdi. Bədəncə cantaraq olsa da, hərəkətlərindən yumşaqlıq və zəriflik sezilirdi. Bunu hətta əlini cibinə qoymağından, yaxud siqareti tutmağından da görmək olurdu. Əslində O`Brayen fiziki gücdən daha çox insana inam aşılması və hər şeyə sirayət edən ironik ağıl ilə diqqəti çəkirdi. Özünü nə qədər ciddi aparsa da, təbiətində fanatiklərə xas məhdudluqdan heç bir əsər-əlamət olmadığı aydın görünürdü. Qətl, intihar, zöhrəvi xəstəliklər, amputasiya, sifətin dəyişdirilməsi haqqında danışanda səsində yüngül istehza notları sezilirdi. Təkcə sözlərlə deyil, səsinin tonu ilə də “Bu qaçılmazdır” — deyirdi. “Biz gözümüzü qırpmadan zəruri addımlar atacağıq. Həyat yenidən insanların yaşaması üçün yararlı vəziyyətə düşəndən sonra isə belə işlərlə məşğul olmayacağıq”. O`Brayenə münasibətdə Uinston heyranlıq, hətta sitayiş həddinə çatdığını hiss edirdi. Bir anlığa Qoldsteynin dumanlı siması da yaddaşından silinmişdi. O`Brayenin qüdrətli çiyinlərinə, kobud cizgili, nahamvar, lakin həm də ziyalılıq yağan sifətinə baxanda belə adamın nə vaxtsa məğlub ediləcəyinə inanmaq olmurdu. Onun üstünü açmayacağı fitnə, öncədən sezməyəcəyi təhlükə ola bilməzdi. Hətta Culiyanın da

təsirləndiyi aşkar görünürdü. Qız siqaretinin sönməsinə fikir verməyib qulaq kəsilmişdi. O`Brayen davam edirdi:

— Qardaşlıq haqqında yayılan şayiələri siz də eşitmisiniz. Şübhəsiz, bu təşkilatla bağlı öz təsəvvürlərinizi formalaşdırmısınız. Yəqin xəyalınızda geniş gizli şəbəkə, zirzəmilərdə keçirilən məxfi görüşlər, divarlara yazılan vida sözləri, bir-birlərini əllərinin xüsusi hərəkəti, yaxud parol vasitəsi ilə tanıyan insanlar canlanıb. Belə şeylər yoxdur. Qardaşlıq üzvlərinin bir-birlərini tanıması mümkün deyil. Heç bir təşkilat üzvü üç-dörd nəfər istisna olmaqla başqalarının mövcudluğundan xəbər tutmur. Əgər Qoldsteyn özü Fikir Polisinin əlinə keçsəydi, Qardaşlıq üzvlərinin siyahısını, yaxud həmin siyahının izinə düşmək üçün tələb olunan məlumatı verə bilməzdi. Belə siyahı ümumiyyətlə yoxdur. Qardaşlığı məhv etmək imkan xaricindədir, çünki o, ənənəvi mənada başa düşülən təşkilat kimi formalaşmamışdır. Onu birləşdirən yeganə təməl ideyadır. İdeya isə məhv edilməzdir. Siz də ideyadan başqa heç nəyə arxalana bilməzsiniz. Heç vaxt yoldaşlarınız olmayacaq. Kimsə sizə ürək-dirək verməyəcək. Ələ keçsəniz, heç kəs sizə kömək etməyəcək. Biz üzvlərimizə heç vaxt yardım göstərmirik. Kiminsə danışmamasına zərurət yarananda görə biləcəyimiz ən böyük iş kameraya gizli yolla ülgüc keçirməkdir. Siz nəticəsiz və ümitsiz həyatla yaşamağa öyrəşməlisiniz. Bacardığınız qədər işləyəcəksiniz, həbs olunacaqsınız, günahlarınızı boynunuza alacaqsınız və sonda öləcəksiniz. Həyatda görəcəyiniz yeganə nəticə bu olacaq. Yaşadığımız dövrdə hər hansı mühüm dəyişikliyin baş verməsi ehtimalı sıfıra bərabərdir. Bu gün biz — meyitik. Gerçək həyatımız gələcəkdədir. O həyata bir ovuc məzar torpağı, bir yığın sümük kimi daxil olacağıq. Uğrunda çarpışdığımız gələcəyin nə zaman gələcəyini heç kəs bilmir. Bu min il sonra da ola bilər. İndi nə isə etmək istisna olunur. Biz sadəcə, sağlam aqlın hüdudlarını addım-addım genişləndirməliyik. Toplu halda fəaliyyət göstərə bilmərik. Yalnız biliklərimizi gizli yolla fərddən fərdə, nəsilən nəsilə ötürməyə gücümüz çatır. Fikir Polisinin gözü qarşısında başqa iş görmək mümkün deyil.

O susdu, bayaqdan bəri üçüncü dəfə qol saatına baxdı.

— Yoldaş, artıq sizin getmək vaxtınızdır, — deyə üzünü Culiyaya çevirdi. — Yox, bir dəqiqə dayanın. Hələ qrafindəki şərabın yarısı qalıb.

Qədəhləri doldurdu, özününkünü yuxarı qaldırdı.

— Yaxşı, indi hansı sağlığa içirik? — deyə bayaqkı yüngül kinayə tonu ilə soruşdu. — Fikir Polisinin məğlubiyyətinin şərəfinə? Böyük Qardaşın ölümünün şərəfinə? Bəşəriyyətin şərəfinə? Gələcəyin şərəfinə?

— Keçmişin şərəfinə! — Uinston dilləndi.

— Keçmiş daha mühümdür, — deyə O`Brayen onun sözlərini təsdiq etdi.

Qədəhləri sona qədər içdilər. Bir dəqiqə sonra Culiya ayağa qalxdı. O`Brayen kabinetin yuxarı başındakı kiçik qutudan götürdüyü yastı, ağ həbi qıza uzatdı, dilinin altına qoymasını tapşırırdı.

— Bu çox vacibdir, — dedi. — Gərək sizdən şərab iyi gəlməsin. Lift xidmətçiləri hər şeyə fikir verirlər.

Qapı Culiyanın arxasınca örtülən kimi elə bil onun mövcudluğunu tamam unutdu. Otaqda bir-iki dəfə vargəl edib dayandı.

— İndi bəzi təfərrüatları dəqiqləşdirməliyik, — dedi. — Belə başa düşdüm ki, sizin sığınacağa bənzər bir yeriniz var.

Uinston mister Çarrinqtonun dükanının üstündəki otaq haqqında məlumat verdi.

— İlk vaxtlar işə yaraya bilər. Sonra başqa yer tapırıq. Gizli görüş yerlərini tez-tez dəyişdirmək lazımdır. *Kitabın* (Uinston hətta O`Brayenin də bu sözü xüsusi vurğu ilə tələffüz etdiyinə diqqət yetirdi) surətini sizə mümkün qədər tez çatdırmağa çalışacağam. Aydın ki, söhbətin Qoldsteynin kitabından getdiyini başa düşürsünüz. Yaxın bir neçə gündə əlimdə sərbəst nüsxə olmayacaq. Yəqin mövcud nüsxələrin sayının çox məhdud olduğunun fərqindəsiniz. Biz kitabı nə qədər sürətlə çap edib yayırıqsa, Fikir Polisi də eyni sürətlə aşkara çıxarıb məhv eləyir. Amma bununla heç nəyə nail ola bilməyəcəklər. Kitabı yox etmək mümkün deyil. Hətta sonuncu nüsxə ələ keçirilib yandırılsa da, biz yaddaşımıza əsaslanıb onu sözbəsöz bərpa edəcəyik. Deyin görüm, iş gedəndə özünüzlə portfel götürürsünüz?

— Çox vaxt götürürəm.

— Portfeliniz nə rəngdədir?

— Köhnə, qara portfeldir. İki qıfilla bağlanır.

— Qara, iki qıfilla bağlanan köhnə portfel... Çox yaxşı. Lap yaxın vaxtlarda, amma təəssüf ki, gününü deyə bilməyəcəyəm, səhər alacağınız tapşırıqlarının birində yanlış çap edilmiş söz olacaq. Həmin mətnin təkrar göndərilməsini xahiş edərsiniz. Ertəsi gün işə portfelsiz gəlməlisiniz. Küçədə bir nəfər qolunuza toxunub deyəcək: “Deyəsən, portfelinizi yerə saldınız”. Və sizə içərisində Qoldsteynin kitabı olan portfel verəcək. Siz onu iki həftə ərzində oxuyub geri qaytarmalısınız.

Bir müddət susdular.

— Daha iki dəqiqə vaxtınız qalıb, — O`Brayen dedi. — Biz yenə görüşəcəyik. Əgər... görüşsək.

Uinston onun gözlərinin içinə baxdı.

— Heç zaman qaranlıq olmayan yerdə? — deyə tərəddüdlə soruşdu.

O`Brayen təəccübləndiyini bürüzə vermədən başını tərpətdi.

— Heç zaman qaranlıq olmayan yerdə, — deyə ifadəni arxasında nə gizləndiyini bilən adam kimi əminliklə təkrarladı. — Ayrılmamışdan qabaq deyiləsi bir sözlünüz yoxdur ki? Bir istəyiniz? Sualınız?

Uinston fikrə getdi. Soruşulması başqa sual yox idi. Vidalaşma ərafəsində bəlağətli sözlər deməyi isə xoşlamırdı. Qardaşlıq və O`Brayenlə birbaşa əlaqəsi olan mətləblər əvəzinə fikrinə anasının həyatının son günlərini keçirdiyi yarımqaranlıq mənzil, mister Çarrinqtonun dükanının üstündəki balaca otaq, şüşə press-papye, çərçivəsi gül ağacından düzəldilmiş qravüra kimi bir-biri ilə əlaqəsi olmayan şeylər düşdü. Özündən asılı olmayaraq soruşdu:

— Siz təsadüfən “Mandarinlər, limonlar, Sent-Klement zəng çalar” misraları ilə başlayan köhnə bir şeir eşitməmişiniz ki?

O Brayen başını tərpətdi. Bir qədər ciddi, hətta təntənəli ahənglə şeiri əvvəldən sona qədər əzbər dedi.

Mandarinlər, limonlar

Sent-Klement zəng çalar.

Hey zəng çalır San Martin:

Qaytar mənə üç fartinq.

Old Baley də cinlənir,

Borcumu qaytar! — deyir.

— Pullananda qaytararam!

Vurur zəng aram-aram.

— Siz son misraları da bilirmişsiniz! — Uinston heyrətini gizlətmədi.

— Elədir, son misraları da bilirəm. Məncə artıq getmək vaxtınızdır. Bir dəqiqə dayanın, sizə də həb verim.

Uinston ayağa qalxdı. O`Brayen əlini uzatdı. Uinston onun güclü əlinin təması nəticəsində ovcunun sümüklərinin necə şaqqıldadığını hiss etdi. Qapıya çatanda çevrilib arxaya baxdı. O`Brayen deyəsən artıq onun da mövcudluğunu unutmuşdu. Fikri başqa şeylərlə məşğul idi. Əlini teleekranın düyməsində saxlayıb gözləyirdi. Uinston arxada yaşıl abajurlu lampa ilə işıqlanan masanı, nitqyazarı, hər iki tərəfdə qalaqlanmış sənəd dolu qovluqları gördü. Pərdə bağlanmışdı. Uinston fikirləşdi ki, yarım dəqiqədən sonra O`Brayen Partiyanın mənafeyi naminə gördüyü yarımçıq qalmış işlərə qayıdacaq.

IX FƏSİL

Uinston yorğunluqdan yapışqana dönmüşdü. Yapışqan lap yerinə düşən söz idi. Bu sözün ağına haradan gəldiyini xatırlaya bilmirdi. Bədəni təkcə yapışqan kimi boş deyildi, həm də sanki şəffaflaşmışdı. Uinstona elə gəlirdi ki, əlini qaldırıb bir tərəfindən baxsa, o biri tərəfini görə bilər. Fasiləsiz əmək bütün qanını içmiş, damarlarını qurutmuşdu. Yerində isə yalnız əsəblərdən, sümük və dəridən ibarət bir oyuq buraxıb getmişdi. Hissləri son dərəcə gərilmişdi. Kombinezonu çiyinlərini sürtürdü. Səki ayaqlarını

yeyirdi. Hətta əlini açıb yummaq istəyəndə bütün əzələlərini gərməli olurdu.

Beş gündə doxsan saatdan çox işləmişdi. Nazirlikdə hamı eyni vəziyyətdə olmuşdu. Artıq avral başa çatmışdı. Daha elə bir işi qalmamışdı. Sabah səhərə qədər heç bir Partiya tapşırığı yox idi. Vaxtının altı saatını gizli otaqlarında, qalan doqquz saatını isə evdə — yataqda keçirə bilərdi. Günorta günəşinin yandırıcı şüaları altında çirkli küçə ilə tələsmədən mister Çarrinqtonun dükanına tərəf gedirdi. Hərdən bir patrulların olub-olmadığını öyrənmək üçün ətrafına baxsa da, sövq-təbii ilə bu günorta üstü heç bir təhlükə ilə üzləşməyəcəyini hiss edirdi. Hər addım atanda əlindəki ağır portfel dizinə dəyirdi. Ağrı hissi yuxarıdan aşağı xəfif bir gizilti ilə ayağının dərisinə yayılırdı. Portfeldəki *kitab* idi. Onu altı gün əvvəl götürmüşdü. Amma bu altı gün ərzində kitabı nəinki oxumağa, heç arasını açıb baxmağa da imkan olmamışdı.

Nifrət Həftəsinin altıncı günü — nümayişlər, nitqlər, çağırışlar, şərqlər, şüarlar, bayraqlar, filmlər, mum fiqurlar, təbil gurultuları, şeypur sədaları, asfalta zərblə çırpılan ayaq tappılıtları, tank tırtıllarının tükürpədicisi səsi, eskadrilyaların qulaq batıran uğultusu, top atəşlərinin patıltısı arxada qaldıqdan, neçə gündən bəri hamını bürümüş ictimai orqazm özünün ən yüksək nöqtəsinə çatdıqdan sonra, Avrasiyaya nifrətin yerə-göyə sığmadığı, tədbirin son saatlarında hamının gözü qarşısında dar ağacından asılan iki min nəfər Avrasiya müharibə canisini kütlənin diri-diri parçalamağa hazır dayandığı anda Okeaniyanın heç vaxt Avrasiya ilə müharibə vəziyyətində olmadığı elan edildi. Müharibə İstasiya ilə aparılırdı. Avrasiya isə müttəfiq sayılırdı.

Siyasi kursun dəyişməsi ilə bağlı əvvəlcədən edilmiş xəbərdarlıqdan söhbət gedə bilməzdi. Sadəcə, gözlənilmədən, bir an içərisində düşmənin Avrasiya yox, İstasiya olması faktı aşkara çıxmışdı. Bu xəbər yayılanda Uinston Londonun mərkəzi meydanlarından birində keçirilən mitinqdə iştirak edirdi. Artıq gecə idi. İştirakçıların avazı olmuş sifətləri və qırmızı bayraqlar zəif işığa qərqlənmişdi. Meydana bir neçə min adam toplaşmışdı. Onların arasında təxminən min nəfərə yaxın kəşfiyyatçı geyimində məktəbli də vardı. Qırmızı qumaş çəkilməmiş tribunada Daxili Partiyadan olan arıq, balacaboy, uzun qollu, iri və keçəl başının adda-budda yerlərindəki tüklər vız durmuş

natiq çıxış edirdi. Nifrətdən qıvrılan cırtdan boylu adam əlinin biri ilə mikrofonun boğazından bərk-bərk yapışmışdı, iri sümüklü biləkləri olan o biri əli isə qəzəblə başı üzərindəki havanı yumruqlayırdı. Onun reproduktorlardan metal cingiltisi ilə çıxan səsi saysız-hesabsız vəhşiliklər, qırğınlar, sürgünlər, soyğun və talanlar, qız və qadınların zorlanması, əsirlərə işgəncə verilməsi, mülki əhalinin bombardman edilməsi, təbliğati yalanlar, həyasız təcavüzkarlıq aktları, xaincəsinə pozulmuş müqavilələr haqqında danışırdı. Bu səsə qulaq asarkən inanmamaq, ardınca isə qəzəbdən dəli olmamaq qeyri-mümkün idi. Dəqiqəbaşı meydanın müxtəlif səmtlərində kütlənin hiddəti özünün son həddinə çatırdı. Belə anlarda natiqin səsi eyni anda minlərlə insan boğazından çıxan və vəhşi heyvan nərəsini xatırladan qəzəbli bağırtılar içərisində eşidilməz olurdu. Ən tükürpədicə çığırtılar məktəblilərin toplaşdıqları tərəfdən gəlirdi. Natiq artıq iyirmi dəqiqəyə yaxın danışırdı. Qəflətən Partiya işçilərindən biri tələsik addımlarla kürsüyə yaxınlaşdı. Natiqin əlinə bükülü bir kağız dürtdü. Balacaboy kağızı açıb müqəddiməsiz-filansız oxumağa başladı. Onun səsində, davranışında, nitqinin məzmununda heç nə dəyişməmişdi. Sadəcə, adlar fərqli idi. Kütlənin arasından səssizsəmirsiz bir razılıq dalğası keçdi. Okeaniya İstasiya ilə müharibə vəziyyətində imiş! Bir an sonra isə meydanda görünməmiş həyəcan yaşanırdı. Dörd bir tərəfə vurulmuş şüar və plakatların heç biri düz deyildi. Onların yarından çoxunda tamam yanlış şəkillər çəkilmişdi. Bu əsl təxribat idi. Qoldsteynin əlaltılarının işi idi. Plakatların divarlardan qoparıldığı, şüarların cırılıb ayaq altına töküldüyü həyəcanlı anlarda qarmaqarışıqlıq düşmüş, mitinqə ara verilmişdi. Sürətlə damlara dırmaşan, bacaların arasından asılmış transparantları qoparıb yerə tullayan Kəşfiyyatçılar dərnəyi üzvləri əsl cəsarət nümunəsi göstərirdilər. İkiüç dəqiqədən sonra hər şey sahmana düşmüşdü. Hələ də mikrofonun boğazından yapışan natiq isə çiyinlərini qabağa verərək boş qalmış əli ilə havanı yumruqlayır, nəfəsini dərmədən ətrafa söz vulkanı püskürürdü. Bir neçə dəqiqədən sonra yeni ünvana nifrət yağdıran kütlənin intiqam bağırtıları meydanı titrədirdi. Nifrət davam edirdi, sadəcə hədəf dəyişilmişdi.

İndi meydanda bayaq cərəyan edən hadisələri yada salarkən Uinstonu ən çox heyrətləndirən natiqin cümlənin tən ortasında nəinki çıxışına ara vermədən, hətta sözlərin sırasını dəyişmədən böyük ustalıqla başqa mətləbə

keçmək məharəti idi. Həmin anda özü tamam başqa məsələ ilə məşğul idi. Qarmaqarışıqlıq yarananda, camaat plakatları cırıb atmağa başlayanda heç sifətini görməyə macal tapmadığı bir nəfər yavaşca çiyinlərinə toxunub: “Bağışlayın, deyəsən portfelinizi yerə salmışsınız” — demişdi. Uinston heç bir cavab vermədən fikri dağınıq halda portfeli almışdı. Yaxın günlərdə içərisindəkinə baxmaq imkanının olmayacağını yaxşı bilirdi. Miting sona çatanda artıq gecə saat iyirmi üç olmasına baxmayaraq meydandan birbaşa Həqiqət Nazirliyinə qayıtmışdı. Digər əməkdaşları da onun kimi iş yerinə dönmüşdülər. Əslində, teleekranın aramsız olaraq adamları işə qayıtmağa çağırmasına heç bir zərurət yox idi.

Okeaniya İstasiya ilə müharibə edir; Okeaniya həmişə İstasiya ilə müharibə vəziyyətində olmuşdur. Son beş ildə meydana çıxan siyasi ədəbiyyatın böyük hissəsi artıq ələ gəlməyəcək dərəcədə köhnəlmişdir. Bütün məlumat və sənədlər, qəzetlər, kitablar, broşürələr, filmlər, disklər, fotoşəkillər ildırım sürəti ilə dəyişdirilməlidir. Hələlik rəsmi göstəriş olmasa da, Departament rəhbərlərinin bir həftə ərzində Avrasiya ilə müharibə, İstasiya ilə müttəfiqlik məsələsinin bütün izlərini həmişəlik yox etmək niyyətləri aydın görünürdü. İşin ucu-bucağı görünmürdü. Həm də həyata keçiriləcək proses heç vəchlə öz adı ilə adlandırılı bilməzdi. Sənədləşdirmə Departamentinin bütün əməkdaşları günün iyirmi dörd saatından on səkkiz saatını işdə keçirirdilər. Yalnız iki-üç, ən çoxu dörd saat dincəlmək olurdu. Zirzəmidən yataq dəstləri gətirib koridora düzmüşdülər. Təkərcikli arabalarda yeməxanadan birbaşa kabinələrə buterbrod və “Qələbə” qəhvəsi daşıyırdılar. Uinston hər dəfə qısa müddətli istirahətə gedənə qədər masa üzərində heç bir sənədin qalmamasına çalışırdı. Lakin gözlərini güclə açıb bədənindəki ağrıları çətinliklə dəf edərək geri dönəndə boru şəkilli kağız qalaqlarının qar topası kimi masaya töküldüyünü, nitqyazarın üstünü örtüyünü, hətta bir hissəsinin döşəməyə dağıldığını görürdü. Odur ki, təzədən işə başlamaq üçün ilk növbədə kağız qalaqlarını sahmana salmalı olurdu. Ən çətini görülən işin yaradıcı münasibət tələb etməsi idi. Bəzən sadəcə bir adın başqası ilə əvəz edilməsi yetərli olurdu. Hadisələrlə bağlı iri həcmli məlumatlar isə, əksinə, böyük diqqət və yaradıcı fantaziya tələb edirdi. Müharibəni dünyanın bir hissəsindən başqa hissəsinə keçirmək üçün ən azı geniş, hərtərəfli coğrafi biliyə ehtiyac duyulurdu.

Fasiləsiz işin üçüncü günü gözlərində dözülməz ağrılar başlanmışdı. Hər beş dəqiqədən bir eynəyini çıxarıb silməli olurdu. Çəkdikləri zəhmət insanın gücü xaricində olan çətin fiziki işin görülməsinə bənzəyirdi: əslində boyun qaçırmağa da haqqın var, amma hansısa dəli ehtiras səni daim irəli atılmağa səsleyir. Ara-sıra düşünməyə vaxt tapanda nitqyazara diktə etdiyi hər sözün, kimyəvi karandaşla yazdığı hər kəlmənin ağ yalan olması Uinstonu həyəcanlandırmırdı. Departamentin bütün işçiləri kimi, o da daha çox saxtalaşdırmanın mümkün qədər təknil şəkildə həyata keçirilməsi üzərində baş sındırırdı. Altıncı gün səhər saatlarında kağız axını yavaşdı. Təxminən otuz dəqiqə ərzində masaya kağız borucuq düşmədi. Sonra yalnız bir sənəd gəldi. Ara yenə kəsildi. Eyni vaxtda hər yerdə işin sona çatmaqda olduğu hiss edilirdi. Departament gizləncə rahat nəfəs aldı. Haqqında heç vaxt, heç yerdə danışılmayacaq nəhəng iş başa çatdırılmışdı. İndi heç bir insan övladı yazılı sənədlər əsasında Okeaniyanın Avrasiya ilə müharibə apardığını sübut etmək iqtidarında deyildi. Saat 12-də gözlənilmədən Nazirliyin bütün işçilərinə sabah səhərə qədər istirahət verildiyi bildirildi. Uinston içərisində kitab olan portfeli (işdə onu daim ayaqlarının arasında saxlayırdı, yatanda isə başının altına qoyurdu) götürüb evə yollandı. Üzüni qırxdı. Suyu isti adlandırmaq çətin olsa da, yorğunluqdan az qala hamam otağında yuxuya gedəcəkdi.

Qulunclarını ləzzətlə şaqıldadaraq mister Çarrinqtonun dükanının üstündəki otağa qalxdı. Yorğunluq hələ canından çıxmamışdı, amma yatmaq istəmirdi. Pəncərəni açdı, çirkli primusu yandıraraq qəhvə dəmləmək üçün qazançadakı suyu odun üstünə qoydu. Bir azdan Culiya da gələcəkdi. İndi isə *kitabı* oxumaq lazım idi. Çirkdən qartmaq bağlamış kresloda oturub portfelin qıfılını açdı.

Qalın kitabın əllə düzəldilmiş qara cildində heç bir sərlövhə yox idi. Sətirlər bəzi yerlərdə biri-birinin üstünə çıxmışdı. Səhifələrin kənarları didilmişdi, amma asan açılırdı. Görünür, kitab çox əllərdən keçmişdi. Titul vərəqində yazılmışdı:

EMMANUEL GOLDSTEYN

OLİQARXİK KOLLEKTİVİZMİN

NƏZƏRİYYƏSİ VƏ

TƏCRÜBƏSİ

Uinston oxumağa başladı

I FƏSİL

CƏHALƏT — QÜVVƏDİR

Bütün yazılı tarix boyu, çox ehtimal ki, Neolit dövrünün sonundan etibarən dünyada üç — Ali, Orta və Aşağı növ insanlar olmuşdur. Onlar öz aralarında dəfələrlə yenidən bölünmüşdülər, saysız-hesabsız fərqli adlarla dünyaya gəlmişdilər, əsrdən əsrə sayları arasındakı nisbət, habelə qarşılıqlı münasibətləri dəyişmişdi. Lakin mahiyyət etibarı ilə cəmiyyətin göstərdiyimiz düzəni heç bir təbəddülata uğramamışdı. Hətta ən cahənşümul sarsıntılardan, ən qarşısıalınmaz dəyişikliklərdən sonra da hara atılmasından asılı olmayaraq, ilkin vəziyyətini alan hacıyatmaz oyuncağı kimi əvvəlki düzənini bərpa etmişdi.

Adı çəkilən qrupların məqsədləri tamamilə fərqlidir...

Uinston mütalibə ara verdi. İlk öncə rahat və təhlükəsiz şəraitdə oxuduğuna bir daha əmin olmaq istəyirdi. Otaqda yalnız özü idi: nə teleekran, nə açar deşiyinə söykənmiş qulaq, nə hər dəqiqə əsəbi halda diksinib çiyini üzərindən arxaya boylanmaq, nə oxuduğun səhifəni əllərinlə örtmək əzabı vardı. Mülayim yay havası yanaqlarını oxşayırdı. Haradasa uzaqdan uşaqların zəif qışqırıq səsləri gəlirdi. Otaqda isə saat əqrəbinin çiqqıltısından başqa heç bir səs eşidilmirdi. Uinston kresloda yerini rahatladı, ayaqlarını buxarının qabağındakı alçaq məhəccərə qoydu. Kitabı bir deyil, bir neçə dəfə başdan ayağa qədər sözbəsöz oxuyacağına əmin olan adam kimi ixtiyari səhifəni açdı. Bu üçüncü fəslin başlanğıcı idi. Uinston oxumağa oradan davam etdi.

III FƏSİL

MÜHARİBƏ — SÜLHDÜR

Dünyanın üç fəvqəldövlətə bölünməsi hələ XIX əsrin ortalarına doğru sezilən və zamanla gerçəkləşən hadisə idi. Rusiya Avropanı, Birləşmiş Ştatlar isə Britaniya İmperiyasını öz daxilində əritdikdən sonra fəvqəldövlətlərin ikisi — Avrasiya və Okeaniya yaranmış oldu. Üçüncü fəvqəldövlət — İstasiya isə yalnız aradan xaotik müharibələrlə dolu on il keçəndən sonra vahid ölkə kimi meydana çıxmağa başladı. Bu üç fəvqəldövlət arasındakı sərhədlər bəzi yerlərdə hələ də mübahisəlidir, bəzi yerlərdə hər bəşə Allahın istəyinə uyğun olaraq dəyişir. Lakin ümumilikdə onlar təbii coğrafi sərhədlərə uyğun gəlir. Avrasiya Portuqaliyadan tutmuş Bering boğazına qədər Avropanın bütün şimal hissəsini və Asiya torpaqlarını əhatə edir. Okeaniya Amerika, Britaniya da daxil olmaqla Atlantik adaları, Avstraliya və Afrikanın cənubundan ibarətdir. Müqayisə baxımından fəvqəldövlətlərin ən kiçiyi sayılan, qərbi sərhədləri hələ tam müəyyənləşməyən İstasiyaya Çin və ondan cənubdakı ölkələr, Yapon adaları, Mançuriya, Monqolustan, habelə Tibetin böyük, lakin bəzən nəzarətdən çıxan hissələri daxildir.

Tərkibindəki ərazilərdən asılı olmayaraq bu üç fəvqəldövlət iyirmi beş ildən bəri ki, aramsız müharibə aparırlar. Müharibə isə artıq XX əsrin ilk onilliklərində olduğu kimi tam ümitsiz və ölümcül qarşıdurma deyildir. İndiki müharibə əslində biri digərini məğlub etməyə qadir olmayan, savaştan maddi maraqları güdməyən və aralarında ciddi ideoloji fərqlər nəzərə çarpmayan güclərin məhdud məqsədlərlə apardıqları hərbi əməliyyatlardır. Lakin deyilənlər heç bir vəchlə müharibə qaydalarının, yaxud hərbi münasibətin daha şəfqətli, daha cəngavərcəsinə olduğunu düşünməyə əsas vermir. Əksinə, hərbi isterika bütün ölkələrdə davamlı və ümumi səciyyə qazanmışdır. Zorakılıq, soyğunçuluq, uşaqların öldürülməsi, əhəlinin başdan-başa köləyə çevrilməsi, əsirlərə münasibətdə odda yandırmağa və diri-diri torpağa basdırmağa qədər gedib çıxan amansız rəftar üsulları az qala normal hal sayılır. Bütün bunlar düşmən tərəfdən deyil, müharibə aparan ölkənin özü tərəfindən həyata keçiriləndə isə həttə təqdir olunur. Lakin fiziki baxımdan müharibə əhəlinin az hissəsini əhatə edir. Onlar əsasən yaxşı təlim görmüş peşəkarlardır. Nəticədə itkilər nəzərə çarpacaq dərəcədə azalır. Hərbi əməliyyatlar sınavi vətəndaşların çətinliklə təsəvvür edə biləcəkləri uzaq sərhədlərdə, yaxud dəniz yollarının strateji məntəqələrini qoruyan Üzən Qalalarda aparılır. Sivilizasiya mərkəzlərində

müharibə özünü istehlak mallarının davamlı qıtlığından, habelə məhdud sayda adamların ölümünə səbəb olan raket zərbələrindən başqa heç nədə bürüzə vermir. Göründüyü kimi, əslində müharibənin mahiyyəti dəyişmişdir. Daha dəqiq desək, müharibələrin başlama səbəblərinin zəruriliyi məsələsində dəyişiklik olmuşdur. XX əsrin əvvəllərindəki böyük müharibələr üçün o qədər də əhəmiyyətli görünməyən səbəblər indi daha çox üstünlük qazanmışdır. Nəticədə onlardan fəaliyyət üçün rəhbərlik kimi istifadə edilməyə başlanılmışdır.

Müasir müharibənin mahiyyətini anlamaq üçün (daim yeni qruplaşmaların yaranmasına baxmayaraq, aradan keçən müddət ərzində eyni müharibə davam etmişdir) ilk növbədə onun həlledici əhəmiyyət daşımadığına diqqət yetirmək lazımdır. Üç fəvqəldövlətdən heç birini hətta qalan ikisinin hərbi ittifaqı sayəsində də işğal etmək mümkün deyil. Onların qüvvələri təxminən bərabərdir, təbii müdafiə potensialları isə tükənməzdir. Avrasiya özünün intəhasız əraziləri ilə, Okeaniya Atlantik və Sakit okeanların genişliyi ilə, İstasiya torpaqlarının məhsuldarlığı və əhalisinin işgüzarlığı ilə etibarlı müdafiə olunur. Digər tərəfdən, maddi sərvət uğrunda müharibənin artıq heç bir mənası qalmamışdır. İstehsalla istehlakın biri-birini tənzimlədiyi qarşılıqlı təminatlı iqtisadi sistemlərin yaranması nəticəsində əvvəlki müharibələrin başlıca səbəbi olan bazarlar uğrunda mübarizə sona çatmışdır. Xammal ehtiyatlarına nəzarət üçün aparılan rəqabət keçmişdə olduğu kimi ölüm-dirim məsələsi sayılmır. Çünki fəvqəldövlətlərin üçü də ehtiyac duyduqları xammalın demək olar ki, hamısını öz ərazilərində təmin edəcək qədər böyük və zəngindirilər. Müharibələrin birbaşa iqtisadi məqsədlərinə gəldikdə isə indi savaşa daha çox ucuz işçi qüvvəsinə sahib olmaq uğrunda aparılır. Fəvqəldövlətlərin sərhədləri arasında onların heç birinin daimi nəzarətində qalmayan, bucaqları Tanjer, Brazzavil, Darvin və Hon-Konq olmaqla təxmini dördbucaqlını xatırladan böyük ərazi mövcuddur. Dünya əhalisinin təxminən beşdə bir hissəsi bu ərazidə yaşayır. Hər üç fəvqəldövlət bu sıx məskunlaşmış bölgələrə, habelə şimaldakı buzlu yüksəkliklərə sahib olmaq üçün aramsız mübarizə aparır. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, əslində fəvqəlgüclərin heç biri mübahisəli ərazilərə tam nəzarət edə bilmir. Həmin ərazinin müxtəlif hissələri daim əldən ələ keçir, onun bu və ya digər hissəsinin gözlənilməz manevrlər nəticəsində

xaincəsinə qəsb olunması imkanı oyundaşların aramsız şəkildə dəyişmələrini diktə edir.

Bütün mübahisəli ərazilər qiymətli mineral ehtiyatlarla zəngindir. Bəziləri isə zəruri bitki məhsullarının, məsələn, soyuq iqlim şəraitində nisbətən bahalı üsullarla, əsasən də sintez yolu ilə əldə olunan kauçukun vətənidir. Ən başlıcası isə onlar ucuz işçi qüvvəsinin qeyri-məhdud ehtiyatlarına malikdir. Ekvatorial Afrikanı, Yaxın Şərq ölkələrini, Şimali Hindistanı, yaxud İndoneziya arxipelaqını nəzarətdə saxlayan dövlət, əslində, həm də cüzi maaş almaqla ağır işlərdə çalışan yüz milyonlarla insanın malına və canına sahib olur. Bu ərazilərin artıq rəsmən kölə halına salınmış əhalisi daim bir işğalçının əlindən digərinin əlinə keçir, neft mədəni, yaxud daş kömür yatağı kimi amansızcasına istismar olunur. Məqsəd isə daha çox silah-sursat istehsal etmək, daha böyük ərazilər tutmaq, daha çox işçi qüvvəsinə sahib olmaq, onların ucuz əməyi hesabına yenidən daha sürətlə silahlanmaq, daha çox ərazilər ələ keçirməkdir. Beləcə proses arasıkəsilmədən davam edir. Hərbi əməliyyatların heç vaxt mübahisəli ərazilərin hüduddlarından kənara çıxmaması xüsusi qeyd olunmalıdır. Avrasiyanın sərhədləri Konqo çayı hövzəsi və Aralıq dənizinin şimal sahilləri arasında irəli-geri dəyişir. Hind okeanındakı adalar və Sakit okean davamlı şəkildə gah Okeaniyanın, gah da İstasiyanın nəzarətində olur. Avrasiya ilə İstasiyanı biri-birindən ayıran Monqolustanda vəziyyət heç vaxt sabitləşmir. Şimal qütbündə hər üç fəvqəldövlət hələlik məskunlaşmayan və tədqiq olunmamış böyük ərazilərə iddia edirlər. Lakin qüvvələr nisbəti ümumən bərabər səciyyə daşıyır. Hər üç fəvqəldövlətin həyati əhəmiyyət kəsb edən əraziləri isə həmişə toxunulmaz qalır. Üstəlik, dünya iqtisadiyyatı Ekvator xətti ətrafında istismar olunan insanların əməyinə heç bir ehtiyac duymur. Çünki onlar mövcud cəmiyyəti heç nə ilə zənginləşdirmirlər. Nə istehsal olunursa, hamısı müharibəyə sərf edilir. Müharibədən əsas məqsəd isə həmişə növbəti müharibə üçün daha yaxşı hazırlıq görməkdən ibarətdir. Əhalinin kölə əməyi sadəcə arasıkəsilməz müharibələrin sürətini daha da artırmağa xidmət edir. Amma bir məsələ də var ki, hətta bu kölələr olmasaydılar da, bəşər cəmiyyətinin quruluşu, habelə onu mövcud vəziyyətdə saxlamağa imkan verən proseslər indikindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənməzdi.

Müasir müharibənin əsas məqsədi (*ikifikirlilik* prinsipinə müvafiq olaraq bu məqsəd Daxili Partiyanın rəhbər heyəti tərəfindən eyni vaxtda həm qəbul, həm də inkar edilir) ümumi həyat səviyyəsini yüksəltmədən hərbi maşınının mallarını tam şəkildə istehlak etməkdən ibarətdir. XIX əsrin sonlarından etibarən sənaye cəmiyyətlərində izafi istehlak mallarından hansı üsullarla xilas olmaq məsələsi üstüörtülü şəkildə də olsa, gündəlikdə dayanırdı. İndi, insanların çoxunun çətinliklə bir qarın dolusu yemək tapdığı şəraitdə izafi məhsulun taleyi ilə bağlı əndişə öz təxirəsalınmazlığını itirmişdir. Hətta süni dağıdıcı proseslər baş versəydi belə, bu məsələ yenidən diqqət mərkəzində dayana bilməzdi. 1914-cü ildən əvvəlki cəmiyyətlə müqayisədə indiki dünya ac, səfil, çılpaq və tənəzzülə uğramış dünyadır. Həmin dövr insanların təxəyyüllərində canlandırdıqları xoşbəxt gələcəklə müqayisədə üzləşdiyimiz mənzərənin kədərliyi və çıxılmazlığı daha aydın nəzərə çarpır. XX əsrin əvvəllərində gələcək cəmiyyətin heyvətəməz dərəcədə zəngin, nizamlı, ahəngdar və cəlbədicilə obrazı — şüşə, polad və qar kimi ağ betondan ibarət şəffaf, parlaq dünyanın modeli az qala hər bir savadlı adamın düşüncəsinə hakim kəsilmişdi. Elm və texnika görünməmiş sürətlə inkişaf edirdi. İnkişafın gələcəkdə də eyni sürətlə davam edəcəyi düşüncəsi hamıya təbii görünürdü. Lakin gözləntilər özünü doğrultmadı. Səbəb bir tərəfdən aramsız müharibə və inqilabların gətirdiyi fəlakətlərdə, o biri tərəfdən isə elmitexniki tərəqqinin empirik təfəkkür tərzindən asılı olmasında idi. Sərt qayda-qanunlara əsaslanan cəmiyyətdə isə belə təfəkkür mövcudluğunu qoruya bilməzdi. Bütünlükdə, çağdaş dünya əlli il əvvəl olduğundan daha bəsitdir. Əlbəttə, tam geri qalmış ərazilərdə müəyyən irəliləyiş olub, müharibə və polis nəzarəti ilə bağlı sahələr inkişaf etdirilib. Lakin bütünlükdə təcrübə və ixtiralar dövrü ömrünü başa vurub. Əllinci illərin nüvə müharibələrinin nəticələrini aradan qaldırmaq isə heç vaxt mümkün olmayacaq. Bir sözlə, sənayeləşmənin yaratdığı təhlükələr hələ də mövcuddur. Maşınlar meydana çıxan andan ayıq düşüncə sahibləri ağır əl əməyinə, habelə insanlar arasındakı qeyri-bərabərliyə əsas etibarını son qoyulduğunu anladılar. Əgər sənayeləşmənin uğurlarından bu istiqamətdə məqsədyönlü istifadə edilsəydi, bir neçə nəsillə sonra aclıq, üzücü əmək, antisanitariya, savadsızlıq və xəstəliklərlə həmişəlik üzləşmək olardı. Hətta məqsədyönlü istifadə edilməməsinə, cəmiyyət üzvləri arasında bölünməyən maddi nemətlər istehsalına cəlb olunmasına baxmayaraq, maşın adı insanın

həyat səviyyəsini XIX əsrin sonu — XX əsrin əvvəllərindəki əlli ildə görünməmiş dərəcədə yüksəltmişdi.

Lakin maddi nemətlərin ümumi artımının iyerarxik cəmiyyəti məhv etməklə (həqiqətən də bu, məhvə bərabərdir) hədələdiyi də unudulmamalıdır. Hamının qısa iş günündən yararlandığı, yaxşı qidalandığı, hamamı və soyuducusu olan mənzildə yaşadığı, avtomobil, hətta təyyarə sahibinə çevrilə bildiyi dünyada qeyri-bərabərliyin ən çox nəzərə çarpan, bəlkə də ən vacib forması aradan qalxır. Əgər cəmiyyət belə ümumi rifaha nail olsa, o zaman sərvətin xüsusi əhəmiyyəti qalmayacaq. Şübhəsiz, şəxsi sərvət və həzzlər baxımından bütün *nemətlərin* bərabər bölündüyü, *hakimiyyətin* isə sayca az, lakin çox böyük imtiyazlara malik kastanın əlində qaldığı cəmiyyətin mövcudluğunu təsəvvür etmək mümkündür. Lakin real həyatda belə cəmiyyət öz sabitliyini uzun müddət qoruyub saxlaya bilməz. Çünki hamı eyni dərəcədə təminatlı həyat və asudə vaxt kimi nemətlərdən yararlansa, onda ehtiyacdən kütləşmiş böyük bir insan kütləsi savadlanmaq fikrinə düşəcək, həyat haqqında düşünmək imkanı qazanacaq. Nəticədə isə tez, ya gec imtiyazlı kastanın cəmiyyətdə heç bir rol oynamadığını anlayacaq, onu öz yolundan süpürüb atacaq. Bir sözlə, iyerarxik cəmiyyət yalnız yoxsulluq və cəhalət bünövrəsi üzərində yüksələ bilər. XX əsrin əvvəllərində bəzi mütəfəkkirlərin arzuladıqları kimi, yenidən kənd keçmişinə qayıtmaq isə əməli həll yolu sayıla bilməz. Bu təmayül artıq bütün dünyada saxta instinktə çevrilməkdə olan sənayeləşdirmə meyli ilə ziddiyyət təşkil edir. Digər tərəfdən, sənaye baxımından geri qalmış ölkə hərbi cəhətdən də köməksizdir. Həmin vəziyyət isə birbaşa, yaxud dolayısı yolla daha inkişaf etmiş rəqiblərin hakimiyyəti altına düşməyə aparıb çıxarır.

Əmtəə istehsalını məhdudlaşdırmaqla kütləni yoxsul vəziyyətdə saxlamaq üsulu da özünü doğrultmadı. Həmin vəziyyət kapitalizmin son mərhələsində, təxminən 1920-1940-cı illər arasında daha aydın şəkildə hiss olunurdu. Əksər ölkələrin iqtisadiyyatında durğunluq başlamışdı. Torpaqlar becərilir, avadanlıqlar yenilənmirdi. Əhalinin böyük hissəsi iş imkanından məhrum idi. Sadəcə, dövlət xeyriyyəçiliyi hesabına yarıac-yarıtox yaşayırdılar. Lakin bu da nəticədə hərbi gücü azaldırdı. Nəhayət, məhrumiyyətlər zərurət ucbatından yaranmadığından, müxalifətin kəskin

iradlarla meydana çıxması labüd hala çevrilirdi. Söhbət dünyada sərvət artımına yol vermədən sənaye maşını çarxlarının işlək vəziyyətdə saxlanmasından gedir. Mallar istehsal edilməli idi, amma onların bölüşdürülməsinə yol vermək olmazdı. Təcrübədə bunun yeganə yolu bitibtükənmək bilməyən müharibələrdir.

Mahiyyət etibarını ilə müharibə yalnız insan həyatını deyil, insan əməyinin nəticələrini də məhv edir. Müharibə — kütlənin yaşayışını yaxşılaşdırmağa, onu inkişafa qovuşdurmağa imkan verən maddi sərvətlərin dağıdılması, puç olması, səmanın ənginliklərində və dənizin dərinliklərində məhv edilməsidir. Hətta silah-sursat döyüş meydanlarında sıradan çıxmasa da, onların istehsalı insan əməyini boşuna xərcləməyin, əvəzində isə heç nə istehsal etməməyin ən rahat üsuludur. Məsələn, bir Üzən Qalaya sərf olunan əmək bir neçə yüz nəqliyyat gəmisinin hazırlanmasına kifayət edər. Sonda həmin Üzən Qala köhnəlib yararsız hala düşür, heç kimə heç bir maddi fayda gətirmədən dağılır, əvəzinə isə böyük zəhmət bahasına yenisinin inşasına başlanılır. Prinsip etibarını ilə hərbi xərclər əhalinin minimal tələbləri ödənildikdən sonra yerdə qalan vəsaitin hamısının mənimsənilməsinə hesablanır. Vətəndaşların tələbləri isə həmişə gerçək həddən qat-qat aşağı qiymətləndirilir. Nəticədə zəruri tələbat mallarının ən azı yarısının xroniki çatışmazlığı daim hiss olunur. Bu da dövlətə sərf edir. İmtiyazlı təbəqəni həmişə məhrumiyyət hüdudunda saxlamaq düşünülmüş siyasətdir. Çünki ümumi qıtlıq və çatışmazlıq hətta kiçik imtiyazların da əhəmiyyətini artırır, qruplar arasındakı fərqlərin hüdudlarını isə genişləndirir. XX əsrin əvvəlləri ilə müqayisədə indi Daxili Partiyanın üzvləri də çətin, asketik həyat tərzini keçirirlər. Lakin aldıkları bəzi imtiyazlar — hər şeylə təchiz olunmuş geniş mənzil, yaxşı geyim, keyfiyyətli ərzaq, əla tütün və bahalı içkilər, iki-üç qulluqçu, fərdi avtomobil, yaxud helikopter onları Kənar Partiya üzvlərindən yerlə göy qədər fərqləndirərək başqa dünyanın sakinlərinə çevirir. Kənar Partiya üzvü də öz növbəsində “prol” adlandırdığımız ən kasıb təbəqə üzərində oxşar üstünlüklərə malikdir. Mövcud vəziyyət mühasirəyə alınmış şəhərin sosial mühitini xatırladır. Çünki orada da zənginliklə yoxsulluq arasındakı fərq kimin bir tikə iylənmiş at ətini tapa bilməsi ilə müəyyən olunur. Digər tərəfdən, müharibə vəziyyətinin mövcudluğu və onun doğurduğu təhlükələr bütün hakimiyyətin kiçik qrupun əlində cəmlənməsini təbii hala, hətta labüd xilas yoluna çevirir.

Müharibə, göründüyü kimi, zəruri israfçılığa imkan verir. Həm də bunun psixoloji cəhətdən məqbul yolla həyata keçirilməsinə şərait yaradır. Prinsip etibarı ilə insanların izafi əməyini məbəd və ehramların ucaldılmasına, dərin quyuların qazılıb yenidən doldurulmasına, hətta sonradan yandırılması şərti ilə külli miqdarda əmtəə istehsalına yönəltmək daha asan yol olardı. Lakin bu yolla iyerarxik cəmiyyətin emosional deyil, yalnız iqtisadi bazasını yaratmaq mümkündür. Məsələn təkcə kütlənin əxlaq və davranışında deyil. Başları işə qarışdığı müddət ərzində onların hansı əhval-ruhiyyədə olmalarının əhəmiyyəti yoxdur. Söhbət Partiyanın özünün mənəvi vəziyyətindən gedir. Partiyanın ən mütəvazi üzvündən də yüksək peşəkarlıq, zəhmətsevərlik, hətta bəlli çərçivədə intellekt tələb edilməlidir. Eyni zamanda, onun məhdud düşüncəli, cahil və fanatik olması, davranışının daim qorxu, nifrət və pərəstiş əsasında, büt-pərəstlik səviyyəsinə çatan sitayişin üstündə köklənməsi təmin olunmalıdır. Başqa sözlə desək, mental durumu müharibə şəraitinə tam uyğun gəlməlidir. Belə olduqda, ölkənin həqiqətən də müharibə edib-etməməsinin heç bir əhəmiyyətli yoxdur. Qəti qələbə çalmaq mümkün olmadığından cəbhədə vəziyyətin yaxşılığı, yaxud bərbadlığı da önəmli deyil. Yeganə vəzifə müharibənin arasıkəsilməzliyinin təmin olunmasıdır.

Partiyanın daim öz üzvlərindən tələb etdiyi, müharibə şəraitində isə daha asanlıqla nail olduğu xəbərçilik və satqınlıq ümumi xarakter alır, daha yüksək mövqe tutanlar isə imkanlarını daha da genişləndirirlər. Məhz bu səbəbdən də Daxili Partiyada hərbi isteriya və düşməne nifrət hissi özünü daha kəskin büruzə verir. Rəhbər vəzifədə çalışan Daxili Partiya üzvü müharibə ilə hər hansı xəbərin gerçəkliyi əks etdirmədiyini mütləq bilir. Müharibənin sadəcə qazançı oyuna çevrildiyindən, yerli-dibli aparılmadığından, yaxud tam fərqli məqsədlər naminə aparıldığından xəbər tutur. Lakin belə məlumatlar *iki fikirlilik* vasitəsi ilə asanlıqla neytrallaşdırılır. Başqa sözlə desək, Daxili Partiyanın hər üzvü müharibənin gerçəkliyinə, mütləq qələbə ilə başa çatacağına, Okeaniyanın bütün Yer kürəsinin şəriksiz ağası olacağına sarsılmaz inam bəsləyir.

Daxili Partiyanın bütün üzvləri gələcək qələbəyə əhkam kimi yanaşırlar. Qələbənin üstün qüvvənin yardımını ilə ərazilərin daha da genişləndirilməsi, yaxud yeni, qarşısızalmaz silah ixtirası sayəsində əldə olunacağını

düşünürlər. Yeni silah axtarışı fasiləsiz davam etdirilir. Həm də bu, elmi axtarış və nəzəri təfəkkürün öz mövqelərini qoruyub saxladığı azsaylı intellektual fəaliyyət sahələrindən biridir. İndi Okeaniyada klassik mənada elm demək olar ki, mövcud deyil. Yenidildə ümumiyyətlə “elm” sözü yoxdur. Keçmiş dövrlərin bütün elmi nailiyyətlərinin əsaslandığı empirik təfəkkür metodu İngoc’un əsas prinsipləri ilə ziddiyyət təşkil edir. Hətta texniki tərəqqi də nəticələri yalnız insanın hüquq və azadlıqlarını məhdudlaşdırmağa ehtiyac duyulan sahələrdə baş verir. İnsan həyatı ilə bağlı faydalı sənətlər baxımından dünya ya bir yerdə dayanır, ya da geri gedir. Tarlaları at qoşulmuş kotanla şumlayırlar, kitabları isə maşınlar yazır. Lakin hakimiyyət üçün həyatı əhəmiyyətə malik sahələrdə — hərbi sənayedə və casusluq şəbəkəsinin yaradılmasında hələ də empirik metodu təqdir edir, yaxud ən azı mövcudluğuna dözürlər. Partiyanın iki məqsədi var: bütün Yer kürəsini ələ keçirmək və sərbəst düşüncə imkanlarını birdəfəlik məhv etmək! Qarşısına qoyduğu məqsədə çatmaq üçün Partiya iki mühüm problemin həllində maraqlıdır. Birinci — insanın arzusu xilafına onun nə düşündüyünü öyrənmək; ikinci — əvvəlcədən xəbərdarlıq etmədən bir neçə saniyə ərzində yüz milyonlarla adamın məhvinə nail olmaq.

Aparılan elmi araşdırmaların əsas hədəfi bunlardır. İndiki dövrün alimi ya mimika, jest və intonasiyaların səciyyəsinə incəliklərinə qədər öyrənərək tibbi dərmanlar, şok terapiyası, hipnoz və işgəncələr yolu ilə insanın dilindən həqiqəti qoparmağa çalışan psixoloqla inkvizitorun hibrididir, ya da öz ixtisasının hüdudları daxilində insanı kütləvi şəkildə həyatdan məhrum etmək yollarını axtaran kimyaçı, fizik və biologdur. Sülh Nazirliyinin Braziliya meşələrində, Avstraliya düzənliklərində, Antarktikanın insan ayağı dəyməyən adalarında gizlədilmiş nəhəng laboratoriya və sınaq poliqonlarında alimlər dayanmaq bilmədən çalışırlar. Onlardan bəziləri gələcək müharibələrin yerini planlaşdırır, digərləri daha sürətli raketlər, daha dağıdıcı gücə malik partlayıcı maddələr, daha möhkəm zireh işləyib hazırlayır, üçüncülər Yer kürəsinin bütün bitki örtüyünü məhv etməyə yetəcək miqdarda boğucu qazların və suda həll olunan zəhərlərin, hər cür immuniteti dağıtmağa qadir xəstəlik mikrobların kəşfi üzərində çalışır, dördüncülər okeanın ənginliyinə baş vuran sualtı qayıq kimi Yer qatının dərin laylarına enə bilən nəqliyyat vasitəsi, yaxud aerodrom və aviadaşıyıcı gəmilərdən asılı olmayan təyyarə quraşdırmağa can atır,

beşincilər isə xüsusi linzalar vasitəsi ilə yüz min kilometrə uzanan ucsuz-bucaqsız kosmik səmada Günəş şüalarını toplayıb lazımı səmtə istiqamətləndirmək, yaxud Yer nüvəsinin dərinliklərinə nüfuz etməklə süni zəlzələlər yaratmaq kimi əlçatmaz ideyaların tətbiqə yararlılığını öyrənirlər.

Hələlik layihələrin hər hansı birinin tətbiqinə yaxınlaşmaq mümkün olmamışdır. Fövqəldövlətlərin heç biri digəri ilə müqayisədə nəzərəcarpacaq üstünlük qazana bilməmişdir. Amma işin maraq doğuran tərəfi başqadır: bu dövlətlərin üçü də indiki axtarışlar nəticəsində əldə edə biləcəklərindən daha güclü, daha dağıdıcı silaha — atom bombasına malikdirlər. Partiya əski adəti üzrə qorxunc silahın müəllifliyini öz adına yazsa da, ilk atom bombası 1940-cı illərdə meydana çıxmış, on il sonra isə geniş miqyasda istifadə edilməyə başlamışdı. O zaman əsasən Rusiyanın Avropa hissəsində, Qərbi Avropa və Şimali Amerikada yerləşən mühüm sənaye mərkəzlərinə yüzlərlə bomba atılmışdı. Nəticədə bütün ölkələrin hakim dairələri yenidən atom silahından istifadə edildiyi təqdirdə mütəşəkkil cəmiyyətə, eləcə də özlərinin hakimiyyətinə son qoyulacağını anlamışdılar. Bundan sonra ortada həttə formal razılaşma olmasa da atom bombardmanları dayandırılmışdı. Hazırda hər üç fövqəldövlət müharibəni nə vaxtsa öz xeyrinə başa çatdırmaq imkanına ümid bəsləyərək, atom bombalarının hazırlanmasını, nüvə silahı ehtiyatlarının artırılmasını davam etdirir. Bütünlükdə isə son otuzqırx ildə hərbi sənəti əslində yerində saymışdır. Doğrudur, keçmiş dövrlə müqayisədə indi helikopterlərdən daha çox istifadə olunur. Qırıcı təyyarələri geniş miqyasda pilotsuz qurğular əvəz etməkdədir. Nisbətən müdafiəsiz döyüş gəmiləri öz yerlərini batırılması mümkün olmayan Üzən Qalalara vermişdir. Lakin digər sahələrdə inkişaf o qədər nəzərəcarpan deyildir. Məsələn, tank, sualtı qayıq, mərmə, pulemyot, həttə tüfəng və əl qumbarası kimi döyüş vasitələrindən yenə əvvəlki qaydada istifadə edilir. Mətbuat və teleekranda qanlı döyüşlər haqqında çoxsaylı məlumatlar verilsə də, keçmiş vaxtların bir neçə həftə ərzində yüzlərlə, minlərlə, həttə milyonlarla insan tələfatı ilə nəticələnən müharibələri artıq təkrarlanmır.

Fövqəldövlətlərdən heç biri ağır məğlubiyyətlə nəticələnəcək manevrlərə təşəbbüs göstərmir. İri miqyaslı hərbi əməliyyat dedikdə isə bir qayda olaraq müttəfiqin üzərinə gözlənilməz hücum nəzərdə tutulur. Hər üç

dövlətin əməl etdiyi, yaxud özünü əməl edirmiş kimi göstərdiyi strategiya eynidir. Bu strategiya döyüş əməliyyatları, danışıqlar və anında istifadə edilən qəfil gedişlər vasitəsi ilə digər düşmən dövləti hərbi bazaların sıx əhatəsinə almaq, ardınca dostluq sazişi imzalamaq və şübhələr dağılana qədər illər boyu sülh şəraitində yaşamaqdan ibarətdir. Sülh dövründə bütün strateji məntəqələrdə atom başlıqları olan raketlər quraşdırmaq, vaxtı çatanda isə düşməni cavab imkanından məhrum edən ani və sarsıdıcı zərbə endirmək nəzərdə tutulur. Yalnız bundan sonra yeni hücum hazırlaşmaq üçün digər dünya dövlətləri ilə dostluq müqavilələri bağlamaq olar. Planın başdan-başa xəyal üzərində qurulduğunu, həyata keçirilməsinin qeyri-mümkünlüyünü söyləməyə lüzum yoxdur. Digər tərəfdən, Ekvator xətti və Şimal qütbü çevrəsindəki mübahisəli əraziləri çıxmaq şərti ilə heç yerdə hərbi əməliyyatlar aparılmır. İndiyə qədər düşmən ərazisinin işğalı faktına təsadüf edilməmişdir. Fövqəldövlətlər arasında bəzi sərhədlərin qeyri-müəyyənliyi də bununla izah olunur. Məsələn, Avrasiya üçün coğrafi cəhətdən Avropanın bir hissəsi olan Britaniya adalarını işğal etmək çətin deyildir. O biri tərəfdən, Okeaniya öz sərhədlərini Reynə, hətta Vislaya qədər genişləndirə bilər. Lakin o zaman haqqında danışılmasa da, tərəflərin hamısının əməl etdiyi prinsip — mədəni bütünlük prinsipi pozulmuş olar. Əgər Okeaniya əvvəllər Fransa və Almaniya kimi tanınan əyalətləri tutarsa, icrası fiziki baxımdan çətin olan problem — bütün sakinləri məhv etmək zərurəti yaranar. Yaxud mədəni inkişaf baxımından təxminən Okeaniya ilə eyni səviyyədə olan yüz milyonluq xalqı assimilyasiya etmək lazım gələr.

Fövqəldövlətlərin hər üçünün qarşısında eyni problem dayanır. Hərbi əsirlər və rəngli kölələrlə müəyyən ünsiyyət istisna olunmaqla xaricilərlə hər hansı əlaqəyə yol verilməməsi onların mövcudluğu üçün son dərəcə zəruridir. Hətta müəyyən vaxta qədər rəsmi müttəfiq sayılan dövlətə də həmişə böyük şübhə ilə yanaşılır. Əsirləri çıxmaq şərti ilə Okeaniya sakini heç vaxt Avrasiya, yaxud İstasiya sakini görə bilmir. Xarici dillərin öyrənilməsi yasaqdır. Əgər Okeaniya sakini xaricilərlə ünsiyyətə girsəydi, onların da özü kimi insan olduqlarını, aldığı məlumatların çoxunun isə həqiqətə uyğun gəlmədiyini öyrənərdi. O zaman yaşadığı bağlı dünyanın qapıları açılardı, Okeaniya insanının vətəndaş əxlaqının təməlinə çevrilən qorxu, nifrət və xudbinlik hissi bir anda havaya buxarlanardı. Odur ki, hər üç fövqəldövlət İranın, yaxud Misirin, Yava adasının, yaxud Seylonun nə vaxt, kimin əlinə

keçməindən asılı olmayaraq, əsas sərhədləri raketlərdən başqa heç bir qüvvənin aşmaması prinsipinə dönmədən əməl edir.

Bu prinsipin əsasında haqqında heç vaxt danışılmayan, lakin anlayışla qarşılanan və nəzərə alınan amil — hər üç fəvqəldövlətdə həyat şərtlərinin eyni olması amili dayanır. Okeaniyada hakim təlim İngsoc, Avrasiyada neobolşevizm adlanır. İstasiyada isə bu təlim adətən “Ölüm Kultu” kimi tərcümə olunan Çin istilahi ilə ifadə edilir, təxminən “Şəxsiyyətin məhvi” mənasını verir. Okeaniya sakininin digər iki təlimin əsasları haqqında hər hansı bilgi alması qadağandır. Lakin okeaniyalının həmin təlimləri əxlaqi və insani hisslərdən olan vəhşi oyunbazlıq kimi lənətləmələri hər vasitə ilə təşviq edilir. Əslində, bu üç fəlsəfi təlim birbirindən fərqlənir. Onların təməlinə çevrildikləri ictimai sistemlərin isə ümumiyyətlə fərqi yoxdur. Hər yerdə eyni piramidal quruluş, yarımallah-rəhbər qarşısında eyni sitayiş, müharibəyə xidmət edən eyni iqtisadiyyat mövcuddur. Göründüyü kimi, üç fəvqəldövlət bir-birlərini fəth edə bilmədikləri kimi, nəticə etibarını ilə virtual qələbədən də üstünlük qazanmırlar. Əksinə, münaqişəni davam etdirdikləri müddət ərzində onlar biri-birini ayaqda saxlayır, baş-başa söykənmiş üç dərzi kimi biri-birinə dayaq olurlar. Hər üç fəvqəldövlətin hakim dairələri nələri etmək və nələri etməmək lazım olduğunu yaxşı bilirlər. Onlar qarşılıqlarına dünyanı ələ keçirmək məqsədi qoymuşlar. Eyni zamanda, başa düşürlər ki, müharibə davamlı və qələbəsiz aparılmalıdır. Dövlətlərin heç birinin işğala uğramaq qorxusu olmadığından gerçəkliyin inkarı istər İngsoc’un, istərsə də digər düşüncə sistemlərinin səciyyəvi xüsusiyyətinə çevrilmişdir. Burada yenə də əvvəldə dediklərimizi xatırlatmağa lüzum yaranır: davamlı prosesə çevrilən müharibə təbiətini və simasını dəyişmişdir.

Keçmiş dövrlərdə müharibə mahiyyəti etibarını ilə gec, ya tez qəti qələbə, yaxud məğlubiyyətlə başa çatırdı. Bundan başqa, müharibə cəmiyyətə mövcud reallıqlarla əlaqə saxlamaq imkanı verən əsas vasitələrdən biri idi. Hökmdarlar həmişə təbəələrinə gerçəkliklə bağlı yanlış təsəvvürlər aşılamağa çalışırdılar. Eyni zamanda, hərbi gücün əhəmiyyətini azaltmağa yönələn heç bir illüziyanı yaxın buraxmırdılar. Məğlubiyyət öz arxasınca müstəqilliyin itirilməsini, yaxud digər arzuolunmaz nəticələri gətirə bilərdisə, son dərəcə ciddi sığortalamaq zəruri idi. Fiziki faktları inkar

etmək olmaz. Fəlsəfədə, dində, etikada, siyasətdə iki dəfə iki beşə bərabər ola bilər. Lakin təyyarə, yaxud tüfəng istehsalı zamanı iki dəfə iki mütləq dörd etməlidir. Qeyri-fəal millətlər gec, ya tez əsarət altına düşürlər. Həqiqi fəaliyyət isə heç vaxt illüziyalara əsaslanmamalıdır. Fəaliyyət qabiliyyətinə yiyələnmək üçün mütləq keçmişin dərslərini öyrənmək lazımdır. Bunun üçün, keçmişdə baş vermiş mühüm hadisələrlə bağlı dəqiq bilgilərə ehtiyac var. Qəzetlər və tarix kitabları həmişə tərəfkeş olublar. Bu gün həyata keçirilən saxtalaşdırma keçmişdə mümkün ola bilməzdi. Müharibə həmişə sağlam aqlın mühafizəçisi idi. Bu işlə əsasən hakim təbəqə məşğul olduğundan hərbi də onların keşiyində daha möhkəm dayanırdı. Müharibəni ya udmaq, ya da uduzmaqdan başqa yol olmadığından, heç bir hakim təbəqə özünü məsuliyyətsiz apara bilməzdi.

Lakin müharibə uzun müddət davam edəndə təhlükəliliyini itirir. Hədsiz uzanan müharibədə hərbi zərurət anlayışı da yoxa çıxır. Nəticədə texniki tərəqqi dayana bilər. Ən aşkar faktları da nəzərə almamaq, yaxud inkar etmək imkanı yaranar. Əvvəldə də gördüyümüz kimi, adına elm deyilə biləcək tədqiqatlar hələlik yalnız müharibə məqsədləri ilə davam etdirilir. Mahiyyətinə gəldikdə isə həmin tədqiqatlar xam xəyaldan başqa bir şey deyil. Üstəlik onların nəticəsizliyi də heç kimi əndişələndirmir. İşgüzarlığa, hətta hərbi istedadla daha xüsusi ehtiyac duyulmur. Okeaniyada Fikir Polisini çıxarmaq şərti ilə bütün fəaliyyət sahələri yarıtmaz qurulmuşdur. Fövqəldövlətlər məğlubedilməz olduqlarından özlərini az qala ayrıca kainat sayırlar. Belə şəraitdə isə artıq istənilən əqli zorakılığa asanlıqla yol verilə bilər. Reallıq yalnız gündəlik yaşam qayğıları ilə öz mövcudluğunu bürüzə verir: yemək, içmək, haradasa daldalanmaq, əyninə bir şey geyinmək lazımdır, zəhərli maddələri udmaq, yuxarı mərtəbənin pəncərəsindən birbaşa küçəyə addımlamaq olmaz və s. Həyatla ölüm, fiziki həzzlə ağrı arasında fərq var. Amma yalnız bu qədər! Həm xarici aləmlə, həm də tarixi keçmişlə təmasdan təcrid edilən Okeaniya vətəndaşı kosmik çəkisizlik şəraitinə düşən insana bənzəyir. O, aşağının, yaxud yuxarının yerini təyin edə bilmir. Belə dövlətlərin başçıları isə firona və sezara da nəsib olmayan mütləq hakimiyyətə malikdirlər. Onların yeganə qayğısı çətinlik yarandığı təqdirdə təbəələrinin kütləvi şəkildə aclıqdan ölmələrinə imkan verməmək, hərbi maşınına rəqiblərininki ilə eyni səviyyədə saxlamaqdan ibarətdir. Bu

minimumlar əldə edildikdən sonra həmin hakimi-mütləqlər gerçəkliyi istədikləri şəkə salana qədər başdan ayağa, ayaqdan başa çevirə bilərlər.

Beləliklə, keçmiş müharibələrin meyarları da bu hərbişiyasi aksiyanın fırldaq olduğunu söyləməyə əsas verir. İndiki müharibələr buynuzları müəyyən bucaq altında çıxan, bu səbəbdən də bir-birini yaralaya bilməyən bəzi məməli heyvanların savaşına bənzəyir. Lakin müharibə qeyri-real olsa da, mənasız deyil. Müharibə izafi nemətləri udur, ierarxik cəmiyyətin ehtiyac duyduğı xüsusi mənəvi atmosferin qorunub saxlanmasına imkan verir. Göründüyü kimi, müharibə artıq sırf daxili işə çevrilmişdir. Keçmişdə əksər ölkələrin hakim dairələri ümumi maraqlar naminə hərbin dağıdıcı gücünü məhdudlaşdırmağa çalışsalar da, hər halda müharibə aparırdılar və qələbə çalan tərəf məğlubdan bac-xərac alırdı. Bizim dövrdə isə hakim dairələr qətiyyən bir-birlərinə savaş açmırlar. Sadəcə, hər bir imtiyazlı qrup öz əleyhdarlarına qarşı döyüşür. Belə müharibənin məqsədi ölkə ərazisinin işğaldan azad etmək deyil, mövcud quruluşu qoruyub saxlamaqdır. Ona görə də “müharibə” məfuminun özü müəyyən yanlışlıq yaradır. Əgər belə demək mümkündürsə, müharibə daimi xarakter aldıqdan sonra artıq hərbişilik anlayışını itirmişdir. Müharibənin neolit dövründən XX əsrin əvvəllərinə qədər bəşəriyyətə göstərdiyi xüsusi təzyiq artıq yoxa çıxmış və tamam başqa forma ilə əvəz olunmuşdur. Əgər üç fəvqəldövlət bir-birinə qarşı müharibə aparmaq əvəzinə toxunulmaz sərhədləri daxilində əbədi sülh şəraitində yaşasaydılar, nəticə yenə də eyni olacaqdı. Onlar xarici təhlükənin ayıldıcı təsirindən azad şəkildə öz qapalı kainatlarında yaşamağa davam edəcəkdilər. Əslində, daimi sülh də daimi müharibənin eyni olacaqdı. Partiya üzvlərinin əksəriyyəti məsələnı çox səthi anlasalar da, “MÜHARİBƏ — SÜLHDÜR!” Partiya şüarının əsas məğzi budur.

Uinston bir anlıq mütaliəyə ara verdi. Gurultu eşidildi, deyəsən haradasa uzaqda mərmı partladı. Əlində qadağan olunmuş kitab teleekransız otaqda oturmağın ləzzəti Uinstonun canına yağ kimi yayılırdı. Təklıyi və sakitliyi də bədənindəki yorğunluq, kreslonun yumşaqlığı, pəncərədən içəri dolub yanağınını oxşayan meh kimi fiziki şəkildə hiss edirdi. Kitab onu məftun etmişdi, daha doğrusu, inamını möhkəmləndirmişdi. Müəyyən mənada yeni heç bir şey öyrənməmişdi, amma ən cəlbədici cəhət də elə bu idi. Dağınıq fikirlərini nizama sala bilsəydi, Uinstonun özünün demək istədiyi mətləblər

bu kitabda şərh olunmuşdu. Kitab onun ağılına bənzəyən bir ağılın məhsulu idi. Lakin əsər müəllifinin ağılı qat-qat güclü, sistemli idi, qorxu nə olduğunu bilmirdi. Uinston düşündü ki, ən yaxşı kitablar insan biliklərini çatdıran kitablardır. Bayaq yarımçıq qoyduğu birinci fəslə qayıtmaq istəyirdi. Eyni anda pilləkəndə Culiyanın ayaq səsləri eşidildi. Qızı qarşılamaq üçün kreslodan qalxdı. Culiya qəhvəyi rəngli alət çantasını döşəməyə tullayıb Uinstonun boynuna sarıldı. Bir həftədən çox idi ki, görüşmürdülər.

— *Kitab* məndədir, — deyə bir-birlərindən aralanan kimi Uinston xəbəri çatdırdı.

— Hə, götürmüşsən? Yaxşı, — Culiya xüsusi maraq göstərmədən dilləndi. Dərhal da qəhvə dəmləmək üçün primusun önündə dizləri üstə döşəməyə çökdü.

Yataqda yarım saat vaxt keçirəndən sonra yenə kitabla bağlı söhbətə qayıtdılar. Axşam havası kifayət qədər sərin olduğundan yorğanı üstlərinə çəkmişdilər. Aşağıdan yenə tanış mahnı səsi və daş döşəmədə əks-səda verən dikdaban çəkmələrin taqqıltısı eşidilirdi. Uinstonun ilk gəlişində gördüyü bürünc rəngli qolları Normandiya sütunlarını xatırladan nəhəng qadın elə bil indiyə qədər həyətdəki yerindən tərpənməmişdi. Elə gün yox idi ki, o, gah saxlancları dodaqları arasında tutaraq, gah da gur səslə sevimli mahnısını oxuyaraq həyətdə təkne ilə zivə arasında addımlayıb paltar sərməmiş olsun. Culiya böyrü üstə çevrildi. Deyəsən, artıq yuxuya gedirdi. Uinston döşəməyə düşmüş kitabı götürüb çarpayının baş tərəfində oturdu.

— *Kitabı* oxumaq lazımdır, — dedi. — Sən də oxumalısan. Qardaşlığın bütün üzvləri onu oxumalıdırlar.

— Sən oxu, — qız gözlərini açmadan dilləndi. — Bərkdən oxu. Belə daha yaxşıdır. Sonra getməmişdən qabaq mənə də danışarsan.

Saatın əqrəbləri altını göstərirdi. Qarşıda hələ üç-dörd saat vaxtları vardı. Uinston kitabı dizinin üstə rahatlayıb oxumağa başladı.

I FƏSİL

CAHİLLİK — QÜVVƏDİR

Bütün yazılı tarix boyu, çox ehtimal ki, Neolit dövrünün sonundan etibarən dünyada üç — Ali, Orta və Aşağı növ insanlar olmuşdur. Onlar öz aralarında dəfələrlə yenidən bölünmüşdülər, saysız-hesabsız fərqli adlarla dünyaya gəlmişdilər, əsrdən əsrə sayları arasındakı nisbət, habelə qarşılıqlı münasibətləri dəyişmişdi. Lakin mahiyyət etibarı ilə cəmiyyətin qeyd etdiyimiz düzəni heç bir təbəddülata uğramamışdı. Hətta ən cahanşümul sarsıntılardan, ən qarşısızalmaz dəyişikliklərdən sonra da bu quruluş hara atılmasından asılı olmayaraq, ilkin vəziyyətini alan hacıyatmaz oyuncağı kimi əvvəlki düzənini bərpa etmişdi.

— Culiya, yatmamısan? — Uinston soruşdu.

— Yox, əzizim, qulaq asıram. Oxu. Gözəldir.

Uinston qaldığı yerdən davam etdi:

Adı çəkilən qrupların məqsədləri tamamilə fərqlidir. Ali təbəqənin niyyəti ucaldığı mərtəbədə qalmaqdır. Orta təbəqə yerini Ali təbəqə ilə dəyişmək istəyir. Aşağı təbəqəyə gəldikdə isə o, daim ağır zəhmət altında əzildiyindən təsadüfdən təsadüfə gündəlik həyatın hüdudlarından kənara baxmaq imkanı əldə edir və müəyyən məqsəd ətrafında birləşməyi bacaranda bütün ayrı-seçkiliklərin aradan qaldırıldığı, hamının bərabər olduğu cəmiyyət haqqında düşünür. Beləliklə, tarix boyu əsas cizgiləri həmişə eyniyyət təşkil edən mübarizə dönə-dönə təkrarlanır. Uzun əsrlər boyu Ali təbəqənin hakimiyyətinə heç bir təhdid hiss olunmur. Lakin tez, ya gec elə məqam gəlir ki, Ali təbəqə ya özünə inamını, ya məharətli idarəçilik qabiliyyətini, ya da hər ikisini birdən itirir. Onda özünü azadlıq və ədalət uğrunda mübariz kimi qələmə verməklə Aşağı təbəqənin də rəğbətini qazanmış Orta təbəqə yuxarıların hakimiyyətini devirir. Məqsədinə çatdıqdan sonra o, Aşağı təbəqəni yenidən əvvəlki kölə vəziyyətinə qaytarır, özü isə Ali təbəqəyə çevrilir. Bu arada iki təbəqənin birindən, yaxud hər ikisindən qopub ayrılanlar yeni Orta təbəqə kimi formalaşır və mübarizə təzədən qızıdır. Üç təbəqədən yalnız Aşağı təbəqə heç vaxt hətta müvəqqəti də olsa məqsədinə çata bilmir. Tarix boyu maddi tərəqqinin əldə edilmədiyini söyləmək böyük mübaliğə olardı. Hətta bu gün, tənəzzül dövründə də adi

bir adam maddi cəhətdən özünün bir neçə əsr əvvəlki soydaşından qat-qat yaxşı yaşayır. Lakin maddi rifah halının yaxşılaşması, davranış qaydalarının yumşalması, istənilən islahat və inqilabların həyata keçirilməsi bəşəriyyəti bərabərlik ideyasına bir millimetr də yaxınlaşdırma bilməmişdir. Aşağı təbəqənin fikrincə, tarixi dəyişikliklərin heç biri köhnə sahiblərin yeniləri ilə əvəzlənməsindən başqa məna kəsb etməmişdir.

XIX əsrin sonlarında eyni sxemin dəfələrlə təkrarlanması müşahidəçilərin çoxuna bəlli oldu. Bunun ardınca tarixi dövrü proses kimi təfsir edən, qeyri-bərabərliyin isə cəmiyyətin dəyişməz qanunu olduğunu sübuta yetirməyə çalışan elmi məktəblər meydana çıxdı. Təbii ki, əvvəllər də həmin təlimin tərəfdarları vardı. Lakin onun məhz indiki şəkildə təqdimi əhəmiyyətli dəyişiklik idi. Keçmişdə cəmiyyətin ierarxik quruluşunun zəruriliyinə yaranan ehtiyac ilk növbədə Ali təbəqənin istəklərinə cavab verirdi. Belə bir cəmiyyətin vacibliyi haqda krallar və zadəganlar, kilsə xadimləri, vəkillər, habelə tüfeyli həyat keçirən digər boşboğazlar vəz oxuyurdular. Qara camaata isə məzar evindən o tərəfdəki xəyali dünyada mükafat vəd olunur, bu yolla başlarının altına yastıq qoyulurdu. Hakimiyyət uğrunda mübarizə apardığı dövrdə Orta təbəqə azadlıq, ədalət, qardaşlıq kimi şüarlardan tez-tez istifadə edirdi. Sonra isə insanların qardaşlığı ideyasından hələlik heç bir hakimiyyəti olmayan, amma tezliklə onu ələ keçirəcəklərinə ümid bəsləyən adamlar yararlanmağa başladılar. Artıq deyildiyi kimi, keçmişdə Orta təbəqə də inqilablarını bərabərlik bayrağı altında edirdi. Köhnələr hakimiyyətdən devrildikdən sonra isə azadlıq vəd edənlər yeni despotik rejim qururdu. Ancaq indi yeni Orta təbəqə öz despotizmini əvvəlcədən elan etmişdir. Sosializm XIX əsrin əvvəllərində yaransa da, əslində antik dövrün qul üsyanlarından üzü bəri mövcud olan fikir təliminin son həlqəsi kimi meydana çıxmışdı. Çox güman, elə buna görə də o, ötən əsrlərin utopizmi ilə dərin əlaqələrə malikdir. Lakin sosializmin 1900cu illərdən sonra yayılan bütün təmayüllərində insanların azadlığı və bərabərliyi ideyasından get-gedə daha açıq şəkildə imtina olunmağa başlanmışdı. Əsrin ortalarında meydana çıxan yeni hərəkatlar — Okeaniyadakı İngsoc, Avrasiyadakı neobolşevizm, habelə İstasiyadakı Ölüm Kultu cərəyanı artıq şüurlu şəkildə qarşılıqları qeyri-azadlığın və qeyri-bərabərliyin əbədləşdirilməsi məqsədini qoymuşdular. Bu yeni hərəkatlar, təbii ki, əvvəlki təlimlərdən əmələ gəlirlər, onların adlarını yaşatmağa meyllidirlər,

sözdə eyni ideologiyaya sadıq qalırlar. Amma yeni təlimlərin hamısının ümdə məqsədi lazım bildikləri anda inkişafı dayandırmaq və tarixi dondurmaqdan ibarətdir. Tarix saatının əqrəbi daha bir dəfə tərpənməli və əbədi durdurulmalıdır. Həmişəki kimi Orta təbəqə Ali təbəqəni devirəcək, sonra özü Ali təbəqə olacaq. Lakin düzgün seçilmiş strategiya bu dəfə Ali təbəqəyə statusunun dəyişilməzliyini əbədi qorumaq imkanı verəcəkdir.

Yeni doktrinaların meydana çıxması həm tarixi biliklərin zənginləşməsi, həm də XIX əsrdən əvvəl rüşeym halında qalmış tarixilik hissənin qüvvətlənməsi ilə bağlıdır. Tarixin dövrü inkişaf prosesi indi daha anlaşılqılı idi, yaxud belə görünürdü. Əgər proses anlaşılın idisə, deməli həm də dəyişə biləndir. Amma daha dərin qatdakı prinsipial səbəb XX əsrin əvvəllərində artıq insanların bərabərliyi ideyasının gerçəkləşməsinin texniki baxımdan mümkünlüyündə özünü göstərirdi. Aydın məsələdir ki, insanlar fitri istedad mənasında əvvəlki kimi yenə də bərabər deyildilər; özünün müəyyən qabiliyyətləri ilə bir insan başqası ilə müqayisədə yenə də üstün vəziyyətdə ola bilirdi. Lakin sinfi fərqlər və maddi qeyri-bərabərliklər əvvəlki kimi kəskin şəkildə təzahür etmirdi. Keçmiş əsrlərdə sinfi fərqlər yalnız labüd deyil, həm də arzuolunan sayılırdı. Sivilizasiyaya yiyələnənin əvəzi qeyri-bərabərliklə ödənməmişdi. Maşın əməyinə əsaslanan sənaye isetehsalının inkişafı isə vəziyyəti daha da dəyişdirdi. Doğrudur, hətta bu şəraitdə də insanlar yenə əvvəlki kimi fərqli işləri yerinə yetirirdilər. Amma onların fərqli sosial, yaxud iqtisadi səviyyədə yaşama zərurəti aradan qalxmışdı. Odur ki, hakimiyyətə gəlməyə çalışan yeni qruplar bərabərlik fikrinin artıq ülvi idealdan qorxunc təhlükəyə çevrildiyini düşünürdülər. Dinc və ədalətli cəmiyyətin qeyri-mümkün göründüyü ibtidai dövrlərdə insanlara bərabərlik fikrini tələq etmək daha asan idi. Qanunların basqısı və ağır əməyin mövcud olmadığı yer üzündəki cənnətdə birgə yaşamaq ideyası min illər boyu insanların xəyalını məşğul etmişdi. Hətta istənilən tarixi dəyişiklikdən öz xeyirləri üçün yararlanmağı bacaran qruplar belə bu xülyanın təsirindən tam uzaqlaşa bilməmişdilər. Fransız, ingilis və amerikan inqilablarının varisləri insan hüquqları, söz azadlığı, qanun qarşısında bərabərlik kimi dəbdəbəli ibarələrə inanırdılar, hətta müəyyən mənada davranış və hərəkətlərini elan etdikləri prinsiplərə uyğunlaşdırmaq istəyirdilər. Lakin XX əsrin qırxıncı illərinə doğru siyasi fikrin bütün əsas təməyülləri artıq avtoritar səciyyə almışdı. Məhz Yer üzərində cənnət

ideyasının həqiqətə çevrilməsi imkanı yarananda insanlar onu dəyərdən salmışdılar. Adından və istiqamətindən asılı olmayaraq, hər yeni siyasi təlim insanları geriye — iyerarxik quruluşa, hüquqların məhdudlaşdırılmasına aparırdı. Təxminən 1930cu illərdə, artıq despotik münasibətin sərtləşməyə başladığı dövrdə uzun müddət, bəzi məsələlərlə bağlı hətta yüz illər qabaq yaddan çıxarılmış təcrübə — məhkəmə qərarı olmadan həbsə atmaq, kütlənin gözü qarşısında edam etmək, hərbi əsirləri kölə kimi işlətmək, lazımı ifadələrin alınması məqsədi ilə işgəncə vermək, girov götürmək, bütöv xalqları doğma torpaqlarından köçürmək yenidən adi hala çevrildi. Özlərini mütərəqqi fikirli, ziyalı sayan adamlar isə nəinki bu özbaşınalıqlara dözümlü yanaşmağa, hətta tərəfdar çıxmağa başladılar.

Bütün Yer kürəsini bürüyən milli mücadilələr, vətəndaş müharibələri, inqilab və əksinqilablardan sadəcə on il sonra İngsoc, eləcə də onunla rəqabət aparən təlimlər püxtələşmiş siyasi nəzəriyyələrə çevrildilər. Lakin bu nəzəriyyələrə qədər də eyni əsrin əvvəllərində ümumi şəkildə totalitar adlandırıla biləcək müxtəlif sistemlər meydana çıxmışdı. Ümumi xaosdan doğulacaq dünyanın əsas cizgiləri artıq aydın görünməkdə idi. Bu dünyada kimin ağalığı edəcəyi də eyni dərəcədə aydın idi. Yeni aristokratiya əsasən bürokratlardan, alimlərdən, texniki ziyalılardan, həmkarlar ittifaqları rəhbərlərindən, ictimai xadimlərdən, sosioloqlardan, müəllimlərdən və peşəkar siyasətçilərdən təşəkkül tapırdı. Mənşələri etibarı ilə yaxşı maaşlı orta təbəqədən, yaxud fəhlə sinfinin yuxarı qatından çıxmış bu adamları mərkəzləşmiş dövlət və inhisarçı sənayenin qısr dünyası ərsəyə gətirmiş, bir yerə toplamışdı. Keçmiş dövrlərdəki müxalifləri ilə müqayisədə onlar çox da acgöz deyildilər, cah-cələla o qədər də meyl göstərmirdilər. Lakin tam bir hakimiyyət hərisi idilər. Ən başlıcası isə nə istədiklərini bilirdilər, müxalifəti yerlə-yeksan etməkdə böyük əzmkarlıq göstərirdilər. Sonuncu əmir xüsusi ilə həlledici rol oynayırdı. Bu günün reallıqları ilə müqayisədə keçmişin bütün əzazillikləri dişsiz və qətiyyətsiz hərəkət təsiri bağışlayırdı. Lakin hakim dairələr həmişə müəyyən həddə qədər liberalizm ideyalarına yoluxmuş olurdular. Özlərinə hər yerdə müəyyən çıxış yolu saxlamağa çalışırdılar. Hadisələrin yalnız zahiri tərəfi ilə maraqlanırdı, təbəələrinin nə düşündüklərinə qətiyyətlə əhəmiyyət vermirdilər. Çağdaş meyarlar baxımından hətta Orta Əsrlərin Katolik Kilsəsi daha çox dözümlülük nümayiş etdirirdi. Əsas səbəblərdən biri keçmişdə dövlətin vətəndaşları

daimi nəzarətdə saxlaya bilməməsi ilə bağlıdır. Mətbu sözün yaranması ictimai fikri yönəltməyi daha da asanlaşdırdı. Radio və kino isə prosesi xeyli sürətləndirdi. Televiziyanın inkişafı, eyni cihaz vasitəsi ilə eyni anda dalğaların həm qəbul edilməsinə, həm də ötürülməsinə imkan yaradan texniki tərəqqi şəxsi həyatın mövcudluğuna son qoydu. Hər bir vətəndaş, daha dəqiq desək, ən azı izlənməsinə zərurət yaranan hər bir vətəndaş bütün fərqli məlumat kanalları kəsilməklə günün iyirmi dörd saatını polisın gözü qarşısında və rəsmi təbliğatın təsiri altında keçirməli olur. Tarixdə ilk dəfədir ki, sadəcə dövlətin niyyətlərinə tabeçilik təmin edilməyib, həm də bütün vətəndaşların yekdil fikir birliyi əldə olunub.

Əlli-altmışıncı illərin inqilablar dövründən sonra həmişə belə hallarda olduğu kimi, cəmiyyət Ali, Orta və Aşağı təbəqə şəklində yenidən bölündü. Yeni Ali təbəqənin təmsilçiləri daha sələfləri kimi əl havasına hərəkət etmirdilər. Onlar təhlükəsizliklərini qorumağın yollarını yaxşı bilirdilər. Kollektivçiliyin oliqarxiya üçün ən etibarlı zəmin olması çoxdan məlumdur. Sərvəti və imtiyazları qüvvələrin birləşdirilməsi yolu ilə daha yaxşı qorumaq mümkündür. Şəxsi mülkiyyətin ləğvi ilə bağlı orta əsrlərdə atılan addım əslində bütün sərvətlərin daha məhdud dairədə cəmlənməsinə imkan yaradırdı. Yeganə fərq yeni sahiblərin ayrı-ayrı fərdlər deyil, mütəşəkkil qruplar olması idi. Fərdi qaydada Partiya üzvü bəzi şəxsi əşyalardan başqa heç nəyə malik deyil. Kollektiv şəkildə isə Partiya Okeaniyada hər şeyin sahibidir. Partiya bütün ehtiyatları nəzarətdə saxlayır, onlardan özü istədiyi kimi istifadə edir. İnqilabdan sonra Partiya demək olar ki, müxalifətin müqaviməti ilə üzləşmədən hakimiyyəti ələ keçirə bildi. Çünki bütün proses kollektivləşdirmə şüarı altında aparılmışdı. Həmişə elə hesab edirdilər ki, kapitalistlərin varyoxları əllərindən alınsa, sosializm öz-özünə qurulacaq. Və sorğu-sualsız kapitalistlərin əmlakını müsadirə edirdilər. Fabriklər, saxtalar, torpaqlar, mülklər, maşınlar — bir sözlə, hər şey onların əlindən alındı. Alınanlar artıq şəxsi əmlak deyildisə, deməli, ictimai əmlaka çevrilmişdi. İlk Sosialist hərəkəti daxilindən yetişən, onun ibarələrini mənimsəyən İngsoc həqiqətən də sosialist proqramının əsas müddəasını həyata keçirdi. Təbii ki, buna əvvəlcədən nəzərdə tutduğu və can atdığı üsulla — iqtisadi qeyri-bərabərliyi cəmiyyətin daimi vəziyyətinə çevirmək yolu ilə nail oldu.

Lakin iyerarxik cəmiyyətin uzunömürlülüüyü daha dərin səciyyəyə malikdir. İqtidarda olan qüvvə dörd səbəbə görə hakimiyyətini əldən verə bilər. O, ya xarici düşmən qarşısında məğlub olur, ya bacarıqsız idarəçiliyi ilə kütlələri üsyana sövq edir, ya Orta təbəqə arasında güclü və narazı qrupun meydana çıxmasına imkan verir, ya da gücünə və hakimiyyət istəyinə olan inamı itirir. Bu səbəblər biribirindən təcrid vəziyyətində deyillər. Adətən onların dördü də həmişə təhlükə mənbəyidir. Həmin təhlükələrdən qoruna bilən qüvvə hakimiyyəti daim əldə saxlayır. İqtidar düşərgəsinin mental durumu da həlledici amillərdən biri sayılmalıdır.

Çağdaş əsrin ortalarından etibarən birinci təhlükə ümumən mövcud deyil. Dünyanı öz aralarında bölən fəvqəldövlətlərin üçü də əslində məğlubedilməzdir; onları yalnız demoqrafik inkişafın zəifliyi nəticəsində yenmək olar. Lakin əlində güclü hakimiyyət toplamış iqtidar üçün bunun qarşısını almaq qədər də çətin deyildir. İkinci təhlükə də daha çox nəzəri xarakter daşıyır. Kütlə durduğu yerdə heç vaxt üsyan etmir. Təzyiq altında olduğuna görə isə yerli-dibli üsyan qaldırmır. Ona müqayisə imkanını verilməyə qədər ümumiyyətlə təzyiq altında yaşadığının fərqinə varmır. Keçmiş dövrlərin mütəmadi təkrarlanan iqtisadi böhranlarına ümumiyyətlə ehtiyac yox idi və indi belə böhranların yaranmasına yol vermirlər. Lakin heç bir siyasi nəticəsi olmayan geniş miqyaslı digər çatışmazlıqlar meydana çıxmağa bilər. Bəzən biz onlara təsadüf edirik. Çünki narazılıqların ifadəsi üçün başqa yol qalmamışdır. Texnoloji tərəqqi sayəsində cəmiyyətdə gizli şəkildə özünü göstərməkdə olan izafi məhsul istehsalı məsələsinə gəldikdə isə, o, arasıkəsilməz müharibələr vasitəsi ilə (III fəslə baxın!) öz həllini tapır. Müharibələr həm də cəmiyyətdəki ictimai ruhu zəruri istiqamətdə kövrəkləmək baxımından sərfəlidir. Beləliklə, mövcud iqtidar təmsilçilərinin fikrincə, hazırkı şəraitdə yeganə gerçək təhlükə bacarıq və qabiliyyəti olan, amma siyasi proseslərdən kənar qalan, hakimiyyət aqlığı keçirən qrupun yaranmasında, habelə həmin qrup daxilində liberalizm və skeptisizm əhval-ruhiyyəsinin artmasındadır. Başqa sözlə desək, əsas məsələ maarifləndirmə məsələsidir. Bu həm idarəedici qrupun, həm də ondan aşağı səviyyədə dayanan çoxsaylı icraçı dəstələrin şüurunun fasiləsiz şəkildə bəlli qəlibə salınması məsələsidir. Kütlə şüuru isə yalnız mənfi təsiri qəbul edir.

Əgər hələ də anlamayanlar varsa, burada deyilənlərdən Okeaniya cəmiyyətinin quruluşu haqqında təsəvvür əldə etmək çətin deyildir. Piramidanın zirvəsində Böyük Qardaş dayanır. Böyük Qardaş büllur kimi təmizdir, güclü və hər şeyə qadirdir. Hər uğur, hər nailiyyət onun adına bağlıdır, tərəqqi, xoşbəxtlik, fəzilət onun rəhbərliyi ilə kütlələrin mübarizəyə ruhlandırılması nəticəsində əldə edilmişdir. İndiyə qədər Böyük Qardaşı heç kim görməyib. O, plakatlardakı simadır, teleekrandakı səsdir. Onun heç zaman ölməyəcəyini güman etməyə tam əsasımız var. Doğum tarixi ilə bağlı həmişə bir qeyri-müəyyənlik hökm sürmüşdür. Böyük Qardaş Partiyanın özünü dünyaya təqdim etmək üçün seçdiyi obrazdır. Onun başlıca vəzifəsi məhəbbət, qorxu və ehtiram təcəssüm etdirən qüvvə kimi meydana çıxmasıdır. Bu duyğuları isə hər hansı təşkilatdan daha çox konkret şəxsə münasibətdə hiss etmək asandır. Böyük Qardaşdan sonra Daxili Partiya gəlir. Onun üzvlərinin sayı altı milyon nəfərlə, yaxud Okeaniya əhalisinin iki faizi ilə məhdudlaşır. Daxili Partiyadan sonra Kənar Partiya gəlir. Əgər Daxili Partiya Dövlətin beynidirsə, Kənar Partiyası onun əllərinə bənzətmək olar. Daha altda isə adətən “prol” adlandırdığımız və əhalinin təxminən 85 faizini təşkil edən lal-kar kütlə dayanır. Mövcud təsnifata görə prollar cəmiyyət iyerarxiyasında ən aşağı pilləni tuturlar. Çünki Ekvatorial əyalətlərin daim bir qalibin əlindən o birinə keçən kölə əhalisini cəmiyyətin sabit, yararlı hissəsi saymaq qeyri-mümkündür.

Prinsip etibarlı ilə bu qruplara üzvlük irsi deyildir. Nəzəri baxımdan Daxili Partiya üzvünün övladı yalnız ailə mənsubluğuna görə həmin Partiyanın üzvü sayıla bilməz. Hər bir şəxsin həm Daxili, həm də Kənar Partiyaya üzvlük məsələsi on altı yaşdan sonra sınaq yolu ilə öz həllini tapır. İrqi ayrışikliyə, yaxud bir əyalətdə doğulanlarla müqayisədə başqa əyalətlərin sakinlərinə hər hansı üstünlük verilmir. Partiyanın ən yüksək rütbəli təmsilçiləri arasında yəhudilərə və zəncilərə, Cənubi Amerika sakinlərinə, yaxud təmiz qanlı induslara təsadüf etmək adi hadisədir. Hər əyalətin idarəedici qurumları adətən onun öz sakinləri arasından seçilir. Okeaniyanın heç yerində vətəndaşlar özlərini uzaq paytaxtdan idarə olunan müstəmləkə əhalisi kimi hiss etmirlər. Okeaniyanın paytaxtı yoxdur. Dövlətin nominal başçısının harada olduğunu heç kim bilmir. İngilis dilinin əsas ünsiyyət vasitəsi, Yenidilin isə rəsmi dil olmasına baxmayaraq onlar hər hansı şəkildə mərkəzləşdirilməmişdir. Hakim dairələr qan qohumluğu ilə deyil,

ümumi ehkamlara mənsubluqları ilə birləşiblər. Əlbəttə, cəmiyyət təbəqələşmişdir. Həm də təbəqələşmə ilk baxışdan daha çox irsi təsir bağışlayır. Müxtəlif qruplar arasında sosial nərdivanla aşağıya, yaxud yuxarıya hərəkət kapitalizmə, hətta sənayeləşməyə qədərki dövrlə müqayisədə azdır. Partiyanın iki qolu arasında müəyyən mübadilə prosesi gedir. Lakin bu yalnız Daxili Partiyadakı zəif adamlardan xilas olmaq, yaxud Kənar Partiyadakı iddialı şəxsləri zərərsizləşdirmək zərurəti yarananda baş verir. Proletariatın Partiyaya apararı yolu sözün həqiqi mənasında bağlıdır. Onların sırasından narazılıqların nüvəsinə çevrilə biləcək bacarıqlı adamları Fikir Polisi sadəcə nəzarətə götürür və ləğv edir. Lakin təsvir edilən vəziyyət cəmiyyət üçün prinsipial sayılmır və dəyişməz olaraq qala bilməz. Partiya sözün köhnə anlamında sinif deyildir. O, qarşısına hakimiyyəti övladlarına ötürmək məqsədi qoymamışdır. Əgər indiki bacarıqlı adamları hakimiyyət zirvəsində saxlamağa başqa yol qalmasa, Partiya tərəddüd etmədən proletariat arasından rəhbər işçilərin bütöv bir nəslini yetişdirməyə hazırdır. Partiyanın irsi amillər əsasında qurulmaması böhran illərində müxalifəti neytrallaşdırmaq baxımından çox önəmli rol oynamışdı. “Sinfə imtiyazlara” qarşı mübarizə aparmağa öyrənmiş köhnə sosialistlər irsi olmayanın daimiliyinə şübhə edirdi. Onlar oliqarxik varisliyin bioloji səciyyəsinə zərurət duyulmadığını anlamırdılar. Onlar irsi aristokratiyanın həmişə qısaömürlü olduğunu, seçim əsasında formalaşan təşkilatların — məsələn, Katolik Kilsəsinin — mövcudluğunu yüz, hətta min illər boyu davam etdirdiyini başa düşmürdülər. Oliqarxik hakimiyyətin mahiyyəti ata-oğul varisliyində deyil, övlətlərin dirilərə diktə etdiyi müəyyən dünyagörüşünün və həyat tərzinin davamlılığındadır. Hakim təbəqə yalnız özünə varis təyin etmək səlahiyyətini itirməyə qədər hakim təbəqədir. Partiya isə qanını və genini deyil, özünü əbədləşdirmək haqqında düşünür. Hakimiyyətin *kimin* əlində olmasının önəmi yoxdur. Əsas iyerarxik quruluşun dəyişməz qalmasıdır.

Dövrümüz üçün səciyyəvi olan bütün inanclar, adətənənələr, zövqlər, hisslər, mental münasibətlər yalnız Partiyanın sirli haləsinin qorunub saxlanmasına, mövcud cəmiyyətin həqiqi simasının hər vasitə ilə gizlədilməsinə xidmət edir. İndiki şəraitdə fiziki baxımdan nəinki qiyama, bu istiqamətdə hətta kiçik təşəbbüsə də imkan yoxdur. Proletarlardan çəkinməyə qətiyyən lüzum qalmamışdır. Öz ümidlərinə buraxılmış bu

insanlar nəsildən nəslə, əsrdən əsrə işləyəcək, doğub-törəyəcək və öləcəklər. Onlar nəinki üsyan haqqında düşünəcək, hətta dünyanın indikindən fərqli ola biləcəyi fikrini heç vaxt ağıllarına gətirməyəcəklər. Yalnız qabaqcıl sənaye texnologiyası prolların mütəşəkkil səviyyədə maariflənmələri zərurətini yaratsa, onlar təhlükəli qüvvəyə çevrilə bilərlər. Lakin hazırda hərbi və ticari rəqabətə heç bir ehtiyac qalmadığından xalq təhsilinin səviyyəsi getdikcə aşağı düşür. Kütlələrin hansı fikirdə olub-olmamalarının da artıq elə bir əhəmiyyəti qalmamışdır. Hətta indi onlara intellektual azadlıq da vermək olar. Çünki heç bir intellektləri yoxdur. Partiya üzvünə gəldikdə isə, o, ən əhəmiyyətsiz məsələlərlə bağlı cüzi dəyişikliklərə də dözümsüzlüklə yanaşır.

Doğulandan ölənə kimi Partiya üzvünün həyatı Fikir Polisinin gözləri önündə keçir. Hətta tək qaldığı anlarda da o, heç vaxt həqiqətən tək olduğuna əmin deyil. Dəxli yoxdur, o haradadır — yatır, yoxsa oyaqdır, işləyir, yoxsa dincəlidir, vanna otağındadır, yoxsa yataqdadır, — özünə bildirilmədən, heç bir xəbərdarlıq edilmədən o daim nəzarət altındadır. Onun heç bir hərəkəti diqqətdən yayınmır. Onun dostları, əlaqələri, arvadı və uşaqları ilə rəftarı, tək qaldığı anlarda sifətinin ifadəsi, yuxuda dediyi sözlər, hətta orqanizminin qeyri-iradi hərəkətləri diqqətlə öyrənilir. Hərəkət bir yana qalsın, ən xırda şiltaqlığı, vərdişlərindəki dəyişiklik, daxili narahatçılığın ifadəsi kimi yozula bilən əsəbi jesti və s. mütləq qeydə alınır. Heç vaxt, heç bir məsələdə onun sərbəst seçim haqqı yoxdur. Digər tərəfdən, hərəkətləri qanunla, yaxud hər hansı dəqiq davranış qaydaları ilə tənzimlənmir. Okeaniyada qanun yoxdur. Aşkara çıxarıldığı təqdirdə ölüm hökmü ilə cəzalandırılan fikir və hərəkətlər əslində rəsmən qadağan edilməmişdir. Bitib-tükənməyən “təmizləmələr”, tutqular, həbslər, işgəncələr, buxaraçevirmə əməliyyatları törədilmiş cinayət üçün verilən cəza deyil. Bu, özünəməxsus xəbərdarlıqdır, gələcəkdə cinayət törədə biləcək adamların aradan götürülməsidir. Partiya üzvünün yalnız siyasi baxışları deyil, instinktləri də qaydalara tabe tutulmalıdır. Ondan tələb olunan baxış və münasibətlərin çoxu hələ prinsipçə tam dəqiqləşdirilməmişdir. Əslində, İngsoc’un irsən qəbul etdiyi ziddiyyətli məsələlər aydınlaşdırılmadan bütün bu məsələlərin yoluna qoyulması da çətinidir. Əgər hər hansı insan təbiət etibarını ilə mühafizəkardırsa (Yenidildə *xoşgörülü*), o, uzun-uzadı düşünmədən istənilən şəraitdə hansı inancın

düzgün, hansı hissini arzu edilən olduğunu özü müəyyən edə biləcəkdir. Lakin bununla belə hələ kiçik yaşlardan başlayaraq *özünüdürdür, ağqara, ikifikirlilik* kimi Yenidil anlayışları əsasında həyata keçirilən əqli təmrinlər hər hansı məsələ ilə bağlı dərinlən fikirləşmək istəyini və qabiliyyətini insanın əlindən birdəfəlik alır.

Partiya üzvü şəxsi hisslərlə yaşamamalıdır, sədaqət və entuziazmı isə heç bir sərhəd tanımamalıdır. O, Partiyanın qüdrət və müdrikliyinə pərəstişində, xarici düşmənlərə və daxildəki satqınlara nifrətində, yeni zəfərlərin təntənəsinə inamında heç vaxt sarsılmayan sabitlik nümayiş etdirməlidir. Boz, sevincsiz həyatın doğurduğu narazılığı məqsədyönlü şəkildə ölkə hüdudlarından kənardakı əleyhdarların üzərinə yönəltməyi, habelə Nifrət İkidəqiqəlikləri tipli tədbirlərin köməyi ilə ətraf aləmə yaymağı bacarmalıdır. Ruhun skeptik, yaxud üsyankar əhvaliruhiyyəli təzahürlərindən doğa biləcək fikirlər isə hər bir şəxsə hələ kiçik yaşlarından təlqin edilən daxili intizam vasitəsi ilə rüşeymindəcə boğulmalıdır. Bu intizamın hətta uşaqların da anlaya biləcəyi ilkin və ən sadə pilləsi Yenidildə *özünüdürdür* adlanır. *Özünüdürdür* — hər hansı təhlükəli fikrin astanasında instinktiv şəkildə özünü dayandırmaq bacarığıdır. Bura heç bir vəchlə analogiyaların mahiyyətinə varmamaq, məntiqi yanlışlıqlara diqqət yetirməmək, İngsoc'a zidd səsləndiyi təqdirdə ən sadə dəlilləri də yanlış şərh etmək, küfr kimi görünə biləcək fikirlərə nifrət və barışmazlığını dərhal ortaya qoymaq kimi qabiliyyətlər daxildir. Başqa sözlə desək, *özünüdürdür* xilasedici səfehlikdir. Lakin sadəcə səfehliklə məsələ bitmir. Əksinə, sirkdəki atlet bədəninə idarə etdiyi kimi mühafizəkar düşüncə də *xoşgörülü* adamdan ağına və düşüncələrinə hakim kəsilmək bacarığını tələb edir. Mahiyyət etibarını ilə Okeaniya cəmiyyəti Böyük Qardaşın qüdrətli, partiyanın isə müdrik və təmiz olması inancının üzərində yüksəlir. Lakin gerçək həyatda Böyük Qardaş qüdrətli, Partiya isə müdrik və təmiz olmadığından faktlara münasibətdə yorulmadan, usanmadan hər addımbaşı həssaslıq, çeviklik nümayiş etdirmək lazımdır. Bu məsələdə açar-anlayış *ağqaradır*. Əksər Yenidil sözləri kimi *ağqara* kəlməsi də özündə iki zidd anlayışı birləşdirir. Opponentə münasibətdə bu, həqiqəti bir tərəfə buraxıb ağa qara, yaxud qaraya ağ demək bacarığıdır. Partiyaya münasibətdə isə Partiya mənafeyi tələb etdiyi təqdirdə ağ qara, qaranı isə ağ adlandırmaq qətiyyəti nəzərdə tutulur. Lakin sadəcə sözü demək azdır. Ağın qara

olduğuna *inanmağı* bacarmaq, qaranın ağ olduğunu *bilmək* lazımdır. Əksini düşünmək isə həmişəlik yaddan çıxarılmalıdır. Bu da öz növbəsində keçmişin arasıkəsilməz şəkildə dəyişdirilməsi zərurətini yaradır. Yenidildə *ikifikirlilik* kimi məşhurlaşan və yuxarıdakı yanaşma tərzlərini özündə ehtiva edən təfəkkür sistemi həmin aramsız dəyişikliyin həyata keçirilməsinə imkan verir.

Keçmişin dəyişdirilməsi iki səbəbdən mühümdür. Onlardan biri ikinci dərəcəlidir və əslində profilaktik səciyyə daşıyır. İkinci dərəcəli səbəb proletariat kimi Partiya üzvünün də mövcud şəraitə digər amillərlə birlikdə həm də hər hansı müqayisə imkanlarından məhrum olduğuna görə dözməsindən ibarətdir. O, təkcə xarici ölkələrdən deyil, keçmişdən də tam təcrid olunmalıdır. Çünki əcdadlarından yaxşı yaşamasına, həyat səviyyəsinin günü-gündən yüksəlməsinə inanması yalnız bu yolla mümkündür. Lakin keçmişə dəyişdirməyin daha mühüm səbəbi Partiyanın müdrikliyinə və təmizliyinin qorunub saxlanması ilə bağlıdır. Bütün təsadüflərdə Partiyanın fikir və direktivlərinin doğruluğunu sübut etmək üçün nitqlər, statistik rəqəmlər, sənədlər mövcud vəziyyətə uyğun şəkildə dəyişdirilməlidir. Lakin bu zaman siyasi xətdə, yaxud ehkamlarda hansısa dəyişikliyə yol verildiyini heç vəchlə dilə gətirmək olmaz. Çünki nəzəri fikirləri, ən azı siyasəti dəyişdirmək — öz zəifliyini etiraf etmək deməkdir. Məsələn, əgər bu gün düşmən Avrasiya, yaxud İstasiyadirsə (bunun heç bir fərqi yoxdur!), deməli o, həmişə düşmən olmuşdur. Faktlar bunun əksini deyirsə, faktların özünü dəyişdirmək lazımdır. Beləcə, tarix arasıkəsilmədən yenidən yazılır. Həqiqət Nazirliyinin hər gün məşğul olduğu keçmişin saxtalaşdırılması işi rejimin sabitliyini qorumaq baxımından Sevgi Nazirliyinin cəza tədbirlərindən və casusluq fəaliyyətindən az önəmli deyildir.

Keçmişin dəyişkənliyi İngsoc'un əsas ehkamıdır. Keçmişdəki hadisələrin obyektiv şəkildə mövcud olmadığı sübuta yetirilmiş məsələdir. Bu hadisələr sadəcə sənədlərdə və insanın yaddaşında yaşamışdır. Deməli, keçmiş yalnız sənədlərə və xatırlananlara uyğun gələndir. Bir halda ki, Partiya bütün yazılı sənədlər və özünün bütün üzvləri üzərində tam nəzarəti həyata keçirməyə qadirdir, o zaman keçmiş də məhz Partiyanın istədiyi şəkildə olmalıdır. Başqa sözlə desək, keçmiş dəyişkən xarakterə malik olsa da, heç bir

təsadüfdə xüsusi dəyişikliyə məruz qalmamışdır. Çünki keçmiş indiki anın tələblərinə uyğun şəkildə yenidən yaradılmışdırsa, deməli bu, yeni versiyada keçmişin özüdür və başqa heç bir fərqli keçmiş mövcud olmamışdır. Belə yanaşma tərzində hətta eyni hadisənin il ərzində bir neçə dəfə tanınmayacaq dərəcədə dəyişildiyi təsadüflərdə də özünü tamamilə doğruldu. Çünki hər yeni dəyişiklik anında mütləq həqiqət yalnız Partiyaya bəllidir. Əgər belədirsə, mütləq həqiqət heç vaxt mövcud olandan fərqlənə bilməz. O da aydındır ki, keçmişə nəzarət hər şeydən əvvəl yaddaşın təmrinindən asılıdır. Bütün yazılı sənədləri bu günə uyğunlaşdırmaq məsələnin sırf mexaniki tərəfidir. Hadisələrin məhz yenidən təxəyyüldə canlandırılan şəkildə baş verməsinin *xatırlanması* daha vacib məqamdır. Yaddaşları dəyişdirmək, yazılı sənədləri saxtalaşdırmaq lazımdırsa, o zaman haçansa belə işin görüldüyünü *unutmaq* da zəruridir. Əqli qabiliyyət tələb edən hər şey kimi, bu hiyləni də mənimsəmək mümkündür. Partiya üzvlərinin əksəriyyəti, intellekti və mühafizəkarlığı ilə seçilənlərin isə hamısı həmin qabiliyyətə yiyələnirlər. Köhnə dildə proses sadəcə “gerçəkliyin nəzarətdə saxlanması” adlanırdı. Yenidil isə onu *ikifikirlilik* kimi qəbul edir. Əslində, *ikifikirlilik* daha geniş anlayışdır.

İkifikirlilik eyni anda iki əks fikrə malik olmaq və onların ikisini də qəbul etmək məharətidir. Partiya intellektualları yaddaşın hansı istiqamətdə dəyişməli olduğunu yaxşı bilirlər. Bu yolla gerçəkliyə kələk gəldiklərini də əla başa düşürlər. Lakin *ikifikirlilik* vasitəsi ilə həm də özlərində gerçəkliyin dəyişikliyə uğramaması illüziyasını yaradırlar. Proses şüurlu səciyyəli daşmalıdır. Əks-təqdirdə dəqiqliyi şübhə doğura bilər. Eyni zamanda, şüursuzluq effekti də güclü olmalıdır. Həmin effekt çatışmayanda yalana görə əzab və günah hissi ortaya çıxır. *İkifikirlilik* — İngsoc’un mahiyyətidir. Çünki Partiya qarşıya qoyduğu məqsədə çatmaq yolunda şüurlu yalandan da bəhrələnir. Bu isə xüsusi bacarıq tələb edir. Ağ yalan danışmaq və ona səmimiyyətlə inanmaq, işə yaramayan faktı unutmaq və zərurət yarananda yenidən yaddaşın dərinliklərindən eşələyib çıxarmaq, obyektiv gerçəkliyin mövcudluğunu inkar etmək və bütün bu müddət ərzində həmin gerçəkliyin içərisində yaşamaq — bunlar hamısı qaçılmaz zərurətdir. Hətta “*ikifikirlilik*” istilahından istifadə zamanı da mütləq *ikifikirlilik* təcrübəsinə əsaslanmaq vacibdir. Çünki həmin sözü işlədəndə sən gerçəkliyə münasibətdə hiyləyə əl atdığını etiraf etmiş olursan. Lakin *ikifikirliliyin*

növbəti aktı ilə bu düşüncəni yaddaşından silirsən. Beləcə proses sonsuzluğa qədər davam edir. Həm də yalan həmişə həqiqətdən bir addım irəlidə olur. Nəticə etibarlı ilə məhz *ikifikirlilik* sayəsində Partiya tarixi məhbəsə salmağa (kim bilir, proses bəlkə hələ min il də davam edəcəkdir) nail olmuşdur.

Bütün keçmiş oliqarxiyalar həssaslığın korşalmasına, yaxud çox yumşaq davrandıqlarına görə hakimiyyətdən devrilmişlər. Onlar ya küt və təşəxxüslü olduqlarından yeni şəraitə uyğunlaşmağı bacarmır və taxtdan salınırdılar, ya da liberallıq və qorxaqlıq edir, güc tələb olunan məqamda güzəştə gedir, nəticədə yenə də taxt-taclarını itirirdilər. Başqa sözlə desək, oliqarxiyaları ya şüurluluq, ya da şüurun aşınması məhv edirdi. Partiyanın ən böyük nailiyyəti hər iki şəraitin eyni zamanda mövcud ola bildiyi fikir sistemi yaratmasındadır. Onun hakimiyyəti digər heç bir intellektual zəmin üzərində əbədi ola bilməzdi. İqtidara gələn və hakimiyyətini daimi sürdürmək istəyən qüvvə gerçəklik hissini də dəyişməyə qadir olmalıdır. Hakimiyyətin sirri öz düzlüyünə olan inamla keçmişin səhvlərindən öyrənilmiş bacarığı birləşdirməkdədir.

İkifikirlilikdən ən məharətlə yararlananların *ikifikirliliyi* kəşf edən, onu geniş əqli başqatma sisteminə çevirənlərin özləri olduqlarını söyləməyə lüzum yoxdur. Mövcud hadisələr haqqında daha çox məlumatla yiyələnənlər bizim cəmiyyətdə də dünyanı olduğu kimi qəbul etmək fikrindən uzaq dayananlardır. Bir sözlə, nə qədər çox bilirsənsə, illüziyalar da o qədər güclüdür. Nə qədər ağıllıysansa, o qədər də dəlisən. Cəmiyyət sosial pilləkənlə yuxarı qalxdıqca, hərbi isteriyanın müvafiq şəkildə yüksəlməsi də buna əyani misal ola bilər. Müharibəyə daha rəşional münasibət mübahisəli ərazilərdəki məğlub xalqların timsalında müşahidə olunur. Bu xalqlar üçün müharibə onları daim çör-çöp kimi qabağına qatıb qovan dəhşətli sunami kimi bir fəlakətdir. Onların nəzərində kimin qalib gəlməsinin heç bir fərqi yoxdur. Bilirlər ki, ağalarının dəyişməsi gördükləri işin mahiyyətini dəyişdirməyəcəkdir. Yeni ağalar da onlarla eynən köhnələr kimi rəftar edəcəklər. Bizim “prol” adlandırdığımız və nisbətən bir az yaxşı vəziyyətdə olan fəhlələr isə müharibənin fərqiə yalnız təsadüfdən təsadüfə varırlar. Zərurət yarananda onları qorxu və nifrətlə yoluxdurmaq mümkündür. Öz başlarına qalanda isə illər boyu müharibə heç yadlarına düşmür. Həqiqi

müharibə coşqusu Partiyada, ilk növbədə isə Daxili Partiyada hiss olunur. Dünyanı fəth etməyin mümkün olmadığını hamıdan yaxşı bilənlər buna hamıdan çox inanırlar. Ziddiyyətlərin — yəni biliklə cahilliyin, riyakarlıqla fanatizmin belə qəribə çulğalaşması Okeaniya cəmiyyətinin fərqləndirici xüsusiyyətlərindən biridir. Rəsmi təlim təcrübə baxımından buna heç bir ehtiyac duyulmadığı yerlərdə də ziddiyyətlərlə doludur. Məsələn, Partiya sosializm təliminin əsaslandığı bütün prinsipləri inkar edir və ləkələyir. Həm də bunun sosializm naminə edildiyi bildirilir. Partiya fəhlə sinfinə münasibətdə əsrlər boyu görünməmiş nifrət təbliği ilə məşğul olur. Eyni zamanda, üzvlərinin əvvəllər fiziki iş adamları üçün nəzərdə tutulan və bu məqsədlə hazırlanan fəhlə paltarları — kombinezonlar geyməsi qayğısına qalır. Partiya sistemli şəkildə ailənin birliyini dağıdır, amma həm də öz liderini ailə yaxınlığının rəmzi kimi qəbul edilmiş Böyük Qardaş adı ilə çağırır. Hətta bizi idarə edən dörd nazirliyin adlarında da faktların həyasızcasına baş-ayaq qoyulması normal hal kimi qəbul edilir. Sülh Nazirliyi müharibə ilə, Həqiqət Nazirliyi yalanla, Sevgi Nazirliyi işgəncə verməklə, Rifah Nazirliyi isə insanları acından öldürməklə məşğul olur. Bu ziddiyyətlər təsadüfi deyil. Sadəcə ikiüzlülük kimi də dəyərləndirilə bilməz. Bu — hərəkətdə olan *ikifikirlilikdir*. Çünki məhz ziddiyyətlərin bərabərləşməsi qeyri-məhdud hakimiyyətə yol açır. Qədimdən bəri mövcud olan tarixi dövrləşmənin başqa yolu yoxdur. Əgər insanların bərabərliyinə heç vaxt imkan verilməyəcəksə, əgər Ali təbəqə dediyimiz qüvvə öz mövqeyini əbədi qoruyub saxlayacaqsə, onda cəmiyyətin hakim mənəvi şəraiti də idarə edilən dəlilik olmalıdır.

Lakin burada indiyə qədər demək olar ki, əhəmiyyət vermədiyimiz bir məsələ qalır. *Niyə* insanların bərabərliyi ideyası təhrif olunmalıdır? Fərz edək ki, prosesin mexanizmi dəqiq təsvir olunmuşdur. Elə isə tarixi müəyyən nöqtədə dondurmağa yönəldilən dəqiq planlaşdırılmış, nəhəng fəaliyyəti doğuran səbəb nədir?

Burada əsas sirrə yaxınlaşırıq. Artıq gördüyümüz kimi Partiyanın, xüsusən də Daxili Partiyanın ətrafındakı mistik halə *ikifikirliliklə* şərtlənmişdir. Daha dərin qatda isə ilkin motiv, tədqiq olunmamış instinkt gizlənmişdir. Əvvəlcə hakimiyyəti qəsb etməyə təkan verən, sonra isə *ikifikirliliyi*, Fikir Polisini,

fasiləsiz müharibələri və quruluşun digər ayrılmaz, zəruri komponentlərini yaradan instinkt. Həmin instinkt...

Səssizlik Uinstonun qulağına yeni bir səs kimi çatırdı. Bayaقدan bəri Culiyadan da səs-səmir eşidilmirdi. Qız qurşaqdan yuxarı çılpaq halda əlini sifətinin altına qoyub böyrü üstə yuxuya getmişdi. Qara saçları sifətinə tökülmüşdü. Sinəsi eynə ahənglə, aram-aram qalxıb enirdi.

— Culiya!

Cavab gəlmədi.

— Culiya, yatmısan?

Yenə səs çıxmıdı. Qız yatmışdı. Uinston kitabı örtüb ehmalca döşəməyə qoydu. Uzanıb yorğanı həm özünün, həm də Culiyanın üstünə çəkdi.

Yenə də əsas sirri öyrənə bilmədiyini düşündü. Uinston *necə* olduğunu bilirdi, amma bütün bunların *niyə* baş verdiyini anlamırdı. Birinci fəsil də üçüncü fəsil kimi, mahiyyət etibarını ilə yeni heç bir mətləb açmamışdı. Sadəcə, bildiklərinin sistemə salınmasına kömək etmişdi. Amma kitabla tanışlıqdan sonra dəli olmadığına əvvəlkindən daha möhkəm inanırdı. Azlıqda qalmaq, hətta tamam tək olmaq dəliliyə dəlalət edə bilməz. Həqiqət var, bir də yalan var. Əgər sən az qala bütün dünya ilə üz-üzə gələrək yenə də həqiqətin tərəfində dayanırsansa, deməli, dəli deyilsən.

Batmaqda olan günəşin sarı şəfəqləri pəncərədən düz yastığının üstünə düşürdü. Uinston gözlərini yumdu. Sifətinə yayılan ilıq gün işığı, Culiyanın istəsə bu dəqiqə qucaqlaya biləcəyi hamar bədəni ona güc və özünə inam hissi təlqin etdi. O, təhlükədən uzaq idi, hər şey qaydasında idi. “Sağlam ağıl — statistik göstərici deyil” — deyə mızıldanaraq yuxuya getdi. Bu sözlərdə çox dərin müdriklik gizləndiyini düşünürdü...

X FƏSİL

Oyananda Uinstona elə gəldi ki, xeyli yatıb. Lakin köhnə divar saati yalnız 20-30 dəqiqə yuxuladığını göstərirdi. Yenə mürğülədi. Sonra həyətdən qulaqlarının öyrəşdiyi gur mahnı səsi eşidildi:

Artıq çoxdan yoxdur o xoş arzular

İlk yaz günü kimi köçüb getdilər.

Ürəkdə nə qədər diləklərim var,

Şirin rəya olub gözdən itdilər.

Bu səfeh mahnı hələ də dəbdən düşməmişdi. Bütün şəhər onu oxuyurdu. Hətta Nifrət Şərqisini də üstələmişdi. Səsə oyanan Culiya şirin-şirin gərnəşib yataqdan qalxdı.

— Bir şey yemək istəyirəm, — dedi. — Bəlkə, yenə qəhvə dəmləyim? Bu nədir? Hələ bir bax, primus sönüb, su da soyuyub. — Culiya primusu qaldırıb silkələdi. — Heç içində neft də qalmayıb.

— Bəlkə gedib mister Çarrinqtondan istəyək?

— Təəccüb qalmalı işdir, — qız başını buladı. — Təzəcə doldurmuşdum. Geyinmək lazımdır. Elə bil hava sərinləşib.

Uinston da qalxıb geyindi. Susmaq bilməyən səsin sahibi isə hələ də oxuyurdu.

Qoy desinlər mənə: daha az gözlə,

Qoy desinlər mənə: zaman həkimdir.

O acı göz yaşı, o həzin sözlər,

Yenə də qəlbimi sim tək inlədir.

Uinston kombinezonunun kəməri bağlayıb pəncərəyə yaxınlaşdı. Günəş artıq evlərin arxasında görünməz olmuşdu. Həyət əvvəlki kimi işıqlı deyildi. Səkiyə döşənmiş daş plitələr yamyaş idi. Sanki kimsə onları təzəcə yumuşdu. Səmanın bacaların arasından görünən hissəsi elə şəffaf və təmiz idi ki, az öncə onun da yuyulduğunu düşünmək olardı. Qadın yorulmaq bilmədən təknə ilə zivə arasında addımlayırdı. Dodaqlarının arası paltar saxlancları ilə dolub boşalırdı. Səsi gah yüksəklərə qalxır, gah eşidilməz olurdu. Bir ucdan da ara vermədən zivəyə yaş əski asırdı. Uinston fikirləşdi

ki, görəsən qadın paltar yumaqla ailəsini saxlayır, yoxsa iyirmi-otuz nəvəsinin qabağında qulluqçuluq edir?

Culiya gəlib yanında dayandı. İkisi də heyranlıq hissi ilə aşağıdakı nəhəng qadına baxırdılar. Qadın ayaq barmaqları üzərində dikəlib koppuş qollarını zivəyə uzatdı, at sağrısını xatırladan iri yambızları arxaya çıxaraq daha yumru və böyük göründü. Uinston qəflətən onun gözəl olduğunu düşündü. Heç vaxt ağlına gəlməzdi ki, çoxsaylı doğuşlar nəticəsində nəhəngləşən, ağır işdən bərkiyib kobudlaşan, münbit torpağa düşmüş turp toxumu kimi dörd bir tərəfə enlənən əlli yaşlı qadın gözəl ola bilər. Lakin o, gözəl idi. Uinston hətta öz-özündən soruşdu ki, axı niyə də olmasın? Bürüncə çalan kobud dərisi, qranit parçası kimi möhkəm, formasız silueti sayəsində onun bədəninin qız bədəninə oxşarlığı itburnu çiçəyinin qızıl gülə bənzəyişi ilə müqayisə oluna bilərdi. Lakin kim deyə bilərdi ki, meyvə çiçəkdən yaraşıqsızdır?

— Gözəldir, — deyə Uinston pıçıldadı.

— Budlarının eni azı bir metrə çatar, — Culiya da öz fikrini dedi.

— Bu da onun gözəlliyidir.

Uinston bir əli ilə Culiyanın incə belini qucaqlamışdı. Qız bütün bədəni ilə Uinstona sıxılmışdı. Amma onların bədənləri dünyaya heç vaxt bir körpə gətirə bilməyəcəkdi. Bu, heç vaxt bacarmayacaqları iş idi. Gələcək onları gizləncə ağızlarda dolaşan sözləri, bir də ağılları ilə ana bilərdi. Həyətdəki qadın yəqin ki, böyük ağıl sahibi deyildi. Amma onun güclü əlləri, hərəratli ürəyi, doğubtörədən bətni vardı. Uinston qadının indiyə qədər neçə uşaq doğduğunu təsəvvürünə gətirmək istədi. Beləsi çox asanlıqla on beşini də doğa bilərdi. Yəqin tərəvətli çağları çox qısa çəkmişdi. Yabanı qızılgül kimi açılmış, pardaxlanmışdı. Sonra isə yaxşı gübrə verilmiş meyvə kimi şişmiş, bərkimiş, qızarıb kobudlaşmışdı. Ardınca yuyub-yığıdırmaq, tikib-yamamaq, bişir-düşür, sil-süpür başlanmışdı. Otuz ildən bəri nəfəsini dərmədən əvvəlcə uşaqlarının, indi də nəvələrinin qulluğunda durmuşdu. Amma bütün bunlardan sonra hələ də özündə mahnı oxumağa qüvvə tapır.

Qadın haqqında fikirləşərkən duyduğu mistik heyranlıq hissi ilə uzaqdan, bacaların arasından görünən və üfəqə qovuşub gözdən itən təmiz, buludsuz

səma parçası arasında qəribə bir bağlılıq vardı. Səmanın hamı üçün eyni olduğunu, Avrasiyada da, İstasiyada da, burada da əsla fərqlənmədiyini düşünməyin özü qəribə idi. Bu səma altındakı insanlar da biri-birlərinə çox bənzəyirdilər. Dünyanın hər yerində yüzlərlə, minlərlə, milyonlarla insan da okeanialılar kimi cahil, biri digərindən xəbərsiz idilər. Birbirlərindən yalan və nifrət divarları ilə ayrılmışdılar. Buradakılar kimi onlar da hələ fikirləşməyi öyrənməmişdilər, Lakin ürək, bətn və əzələlərində qüvvə toplamışdılar. O qüvvə bir gün mütləq dünyanın altını üstünə çevirəcəkdi. Əgər gələcəklə bağlı ümid varsa, yalnız prollara bəslənən ümididir. *Kitabı* oxuyub qurtara bilməsə də, Qoldsteynin gəldiyi nəticənin də belə olacağını bilirdi. Gələcək prollarıdır. Lakin zamanı yetişəndə prolların quracaqları dünyanın ona — Uinston Smitə Partiyanın qurduğu dünya kimi yad və ögey olmayacağına inana bilərdimi? İnana bilərdi. Çünki həmin dünya ən azı sağlam ağıla əsaslanacaqdı. Bərabərlik olan yerdə sağlam ağıl da olmalıdır. Gec-tez mütləq belə olacaq, gücün yerini şüur tutacaq. Prollar ölməzdir. Həyətdəki nəhəng qadın fiquruna baxanda buna əsla şübhə yeri qalmır. Lap min il keçsə də, dünya dəyişməyənə qədər onlar bütün pisliklərin acığına köçəri quşlar kimi yaşayacaqlar. Partiyanın özünün məhrum olduğu, lakin insanlarda öldürə bilmədiyi həyat eşqini bədənləri ilə bir-birlərinə ötürəcəklər.

— Yadındadır, — Uinston soruşdu, — ilk dəfə görüşdüyümüz gün meşənin içindəki talada qaratomyuq bizim üçün necə oxuyurdu?

— Bizim üçün oxumurdu. — Culiya cavab verdi. — Öz kefinə oxuyurdu. Bəlkə heç öz kefi üçün də yox, elə-belə oxuyurdu.

Quşlar oxuyur. Prollar oxuyur. Partiya isə oxumur. Dünyanın dörd bir tərəfində — Londonda, Nyu-Yorkda, Afrika və Braziliyada, sərhədlərin arxasındakı sirli, yasaq ölkələrdə, Parisin və Berlinin küçələrində, hüdudsuz Rusiya çöllərinə səpələnmiş kəndlərdə, Çinin və Yaponiyanın bazarlarında — hər yerdə çoxsaylı doğuşlardan bədəninin ölçüləri itmiş, dünyaya gələndən ölənə kimi zillət içində yaşayan bu möhkəm, yenilməz qadın dayanmışdır və ara vermədən öz mahnısını oxuyur. Günlərin birində onun əzəmətli bətnindən mütləq şüurlu varlıqlar dünyaya gələcək! Sən ölüsən, gələcək isə onlardır. Onlar bədənlərini canlı saxlaya bildikləri kimi sən də aqlını canlı tutmağı bacarsan, o gələcəyə şərikin ola biləcəksən, iki vur ikinin

dördə bərabər olması haqqındakı gizli təlimi sonrakı nəsillərə çatdırma biləcəksən.

— Biz ölüyük, — deyə Uinston sükutu pozdu.

— Biz ölüyük, — Culiya onun sözləri ilə etirazsız razılaşdı.

— Siz ölüsünüz, — arxalarından dəmir kimi cingiltili səs eşidildi.

Səksəkə içərisində kənara atıldılar. Uinstonun içi bir anda buza döndü. Culiyanın gözlərinin böyüyüb hədəqədən çıxdığını gördü. Qızın sifəti ağımsov-sarımtıl rəng almışdı. Almacıqlarındakı rəng yanaqları ilə müqayisədə daha parıltılı görünürdü.

— Siz ölüsünüz, — deyə dəmir kimi cingildəyən səs bir də təkrar etdi.

— Səs şəklin arxasından gəlir, — Culiya pıçıldadı.

— Səs şəklin arxasından gəlir, — divardan əks-səda eşidildi. — Durduğunuz yerdə dayanın. Əmr olmayana qədər yerinizdən tərpənməyin.

Başlandı! Axır ki, başlandı. Onlar qımıldanmırdılar, yalnız bir-birlərinə baxırdılar. Qaçıb canlarını qurtarmaq, nə qədər gec deyil, özlərini evdən bayıra atmaq ağıllarına da gəlmirdi. Divardan eşidilən dəmir səsin hökmündən çıxmaq mümkünsüz idi. Şaqqıltı eşidildi. Elə bil ki, qapının rəzəsini zərblə vurub açdılar. Şüşə qırıqları döşəməyə səpələndi. Divardakı qravüra yerə düşdü, arxadakı teleekran üzə çıxdı.

— İndi onlar bizi görürlər, — Culiya dedi.

— İndi biz sizi görürük, — səs təkrarladı. — Otağın ortasında dayanın. Kürək-kürəyə durun. Əllərinizi başınızın arxasında tutun. Bir-birinizə toxunmayın.

Onlar bir-birlərinə toxunmurdular. Lakin Uinstona elə gəlirdi ki, Culiyanın necə uçduğunu bütün bədəni ilə hiss edir. Bəlkə titrəyən elə özü idi? Dişlərinin bir-birinə dəyib şaqqıldamasına hələ imkan vermirdi. Amma dizləri sözünə baxmırdı. Həm binanın içərisindən, həm də bayırdan ayaq səsləri eşidilirdi. Sanki bütün həyət adamları dolmuşdu. Daşların üstü ilə

nəyisə sürüyüb aparırdılar. Qadının mahnısı yarıda qırılmışdı. Sonra uzun-uzadı gurultu səsi gəldi. Elə bil paltar təknəsini həyət boyu o baş-bu başa dartırdılar. Ağrının doğurduğu fəryadlarla əsəbi qışqırıqlar bir-birinə qarışmışdı.

— Ev mühasirəyə alınıb, — Uinston dedi.

— Ev mühasirəyə alınıb, — səs təkrarladı.

O, Culiyanın dişlərinin biri-birinə dəyib necə şaqıldadığını eşidirdi.

— Məncə, daha vidalaşa bilərik, — Culiya dedi.

— Vidalaşa bilərsiniz, — səs dilləndi.

Ardınca isə Uinstonun əvvəllər haradasa eşitdiyi nazik, ziyalılıq ahəngi ilə seçilən fərqli səs gəldi:

— Bir halda ki, vidalaşmaq mövzusunda toxunduq, onda “İki şam yandıraram, Səni dayandıraram, Qılınc çalsam bir kərə, Başın düşəcək yerə...”

Uinstonun arxasında nə isə cingilti ilə sınıb çarpayıya səpələndi. Həyətdən pəncərəyə nərdivan uzatmışdılar, ucu pəncərənin çərçivəsinə dayanmış, şüşələri çilikləyib yerə tökmüşdü. Kimsə nərdivanla yuxarı dırmaşırdı. Pilləkənlərdən də ayaq səsləri eşidilirdi. Otaq altı nallı çəkmələr geymiş, əllərində rezin dəyənəklər tutmuş qara uniformalı, iri cüssəli adamlarla dolmuşdu.

Uinston daha titrəmirdi. Hətta gözləri də bir nöqtədə donub qalmışdı. Əsas məsələ tam sakit dayanmaq idi. Gərək döyülmək üçün onların əlinə bəhanə verməyəydin. Peşəkar boksçular kimi ətli üzü, ağız yerinə bıçaqla çətilmiş kimi nazik dodaqları olan biri Uinstonun qarşısında dayanıb rezin dəyənəyini baş barmağı ilə şəhadət barmağının arasında fikirli-fikirli oynadırdı. Baxışları qarşılaşdı. Əllərini başının arxasında tutub, sifəti və bədəni tam müdafiəsiz halda səni vurmağa hər an hazır olan adamın qarşısında dayanmağın doğurduğu dəhşətli köməksizlik vəziyyətini Uinston bütün kəskinliyi ilə hiss edirdi. Dəyənəkli adam ağ rəngli dilini çıxarıb dodaqların yerindəki nazik dərinə yaladı və ondan aralandı. Yenə cingilti

səsi eşidildi. Kimsə masanın üstündəki şüşə presspapyeni götürüb zərblə buxarıya çırpdı.

Tortdan qopmuş karameli xatırladan çəhrayı rəngli mərcan qırıntısı döşəmənin üstü ilə dığırlandı. “Necə balacadır, — deyə Uinston fikirləşdi. — Bu necə balaca imiş...” Arxada kimsə ağır-ağır nəfəs aldı. Tappıltı səsi eşidildi. Uinston topuğuna dəyən güclü təpik zərbəsindən müvazinətini itirib yıxılmamaq üçün güclə özünü saxladı. Otaqdakılardan başqa biri var gücü ilə Culiyanın qarnına zərbə endirdi. Qız ağrıdan ikiqat oldu. Döşəmədə qıvrılır, nəfəsini güclə çəkirdi. Uinston başını, bir millimetr də olsun, çevirib baxmağa qorxurdu. Amma hərdən qızın qanı qaçmış sifətini, açıq qalmış ağızını görə bilirdi. Keçirdiyi dəhşətli qorxu hissindən başqa elə bil Culiyanın ağrısını öz bədənində hiss edirdi. Lakin heç bir ağrı boğulmamaq üçün aparılan mübarizə qədər dözülməz ola bilməzdi. Uinston bunun nə olduğunu yaxşı bilirdi. Can çəkişməsi kimi dəhşətli ağrı idi. Onun əzabına tablaşmaq üçün mütləq bir udum havaya ehtiyac vardı. Sonra iki nəfər qızın ayaqlarından və çiyinlərindən yapışib kisə kimi otaqdan çıxarıb apardılar. Uinston Culiyanın üzünü bir anlığa görə bildi. Sifəti əyilmiş, saralmışdı. Gözləri yumulu idi. Yanaqlarına çəkdiyi rəng ləkəyə bənzəyirdi. QIZI sonuncu dəfə görürdü.

Hələ də müqəvva kimi dayanmışdı. Ona toxunan yox idi. Başında tamamilə dəxilsiz, bir qara qəpik dəyəri olmayan fikirlər dolaşırdı. Görəsən, mister Çarrinqtonu da həbs ediblər? Həyətdəki qadının aqibəti necə oldu? Kiçik təbii ehtiyaca görə mütləq tualetə getmək istədiyini hiss elədi. İstəyinə özü də təəccübləndi. Cəmisi iki-üç saat əvvəl ayaqyolunda olmuşdu. Buxarının üstündəki saatın əqrəblərinin doqquzu göstərdiyi diqqətini çəkdi. Amma bayırda hava hələ də kifayət qədər işıqlı idi. Məgər avqust ayında axşam saat 9-da qaranlıq düşmür? Bəlkə, Culiya ilə vaxtı dəyişik salıblar. Bəlkə, bütün gecəni yatıblar? Elədirsə, bayaq düşündüyü kimi saat 20.30 deyil, artıq ertəsi gün, səhər saat 8.30 olmalıdır. Uinston bu məsələnin üstündə çox da baş sındırmaq istəmədi. Çünki daha heç bir əhəmiyyəti yox idi.

Koridorda döşəməyə ehmalca toxunan ayaq səsləri eşidildi. Mister Çarrinqton otağa daxil oldu. Qara uniformalı adamlar fərağat vəziyyəti aldılar, səslər dərhal kəsildi. Mister Çarrinqtonun gəlişi ilə sanki hər şey

dəyişmişdi. Onun baxışları press-papyenin döşəməyə səpələnmiş qırıntılarına sataşdı.

— Şüşəni yığışdırın, — deyə sərt səsle əmr verdi.

Otaqdakılardan biri tez aşağı əyildi. Mənzil sahibinin əvvəlki londonlu ləhcəsindən əsər-əlamət qalmamışdı. Uinston yalnız indi teleekrandan eşitdikləri səsin kimə məxsus olduğunun fərqi vardı. Mister Çarrinqton yenə köhnə məxmər pencəyini geymişdi, amma daim boz görünən saçları qara rəngdə idi. Eynək də taxmamışdı. Sanki zənninin doğruluğunu yoxlamaq üçün Uinstonu ani və sərt baxışla süzdü. Sonra bir daha maraqlanmadı. Düzdür, hələ mister Çarrinqtonu tanımaq mümkün idi, amma eyni zamanda əvvəlki adam olduğunu söyləmək də çətindi. Qaməti düzəlmişdi, daha cüssəli görünürdü. Qara qaşları həmişəki kimi kolpan deyildi, üzünün qırıqları da yoxa çıxmışdı. Sifətinin bütün cizgiləri əvvəlkindən fərqli idi. Hətta burnu da elə bil balacalaşmışdı. Uinstonun gözləri qarşısındakı üz sanki otuz beş yaşlı, soyuqqanlı və ehtiyatlı adamın sifəti idi. Uinston fikirləşdi ki, həyatında ilk dəfə Fikir Polisinin gerçək təmsilçisini görür.

ÜÇÜNCÜ HİSSƏ

I FƏSİL

Uinston harada olduğunu bilmirdi. Yəqin Sevgi Nazirliyinə gətirmişdilər. Amma gümanını dəqiqləşdirməyə heç bir imkan yox idi. Hündür tavanlı, divarlarına ağ, parıltılı kaşı vurulmuş pəncərəsiz kameraya salınmışdı. Gözə görünməyən lampalar üstünə soyuq işıq salırdı. Haradansa qulağı cırmaqlayan asta, lakin aramsız uğultu eşidilirdi. Uinston bunun havalandırma qurğusunun səsi olduğunu düşündü. Qapını, bir də üzbəüzdəki paraşanın yerini çıxmaq şərti ilə kamera boyu divarlara ensiz taxta oturacaqlar bərkidilmişdi. Dörd bir tərəfdən kameraya dörd teleekran nəzarət edirdi.

Qarnındakı küt ağrı sakitləşmək bilmirdi. Sancı onu üstüörtülü maşına basıb naməlum istiqamətə aparanda başlamışdı. Yemək istəyirdi. Nə isə qeyri-

insani, vəhşi hissə çevrilən aclıq əhədini kəsirdi. Bütöv bir gün, bəlkə də gün yarım idi ki, dilinə heç nə dəyməmişdi. Səhər, yoxsa axşam həbs edildiyini hələ də bilmirdi. Yəqin heç zaman da bilməyəcəkdi. Tutub bura gətirəndən sonra bir dəfə də olsun yemək verməmişdilər.

Ensiz skamyada əllərini dizinin üstünə qoyub bacardığı qədər sakit oturmağa çalışırdı. Uinston ümumiyyətlə həmişə sakit davranmışdı. Burada isə gözlənilməz bir hərəkət eləyən kimi teleekran adamın üstünə qışqırırdı. Yemək istəyi get-gedə daha da şiddətlənirdi. Hər şeydən çox bir tikə çörək istəyirdi. Nədənsə Uinstona elə gəlirdi ki, kombinezonunun cibində çörək qırıntıları olmalıdır.

Cibində nə vaxtdansa hətta bütöv bir dilim quru çörəyin qaldığını düşünürdü. Yoxsa arabilir ayaqlarına toxunan bərk şey nədir? Axırda aclıq qorxuya qalib gəlirdi. Uinston əlini cibinə uzatdı.

— Smit! — teleekran çımxırdı. — Altmış-yetmiş doqquz! Smit U.!
Kamerada əlinizi cibinizə salmayın!

Uinston təzədən əllərini dizinin üstünə qoyub donmuş vəziyyət aldı. Bura gətirməmişdən əvvəl onu başqa yerə aparmışdılar. Adi dustaqxana, ya da patrulların sərəncamındakı ilkin həbs kamerası idi. Orada nə qədər saxlandığını bilmirdi. Hər halda bir neçə saat qalmışdı. Saati olmadığından, üstəlik də kameraya gün işığı düşmədiyindən vaxtı təyin etmək mümkün deyildi. İlk həbs kamerası üfunət qoxuyan, səsli-küylü yer idi. Təxminən indikinə bənzəyirdi, amma hər tərəfi çirk içərisindəydi. Kiçik kameraya on, bəlkə də on beş məhbus doldurmuşdular. Əksəriyyəti adi cinayətkarlar idi. Amma aralarında siyasi ittihamlarla tutulanlar da gözə dəyirdi. Uinston hər tərəfdən çirkli insan bədənləri ilə sıxışdırılmış halda divarın dibində oturmuşdu. Qorxudan və qarnındakı sancıdan kamera yoldaşlarına heç bir maraq göstərmirdi. Lakin Partiya üzvləri ilə digər məhbusların davranışları arasındakı heyrətamiz fərq diqqətindən yayınmamışdı. Partiya üzvlərinin hamısı səssiz-səmirsiz və qorxu içərisində idilər. Adi cinayətkarlar isə sanki meydan sulayıb, heç kimdən, heç nədən qorxmurdular. Onlar nəzarətçilərin ünvanına təhqir yağdırır, əllərindən bir şeyi almaq istəyəndə sərt müqavimət göstərir, divara və döşəməyə ədəbsiz sözlər yazır, paltarlarının kim bilir harasında isə gizlədərək kameraya gətirdikləri ərzağı yeyir, hətta qayda-

qanun tələb edən teleekrana çıxmırmaqdan da çəkinmirdilər. Digər tərəfdən, adi cinayətkarlardan bəzilərinin nəzarətçilərlə yaxşı münasibət qurduqlarını görməmək olmurdu. Onları ləqəbləri ilə çağırırdılar, arada dilə tutub qapı deşiyindən siqaret almağa çalışırdılar. Güc tətbiq etmək lazım gələndə isə nəzarətçilər bu cinayətkarlarla daha yumşaq davranır, hətta əl-qol atmalarına da göz yumurdular. Həbs olunanların əksəriyyəti göndəriləcəkləri icbari əmək düşərgələri haqqında çox danışdı. Eşitdiyi söhbətlərdən Uinston belə qənaətə gəlmişdi ki, müəyyən əlaqələr yaratsan və hər şeyin yolunu-yatağını bilsən, düşərgədə baş saxlamaq mümkündür. Orada pulla ələ alma, kiminsə sevimlisinə çevrilmə və hər cür soyğunçuluq mövcuddur, pederastiya və fahişəlik geniş yayılıb, hətta kartofdan gizlicə ara da çəkirlər. Adi cinayətkarlara etimad daha böyükdür. Xüsusən quldurlar və qatillər özünəməxsus həbsxana aristokratiyasıdır. Ən qara işlərə isə həmişə siyasiləri göndərilər.

Kameradan biri-birinin ardınca müxtəlif dustaqlar gəlib keçirdilər. Onların arasında narkotik alverçiləri, oğrular, soyğunçular, qaçaqmalçılar, içki düşkünləri, fahişələr vardı. Əyyaşlar bəzən elə qalmaqal salırdılar ki, onları sakitləşdirmək üçün bütün kamera birləşməli olurdu. Dörd nəfər nəzarətçi əl-ayağından yapışdıqları təxminən altmış yaşlarında, döşləri sallanmış, pırpız saçlarının ağ şəridləri hər tərəfə dağılmış nəhəng qadını zorla kameraya salmağa çalışırdılar. Qadın qışqırır, söyür, təpik atırdı. Basa-basda ayaqqabılarını dartıb ayağından çıxarmışdılar. Axır ki, onu içəri sürüyüb düz Uinstonun dizlərinin üstünə atdılar. Az qalmışdı ki, ayaqlarını sındırınsınlar. Qadın birtəhər qalxıb oturdu. Nəzarətçilərin ardınca “S... buradan, oğraşlar!” deyə qışqırdı. Yalnız bundan sonra kiminsə ayaqlarının üstündə oturduğunun fərqi vardı. Birtəhər kənara çəkilib skamyada özünə yer elədi.

— Bağışla, canım, — dedi. — Dizinin üstündə öz xoşuma oturmamışdım. Bu yaramazlar gətirib atdılar. Görürsən, xanımlarla rəftar eləməyi də bilmirlər.

Qadın susdu, əli ilə sinəsini yüngülcə yumruqlayıb gəyirdi.

— Bağışla, dedi, — heç özümdə deyiləm.

Başını yana əydi, dərhal da qusub bütün döşəməni batırdı.

— İndi bir az toxtadım, — deyə gözləri yumulu halda arxaya söykəndi. — Mən həmişə deyirəm: gələni saxlama. Qarnında qalıb turşumamış boşalt getsin!

Halı bir az yaxşılaşmışdı. Başını çevirib Uinstonu bir də baxdı. Deyəsən, quşu qonmuşdu. Sərbəst əli ilə onun çiyinini qucaqlayıb özünə tərəf çəkdi. Pivənin və qusuntunun bir-birinə qarışmış kəşif iyi Uinstonun üzünə vurdu.

— Canım, sənın adın nədir?

— Smit, — deyə Uinston soyadını söylədi.

— Smit? İşə bax ha! Mən də Smitəm. — Arada qadının hətta gözləri yaşaran kimi də oldu. — Sənin anan da ola bilərdim.

“Həqiqətən anam da ola bilərdi”, — deyə Uinston fikirləşdi. Yaşı da, bədən quruluşu da uyğun gəlirdi. İyirmi il icbari əmək düşərgəsində qalandan sonra hər bir adamın tanınmaz dərəcədə dəyişməsi mümkündür”.

Kamerada başqa heç kəs Uinstonla danışmadı. Cinayətkarların Partiya üzvlərini açıq-aşkar saya salmamaları qərribə görünürdü. Onları gizlətmək istəmədikləri nifrətlə “siyasilər” deyə çağırırdılar. Həbs olunmuş Partiya üzvləri ümumiyyətlə danışmaqdan qorxurdular. Bir-birləri ilə ünsiyyəti isə ağıllarına gətirmirdilər. Uinston yalnız bircə dəfə skamyada bir-birlərinə sıxılıb oturmuş Partiya üzvü iki qadının tələsik pıçıldeşmalarından bir neçə söz eşidə bilmişdi. Qadınlar hansısa “101-ci otaq” haqqında danışırıdılar. Uinston söhbətdən heç nə anlamamışdı.

İki, bəlkə də üç saat əvvəl isə onu yeni kameraya gətirmişdilər. Qarnındakı küt ağrı heç cür keçib getmirdi. Gah sakitləşir, gah da yenidən şiddətlənirdi. Uinstonun fikirləri də ağrıya uyğun dəyişirdi. Ağrı güclənəndə yalnız onun mümkün qədər tez sakitləşməsi, bir də aclıq haqqında düşünürdü. Ağrı azacıq ara verəndə isə yenidən vahimə hissənə qapılırdı. Bəzən qarşıda özünü nələrin gözlədiyini elə aydın təsəvvürünə gətirirdi ki, ürəyi az qala sinəsini deşib çıxır, nəfəsi kəsilirdi. Dirsəklərinə dəyən dəyənək zərbələrini, nallı çəkmələrlə dizlərinə vurulan təpikləri bədənində hiss edirdi. Sındırılmış dişlərini tüpürə-tüpürə döşəmədə sürünməsi, aman diləyib yalvarması gözlərinin önünə gəlirdi. Culiya demək olar ki, yadına düşmürdü. Fikrini heç cür qızın üzərində cəmləyə bilmirdi. Onu sevirdi, ona

heç zaman xəyanət etməyəcəkdi. Bu hesab qaydaları qədər sadə və aydın məsələ idi. Amma indi ürəyində Culiya qarı heç bir hissə yox idi. Hətta qızın başına gətirilənlər haqda da düşünməməyə çalışırdı. O`Brayeni daha tez-tez xatırlayırdı. Hər dəfə də ürəyində ümid qığılcımı parıldayırdı. O`Brayen Uinstonun həbs edildiyini bilməlidir. Düzdür, o, demişdi ki, Qardaşlıq cəmiyyəti heç vaxt öz üzvlərinin xilasına təşəbbüs göstərmir. Lakin arada ülgüc söhbəti vardı; mümkün olsa, ona gizlicə ülgüc ötürərlər. Nəzarətçilər özlərini kameraya yetirənə qədər azı beş saniyə keçəcək. Ülgüc yandırıcı soyuqluqla damarlarını kəsib-doğrayacaq. Hətta onu sıxan barmaqları da sümüyə qədər doğranacaq. Ən kiçik ağrıdan da qorxub titrəyən bədəni bu fikirlərin təsiri altında əsməcəyə düşürdü. Kameraya ülgüc göndərsə belə Uinston ondan istifadə edəcəyinə əmin deyildi. İnsan hər anın öz hökmü olduğuna inanır, sonunda onu yenə işgəncələr gözlədiyini bilsə də, ömrünü on dəqiqə uzatmaq üçün dəridən-qabıqdan ÇIXIR.

Bir neçə dəfə kameranın divarlarına vurulmuş kaşları saymağa çalışmışdı. İlk baxışdan adama asan görünürdü. Amma Uinston hər dəfə bu və ya digər yerə çatanda çaşib hesabı itirirdi. Daha çox hara gətirilməsi və indi saat neçə olması ilə marqlanırdı. Bəzən ona elə gəlirdi ki, indi küçədə günün günorta vaxtıdır. Bir an sonra isə eyni əminliklə hər tərəfi qatı qaranlıq bürüdüyünü düşünürdü. Təhtəşüuri olaraq belə yerlərdə işıqların heç zaman söndürülmədiyini anlayırdı. Bura heç zaman qaranlıq olmayan yer idi! Uinston yalnız indi O`Brayenin bu sözlərin mənasını dərhal anlamamasının fərqi vardı. Sevgi Nazirliyində pəncərə yox idi. Onun kamerası binanın tən ortasında da ola bilərdi, küçəyə baxan səmtində də. Onu yerin altındakı onuncu mərtəbədə də saxlaya bilərdilər, binanın yerüstü hissəsinin otuzuncu mərtəbəsində də! Uinston fikrən tez-tez yerini dəyişir, bu yolla bədəninin yerin altında gömüldüyünü, yoxsa torpağın üstündə olduğunu müəyyən etməyə çalışırdı.

Koridordan eyni ahənglə döşəməyə çırpılan ayaq tappılıtları eşidildi. Polad qapı cingilti ilə açıldı. Ağappaq, düzgün cizgili sifəti mum maskaya bənzəyən, əynində kip oturmuş yaraşlıq qara uniformanın parıltısı sifətinə yayılan gənc zabıt inamlı addımlarla içəri girdi. Əlinin işarəsi ilə nəzarətçilərə qapının arxasındakı məhbusu kameraya gətirmələrini əmr etdi.

Şair Amplfort ayaqları dolaşa-dolaşa içəri keçdi. Polad qapı cingilti ilə onun arxasınca bağlandı.

Amplfort əvvəl sağa, sonra sola tərəf bir-iki inamsız addım atdı. Sanki otaqda ikinci qapının olduğunu düşünür və onu axtarırdı. Sonra kamerada o baş-bu başa addımlamağa başladı. Hələ Uinstonu görmürdü. Həyəcanlı nəzərləri onun başı üzərindən bir metr yuxarıya, divara zillənmişdi. Amplfort ayaqqabısız idi. Corabındakı deşiklərdən iri, çirkli baş barmaqları bayıra çıxmışdı. Üzü də bir neçə gün olardı ki, qırxılmamışdı. Almacıq sümüklərinə qədər tük basmış sifəti ona iri, yöndəmsiz bədəni və əsəbi əl-qol hərəkətləri ilə bir araya sığışmayan quldur görkəmi vermişdi.

Uinston özünü ətalət və durğunluqdan çıxarmalı idi. O, Amplfortla danışmalıdır. Hətta teleekran üstünə çımxırsa da, mütləq bunu etməlidir. Bəlkə ülgücü elə Amplfort vasitəsi ilə göndəriblər.

— Amplfort! — deyə onu çağırırdı.

Teleekran susurdu. Amplfort yüngülcə diksinib dayandı. Baxışları yavaş-yavaş Uinstona tərəf yönəldi.

— A-a, Smit! — dedi. — Siz də buradasınız?

— Bəs siz nəyə görə buradasınız?

— Düzünü desəm... — o, yöndəmsiz hərəkətlə Uinstonla üzbəüz skamyada oturdu. — Bilirsiniz ki, əslində yalnız bir cinayət var.

— Siz də o cinayəti törətdiniz?

— Görünür, elədir.

Amplfort əllərini qaldırıb barmaqları ilə gicgahını ovuşdurdu. Sanki nəyisə yadına salmaq istəyirdi.

— Belə şeylər olur, — deyə inamsız halda sözüünə davam etdi. — Yalnız bir şeydən şübhələnirəm. Həbsimin yeganə mümkün səbəbi də onu sayıram. Əlbəttə, ehtiyatsızlığa yol vermişəm. Bilirsiniz ki, Kiplinqin əsərlərinin akademik nəşrini hazırlayırıq. Mən misranın sonundakı “God” sözünə toxunmadım. Heç nə edə bilmədim! — o, az qala özündən narazı tərzdə

gözlərini qaldırıb Uinstonona baxdı. — Misranı dəyişdirmək olmazdı. Yeganə uyğun gələn qafiyə “rod”¹ idi Sizin xəbəriniz varmı ki, bütün ingilis dilində “rod”la həm qafiyə olan yalnız on iki söz mövcuddur? Neçə gün baş sındırdım. Amma ayrı qafiyə tapa bilmədim. Amplfortun sifətinin ifadəsi dəyişildi. İndi əvvəlki təəssüf hissi çəkilib getmişdi, ani də olsa, sifətində hətta məmnunluq ifadəsi göründü. Üzünü basmış tükün və çirkin arxasından, yaddaşının dərinliklərindən hansısa lazımsız faktı tapıb üzə çıxaran və buna görə də özünü xoşbəxt sayan pedantın intellektual sevinci oxunurdu.

— İngilis poeziyasının bütün tarixinin daim ingilis dilinin qafiyə qəhətliyi ilə sıx bağlı olduğu fikri haçansa ağılınıza gəlibmi? — deyə Uinstondan soruşdu.

Yox, bu mütəxəssis fikri heç vaxt Uinstonun ağına gəlməmişdi. İndiki şəraitdə də Amplfortun dediyində mühüm və maraqlı heç bir şey görmürdü.

— Bilmirsiniz, saat neçədir? — deyə ondan soruşdu.

Amplfort yenə də özünü itirən kimi oldu.

— Düzü bu barədə heç fikirləşməmişəm. Məni iki, ya da üç gün əvvəl həbs ediblər. — Elə bil haradasa pəncərə görmək ümidi ilə yenə kameranın divarlarını gözdən keçirməyə başladı. — Burada gecə ilə gündüzün heç bir fərqi yoxdur. Özüm də bilmirəm, vaxtı necə təyin etmək olar?

Onlar daha bir neçə dəqiqə danışdılar. Sonra xüsusi səbəb olmadan teleekran “Səsinizi kəsin!” — deyə üstlərinə çımxırdı. Uinston əllərini dizinin üstünə qoyub səssizsəmirsiz oturdu. İri gövdəli Amplfort ensiz skamyada yerini heç cür rahatlaya bilmirdi. O yan-bu yana çevrilir, arıq, uzun qolları ilə dizinin gah birini, gah o birini qucaqlayırdı. Teleekran üstünə çımxırıb sakit oturmasını tələb etdi. Vaxt keçirdi. Amma nə qədər? İyirmi dəqiqə, yoxsa bir saat? Dəqiq söz demək çətin idi. Koridordan yenə addım səsləri eşidildi. Uinstonun qarnı yenə sancdı. Tezliklə, lap tezliklə, bəlkə beş dəqiqədən sonra, bəlkə elə indinin özündə addım səsləri onun növbəsinin çatdığını bildirəcək.

Qapı açıldı. Soyuq sifətli gənc zabit kameraya girdi. Əlinin ani hərəkəti ilə Amplforta işarə edərək:

— 101-ci otağa! — dedi.

Amplfort iki nəzarətçinin müşayiəti ilə koridora çıxdı. Sifətində bərk həyəcan, eyni zamanda, anlayış ifadəsi vardı.

Deyəsən, bu dəfə aradan daha uzun vaxt keçdi. Uinstonun qarnındakı ağrı get-gedə şiddətlənirdi. Həmişə yuvarlanıb eyni yuvaya düşən bilyard şarı kimi onun başında da eyni fikirlər təkrar-təkrar dolaşırdı. Əslində, yalnız altı şey barəsində fikirləşirdi: qarnındakı ağrı, bir tikə çörək, qan və fəryadlar, O`Brayen, Culiya, ülgüc. Qarnında yeni, əvvəlkindən də güclü sancı başlandı. Koridordan kameraya yaxınlaşmaqda olan ağır ayaqqabı tappıltıları eşidilirdi. Qapı açılan kimi Uinstonu soyuq və kəsif tər qoxusu vurdu. Parsonsu gətirmişdilər. Əynində xaki rəngli qısa şalvar və qolsuz köynək vardı.

Təəccübdən hər şey Uinstonun yadından çıxdı.

— Siz də buradasınız? — deyə soruşdu.

Parsons çevrilib Uinstona baxdı. Baxışlarında nə maraq, nə də təəccüb sezilirdi. Sadəcə yazıqlıq, miskinlik hiss olunurdu. Əsəbi halda kamerada var-gəl etməyə başladı. Deyəsən, hələ də sakitləşə bilmirdi. Hər dəfə addımını atanda ətli dizlərinin necə titrədiyi aydın görünürdü. Geniş açılmış gözləri düz qabağa baxırdı. Elə bil baxışlarını uzaqdakı hansısa nöqtədən heç cür yayındıra bilmirdi.

— Sizi niyə həbs ediblər? — Uinston soruşdu.

— Fikir cinayətinə görə! — Parsons az qala ağılsızınaraq cavab verdi. Səsində dərin peşimançılıq, üstəlik də bu dəhşətli kəlmənin özünə aid edilməsindən doğan qorxu və təəccüb sezilirdi. Uinstonun qarşısında dayanıb hərarətlə danışmağa başladı:

— Siz necə fikirləşirsiniz, Smit, onlar məni güllələyəcəklər? Əgər adamın çox böyük günahı yoxdursa, bizdə ümumiyyətlə heç kimi güllələmirlər, elə deyilmi? Yalnız fikirlərə görə... Amma fikrə əmr vermək mümkün deyil axı... İnanıram ki, mənə diqqətlə qulaq asacaqlar. Hər şeyi aydınlaşdıracaqlar. Buna əminəm. Yəqin ki, haqqımda hər cür məlumatları var. Necə adam olduğumu siz də yaxşı bilirsiniz. Hər halda, özümə görə pis

adam sayılmamışam. Əlbəttə, böyük ağıl sahibi deyiləm. Amma işə can yandırmışam. Həmişə Partiya üçün əlimdən gələni etmişəm. Bəlkə düz demirəm? Necə fikirləşirsiniz, beş illə canımı qurtara bilərəm? Yaxşı, lap olsun on il! Mənim kimi adamlar əmək düşərgəsində də böyük fayda gətirə bilərlər. Axı bircə dəfə ayağı büdrədiyinə görə adamı güllələməzlər.

— Özünüzü günahkar sayırsınız?

— Əlbəttə günahkaram! — Parsons teleekrana bacardığı qədər çox yarınmağa çalışaraq ucadan qışqırdı. — Siz necə düşünürsünüz, məgər Partiya günahsız adamı həbs edər? — Onun qurbağayabənzər sifəti sakitləşdi, hətta üzündə yüngülvari özündənrazılıq ifadəsi də peyda oldu. — Fikir cinayəti dəhşətli şeydir, dostum! — deyə sifətinə müdrik ifadə verməyə çalışaraq sözünə davam etdi. — Çox məkrli şeydir. Adamı elə yerdə yaxalayır ki, heç özünün də xəbərini olmur. Bilirsiniz mən harada ilişmişəm? Yuxuda! Sizə olanı deyirəm. Harada olmuşamsa, yaxşı işləmişəm. Bacardığımı eləməyə çalışmışam. Heç vaxt da ağılıma gəlməyib ki, beynim belə zir-zibillə dolu ola bilər. Ən pisi də odur ki, bunları yuxuda danışmışam. Heç bilirsiniz, dilimdən hansı sözləri eşidiblər?

O, səsinə alçaltdı, ağır xəstənin yanında onun diaqnozu barəsində həkimlə danışan adam kimi məhrəm pıçılıya keçdi.

— Demişəm ki, “Rədd olsun Böyük Qardaş!” Gör bir dilimdən necə sözlər çıxıb! Həm də dəfələrlə təkrarlamışam. Amma öz aramızdır, dostum, bircə ona sevinirəm ki, məsələ çox böyüməmiş məni həbs eləyiblər. Bilirsiniz, tribunal qarşısına çıxanda nə demək istəyirəm?

Deyəcəyəm ki, “Çox sağ olun!” Deyəcəyəm ki, “İş-işdən keçməmiş məni xilas etdiyinizə görə çox sağ olun!”.

— Bəs sizi kim ələ verib? — deyə Uinston soruşdu.

— Balaca qızım! — Parsons kədər qarışıq qürurla dilləndi. — Açar deşiyindən mənə qulaq asırmış. Sözlərimi eşidib, ertəsi gün də birbaşa patrulların yanına gedib. Yeddi yaşlı soxulcan üçün çox da pis başlanğıc sayılmamalıdır, elə deyilmi? Fikirləşirsiniz ki, ondan incimmişəm? Qətiyyənlər! Əksinə, fəxr edirəm. Qızımın bu hərəkəti bir daha göstərir ki, uşaqlarıma düzgün tərbiyə vermişəm.

Parsons bir neçə dəfə skamyada oturub yenə tələsik yerindən qalxdı. Paraşaya uzun-uzadı baxdı. Sonra əlinin bir hərəkəti ilə qısa şalvarını aşağı saldı.

— Bağışla, dostum! Daha dözə bilmirəm. Görünür, həyəcəndandır.

Parsons iri dalını paraşaya basdı. Uinston əlləri ilə üzünü qapadı.

— Smit! — dərhal da teleekrandan əsəbi qışqırtı eşidildi. — Altmış-yetmiş doqquz, Smit U.! Əlinizi sifətinizdən çəkin! Kamerada üzü qapamaq olmaz!”

Uinston əllərini aşağı saldı. Parsons uzun müddət və səs-küylə özünü boşaltdı. Sonra məlum oldu ki, paraşanın qapağı yaxşı bağlanmışdır. Kameranı bürümüş dəhşətli iy bir neçə saat çəkilmədi.

Parsonsu da apardılar. Kamerada bir ucdan yeni dustaqlar peyda olur və sirli şəkildə yoxa çıxırdılar. “101-ci otağa” çağırılan bir qadının bu sözləri eşidərkən necə büzüşüb yumağa döndüyü və rənginin ağappaq ağardığı Uinstonun diqqətindən yayınmadı. Vaxt isə keçirdi. Əgər onu kameraya səhər gətirmişdilər, indi axşamüstü olmalı idi. Əgər gündüz gətirmişdilər, onda gecə yarısıdır. Kamerada kişili-qadınlı altı dustaq qalmışdı. Heç kimdən səs-səmir çıxmırdı. Uinstonla üzbəüz uzun dişli və sanki çənəsi olmayan bir nəfər oturmuşdu. Sifəti eynən hansısa iri, amma ziyansız gəmiricini xatırladırdı. Ləkə basmış ətli ovurdları o qədər şişkin idi ki, istər-istəməz adamın ağılından ağızında nə isə yeməli bir şey gizlətdiyi fikri keçirdi. İşıqlı, qonur gözləri qorxa-qorxa bir sifətdən o birinə zillənirdi. Amma kiminsə baxışları ilə rastlaşanda tez gözlərini yayındırırdı.

Qapı açıldı, kameraya yeni dustaq gətirdilər. Onu görəndə Uinstonun bədənindən soyuq gizilti keçdi. Yeni dustaq adi görünüşlü, ilk baxışdan o qədər də rəğbət doğurmayan adam idi. Tutulana qədər yəqin haradasa texnik, ya da mühəndis işləmişdi. Sifətindəki üzgünlüyə baxanda heyətlənməmək olmurdu. Üzü qurumuş kəllə sümüyünü xatırladırdı. Arıqlıqdan ağızı ilə gözləri çox böyük görünürdü. Gözlərində kiməsə, yaxud nəyəsə öldürücü, qarşısızalmaz nifrət həkk olunmuşdu.

Təzə dustaq Uinstondan bir az aralıda skamyada oturdu. Uinston ona baxmırdı. Amma sadəcə kəllə sümüyündən ibarət üzgün sifət gözlərinin

qarşısından heç cür çəkilmir, əzab verirdi. İşin nə yerdə olduğunu qəflətən anladı. Bu adam acından ölürdü. Deyəsən, eyni fikir kameradakıların hamısının ağına eyni anda gəlmişdi. Skamya boyu yüngül hərəkət sezildi. Çənəsiz adam gözaltı sifəti kəllə sümüyünə bənzəyən adama baxır, sonra günahkarcasına gözlərini yayındırır, dönüb təkrar bir də baxırdı. Sanki bu sifət qarşısıalınmaz qüvvə ilə onu özünə çəkirdi. Çənəsiz adam yerində qurcalandı, nəhayət ayağa qalxdı, bütün kameradan keçib sifəti kəllə sümüyünə bənzəyən adama yaxınlaşdı. Kombinezonunun cibində xeyli qurdalanandan sonra bir dilim çirkli çörək çıxarıb utana-utana ona uzatdı.

Teleekrandan dəhşətli, qulaqbatırıcı bağırıtı eşidildi. Çənəsiz adam bir anda özünü arxaya atdı. Sifəti kəllə sümüyünə bənzəyən adam dərhal əllərini arxasında gizlətdi. Hərəkəti ilə təklif olunan çörəkdən imtina etdiyini teleekrana göstərmək istəyirdi.

— Bamsted! — teleekran bağırırdı. — İyirmi yeddi-otuz bir, Bamsted D., çörəyi yerə atın!

Çənəsiz adam çörək dilimini döşəməyə tulladı.

— Dayandığınız yerdə durun! Üzünüzü qapıya çevirin! Tərpənməyin!

Çənəsiz adam əmrlərə tabe oldu. Şişkin yanaqlarının titrəməsini heç cür saxlaya bilmirdi. Qapı cingilti ilə açıldı. Gənc zabit içəri girib bir addım kənara çəkildi. Arxasında alçaq boylu, enli çiyinləri və qüvvətli qolları olan nəzarətçi dayanmışdı. Nəzarətçi məhbusun qarşısına keçdi, zabitin işarəsi ilə onun düz ağızının üstünə dəhşətli yumruq zərbəsi endirdi. Sanki bədəninin bütün ağırlığını bu zərbəyə qoymuşdu. Çənəsiz adamı elə bil top kimi havaya atdılar. Kamera boyu uçub paraşanın yanında döşəməyə sərildi. Bir müddət hərəkətsiz halda yığıldığı yerdə uzanıb qaldı. Ağızından və burnunun dəliklərindən tünd qırmızı rəngli qatı qan axırdı. Deyəsən, huşunu itirmişdi. Asta-asta hıçqırır, bəlkə də inildəyirdi. Nəhayət, qarnı üstə çevrildi, çətinliklə də olsa, dizlərinin və əllərinin üstündə dikəldi. Ağızından hələ də selik və qan axırdı, iki yerə parçalanmış protezi düz qarşısına düşmüşdü.

Məhbuslar hamısı əllərini dizlərinin üstünə qoyub səssiz-səmirsiz oturmuşdular. Çənəsiz adam əvvəlki yerinə qayıtmışdı. Sifətinin bir tərəfi

qap-qara qaralmışdı. Ağzı ortasında balaca qara dəlik görünən çəhrayı rəngli yöndəmsiz ət parçasına çevrilmişdi.

Arabir sifətindən kombinezonunun yaxasına qan damlları düşürdü. Baxışlarında bayaqkindan da çox günahkarlıq oxunurdu. Qonur gözləri növbə ilə kameradakıların sifətində dolaşırdı. Sanki hamının gözü qarşısında alçaldıldığına görə adamların ona nə qədər nifrət bəslədiklərini aydınlaşdırmaq istəyirdi.

Qapı açıldı. Zabit əlinin güclə sezilən hərəkəti ilə sifəti kəllə sümüyünə bənzəyən adamı göstərdi.

-101-ci otağa! — dedi.

Uinstonun yaxınlığında kimsə içini çəkib yerində qurdalanmağa başladı. Skelet-adam əlləri bir-birinə sıxılmış halda dizi üstə döşəməyə çökdü.

— Yoldaş zabit! — deyə zarımağa başladı. — Yalvarıram, məni ora aparmayın. Bəyəm hər şeyi açıb deməmişəm? Daha nə öyrənmək istəyirsiniz? Axı boynuma almalı heç bir günah qalmayıb. Sizə nə lazımdırsa, deyim, bu dəqiqə etiraf etməyə, öz üstümə götürməyə hazırım. Nə istəyirsinizsə yazın, hər şeyin altından gözüyumulu qol çəkirəm. Amma 101-ci otağa aparmayın.

-101-ci otağa! — zabit əmrini təkrarladı.

Məhbusun onsuz da kağız kimi avazı olmuş sifəti Uinstonun indiyə qədər təsəvvürünə gətirmədiyi rəng aldı. İndi kəllə sümüyünə bənzəyən adamın sifəti açıq-aşkar yaşıl rəngə çalırdı.

— Başına nə oyun istəyirsinizsə, açın! — deyə fəryad qoparırdı. — Məni həftələrlə ac saxlamısınız. İşinizi başa çatdırın. Qoyun acından ölüm. Güllələyin! Asın! İyirmi beş il iş verin! Daha kimi satmağımızı istəyirsiniz? Sadəcə deyin, bütün istəklərinizi yerinə yetirməyə hazırım. Ələ verəcəyim adamın kimliyi, onun başına nə oyun açacağınız məni qəti maraqlandırmır. Arvadım, üç uşağım var. Böyüyünün altı yaşı hələ tamam olmayıb. Hamısını tutub gətirin. Gözümün qabağında başlarını kəsin. Sakitcə durub baxacağam. Amma məni 101-ci otağa aparmayın.

-101-ci otağa! — zabit əmrini təkrarladı.

Skelet-adam hədəqədən çıxmış gözləri ilə digər məhbuslara baxdı. Sanki öz əvəzinə göndərməyə başqa qurban axtarırdı. Gözləri çənəsiz adamın əzilib qana bulaşmış sifətinə zilləndi. Əlini ona tərəf uzadıb təzədən yalvardı.

— Siz məni yox, bax, onu aparmalısınız, — dedi. — Bayaq nəzarətçi yumruqla vuranda nə dediyini eşitmədiniz? Əgər imkan yaratsanız, hamısını sözbəsöz təkrarlamağa hazırım. Partiyanın əleyhinə çıxan odur, mən deyiləm.

Nəzarətçilər skelet-adama tərəf addımladılar. Onun yalvarışları qulaqbatıran çığırtıya çevrildi.

— Siz onun nə dediyini eşitmədiniz! — deyə qışqırmağa başladı.

— Teleekran işləmirdi. Axtardığınız adam odur! Məni yox, onu aparın!

İki pəzəvəng nəzarətçi qollarından yapışmaq üçün ona yaxınlaşdılar. Sifəti kəllə sümüyünə bənzəyən adam özünü döşəməyə atıb əllərinin ikisi ilə də skamyanın dəmir ayaqlığından yapışdı. Daha heç bir söz demirdi, sadəcə heyvan kimi ulayır, bağırırdı. Nəzarətçilər ayaqlarından yapışdılar, dartıb skamyadan aralamaq istədilər. Skeletadam heyrətamiz qüvvə ilə müqavimət göstərirdi. Dartışma iyirmi saniyəyə qədər çəkdi. Məhbuslar əllərini dizlərinin üstünə qoyub səssiz-səmirsiz oturmuşdular. Hamı düz qarşısına baxırdı. Daha bağırıtı səsi eşidilmirdi. Skelet-adam bütün diqqətini skamyanın ayağından mümkün qədər bərk yapışmağa vermişdi. Amma birdən tamam başqa səs eşidildi. Bu, skelet-adamın nəzarətçinin nallı çəkmələrinin altında qırılan barmaqlarının xırçılısı idi. Onu ayaqlarından dartıb kameradan bayıra sürüdülər.

— 101-ci otağa! — Zabit üçüncü dəfə əmrini təkrarladı.

Addımlarını güclə atan məhbusu apardılar. Başını sinəsinə düşmüşdü. Barmaqları qırılmış əli yanından sallanmışdı. Canında heç bir müqavimət gücü qalmamışdı.

Aradan xeyli vaxt keçdi. Skelet-adamı gecə aparmışdırsa, indi səhər olmalı idi. Səhər aparmışdırsa, axşama yaxınlaşırdı. Uinston tək idi. Artıq neçə saatdan bəri kamerada ondan başqa kimsə yoxdu. Dar skamyada

oturmaqdan bütün bədəni ağrıyırdı, ona görə də arabir kamerada azacıq gəzişirdi. Hələ ki, teleekran üstünə qışqırmırdı. Çənəsiz adamın atdığı çörək parçası bayaqkı yerində idi. Əvvəlcə çörəyə baxmamaq üçün bütün gücünü səfərbər etməli oldu. Sonra susuzluq hissi aclığa üstün gəldi. Ağzının içi yapışqan kimi idi, zəhrimar dadırdı. Aramsız uğultudan və düz gözünün içinə vuran ağ işıqdan başı gicəllənirdi. Beynində boşluq yarandığını hiss edirdi. Yalnız sümüklərinə qədər işləyən ağrı dözülməz hal alanda ayağa dururdu. Amma hər an huşunu itirib yıxılacağından qorxduğu üçün dərhal da otururdu. Diqqəti fiziki ağrılardan yayınan kimi beynində dəhşətli fikirlər dolaşmağa başlayırdı. Bəzən get-gedə sönməkdə olan ümidlə O`Brayen və ülgüc haqqında fikirləşirdi. Fikirləşirdi ki, ülgücü çörəyin içində də ötürə bilərlər. Əgər ümumiyyətlə çörək versələr... Culiya haqqındakı fikirləri çox dumanlı idi. Bəlkə haradasa qız ondan da çox iztirablara qatlaşmalı olurdu. Bəlkə elə bu saniyələrdə işgəncəyə dözməyərək ağrıdan qışqırırdı. Uinston fikirləşməyə başladı: “Əgər payıma düşən əzabları ikiqat artırmaq şərti ilə Culiyanı xilas etmək imkanı yaransaydı, buna razılaşardımı? Bəli, razılaşardım”. Lakin bu daha çox ağlının diktə etdiyi qərar idi. Uinston bir kişi kimi məhz həmin qərarı qəbul etməli olduğunu bildiyi üçün belə fikirləşirdi. Bu qərar hələ hisslərin sınağından çıxmamışdı. Belə yerdə ağrıdan və ağrının hər an yaxınlaşma qorxusundan başqa heç bir hiss olmur. Görəsən, ağrının əzablarını hiss etdiyini halda hansısa səbəbə görə onun daha da şiddətlənməsinə razılıq vermək mümkündürmü? Uinston hələ bu suala cavab tapa bilməmişdi.

Yenə addım səsləri eşidildi. Qapı açıldı. O`Brayen içəri girdi.

Uinston sıçrayıb ayağa qalxdı. Heyrətdən hər cür ehtiyat hissi yadından çıxmışdı. Uzun illərdən bəri ilk dəfə teleekranın mövcudluğunu da unutmuşdu.

— Onlar sizi də ələ keçiriblər! — deyə qışqırdı.

— Onlar məni çoxdan ələ keçiriblər, — O`Brayen xəfif, az qala təəssüf bildirən kinayə ilə cavab verdi. O, bir addım kənara çəkildi. Arxasında əlində uzun, qara dəyənək tutmuş enlikürək nəzarətçi göründü.

— Siz belə olacağını bilirdiniz, Uinston, — O`Brayen sözünə davam etdi. Özünüzdü aldatmayın. Siz bunu bilirdiniz. Həmişə bilmişdiniz.

Uinston həmişə, hər şeyi bildiyini indi anladı. Amma bu barədə fikirləşməyin yeri deyildi. Bu anlarda haqqında düşündüyü yeganə şey nəzarətçinin əlindəki dəyənək idi. Dəyənək zərbəsi harasına gəldi dəyə bilərdi: başına, sifətinə, çiyinə, dirsəyinə...

Düz dirsəyinə! Ağrıdan az qala iflic olmuş Uinston salamat əli ilə dirsəyindən yapışıb döşəməyə çökdü. Gözünün qarşısında hər şey sarı işığa büründü. Tək bircə zərbənin özü ilə bu qədər ağrı gətirməsi inanılmazdır! İnanılmazdır! Sarı qılgıncımlar çəkilib getdi. Uinston başının üstündə dayanıb tamaşa edən iki nəfəri gördü. Nəzarətçi onun yerdə qıvrılmasından həzz alıb gülürdü. İndi ən azı üzərində düşündüyü sualların birinə cavab tapmışdı. Heç vaxt, heç nəyin xatirinə ağrı hissənin azacıq da olsun şiddətlənməsini istəməməlisən! Ağrı başlananda sənə yalnız bir hissə hakim kəsilir — o, tez çəkilib getməlidir! Dünyada fiziki ağrıdan pis heç nə yoxdur. “Ağrının önündə duruş gətirən qəhrəman yoxdur! Ağrıya qalib gələn qəhrəman ola bilməz!” — deyə Uinston əzilmiş dirsəyindən yapışıb döşəmədə qıvrıla-qıvrıla düşünürdü.

II FƏSİL

Uinston açılıb-yığılan çarpayıya bənzər bir yerdə uzanmışdı. Çarpayı saydığı şey çox hündür idi, həm də elə quraşdırılmışdı ki, əl-qolunu tərətək olmurdu. Kameradakından daha güclü görünən işıq düz sifətinə vururdu. O`Brayen böyründə dayanmışdı. Diqqətlə yuxarıdan aşağı ona baxırdı. Qarşı tərəfdə əlində şpris tutmuş ağ xalatlq bir nəfər görünürdü.

Hətta gözlərini açandan sonra da Uinston harada olduğunu dərhal anlaya bilmədi. Onda elə təəssürat vardı ki, bu otağa tamamilə fərqli dünyadan, çox-çox uzaqlarda yerləşən sualtı aləmdən üzə-üzə gəlib. Həmin xəyali aləmdə də nə qədər qaldığının isə fərqlində deyildi. Həbs edildiyi andan nə gün işığı, nə də qaranlıq görmüşdü. Üstəlik xatirələrində də qırıqlıq yaranmışdı. Bəzi hallarda şüuru, — hətta yatmış vəziyyətdə olan şüuru belə, — öz yerini boşluğa buraxaraq onu tamam tərək edirdi. Aradakı boşluğun bir gün, bir həftə, yoxsa cəmisi bir neçə saniyə çəkdiyini isə heç cür bilmək olmurdu.

Dirsəyinə ilk zərbə endirilən gündən həyatı cəhənnəmə çevrilmişdi. Başına açılan oyunların yalnız başlanğıc, bütün dustaqların keçdiyi ilkin istintaq hərəkətləri olduğunu sonradan anlamışdı. Hamı ənənəvi siyahı üzrə təqdim edilən cinayətlərdə iştirakını boynuna almalı idi. Bura casusluq, ziyankarlıq və digər oxşar cinayət əməlləri daxil idi. Etiraf tamamilə formal səciyyə daşıyırdı. Çünki istənilən halda işgəncə verilirdi. Uinston neçə dəfə döyüldüyünü, hər döyülmə mərasiminin nə qədər davam etdiyini yadına sala bilmirdi. Hər dəfə onunla beş, yaxud altı nəfər qara uniformalı nəzarətçi məşğul olurdu. Bəzən yumruqla, bəzən dəyənəklə, bəzən dəmir çubuqla döyürdülər. Bəzən isə sadəcə təpiklərinin altına salırdılar. Elə anlar olurdu ki, Uinston utanc hissini tamam itirərək döşəmədə uzanıb heyvan kimi bağırır, ilan kimi qıvrılıraqla bitib-tükənmək bilməyən təpik zərbələrindən yayınmağa çalışırdı. Əvəzində isə daha çox təpik yeyirdi. Ağına-bozuna baxmadan hara gəldi vururdular. Qabırğasına, qarnına, dirsəklərinə, topuqlarına, qasığına, xayalarına, onurğa sütununa dəyən təpiklərdən az qala ağılı itirmək dərəcəsinə gəlirdi. Bəzən proses o qədər uzun çəkirdi ki, Uinston onu belə qəddar, amansız üsullarla döydüklərinə görə nəzarətçilərə deyil, bütün bu müddət ərzində huşunu itirib bayılmadığına görə özünə əsəbiləşirdi. Bəzən əsəbləri elə tarıma çəkilirdi ki, hələ çırtma toxunmamış qışqırıb-yalvarır, aman diləyirdi. Belə hallarda nəzarətçinin zərbə endirmək üçün düyünlənən yumruğunu görməsi ağla gələn və gəlməyən bütün cinayətləri boynuna almasına kifayət edirdi. Bəzən heç nəyi boynuna almayacağına qəti qərar verirdi. Belə hallarda Uinstondan hər sözü kəlbətinlə çəkir, etiraflarını ağrının yaratdığı fəryadlar altında dinləyirdilər. Bəzən isə Uinston öz-özü ilə alverə girişir, əvvəlcədən şərt qoyurdu: “Boynuma alacağam, amma dərhal yox! Ağrı dözülməz həddə çatana qədər müqavimət göstərəcəyəm. Qoy üç zərbə, yox, iki zərbə də vursunlar. Sonra istədiklərinin hamısını deyəcəyəm”. Bəzən tərsliyinə salıb ayaq üstə qalmaq istədiyindən onu yıxılana qədər döyürdülər, sonra isə kartof kisəsi kimi kameranın daş döşəməsinə atırdılar. Özünə gəlməsi üçün bir neçə saat ara verəndən sonra təzədən döyməyə aparırdılar. Arada uzun fasilələr də olurdu. Amma belə fasilələri çətinliklə xatırlayırdı. Çünki ya bütün vaxtı yatır, ya da huşa getmiş vəziyyətdə olurdu. Yatacaq yeri ensiz taxtalardan düzəldilən, çox vaxt divara bağlı vəziyyətdə saxlanan kameranı, balaca çuqun əlüzyuyanı yaxşı xatırlayırdı. Yemək də yadında idi. İsti şorba ilə çörək verirdilər. Bəzən qəhvə də olurdu. Küt ülgüclə üzünü qırخان,

arabir də saçlarını qayçılayan dəlləyin gəlişi də yaxşı yadında idi. İşgüzar görkəmli, amma hər şeyə laqeyd nəzərlərlə baxan ağ xalatlı adamların nəbzini yoxlamaları, təzyiqini ölçmələri, göz qapaqlarını qaldırıb baxmaları, kobud əlləri ilə bədəninin hər yerini əlləşdirib sınımış sümük axtarmaları, qollarına yuxu iynəsi vurmaları da yadında idi.

İndi nisbətən az döyürdülər. Amma çox hədələyirdilər. Deyirdilər ki, cavabları onları razı salmadığı andan etibarən bütün dəhşətlər daha pis formada yenidən təkrarlana bilər. İndi onu sorğu-suala tutanlar qara uniformalı quldurlar deyil, şüşələri parıldayan eynəklər taxmış cəld hərəkətli, balaca boylu, yupyumru Partiya intellektualları idi. Onlar birbirlərini əvəz edərək hər məhbusla on, bəzən hətta on iki saat fasiləsiz işləyirdilər. Uinston vaxt barəsində səhv də edə bilərdi. Amma sorğu-sualın uzunluğuna şübhə yox idi. Partiya araşdırıcıları onun həmişə az da olsa ağrı hissənin qorxusu altında yaşamasında maraqlı idilər. Amma ağrı əsas iş üsulları deyildi. Doğrudur, onlar da Uinstonu şapalaqlayır, qulaqlarını çəkir, saçını dartır, bir ayağı üstə dayanmağa məcbur edir, tualetə buraxmır, gözləri sulanana qədər üzünə gur işıq salırdılar. Lakin bütün bunlar fiziki ağrı verməkdən daha çox onu alçaltmaq, etiraz, yaxud mübahisə niyyətinin qarşısını almaq məqsədi güdürdü. Onların əsl silahı saatlarla arası kəsilmədən davam edən amansız istintaq idi. Uinston əsəb gərginliyindən daha çox, xəcalətdən zar-zar ağlayana qədər onu dolaşdırırdılar, dilindən tutub tələyə salırdılar, sözlərini istədikləri şəkildə yozurdular, yalanlarını üzə çıxarırdılar, özü-özünə zidd getdiyini sübuta yetirirdilər. Bəzən bir istintaq ərzində beş-altı dəfə ağladığı vaxtlar olurdu. Çox vaxt kobudluqla üstünə qışqırır, cavab verərkən azacıq duruxduğu, yaxud tərəddüd etdiyi anlarda təzədən qara uniformalı nəzarətçilərin yanına göndərəcəkləri ilə hədələyirdilər. Bəzən isə gözlənilmədən rəftarlarını dəyişirdilər. Uinstonu “yoldaş” deyirdilər, İngsoc prinsiplərinə və Böyük Qardaşın adına and verərək kədərli ahənglə başına bunca müsibətlər gələndən sonra da Partiyaya sədaqətini dilə gətirməməsinin, vurduğu ziyanı anlamamasının səbəblərini soruşurdular. Saatlarla çəkən istintaqın üzüb əldən saldığı əsəbləri davam gətirmirdi. Nəticədə Uinston yenə də göz yaşları axıtmaqdan özünü saxlaya bilmirdi. Sonda beynini deşən bu aramsız səslər onu nəzarətçilərin yumruq və təpiklərindən daha pis sındırdı. Tələb olunan hər sözü danışan ağıza, istənilən hər kağızı imzalayan ələ çevrildi. Yeganə

qayğısı onların hansı etirafı gözlədiklərini qabaqcadan fikirləşib tapmaq, tənə və töhmətlər başlanmamışdan əvvəl hər şeyi boynuna almaq idi. Artıq Partiyanın görkəmli xadimlərini qətlə yetirdiyini, tərribat xarakterli kitabçalar yaydığını, ictimai fondları taladığını, hərbi sirləri düşməne satdığını, ziyankarlıq əməlləri törətdiyini və s. boynuna almışdı. Hələ 1968-ci ildən əvvəl İstasiya hökumətinə muzzdlu casusluq etdiyini, dinə inandığını, kapitalizm heyranı olduğunu və pozğun həyat tərzi keçirdiyini bildirmişdi. Arvadının yaşadığını və Partiya müstəntiqlərinin də bundan xəbəri olduqlarını bildiyi halda Ketrini öldürdüyünü etiraf etmişdi. Boynuna almışdı ki, uzun illərdən bəri Qoldsteynlə şəxsi əlaqə saxlayır, onun yaratdığı gizli cəmiyyətin üzvüdür, tanıdığı adamları da həmin cəmiyyətin üzvləri sırasına daxil olmağa təşviq edib. Ən asan yol hər şeyi boynuna almaq, hamını ələ vermək idi. Əslində, ortada hansısa yanlışlıqdan da söhbət gedə bilməzdi. O, həqiqətən Partiyanın düşməni olmuşdu. Partiya isə fikirlə əməl arasında heç bir fərq görmürdü.

Başqa xatirələri də vardı. Amma düşüncəsində onları bir-birləri ilə bağlaya bilmirdi. Qara dairələrə alınmış adda-budda şəkillərə bənzəyirdilər.

Saxlandığı kameranın işıqlı, yoxsa qaranlıq olduğunun fərqiində deyildi. Çünki bir cüt gözdən başqa heç nə görmürdü. Yaxınlığında hansısa cihaz asta-asta və aramsız çıqqıldayırdı. Gözlər get-gedə böyüyür və işıqlanırdı. Birdən oturduğu yerdən havaya qalxdı, gözlərin dərinliyinə baş vurdu. Gözlər onu dərhal uddular.

Gözcamaşdırıcı işığın altında hər tərəfi siferblatlarla dolu kresloya bağlanmışdı. Ağ xalatlı adam diqqətlə siferblatların göstəricilərini öyrənirdi. Bayırdan ağır çəkmələrin tappıltısı eşidildi. Qapı cingilti ilə açıldı. Mum sifətli cavan zabit iki nəzarətçinin əhatəsində içəri girdi.

-101-ci otağa! — deyə zabit əmr verdi.

Ağ xalatlı adam çevrilib onlara baxmadı. Heç Uinstonu da baxmadı. O, yalnız sferblatın əqrəblərinə baxırdı.

Uinstonun kreslosunu azı bir kilometr enində, ecazkar qızılımtıl işıq seli ilə dolmuş nəhəng koridorla aparırdılar. O isə qəhqəhə ilə gülür və var səsi ilə cinayətlərini etiraf edirdi. Hər şeyi, hətta işgəncə altında demədiklərini də

boynuna alırdı. Hamının hər şeydən xəbəri olsa da, başına toplaşmış adamlara həyat tarixçəsini əvvəldən axıra qədər danışdı. Nəzarətçilər, Partiya müstəntiqləri, ağ xalatlılar, O`Brayen, Culiya, mister Çarrinqton — hamısı koridora toplaşmışdılar, bərkdən danışib gülürdülər. Gələcəkdə maneə kimi qarşısını kəsəcək hansısa çətinliyi dəf edə bilmiş, ona qarşı hazırlanan bəd niyyətlər baş tutmamışdı. Hər şey qaydasında idi. Daha ağır yox idi. Həyatının sonuncu təfərrüatı da aydınlaşmışdı, aşkarlanmışdı. O, əfv edilmişdi!

Uinston O`Brayenin səsini eşitdiyini güman edib kreslodan qalxmağa çalışdı. İstintaq müddətində O`Brayeni heç vaxt görməsə də, onun həmişə gözə görünmədən lap yaxınlıqda dayandığını hiss edirdi. Nəzarətçiləri Uinstonun üstünə salan da, sonda öldürülməsinin qarşısını alan da O`Brayen idi. Uinstonun ağrıdan nə zaman qışqırmalı olduğuna o qərar verirdi. İstintaqa nə zaman ara verilməsi, nə zaman yeməsi və yatması, qoluna nə zaman iynə vurulması — hamısı O`Brayenin hökmünə bağlı idi. Qarşıya sual qoyan da, cavabları təklif edən o idi. İşgəncə verən də, müdafiə eləyən də, cəllad kəsilən də, dost olan da o idi! Bir dəfə isə, — Uinston həmin sözləri dərmanın təsiri altında qaldığı, həqiqətən yatdığı, yoxsa oyaq olduğu vaxt eşitdiyini xatırlaya bilmirdi, — bir səs yavaşcadan qulağına pıçıldamışdı: “Narahat olmayın, Uinston. Burada mənim himayəməsiniz. Yeddi il sizə göz qoymuşam. İndi sınaq anı gəlib çatıb. Mən sizi xilas edəcəyəm. Mən sizi mükəmməl insana çevirəcəyəm”. Eşitdiyi səsin sahibinin O`Brayen olduğuna qəti əmin deyildi. Lakin eyni səs yeddi il əvvəl başqa bir yuxuda ona “Biz heç zaman qaranlıq olmayan yerdə görüşəcəyik!” — demişdi.

İstintaqın bitib-bitmədiyini xatırlamırdı. Arada elə bil qatı zülmət içərisinə düşmüşdü. Sonra indi saxlandığı kamera, yaxud otaq bu zülmətin içindən tədricən ortaya çıxdı. Arxası üstə uzanmışdı. Hərəkət edə bilmirdi. Bədəninə idarə oluna biləcək bütün hissələri möhkəm bağlamışdı. Hətta başının arxasını da hansısa üsulla yatağa bərkitmişdilər. O`Brayen dayanıb yuxarıdan aşağı ona baxırdı. Gözlərində təəssüf, hətta kədər ifadəsi vardı. Aşağıdan baxanda şişmiş göz qapaqları və ağızının kənarlarından çənəsinə doğru uzanan qırıqlar O`Brayeni həm yorğun, həm də eybəcər göstərirdi. Uinstonun düşündüyündən daha yaşlı təsir bağışlayırdı. Qırx səkkiz, bəlkə

də əlli yaş vermək olardı. Əli müxtəlif şkala və rəqəmlərlə dolu hansısa cihazın dəstəyində idi.

— Mən sizə demişdim, — üzünü Uinstonə tutdu, — əgər yenidən görüşməli olsaq, burada görüşəcəyik.

— Elədir, — deyə Uinston cavab verdi.

O`Brayenin əlinin yüngül hərəkəti hesaba alınmasa, heç bir xəbərdarlıq edilmədən Uinstonun bədəninə ağrı seli axdı. Ağrı qorxunc idi. Uinston başına nə oyun açıldığından xəbərsiz idi. Amma indiyə qədər görmədiyi dəhşətli işgəncəyə məruz qaldığını hiss edirdi. Bütün bunların həqiqətən də baş verdiyini, yoxsa şiddətli elektrik cərəyanının yaratdığı qarabasma olduğunu kəsdirə bilmirdi. Lakin bədəni elə bil öz formasını itirir, əli-ayağı gövdəsindən asta-asra ayrılaraq qırılırdı. Ağrıdan alnında tər muncuqlamışdı. Ən çox qorxduğu şey fəqərə sütununun qırılması idi. Dişlərini bir-birinə sıxaraq çətinliklə burnundan nəfəs alırdı. Dözə biləcəyi ana qədər qışqırmamağa qərar vermişdi.

— Qorxursunuz ki, — gözünü ondan çəkməyən O`Brayen dilləndi, — bu dəqiqə nə isə sınaq. Ən çox fəqərə sütununuzun qırılmasından qorxursunuz. Əminəm ki, mənzərəni kifayət qədər aydın təsəvvür edirsiniz. Fəqərə sütununu təşkil edən qığırdaqlar bir-birindən qopub ayrılır, onların arasından isə onurğa beyni süzülüb axır. Düzünü deyin, Uinston, siz bu barədəmi düşünürdünüz?

Uinston cavab vermədi. O`Brayen dəstəyi geri fırlatdı. Ağrı dalğası qəfil gəldiyi kimi qəfil də çəkildi.

— Qırx dərəcəyə qədər qalxmışdıq, — O`Brayen izahat verməyə başladı.

— Görürsünüz, şkala yüz dərəcəlidir. Lütfən, söhbətimiz zamanı sizə istədiyim vaxt və istədiyim dərəcədə ağrı vermək imkanımın olduğunu yadınızdan çıxarmayın. Əgər yalan danışsanız, cavab verməkdən boyun qaçırsanız, yaxud ümumi əqli qabiliyyətinizin səviyyəsi ilə müqayisədə səfeh təsir bağışlayan sözlər danışsanız, bir an içində ağrıdan qışqırmalı olacaqsınız. Nə dediyimi başa düşürsünüz?

— Bəli, — deyə Uinston cavab verdi.

O`Brayen əvvəlki kimi amansız deyildi. Fikirli-fikirli eynəyini düzəltdi, otaqda var-gəl etməyə başladı. Danışanda səsi daha sakit və yumşaq çıxırdı. İndi o, cəzalandırmaq deyil, inandırmaq istəyən həkimə, müəllimə, hətta keşişə bənzəyirdi.

— Sizə görə narahatam, Uinston, — deyə təzədən sözə başladı, — çünki bu narahatlığa dəyərsiniz. İşin nə yerdə olduğunu çox gözəl başa düşürsünüz. Uzun illərdir ki, sizin hər şeydən xəbəriniz var, lakin bütün bu illər ərzində şüurlu olaraq bildiklərinizə qarşı vuruşmusunuz. Siz psixi cəhətdən xəstəsiniz. Yaddaş pozulmasından əziyyət çəkirsiniz. Gerçək hadisələri xatırlamaq iqtidarında deyilsiniz. Əvəzində isə özünüzü heç zaman baş verməyən şeyləri xatırladığınıza inandırırırsınız. Xoşbəxtlikdən, bu müalicəsi mümkün olan xəstəlikdir. Amma siz heç vaxt müalicə olunmaq istəməmişiniz. Çünki sağalmaq yolunu seçməkdən boyun qaçırmısınız. Kiçik bir cəhd kifayət idi. Siz isə bunu istəmədiniz. Hətta indi də xəstəliyinizi böyük fəzilət sayaraq ondan dördəlli yapışdığınıza qəti əminəm. Bu dəqiqə sizi kiçik bir imtahana çəkəcəyəm. Deyin görüm, hazırda Okeaniya hansı ölkə ilə müharibə aparır?

— Mən həbs olunanda Okeaniya İstasiya ilə müharibə edirdi.

— İstasiya ilə. Yaxşı. Okeaniya həmişə İstasiya ilə müharibə vəziyyətində olub, elə deyilmi?

Uinston dərinə nəfəs aldı. Cavab vermək üçün ağzını açdı, amma dərhal da dayandı. Gözlərini cihazın əqrəbindən çəkə bilmirdi.

— Lütfən, Uinston, həqiqəti deyin. Öz inandığınız həqiqəti. Yaxşı, bu məsələ ilə bağlı daha nə xatırlayırsınız?

— Yadımdadır ki, həbsimdən bir həftə əvvələ qədər biz İstasiya ilə qətiyyətlə müharibə etmirdik. Bu ölkə ilə müttəfiq idik. Müharibə Avrasiya ilə aparılırdı. Həmin müharibə dörd il çəkdi. Daha əvvəl isə...

O`Brayen əlinin hərəkəti ilə onu dayandırdı.

— Başqa misal, — dedi. — Bir neçə il qabaq siz həqiqətən də çox yanlış olan bir fikrə düşmüşdünüz. Haradansa beyninizə girmişdi ki, Partiyanın üç keçmiş üzvü — özləri bütün günahlarını boyunlarına alandan sonra xəyanət

və təxribatçılıq fəaliyyətinə görə edam olunan Cons, Aronson və Rezerford cinayət məsuliyyətinə cəlb edildikləri iş üzrə günahsızdılar. İnanırdınız ki, onların etiraflarının saxtallığını sübuta yetirən hansısa çox mühüm və dəqiq sənəd görmüsünüz. Hətta gözlünüzdə hansısa bir fotosəkil görünmüşdü. İnanırdınız ki, onu əlinizdə tutmusunuz. Məsələn, buna bənzər bir şəkil...

O`Brayenin barmaqları arasında uzunsov qəzet parçası göründü. Onu təxminən beş saniyə Uinstonun gözlərinin qarşısında tutdu. Şübhəyə heç bir yer yox idi. Eynən həmin fotosəkil idi. On bir il əvvəl təsadüfən aldığı və dərhal da məhv etdiyi, Cons, Aronson və Rezerfordun Nyu-Yorkda, hansısa partiya təntənələrində çəkilmiş şəklinin surəti idi. O, yalnız bir anlığına Uinstonun gözləri önündə olmuşdu, sonra həmişəlik yoxa çıxmışdı. Lakin Uinston o şəkli görmüşdü. Şübhəsiz, görmüşdü! Uinston ümitsiz halda, can çəkişirmiş kimi başını azacıq yuxarı qaldırmaq istədi. Amma heç bir tərəfə yarım santimetr də tərpenə bilmədi. Bir anlığa hətta cihazın şkalasını da unutmuşdu. Yeganə istəyi şəkli yenidən barmaqları arasında tutmaq, heç olmazsa, bir anlığına ona baxmaq idi.

— Deməli şəkil qalır! — deyə qışqırdı.

— Yoxdur!

O`Brayen kreslodan aralandı. Qarşı tərəfdəki divarda yaddaş qutusu vardı. Qutunun qapağını qaldırdı. Gözəgörünməz hava axını nazik, uzunsov qəzet parçasını sorub apardı. Alovun odlu ağzı onu həmişəlik uddu. O`Brayen əvvəlki yerinə qayıtdı.

— Külə döndü, — dedi. — Küldə isə heç nə tapa bilməzsən. Sadəcə kül tozu! Fotosəkil yoxdur. Heç vaxt olmayıb.

— Olub! İndi də var. Yaddaşda yaşayır. Xatirədə yaşayır. Mən o şəkli xatırlayıram. Siz xatırlayırsınız.

— Mən heç nə xatırlamıram, — deyə O`Brayen cavab verdi.

Uinston ürəyində boşluq hiss etdi. Bu — ikifikirlilikdir. Öldürücü köməksizlik hissi şüuruna hakim kəsildi. O`Brayenin yalan danışdığına əmin olsaydı, heç nəyə əhəmiyyət verməzdi. Amma O`Brayenin belə bir fotosəklin mövcudluğunu yaddan çıxarması tamamilə mümkün idi. Əgər

belədirsə, deməli, şəkli xatırladığını inkar etməsini də unudub. Deməli, bunu unuduğunu da unudub. Kim bunun sadəcə fokus olduğuna inana bilərdi? Bəlkə həqiqətən də beyində belə bir ağılsız yerdəyişmə baş vermişdir? Gəldiyi qənaət Uinstonu tamam ruhdan saldı.

O`Brayen də fikrə dalmışdı. O, indi həmişəkindən daha çox öz qabiliyyətli, ancaq sözə baxmayan şagirdinin əməllərindən iztirab çəkən müəllimi xatırladı. O`Brayen üzünü Uinstonu çevirdi.

— Keçmişə nəzarətlə bağlı Partiya şüarı var, — dedi. — Zəhmət olmazsa, onu təkrarlayın.

— “Kim keçmişə nəzarət edirsə, o, gələcəyə nəzarət edir; kim bu günə nəzarət edirsə, o, keçmişə də nəzarət edir”, — deyə Uinston itaətkarlıqla şüarı təkrarladı

— “Kim bu günə nəzarət edirsə, o, keçmişə də nəzarət edir”, — O`Brayen razılıqla başını tərpətdi. — Yaxşı, Uinston, siz keçmişin həqiqətən də mövcud olduğunu düşünürsünüz?

Köməksizlik hissi yenidən Uinstonun şüuruna hakim kəsildi. Gözünü çevirib cihazın əqrəblərinə baxdı. Hansı cavabın — “bəlinin”, yoxsa “xeyrin” onu ağrıdan xilas edəcəyinə əmin olmaması bir yana qalsın, hansı cavabı düzgün saydığını heç özü də bilmirdi.

O`Brayen xəfifcə gülümsündü.

— Sizin metafizikadan xəbəriniz yoxdur, Uinston. İndiyə qədər “mövcud olmaq” anlayışının mənası üzərində bir dəfə də düşünməmişsiniz. Fikrimi daha aydın ifadə etməyə çalışıram. Keçmiş konkret məkan daxilində mövcuddurmu? Elə bir yer, fiziki obyektlərin elə bir dünyası varmı ki, orada keçmiş indi də yaşasın, davam etsin?

— Yox.

— Əgər keçmiş mövcuddursa, bəs onda harada mövcuddur?

— Sənədlərdə. Yazılı sənədlərdə.

— Sənədlərdə. Sonra harada?

— Ağılda. İnsan yaddaşında.

— Yaddaşda. Çox yaxşı. Partiya bütün sənədləri nəzarətdə saxlayır, bütün yaddaşlara nəzarət edir. Deməli, biz həm də keçmişə nəzarət edirik, elə deyilmi?

— Siz adamların nəyisə xatırlamalarının qarşısını necə ala bilərsiniz? — Uinston yenə də bir anlığa cihazın əqrəblərini yaddan çıxararaq bərkdən qışqırdı. — Axı bu, insanın iradəsindən kənar hərəkətdir. Heç kimdən asılı deyil. Axı siz yaddaşa necə nəzarət edə bilərsiniz? Məsələn, mənim yaddaşıma nəzarət edə bilməzsiniz.

O`Brayenin sifəti yenidən sərtləşdi. Əlini dəstəyin üstünə qoydu.

— Əksinə, — dedi. — Siz öz yaddaşıma nəzarət edə bilmirsiniz. Ona görə də bura gəlib düşmüşünüz. Ona görə buradasınız ki, özünüzdə itaətkarlıq və daxili intizam tərbiyə edə bilməmişiniz. Sağlam ağıl əsas göstəricisi olan tabeçilik duyğusuna yiyələnmə bilməmişiniz. Siz xəyalpərvərliyə qurşanmağı, azlıqda qalmağı daha üstün tutdunuz. Yalnız sərt intizama tabe tutulan ağıl gerçəkliyi görə bilər, Uinston! Siz gerçəkliyin nə isə obyektiv, zahiri, özlüyündə mövcud bir şey olduğuna inanırsınız. Siz eyni zamanda gerçəkliyin mahiyyət etibarlı ilə aydın və anlaşılın olduğunu düşünürsünüz. Aldanış hissinin təsiri altında nəyisə gördüyünüzü güman edəndə bütün qalan adamların da sizin kimi eyni şeyi gördüklərini düşünürsünüz. Amma mən sizə deyirəm, Uinston, gerçəklik qətiyyənlə zahirdə mövcud deyil. Gerçəklik insan şüurundan başqa heç yerdə mövcud ola bilməz! Həm də gerçəklik daim səhvlərə yol verən və qısa müddətdən sonra ölüb gedən fərdi şüurda deyil, Partiyanın əbədi və kollektiv şüurunda mövcuddur. Partiya nəyi həqiqət sayırsa — həqiqət odur! Gerçəkliyə Partiyanın nəzərləri ilə baxmaqdan başqa ikinci yanaşma tərzi ola bilməz! Yenidən öyrənməli olduğunuz əsas mətləb budur, Uinston! Öyrənmək üçün isə özünüzü daxildən sındırmalısınız, istək və iradə nümayiş etdirməlisiniz. Sağlam ağıla qovuşmamışdan əvvəl özünüzü yenməyi, itaət göstərməyi bacarmalısınız.

O`Brayen sanki dediklərinin mənasının Uinstona çatmasını gözləyərək sözlərinə bir müddət ara verdi.

— Yadınızdadır, — deyə söhbətini davam etdirdi, — gündəliyinizə yazmışdınız ki, “Azadlıq iki üstəgəl ikinin dördə bərabər olduğunu demək haqqıdır”.

— Yadımdadır. — Uinston cavab verdi.

O`Brayen sol əlini yuxarı qaldırdı, baş barmağını ovcunun içində gizlədib dörd barmağını Uinstona göstərdi.

— Əlimdə neçə barmaq var, Uinston?

— Dörd.

— Əgər Partiya desə ki, onlar dörd deyil, beşdir, onda neçə barmaq olacaq?

— Dörd...

Dəhşətli ağır sözünü ağzında yarımçıq qoydu. Cihazın əqrəbi əlli beşin üstündə dayanmışdı. Uinstonun bütün bədənini tər bürümüşdü. Hava seli sanki ciyərini parçalayır, hər dəfə nəfəs alıb-verməsi dəhşətli fəryadlarla müşayiət olunurdu. Dişlərini biri-birinə sıxsaxsa da, qışqırmağının qarşısını heç cür ala bilmirdi. O`Brayen gözlərini ondan çəkmirdi, sol əlinin dörd barmağı isə hələ də havada idi. Axır ki, dəstəyi geri çəkdi. Ağrı yüngülcə də olsa, səngidi.

— Barmaqların sayı neçədir, Uinston?

— Dörd.

Əqrəb altmış rəqəminin üzərində dayandı.

— Barmaqların sayı neçədir, Uinston?

— Dörd? Dörd! Axı başqa nə deyə bilərəm? Dörd barmaq görürəm.

Əqrəb yəqin ki, bir az da yuxarı qalxmışdı. Amma Uinston daha cihaza baxmırdı. Yalnız O`Brayenin ağır, sərt üzünü, bir də havada oynayan barmaqlarını görürdü. Barmaqlar gözlərinin qabağında uca, nəhəng sütunlar kimi dayanmışdı. Onlar sanki titrəyirdilər, biri-birinin üstünə gəlirdilər. Amma sayları yenə dörddən çox deyildi.

— Burada neçə barmaq var, Uinston?

— Dörd. Dayandırın onu! Dayandırın! Sizde heç insaf yoxdur? Dörd! Dörd!

— Barmaqların sayı neçədir, Uinston?

— Beş! Beş! Beş!

— Yox, Uinston, səyiniz əbəsdir! Yalan danışsınız. Ürəyinizdə dörd olduğunu düşünürsünüz. Bir də soruşuram: barmaqların sayı neçədir?

— Dörd. Beş. Dörd! Sizin istədiyiniz qədər! Xahiş edirəm, dayandırın! Məni bu əzabdan qurtarın!

İndi Uinston dikəlib yerində oturmuşdu, O`Brayen əlini onun çiyinə qoymuşdu. Deyəsən, arada bir neçə saniyəliyə huşunu itirmişdi. Bədənini sıxan ilmələr bir az boşaldılmışdı. Möhkəm soyuq idi, Uinston tir-tir titrəyirdi. Dişləri bir-birinə dəyib şaqqıldayır, sifətindən göz yaşları axırdı. Bir anlığa uşaq atasına sığınan kimi O`Brayenə qısıldı. Çiyini qoyulmuş kobud əl ürəyinə toxtaqlıq gətirdi. Uinston düşündü ki, yeganə himayəçisi O`Brayendir. Ağrı haradansa tamam kənardan, başqa mənbədən göndərilir. Onu əzabdan qurtarsa, yalnız O`Brayen qurtaracaq.

— Siz zəif şagirdsiniz, Uinston. — deyə O`Brayen nəzakətlə onu məzəmmət etməyə başladı.

— Axı mən nə edim? — Uinston hıçqıra-hıçqıra deyirdi. — Gözümün önündə olanı necə görməyə bilərəm? İki üstə gəl iki dörd eləyir.

— Bəzən dörd eləyir, Uinston, bəzən beş eləyir, bəzən üçə bərabər olur, bəzən isə neçə tələb olunursa, o qədər də eləyir. Gərək daha möhkəm çalışsınız. Sağlam ağla malik olmaq o qədər də asan iş deyil.

O, Uinstonu yerinə uzatdı. Bədənindəki ilmələr yenə bərkidildi. Amma ağrı asta-asta çəkilirdi. Titrətməsi dayanmışdı. Yalnız yüngülcə üşütmə, bir də zəiflik hiss edirdi. O`Brayen bayaqdan bəri hərəkətsiz dayanmış ağ xalatlı adama başı ilə işarə etdi. Ağ xalatlı aşağı əyilib diqqətlə Uinstonun gözlərinə baxdı, nəbzini yoxladı, qulağını sinəsinə söykəyib barmaqlarının ucu ilə bədəninin ora-burasını döyəclədi. Sonra O`Brayenə baxıb başını tərpətdi.

— Bir də, — deyə O`Brayen göstəriş verdi.

Uinstonun bədəninə ağrı seli axdı. Əqrəb, yəqin ki, yetmişin, bəlkə də yetmiş beşin üzərində idi. Uinston gözlərini yummuşdu. Bilirdi ki, O`Brayenin barmaqları düz qarşısındadır, sayı da dördür. Əsas məsələ bu dəfəki ağrını da birtəhər sovuşdurmaq idi. Artıq qışqırıbqışqırmadığının fərqlində deyildi. Ağrı yenə birdən yavaşdı. Uinston gözlərini açdı. O`Brayen cihazın dəstəyini geri fırladı.

— Barmaqların sayı neçədir, Uinston?

— Dörd. Güman edirəm ki, dördür. Bacarsam, beş görərdim. Beş barmaq görmək üçün çalışıram.

— İstəyiniz nədir? Məni beş barmaq gördüyünüzə inandırmağa çalışırsınız, yoxsa həqiqətən də barmaqları beş görməyə çalışırsınız?

— Həqiqətən də o cür görmək istəyirəm.

— Elə isə, bir daha sınayaq! — O`Brayen əmr verdi.

Əqrəb bu dəfə azı səksənin, bəlkə də doxsanın üzərində olmalı idi. İndi Uinston ağrını yalnız kəsik-kəsik hiss edirdi. Biri-birinə sıxılmış göz qapaqlarının arxasında bütöv barmaq meşəsi rəqsə başlamışdı. Onlar gah sıxlaşır, gah da seyrəlirdi. Bir-birinin arxasında görünməz olur, sonra təzədən aşkara çıxırdılar. Uinston səbəbini özü də bilmədən onları saymaq istəyirdi. Lakin dördlə beş arasındakı qəribə, sirli eyniyyətə görə barmaqların hesabını aparmağın heç cür mümkün olmadığını başa düşürdü. Ağrı yenə birdən-birə sakitləşdi. Uinston gözlərini açanda bayaq gördüyü mənzərə ilə qarşılaşdı. Saysız-hesabsız barmaqlar hərəkət eləyən ağaclar kimi biri-birinin qarşısına keçir, sonra təzədən ayrılırdılar. Gözünü yummaqdan başqa çarəsi qalmadı.

— İndi neçə barmaq görürsünüz, Uinston.

— Bilmirəm. Bilmirəm. Əgər cihazı bir də qoşsanız, məni öldürəcəksiniz. Dörd, beş, altı... həqiqətən bilmirəm.

— İndi daha yaxşıdır! — deyə O`Brayen dilləndi.

Uinstonun qoluna iynə vurdular. Dərhal da bütün bədəninə xoş, sərməstedici istilik yayıldı. Ağrı hissi demək olar ki, unudulmuşdu. Gözlərini açıb minnətdarlıqla O`Brayenə baxdı. Zəhmli, bəzi yerlərdə qırıq kəsmiş, həm ağıl ziyası ilə işıqlanmış, həm də eyni dərəcədə eybəcər sifəti görəndə Uinstonun ürəyi minnətdarlıq hissi ilə çırpındı. Əgər tərpənmək imkanı olsaydı, mütləq əlini uzadıb O`Brayenin əllərinə toxunardı. Heç vaxt onu indiki qədər ürəkdən sevməmişdi. Məsələ təkcə işgəncənin dayandırılmasında deyildi. O`Brayenin dost, yaxud düşmən olmasının elə bir önəm daşımaması haqqındaki köhnə fikirləri yenidən yadına düşdü. O`Brayen elə adam idi ki, onunla hər şey barəsində danışmaq olardı. Bəlkə də insan sevilməkdən daha çox başa düşülməyə möhtacdır. O`Brayen ona insanı dəli olmaq dərəcəsinə çatdıran işgəncə verirdi. Azacıq da davam etsə, o biri dünyaya göndərəcəkdə. Amma bu elə də əhəmiyyətli deyil. Müəyyən mənada onların münasibətləri dostluqdan daha dərin idi. Onlar ruhən yaxın idilər. Nə vaxtsa, haradasa sözləri bərkdən deməyə ehtiyac duymadan görüşüb hər şey haqqında danışa bilərdilər. O`Brayen Uinstonun başı üstündə dayanıb elə ifadə ilə baxırdı ki, sanki bu dəqiqə o da eyni şeyləri düşünür. Sözə başlayanda səsinin sakit, barışdırıcı tonu aşkara çıxdı.

— Siz harada olduğunuzu bilirsinizmi, Uinston?

— Bilmirəm. Sadəcə təxmin edirəm. Yəqin ki, Sevgi Nazirliyindəyəm.

— Burada nə qədər qaldığınızdan xəbəriniz var?

— Bilmirəm. Bəlkə neçə gün, neçə həftə, neçə ay... Yəqin bir neçə ay olar.

— Necə düşünürsünüz, biz adamları niyə bura gətiririk?

— Yəqin, günahlarını boyunlarına almaları üçün.

— Yox, bu elə də ciddi səbəb deyil. Yaxşı-yaxşı fikirləşin.

— Cəzalandırmaq üçün.

— Yox! — deyə O`Brayen qışqırdı. Səsi tanınmaz dərəcədə dəyişildi, sifəti isə yenidən sərt və əsəbi görkəm aldı.

— Yox! Sizi nə etiraflarınızı dinləmək, nə də cəzalandırmaq üçün bura gətiririk. İstəyirsiniz nə üçün gətirildiyinizin səbəbini izah edim? Müalicə

etmək üçün! Sağlam ağıl sahibinə çevirmək üçün! Başa düşürsünüzmü, Uinston, yolu bura düşən bir nəfər də bizim əlimizdən müalicə olunmamış qurtara bilməz. Törətdiyiniz sarsaq cinayətlər bizi qətiyyən maraqlandırmır. Aşkar düşmənçilik Partiyanı narahat etmir. Əsas əndişəmiz insanların beynindəki fikirlərlə bağlıdır! Biz düşmənlərimizi öldürmürük, onların beyinlərini dəyişirik. Nə dediyimi başa düşürsünüz?

O, Uinstonun üzərinə əyildi. Çox yaxın olduğuna görə sifəti daha iri görünürdü, aşağıdan baxanda isə daha eybəcər təsir bağışlayırdı. Bu sifətə anlaşılmaz coşqunluq və dəlicəsinə inadkarlıq ifadəsi həkk olunmuşdu. Uinstonun ürəyi yenə sıxıldı. Bacarsaydı, çarpayının içərisində yerli-dibli görünməməyə çalışardı. Bu dəqiqə O`Brayenin sadəcə məzələnmək üçün cihazın dəstəyini yuxarı qaldıracağına əmin idi. Lakin O`Brayen artıq geri çevrilmişdi. Otaqda bir neçə addım o baş-bu başa gedib gəldi. Sonra əvvəlki coşqunluqla olmasa da, sözlərinə davam etdi:

— İlk növbədə burada əzabkeşlərə yer olmadığını başa düşməlisiniz. Yəqin keçmiş dövrlərdəki dini təqiblər haqqında oxumusunuz. Orta əsrlərdə İnkvizisiya mövcud idi. Amma o, vəzifəsinin öhdəsindən gələ bilmədi. İnkvizisiya küfrün kökünü qazıb atmaq istəyirdi, əvəzində isə küfrə əbədi həyat verdi. Tonqalda yandırılan hər kafirin yerinə minlərlə yenisi baş qaldırdı. Nəyə görə belə oldu? Çünki İnkvizisiya düşmənlərini açıq şəkildə öldürürdü. Tövbəyə nail olmadan aradan götürürdü. Daha doğrusu, onları tövbə etmədiklərinə görə öldürürdü. Adamlar əqidələri naminə ölümə gədirdilər. Nəticədə şöhrət inanc yolunda əzablı ölümü qəbul edən qurbanların, biabırçılıq və lənət isə bu qorxmaz insanları diri-diri tonqalda yandıran İnkvizisiyanın adına yazılırdı. Sonralar, iyirminci əsrdə totalitar rejimlər adlanan quruluşlar meydana çıxdı. Məsələn, alman nasistləri, yaxud rus kommunistləri. Ruslar yadfikirliyi İnkvizisiyadan daha amansız şəkildə təqib edirdilər. Bununla da keçmişin səhvlərindən nəticə çıxardıqlarını düşünürdülər. Hər halda öldürülənlərdən əzabkeş obrazı düzəltməyin yolverilməz olduğunu başa düşürdülər. Qurbanlarını açıq məhkəmə önünə çıxarmamışdan əvvəl onların olan-qalan ləyaqət hissini üstündən xətt çəkirdilər. Həbs olunanları işgəncə və qorxu nəticəsində sındırırdılar. Bu yolla onları miskin, kölə təbiətli məxluqlara çevirirdilər. Belələri hər şeyi boyunlarına alırdı, məcburən əzbərlədikləri sözləri

tutuquşu kimi təkrarlayırdılar. Özlərinə ləkə yaxır, günahı biri-birlərinin üstünə atır, biri digərinin arxasında gizlənməyə çalışır, ağlayıb-sıtqayır, əfv diləyirdilər. Amma aradan vur-tut bir neçə il keçəndən sonra tarix özünü yenidən təkrar etdi. Edam olunanlar əzabkeşə çevrildilər, miskin hərəkətləri isə yerli-dibli unuduldu. Sizcə, niyə hər şey bu şəkildə təkrarlandı? İlk növbədə ona görə ki, həmin adamların etirafları işgəncə yolu ilə qoparılmışdı, başdan-başa yalan və saxta idi. Biz belə səhvlər etmirik. Burada dilə gətirilən bütün etiraflar — həqiqətdir. Biz hər şeyin həqiqi olmasının qayğısına qalırıq. Hər şeydən əvvəl ölümlərin yenidən üstümüzdə qalxmalarına imkan vermirik. Gələcək nəsillərin sizə haqq qazandıracağı firkinə ağılınıza da gətirməyin, Uinston! Gələcək nəsillər haqqınızda heç zaman heç bir şey eşitməyəcəklər. Çünki sizi tarixin axarından çəkib çıxaracağıq. Buxara çevirib atmosferə buraxacağıq. Sizdən Yer üzərində heç bir iz qalmayacaq. Nə mənbələrdə adınız, nə də insanların yaddaşında xatirəniz yaşayacaq. Siz keçmişdən də, gələcəkdən də silinib atılacaqsınız. Heç zaman bu dünyada yaşamadığınız təəssüratı yaradılacaq.

“ — Onda nə üçün mənə işgəncə verib özünüzü bu qədər zəhmətə salırsınız?” — deyə Uinston acı-acı düşündü.

O`Brayen sanki Uinstonun ürəyindən keçənləri eşidibmiş kimi ayaq saxladı. Enli, çirkin sifətini, qıyılmış gözlərini ona daha da yaxınlaşdırdı.

— Yəqin fikirləşirsiniz ki, əgər sonda sizi məhv edəcəyiksə, əgər sözlərinizin və hərəkətlərinizin heç bir əhəmiyyəti yoxdursa, onda nəyə görə özümüzü əziyyətə salıb istintaq aparır, mühakimə qururuq. İndicə bu barədə düşünürdünüz, elə deyilmi?

— Bəli, — Uinston təsdiq etdi.

O`Brayen xəfifcə gülümsündü.

— Siz cəmiyyətdə qüsurlu bir istisnasınız, Uinston. Siz elə ləkəsiniz ki, mütləq silinib atılmalısınız. Məgər az öncə indiyə qədər mövcud olmuş cəza orqanlarından fərqimizi sizə izah etmədim? Biz zahiri tabeçiliklə, hətta müticəsinə itaətkarlıqla barışa bilmərik. Sonda təslim olmaq qərarını öz istəyinizlə verməlisiniz. Yad fikirləni sadəcə bizə müqavimət göstərdiyinə görə məhv etmirik. Əksinə, müqavimət göstərməyə qadir olduğu müddət

ərzində onu heç zaman öldürmürük. Biz onu dəyişdiririk, daxili dünyasına nüfuz edirik, yenidən formalaşdırırıq. Bütün pisləkləri və yanlış fikirləri varlığından qovub çıxarıq. Onu yalnız sözdə, görüntü ilə yox, tam səmimi şəkildə, ağılı və ürəyi ilə öz tərəfimizə çəkirik. Öldürməmişdən əvvəl onu özümüzdən birinə çeviririk. Dünyanın hər hansı yerində, hətta gizli şəkildə, rüşeym halında da olsa yanlış düşüncənin mövcudluğu bizim üçün qəbul edilməzdir. Biz hətta ölüm anında da fərqli fikir təmayüllərinə yol verə bilmərik. Keçmiş vaxtlarda kafir tonqala kafir kimi ayaq basırdı. Hətta küfr fikirlərini ucadan elan edir, bundan qürur duyurdu. Rusların apardıqları təmizləmələr zamanı qurbanlar hər an arxadan gicgahlarına sıxılacaq gülləni gözləyərək koridorlarla addımladıqları anlarda da üsyankar fikirlərini beyinlərindən çıxarmırdılar. Biz isə beyinləri vurub dağıtmamışdan əvvəl onları mükəmməl hala gətiririk. Köhnə despotik quruluşlar “Etməməlisən!” — deyirdi. Totalitar rejimlər “Etməlisən!” — əmrini verirdi. Biz isə “Sən varsan!” — deyirik. İndiyə qədər bura gətirilənlərin heç biri qarşımızda duruş gətirə bilməyib. Hamısının beynini yuyub təmizləmişik. Hətta bir zamanlar günahsızlıqlarına inandığınız həmin o miskin xəyanətkarları — Consu, Aronsonu və Rezerfordu da sonda sındırdıq. Özüm onların istintaqında iştirak edirdim. Özüm onların tədricən necə miskin hala düşdüklərinin, yalvarıb-yaxardıqlarının, fəryad qopardıqlarının, ağlayıb-sıtqadıqlarının şahidi olmuşam. Ən mühüm olan isə onların ağrıdan, yaxud qorxudan deyil, peşimançılıqdan bu vəziyyətə düşmələri idi. Üzərlərindəki iş başa çatdırıldıqdan sonra insandan daha çox kölgəni xatırladırdılar. Əməllərinə görə peşimançılıq hissindən və Böyük Qardaşa məhəbbətdən başqa ürəklərində heç bir duyğu, heç bir istək qalmamışdı. Güllələnməyə mümkün qədər tez aparılmaları üçün yalvarırdılar. Düşüncələrinin bu qədər təmiz və ləkəsiz olduğu vaxtda dünyadan getmək istəyirdilər.

O`Brayenin səsində xəyalpərvər notlar sezildi. Coşqunluq və dəlicəsinə vurğunluq ifadəsi hələ də sifətinə hakim idi. Uinston fikirləşdi ki, o, rola girmir, ikiüzlülük etmir, dediği hər sözə ürəkdən inanır. Bu anlarda Uinstona hər şeydən çox əzab verən intellektual yarımçıqlığını daha aydın dərk etməsi idi. Uinston gah gözləri qarşısında peyda olan, gah da yoxa çıxan O`Brayenin ağır bədənini zərifliklə idarə edərək otaqda gəzişməsinə baxırdı. O`Brayen hər cəhətdən ondan üstün idi. Uinstonun beynində elə bir

fikir doğrulmamışdı və doğula da bilməzdi ki, O`Brayenə çoxdan məlum olmasın, araşdırılmasın, rədd edilməsin.

O`Brayenin ağılı onun aqlını da özündə ehtiva edirdi. Belə halda O`Brayeni necə dəli saymaq olardı? Dəli özü idi. Uinston idi.

O`Brayen dayanıb ona baxdı. Yenə əvvəlki sərt səsi ilə sözünə davam etdi.

— Hətta tamamilə bizə təslim olandan sonra da, xilas yolu tapacağınızı aqlınıza gətirməyin, Uinston. Bir dəfə doğru yoldan sapanların heç biri canını qurtara bilməz. Hətta sizə öz əcəlinizlə ölənə qədər yaşamağa imkan yaratsaq da, əlimizdən xilas ola bilməzsiniz. Burada sizə edilən hər şey ömürlük nəzərdə tutulur. Sizi elə nöqtəyə qədər əyəcəyik ki, bir də heç zaman qamətinizi ondan artıq düzəldə bilməyəcəksiniz. Sizi elə vəziyyətə salacağıq ki, bundan sonra min il yaşasanız da, əvvəlki halınıza qayıda bilməyəcəksiniz. Bir də heç zaman adi insani hisslərlə yaşamağa qabil olmayacaqsınız. İçərinizdə hər şey öləcək. Heç zaman sevməyə, dostluq etməyə, həyatdan nəşələnməyə, gülməyə, hansı məsələlərləse maraqlanmağa, nəyəsə cəsarət göstərməyə, düzlüyə can atmağa qadir olmayacaqsınız. Tam bir boşluğa çevriləcəksiniz. İçinizdə nə varsa, hamısını çıxaracağıq. Sonra onu öz istədiyimiz şəkildə yenidən dolduracağıq.

O, sözünə ara verdi. Ağ xalatlılı adama əli ilə nə işə işarə etdi. Uinston başının arxasına hansısa ağır cihazın bərkidildiyini hiss etdi. O`Brayen çarpayının yanında oturdu. İndi sifəti demək olar ki, Uinstonun üzünü ilə eyni səviyyədə idi.

— Üç min! — deyə onun başı üzərindən ağ xalatlılı adama göstəriş verdi.

Gicgahına iki yumşaq yastıqca qoydular. Yastıqçalar deyəsən bir qədər nəm idilər. Uinstonun bədəni yumaq kimi gərilmişdi. Yenə ağrı olacaq. Bu dəfə başqa, yeni ağrı.

O`Brayen inam təlqin edən bir şəkildə, az qala nəvazişlə əllərindən yapışaraq onu sakitləşdirdi.

— Bu dəfə sizi incitməyəcəyik. Düz gözlərimin içinə baxın.

Eyni anda dəhşətli partlayış baş verdi. Ya da Uinstona elə göründü. Partlayışın səsə müşayiət edildiyinə o qədər də əmin deyildi. Adamı kor edəcək qədər parlaq işığı isə gözləri ilə görmüşdü. Bütün müddət ərzində arxası üstə uzansa da, Uinstonda məhz partlayış nəticəsində bu vəziyyəti alması ilə bağlı qəribə təəssürat yaranmışdı. Düşünürdü ki, ağrısız, amma dəhşətli partlayış onu yatağa pərçimləyib. Elə bil beyninin içində də nəşə dəyişmişdi. Gözü hədəqəsinə qayıdandan sonra Uinston kim olduğunu, hara gətirildiyini xatırladı, başının üstündə oturub diqqətlə ona baxan adamı tanıdı. Lakin eyni zamanda haradasa böyük bir boşluq yarandığını hiss edirdi. Elə bil beyninin bir parçasını kəsib götürmüşdülər.

— İndi keçib gedəcək, — deyə O`Brayen onu sakitləşdirdi. — Gözümün içinə baxın. İndi Okeaniya hansı ölkə ilə müharibə edir?

Uinston fikrə getdi. Okeaniya sözünün mənasını başa düşürdü. Özünün Okeaniya vətəndaşı olduğunu bilirdi. Avrasiya ilə İstasiyanı da xatırlayırdı. Lakin kimin kimlə müharibə etdiyindən xəbərsiz idi. Ümumiyyətlə, haradasa müharibənin aparıldığından xəbəri yoxdu.

— Yadımda deyil.

— Okeaniya İstasiya ilə müharibə edir. İndi xatırladınız?

— Bəli.

— Okeaniya həmişə İstasiya ilə müharibə aparıb. Sizin həyatınızın ilk günündən, Partiyanın mövcudluğunun ilk günündən, tarixin yaradılışının ilk günündən bu müharibə fasiləsiz olaraq davam edib. Eyni müharibə. Bunu xatırlayırsınız?

— Bəli.

— On bir il əvvəl siz xəyanətkar əməllərinə görə ölüm cəzasına məhkum olunmuş üç nəfər haqqında özünüzdən əfsanə uydurmuşdunuz. Onların günahsızlığını sübut edən hansısa qəzet parçası gördüyünüzü fikirləşirdiniz. Belə qəzet parçası heç zaman mövcud olmayıb. Bunu siz uydurmuşdunuz. Sonra özünüz də uydurmanıza inanmışdınız. İndi həmin əfsanəni uydurduğunuz an yadınıza düşdümü? Xatırladınız mı?

— Bəli.

— Bir az əvvəl barmaqlarımı gözləriniz önündə tutmuşdum. Beş barmaq gördünüz. Bunu xatırlayırsınız?

— Bəli.

O`Brayen yenə sol əlinin baş barmağını ovcunun içərisində gizlədib qalan barmaqlarını göstərdi.

— Burada beş barmaqdır. Onların beşini də görürsünüzmü?

— Bəli.

O, həqiqətən də ağılı başından çıxmamışdan əvvəl beş barmağı görmüşdü. Barmaqlar beş idi və heç bir yanlışlıqdan söhbət gedə bilməzdi. Sonra yenə hər şey ilkin vəziyyətini aldı, əvvəlki qorxu, nifrət, vahimə hissi təzədən geri qayıtdı. Lakin belə zaman kəsiyi vardı, — bu anın nə qədər davam etdiyini Uinston xatırlamırdı, bəlkə cəmi otuz saniyə çəkmişdi, — həmin o aydın və işıqlı zaman kəsiyində O`Brayenin hər yeni tələqini beynindəki boşluğu doldurur və mütləq həqiqət kimi qəbul olunurdu. Həmin anlarda iki üstəgəl iki üç də ola bilərdi, lazım gələrdi, asanlıqla beşə də çevrilərdi. Bu vəziyyət O`Brayen əlini aşağı endirməmişdən əvvəl keçib getdi. Uinston istəsəydi də həmin anı bir də geri qaytara bilməzdi, lakin onu istənilən şəxs keçmiş həyatının ən parlaq təsadüfünü, mahiyyət etibarını ilə başqa adama çevrilmə prosesini xatırlayan kimi dəqiq xatırlayırdı.

— İndi gördünüz ki, bu mümkündür, — O`Brayen onu fikrindən ayırdı.

— Bəli.

O`Brayen özündən məmnun halda ayağa qalxdı. Uinston sol tərəfindəki ağ xalətli adamın ampulanı sındıraraq içərisindəki mayeni şpritsə doldurduğunu gördü. O`Brayen üzündə təbəssüm Uinstonu tərəf çevirdi. Yenə əvvəllər elədiyi kimi eynəyinin yerini burnunun üstündə rahatlayırdı.

— Yadınızdadırmı, — dedi, — gündəliyinizdə mənim barəmdə yazmışdınız ki, bu adamın dost, yaxud düşmən olması elə də əhəmiyyətli deyil, əsas odur ki, qarşısındakını başa düşür və onunla söhbət etmək mümkündür. Siz haqlı idiniz. Mən də sizinlə söhbətdən zövq alıram. Düşüncə tərziniz xoşuma gəlir. Aradakı bir fərqi — sizin dəli olduğunuzu çıxmaqla oxşar

fikirləşirik. Bu günkü söhbətimizi bitirməmişdən əvvəl mənə bir neçə sual verə bilərsiniz. Təbii əgər istəyirsinizsə.

— İstədiyim sualı verə bilərəm?

— Nə istəyirsiniz, soruşun. — O`Brayen Uinstonun cihaza baxdığını gördü. — Narahat olmayın. Söndürülüb. Beləliklə, birinci sualınız.

— Siz Culiyaya nə etdiniz?

O`Brayen yenidən gülümsədi.

— O sizi ələ verdi, Uinston. Özü də dərhal, qeyd-şərtsiz. Tutulanlardan kiminsə bizimlə belə həvəslə əməkdaşlıq etməsi nadir hallarda olur. Görsəydiniz, gözlərinizə inanmazdınız. Onun bütün üsyankarlığı, yalançı qəhrəmanlığı, qayğısızlığı, həyasızlığı — hamısı son damlasına qədər canından çıxarılib. Bu, çox mükəmməl bir dəyişmə oldu. Deyərdim ki, hətta dərsləklərə Salınacaq nümunədir.

— Ona işgəncə verdiniz?

O`Brayen sualı cavabsız buraxdı.

— Hövbəti sualınız? — dedi.

— Böyük Qardaş mövcuddur?

— Əlbəttə mövcuddur. Partiya mövcuddur. Böyük Qardaş Partiyanın təcəssümüdür.

— Demək istəyirəm ki, məsələn, mən mövcud olduğum mənada mövcuddur?

— Siz mövcud deyilsiniz.

Köməksizlik hissi yenidən Uinstona hakim kəsildi. Mövcud olmadığının hansı dəlillərlə sübuta yetiriləcəyini bilirdi. Ən azı bunu təsəvvürünə gətirirdi. Lakin eşidəcəklərinin hamısı cəfəngiyat olacaqdı, söz oyunu olacaqdı. Məgər “Siz mövcud deyilsiniz” — sözlərinin özü məntiqi cəfəngiyat nümunəsi deyildi? Amma mübahisə açmağın faydası varmı?

O`Brayenin onu hansı təkzibedilməz, ağlasığmaz dəlillərlə darmadağın edəcəyini yadına salanda mübahisə açmaq fikrindən daşındı.

— Düşünürəm ki, mövcudam, — dedi. — Öz varlığımı dərk edirəm. Doğulmuşam, sonda isə öləcəyəm. Əllərim, ayaqlarım var. Kainatda bəlli bir yer tuturam. Mənimlə eyni anda başqa heç bir bərk cisim həmin yeri tuta bilməz. Bilmək istərdim ki, dediyim mənada Böyük Qardaş mövcuddurmu?

— Bunun əhəmiyyəti yoxdur. O, mövcuddur.

— Böyük Qardaş nə zamansa öləcək?

— Əlbəttə, yox! O necə ölə bilər? Növbəti sualınız?

— Qardaşlıq cəmiyyəti mövcuddur?

— Bax bu sualın cavabını, Uinston, heç zaman bilməyəcəksiniz. Əgər hər şey başa çatandan sonra sizi azad etmək qərarına gəlsək və ondan sonra doxsan yaşına qədər yaşasanız da, heç zaman verdiyiniz sualın cavabının “Bəli”, yoxsa “Xeyr” olduğunu öyrənə bilməyəcəksiniz. Ömrünüz boyu bu müəmma üzərində baş sındıracaqsınız.

Uinston sakitcə uzanmışdı. İndi sinəsi daha tez-tez qalxıb-enirdi. Ağlına ilk gələn sualı hələ də verməmişdi. O suala mütləq cavab almalı idi. Amma dili heç cür sözünə baxmırdı. Deyəsən, O`Brayenin simasında istehzal təbəssüm göründü. İstehza hətta eynəyinin parıltısında da hiss olundu. “O bilir, — deyə Uinston fikirləşdi, — nə soruşmaq istədiyimi bilir!”. Özündən asılı olmayaraq sualını verdi.

— 101-ci otaq nə deməkdir?

O`Brayenin sifətinin ifadəsi dəyişilmədi. Suala quru cavab verdi.

— Uinston, siz 101-ci otağın nə demək olduğunu gözəl bilirsiniz. 101-ci otağı hamı yaxşı tanıyır.

O`Brayen barmağını yuxarı qaldırıb ağ xalatlı adama işarə verdi. Söhbət, deyəsən, sona çatmışdı. Uinstonun qoluna iynə vurdular. Dərhal da dərin yuxuya getdi.

III FƏSİL

— Sizin yenidən bərpa prosesiniz üç mərhələdən ibarətdir, — O`Brayen dedi. — Bura öyrənmə, anlama və qəbul etmə mərhələləri daxildir. Artıq ikinci mərhələyə keçməyin vaxtıdır.

Uinston həmişəki kimi arxası üstə uzanmışdı. Son vaxtlar ilgəkləri nisbətən boş saxlayırdılar. İndi ayaqlarını dizlərindən yüngülcə əyə bilirdi. Başını o tərəf-bu tərəfə çevirmək, dirsəkdən yuxarı qollarını qaldırmaq da mümkün idi. Artıq üzəri şkalalarla dolu cihaz əvvəlki kimi qorxunc görünmürdü. Kifayət qədər hazırcavablıq göstərəndə onun ağrılarından can qurtarmaq olurdu. Yalnız səfehlik eləyəndə O`Brayen əlini cihazın dəstəyinə atırdı. Bəzən söhbət başa çatana qədər onun köməyinə bir dəfə də olsun ehtiyac yaranmırdı. Söhbətlərin sayını xatırlaya bilmirdi. Proses çoxdan, Uinston üçün qeyri-müəyyən vaxtdan başlanmışdı. Bəlkə də həftələr idi ki, davam edirdi. Arada bəzən bir neçə gün, bəzən isə cəmisi bir, yaxud iki saatlıq fasilə verilirdi.

— Burada saxlandığınız müddətdə, — O`Brayen deyirdi, — dəfələrlə heyrətlənmisiniz, hətta məndən də soruşmusunuz ki, Sevgi Nazirliyi niyə sizə görə naharatlıq keçirməlidir, niyə bu qədər vəsait xərcləməlidir? Azadlıqda olanda da eyni sualın yaratdığı anlaşılmazlıq duyğusu sizi tərk etmirdi. Yaşadığınız cəmiyyətin mexanizmini başa düşürsünüz, amma onun hərəkətverici motivlərini anlama bilmirsiniz. Yadınızdadırmı, gündəliyinizdə yazmışdınız: “*Necə* edildiğini başa düşürəm, amma *nə üçün* edildiğini anlamıram”. Bu “*nə üçün*” üzərində fikirləşəndə özünüzün sağlam ağıl sahibi olduğunuza şübhə etməyə başlayırdınız. Siz artıq kitabı, — Qoldsteynin kitabını deyirəm, — ya da onun müəyyən hissələrini oxumusunuz. Orada indiyə qədər bilmədiyiniz hər hansı mətləbə rast gəldiniz?

— Siz o kitabı oxumusunuz? — Uinston suala sualla cavab verdi.

— Onu mən yazmışam. Daha doğrusu, yazılmasında iştirak etmişəm. Yəqin ki, heç bir kitabın fərdi qaydada ərsəyə gəlmədiyindən xəbəriniz var.

— Orada yazılanlar həqiqətdir?

— Təsviri hissədəkilər həqiqətdir. Təklif olunan proqram isə cəfəngiyatdır. Gizlicə bilik ehtiyatı toplamaq... kütlələri tədricən maarifləndirmək... proletar üsyanı və nəticədə Partiyayı devirmək... Bütün bunların nə demək olduğunu yəqin ki, özünüz də yaxşı başa düşürsünüz. Proletarlar heç zaman üsyan etməyəcəklər. Nə min il, nə də milyon il sonra. Onlar üsyan edə bilməzlər. Səbəbini sizə açıqlamağa lüzum görmürəm. Özünüz hər şeyi bilirsiniz. Nə zamansa silahlı üsyan xülyaları ilə yaşamısınızsa, onları da bir kənara buraxın. Partiyayı devirmək üçün heç bir imkan mövcud deyil. Partiyanın hakimiyyəti əbədidir. Bunu fikirlərinizin istinad nöqtəsi kimi əsas götürə bilərsiniz.

O`Brayen çarpayuya yaxınlaşdı.

— Əbədidir! — deyərək bir də təkrarladı. — İndi isə “*necə*” və “*nə üçün*” suallarına qayıdaq. Partiyanın öz hakimiyyətini necə qoruyub saxladığını kifayət qədər yaxşı başa düşürsünüz. İndi mənə deyiniz görüm, biz hakimiyyətdən nə üçün belə möhkəm yapışmışıq? Səbəb nədir? Nə üçün hakimiyyəti bu qədər sevirik? Tez olun, cavab verin! — Uinston hələ də sakit dayandığından O`Brayen artıq əmr tonu ilə danışırdı.

Amma Uinston yenə də bir müddət heç nə demədi. Son dərəcə zəiflədiyini hiss edirdi. O`Brayenin üzündə təzədən dəlicəsinə coşqunluğun işartıları görünürdü. Uinston onun nə deyəcəyini əvvəlcədən bilirdi. O`Brayen deyəcəkdə ki, Partiya hakimiyyəti özünün son məqsədləri nəminə deyil, çoxluğun mənafeələrini qorumaq üçün əlində saxlayır. Partiya həmişə iqtidarda qalmalıdır, çünki kütlə əksərən zəif və qorxaq məxluqlardan ibarətdir, azadlığa təhəmmül edə bilmir, həqiqətin gözünə dik baxmağı bacarmır. Ona görə də həmişə özündən daha güclü olan qüvvə tərəfindən idarə edilməli və davamlı şəkildə aldadılmalıdır. O`Brayen deyəcəkdə ki, bəşəriyyət seçim qarşısındadır: ya azadlığı, ya da xoşbəxtliyi seçməlidir. İnsanların böyük əksəriyyəti isə xoşbəxtliyi hər şeydən üstün tutur. Deyəcəkdə ki, Partiya əzilələrin, zəiflərin əbədi müdafiəçisidir, Yer üzərində daha xoşbəxt gələcəyin bərqərar olması üçün çarpışır, başqalarının səadəti nəminə özünü qurban verir. Uinston fikirləşdi ki, ən dəhşətli şey O`Brayenin bu sözləri deməsi deyil, onları dilə gətirərkən özünün də dediklərinə inanmasıdır. Bunu sifətindən də görmək mümkündür. O`Brayen hər şeydən xəbəri var. Cəmiyyətin gerçək vəziyyətini, insan kütlələrinin

necə dəhşətli miskinlik içərisində yaşadıklarını, Partiyanın hansı yalanlar və vəhşiliklər bahasına onları bu vəziyyətdə saxladığını Uinstonun min dəfə yaxşı bilir. O, hər şeyi başa düşür, hər şeyi götür-qoy edib nəticə çıxarmağı bacarır, lakin yenə də əqidəsində qətiyyətlə tərəddüd etmir: çünki son məqsəd hər şeyə haqq qazandırır. “Səndən daha ağıllı olan bir dəliyə qarşı nə edə bilərsən?” — deyərək Uinston fikirləşirdi. “O, sənə dəlillərini çox diqqətlə dinləyəcək, amma bundan sonra yenə öz dəliliyində israr edəcək”.

— Rifahımızın daha da yaxşılaşdırılması üçün bizi idarə edirsiniz, — deyərək Uinston yavaş səsle suala cavab verməyə başladı. — Düşünürsünüz ki, insanlar hələ hakimiyyətə hazır deyillər, ona görə də...

Uinston titrədi və qışqırtısını güclə boğa bildi. Ağrı bədənindən güllə kimi keçdi. O`Brayan dəstəyi otuz beşin üstünə qoymuşdu.

— Səfeh şeylər danışırırsınız, Uinston, çox səfeh şeylər danışırırsınız, — dedi. — Sizdən indi dediklərinizdən daha ağıllı cavab gözləyirdim.

O`Brayan dəstəyi geri çəkib sözünə davam etdi.

— Sualıma özüm cavab verəcəyəm. Məsələ belədir. Partiya hakimiyyətə yalnız və yalnız öz xeyri üçün can atır. Başqalarının rifahı bizi maraqlandırmır. Bizi sadəcə hakimiyyət maraqlandırır. Nə zənginlik, nə cah-cəlal, nə uzun ömür, nə xoşbəxtlik — bunların heç biri yox, sadəcə hakimiyyət, yalnız hakimiyyət! Gerçək hakimiyyətin nə demək olduğunu indi başa düşəcəksiniz. Biz keçmiş dövrlərin oliqarxiyalarından tamamilə fərqlənirik, çünki nə etdiyimizi bilirik. Yerdə qalanların hamısı, hətta bizimlə müəyyən qədər bənzərlikləri olanlar belə qorxaq və ikiüzlü idilər. Məsələn, alman nasistləri və rus kommunistləri əsaslandıqları metodlar baxımından bizə çox yaxın idilər. Lakin hakimiyyətlə bağlı şəxsi motivlərini ortaya qoymağa heç vaxt cürət etməmişdilər. Onlar özlərini elə göstərirdilər (hətta bəlkə də bunun məhz belə olduğuna inanırdılar) ki, sanki hakimiyyəti istəmədən, məhdud bir müddətə əllərinə alıblar, qarşıda, necə deyirlər, tını burulandan sonra insanların azad və bərabər yaşayacaqları cənnət həyatı başlayır. Biz elə deyilik. Yaxşı başa düşürük ki, heç vaxt hakimiyyəti ondan imtina etmək xatirinə ələ keçirmirlər. Hakimiyyət vasitə deyil, hakimiyyət — məqsəddir. Heç kəs inqilabın nailiyyətlərini qoruyub

saxlamaq naminə diktatura qurmur. Əksinə, diktatura qurmaq üçün inqilab edirlər. Repressiyadan məqsəd — repressiyadır. İşgəncənin məqsədi — işgəncədir. Hakimiyyətin məqsədi — hakimiyyətdir. İndi nə demək istədiyimi başa düşürsünüzmü?

O`Brayenin sifətindəki yorğunluğu görəndə Uinston əvvəlki dəfələrdə olduğu kimi təəccüblənirdi. Qarşısındakı güclü, kök və sərt sifət idi. Orada dərin ağılla birlikdə daim nəzarətdə saxlanan, amma Uinstonun yenə də özünü qarşısında köməksiz saydığı, heç vəchlə ram edilməyən ehtiras həkk olunmuşdu. İstənilən halda O`Brayenin sifəti çox yorğun idi. Gözlərinin altı qaralıb tuluqlamışdı, yanaqlarının dərisi sallanmışdı. O`Brayen ona tərəf əyildi. Bəlkə də bilərəkdən yorğun sifətini daha yaxşı görməsinə imkan yaratmaq istəyirdi.

— Fikirləşirsiniz ki, sifətim qoca və yorğundur, — deyə sözünə davam etdi. — Fikirləşirsiniz ki, hakimiyyətin əbədiliyi haqqında danışırım, amma bədənimin tökülüb itməsinin qarşısını ala bilmirəm? Uinston, doğrudanmı siz hələ də fərdlərin sadəcə toxuma olduğunun anlamırsınız? Toxumaların zəifliyi — orqanizmin enerjisi deməkdir. Məgər siz dırnaqlarınızı kəsib atanda ölürsünüz?

O, çarpayının yanından sərt hərəkətlə geri dönüb əlinin birini cibinə qoyaraq var-gəl etməyə başladı.

— Biz hakimiyyət kahinləriyik, — dedi. — Allah özü hakimiyyət deməkdir. Lakin indiki anda hakimiyyət sizi maraqlandırmayan quru sözdən başqa bir şey deyildir. Ona görə də hakimiyyətin nə demək olduğunu anlamaq üçün fikirlərinizi səfərbər etmək vaxtıdır. Hər şeydən əvvəl hakimiyyətin kollektiv anlayış olduğunu başa düşməlisiniz. Fərd yalnız öz fərdiyyətindən imtina etdiyi təqdirdə hakimiyyətə yiyələnə bilər. Partiyanın “Azadlıq — köləlikdir” — şüarından təbii ki, xəbəriniz var. Onu tamamilə tərsinə oxumağın mümkünlüyü fikri nə zamansa ağılınıza gəlibmi?

“Köləlik — azadlıqdır”. Tək və azad insan həmişə uğursuzluğa məhkumdur. Belə də olmalıdır. Çünki insan həyatının sonu ölümdür. Bu insanın ən böyük məğlubiyyətidir. Lakin o, tərəddüdsüz, cani-dildən tabe olmağı bacarırsa, öz fərdiyyətindən imtina etməyə, Partiyanın içərisində əriyib itməyə hazırdırsa, o zaman özü də Partiyaya çevriləcək, Partiya ilə

birlikdə əbədilik və ölümsüzlük qazanacaqdır. İkincisi, başa düşməlisiniz ki, hakimiyyət — insan üzərində ağalığ deməkdir. Onların cismi, ən başlıcası isə şüuru üzərində ağalığ deməkdir. Materiya üzərində, sizin dediyiniz kimi, zahiri gerçəklik üzərində hakimiyyət önəmli deyil. Materiya artıq çoxdan tam nəzarətimizə keçmişdir.

Uinston bir anlığa cihazın mövcudluğunu unutdu. Bütün qüvvəsini sərf edərək dikəlib oturmağa çalışdı. Əvəzində ağırlarını daha da artırmış oldu.

— Siz materiyyaya necə nəzarət edə bilərsiniz? — deyə az qala qışqırdı.

— Hələ heç iqlim qurşaqları, cazibə qanunu nəzarətinizdə deyil. Yer üzündə xəstəliklər var, ağrılar var, ölüm var...

O`Brayen əlinin hərəkəti ilə onu sakitləşdirdi.

-Materiya nəzarətimiz altındadır. Çünki artıq şüura nəzarət edirik. Gerçəklik — insan kəlləsinin içərisindədir. Bunu tədricən öyrənəcəksiniz, Uinston. Bizim üçün mümkün olmayan heç nə yoxdur. Gözə görünməyə bilərik, pərvazlanıb havaya qalxa bilərik, nə istəsəniz edə bilərik. Əgər istəsəm, bu dəqiqə sabun köpüyü kimi dayandığım bu döşəmənin üzərindən qanadlanıb uça bilərəm. Amma istəmirəm. Çünki Partiya istəmir. Siz təbiət qanunları haqqında on doqquzuncu əsrin təsəvvürlərindən birdəfəlik xilas olmalısınız. Təbiətin qanunlarını *biz* yaradıırıq.

— Buna gücünüz çatmaz. Siz hələ Yer planetinin sahibi deyilsiniz. Bəs Avrasiya, İstasiya? Hələ bu ölkələri fəth edə bilməmişiniz.

— Çox da vacib məsələ deyil. Lazım olanda fəth edəcəyik. Hətta fəth etməsək də bunun elə bir fərqi yoxdur. Biz onların mövcudluğuna əbədilik göz yumacağıq. Bütün dünya Okeaniyadan ibarət olacaq.

— Lakin dünya özü toz zərrəsi kimi bir şeydir. İnsan isə kiçik və köməksizdir. Onun mövcudluq tarixi nə qədərdir? Milyonlarla il Yer kürəsində ümumiyyətlə həyat olmayıb.

— Cəfəngiyatdır. Bizim neçə yaşımız varsa, Yer kürəsinin də o qədər yaşı var. Yer kürəsi bizdən qədim ola bilməz. İnsan şüurundan kənarında heç nə mövcud deyil.

— Buzlaqlar indi nəsli kəsilmiş heyvanların — mamontların, dinozavrların, nəhəng sürünənlərin sümükləri ilə doludur. Hələ insanın mövcudluğu təsəvvürə gəlməyən dövrlərdə onlar Yer üzərində yaşamışdılar.

— Bu sümükləri gözünüzlə görmüsünüz, Uinston? Əlbəttə ki, yox! Hamısı on doqquzuncu əsr bioloqlarının uydurmasıdır. İnsandan əvvəl Yer üzündə heç nə olmayıb. İşdir, nəsli kəsilsə, insandan sonra da heç bir canlı varlıq olmayacaq. İnsanın varlığından kənar da heç nə mövcud deyil.

— Bizdən kənar da bütöv bir kainat mövcuddur. Ulduzlara baxın. Onlardan bəziləri Yer kürəsindən milyonlarla işıq ili məsafədə yerləşir. Onlar insan üçün əbədilik əlçatmazdır.

— Ulduzlar nədir ki? — O`Brayen laqeyd şəkildə etiraz etdi. — Buradan neçə kilometrə kənar da yerləşən odlu nöqtələr. Biz istəsək, uçub ulduzlara çatarıq. Yaxud lazım gəlsə, işıqlarını da söndürərik. Yer — kainatın mərkəzidir. Günəş də, ulduzlar da Yerin ətrafında fırlanırlar.

Uinston yenə yerindən tərpənməyə cəhd göstərdi. Amma daha mübahisəni davam etdirmədi. O`Brayen isə onun etirazlarına cavab vermiş kimi hələ də danışırdı:

— Bəzi məsələlərdə təbii ki, bu nöqteyi-nəzər özünü doğrultmur. Məsələn, okeanda üzəndə, yaxud Günəş tutulması haqqında qabaqcadan xəbər verəndə Yerin Günəş planeti ətrafında fırlanmasını, eləcə də ulduzların bizdən milyon kilometrə uzaq olmasını demək daha sərfəlidir. Burada qəribə nə var ki? Bəlkə düşünürsünüz ki, ikili astronomiya yaratmaq çox çətin məsələdir? Bizə lazımlılıq dərəcəsindən asılı olaraq ulduzlar yaxında, yaxud uzaqda yerləşə bilərlər. Bəlkə riyaziyyatçılarımızın bu işin öhdəsindən gələ bilməyəcəklərini fikirləşirsiniz? O zaman görünür, ikifikirlilik haqqındakı təlimi unutmusunuz?

Uinston çarpayuya daha bərk sıxıldı. Nə deyirdisə, ani cavab dəyənək kimi başına enirdi. Amma hələ də ağılı itirmədiyinə inanırdı. İnsan şüurundan kənar da heç nəyin mövcud olmadığı fikrinə gəldikdə isə... yəqin ki, onun da həqiqətə uyğun gəlmədiyini sübut etmək üçün hansısa yollar var. Məgər uzun illər bundan əvvəl belə yanaşma tərzinin yanlışlığı sübuta

yetirilməyibmi? Hətta xüsusi nəzəriyyə də vardı. Uinston indi yadına sala bilmirdi.

Xəfif təbəssüm yuxarıdan aşağı Uinstonu süzən O`Brayenin ağzının kənarlarındakı qırıqları bir balaca dərinləşdirdi.

— Artıq sizə demişəm, Uinston, metafizika baxımından o qədər də güclü deyilsiniz. Yadınıza salmaq istədiyiniz termin solipsizm adlanır. Lakin yanılırsınız. Haqqında danışdığım solipsizm deyil. Əgər bilmək istəyirsinizsə, kollektiv solipsizm deyil. Tamamilə fərqli bir şeydir, bəlkə də solipsizmin əksidir. Lakin biz mövzudan uzaqlaşdıq. — O`Brayen indi tamamilə fərqli tonda danışdı. — Əsl hakimiyyət, uğrunda gecə-gündüz vuruşduğumuz hakimiyyət əşyalar üzərində deyil, insan üzərindəki hakimiyyətdir. — O susdu, sonra qabiliyyətli şagirdini sınağa çəkən müəllim kimi soruşdu:

— Uinston, bir insan başqası üzərində hakimiyyətini necə təmin edir?

Uinston fikrə getdi.

— Ona əzab verməklə, — dedi.

— Doğrudur! Ona əzab verməklə. Sadəcə itaət yetərli deyil. Əgər bir insan əzab çəkmirsə, özünün deyil, sizin iradəinizi yerinə yetirdiyinə necə əmin ola bilərsiniz? Hakimiyyətin mahiyyəti əzab vermək və alçaltmaqdadır. İnsanların şüurunu parçalayıb dağıtmaqda və onları təzədən özünün istədiyi kimi yapışdırıb düzəltməkdədir. İndi necə bir dünya qurmaq istədiyimizi anlayırsınızmı? Bizim qurduğumuz dünya köhnə islahatçıların xəyallarında canlandırdıqları səfeh hedonist utopiyaların tam əksi olacaq. Bu qorxu, xəyanət və işgəncə dünyası olacaq, tapdalayanların və ayaq altda qalıb əzilənlərin dünyası olacaq, insanın kamilləşdikcə daha da amansızlaşdığı dünya olacaq! Bizim qurduğumuz dünyada tərəqqi yalnız izzatların daha da artırılmasına xidmət edəcək. Köhnə sivilizasiyalar məhəbbət və ədalət hissəsinə arxalandıqlarını əllərində bayrağa çevirmişdilər. Bizim sivilizasiya isə nifrətə əsaslanır. Bizim dünyamızda qorxu, qəzəb, təntənə və özünüməhvədən başqa heç bir hiss olmayacaq. Qalan nə varsa, hamısını məhv edəcəyik. Hamısını! Biz İnqilabdan əvvəl mövcud olmuş əski düşüncə tərzlərinin kökünü qazıb atırıq. Biz valideynlə övlad, fərdlə fərd,

qadınla kişi arasındakı bağları birdəfəlik qırırıq. Artıq heç kəs qadınına, uşağına, dostuna inanmır. Gələcəkdə qadınlar və dostlar ümumiyyətlə olmayacaq. Qırt düşmüş toyuğun altındakı yumurtaları götürən kimi yeni doğulan körpələri də analarının əlindən alacağıq. Cinsi ehtiras hissi ləğv ediləcək. Doğub-törəmə ərzaq talonunun yenilənməsi kimi hər ilin sonunda həyata keçirilən formallığa çevriləcək. Orqazmı tamamilə aradan qaldıracağıq. Bizim neyroloqlarımız artıq bu məsələ üzərində işləyirlər. Partiyaya sədaqətdən başqa ayrı sədaqət haqqında söhbət olmayacaq. Böyük Qardaşa məhəbbətdən başqa ayrı məhəbbət təsəvvürə də gətirilməyəcək. Məğlub edilmiş düşmən üzərində istehzal güldüşdən başqa ayrı gülüş olmayacaq. İncəsənət, elm, ədəbiyyat aradan götürüləcək. Biz qüdrətli olanda elmə ümumiyyətlə ehtiyac qalmayacaq. Eybəcərliklə gözəllik arasında heç bir fərq qoyulmayacaq. Maraqlı hissi itib gedəcək, insan həyatdan qətiyyənlə zövq almayacaq. Zövq müxtəlifliyində son qoyulacaq. Lakin həmişə, — Uinston, bu sözləri yaxşı yadınızda saxlayın! — həmişə hakimiyyət ehtirası yaşayacaq, zaman keçdikcə daha da güclənəcək, daha da şiddətlənəcək. Həmişə, hər an insanın aqlını başından çıxaran qələbə bağırtıları eşidiləcək, köməksiz düşməni tapdalayıb əzmək hissi düşüncələrə hakim kəsiləcək. Əgər sizə gələcəyin obrazı lazımdırsa, o zaman gözləriniz önündə insan sifətinin üzərinə sıxılmış uzunboğaz çəkmə canlandırın.

O`Brayen sanki Uinstonun cavabını gözləyirmiş kimi susdu. Uinston isə yenə də çarpayının dərinliklərində gizlənmək istəyirdi. Onun deməyə sözü yox idi. Elə bil ürəyi donub buza dönmüşdü. O`Brayen davam edirdi.

— Həm də yadınızda saxlayan — bu, əbədi bir proses olacaq. Tapdanası sifət həmişə tapılacaq. Həmişə fərqli düşünən, cəmiyyətə düşmən kəsilən adamlar olacaq, onları yenidən, dönə-dönə məğlub etmək, alçaltmaq zərurəti yaranacaq. Bura, bizim əlimizə düşdükdən sonra başınıza açılan oyunlar həmişə, özü də getdikcə daha mükəmməl və sərt formada təkrarlanacaq. Satqınlıq, xəyanət, həbslər, işgəncələr, edamlar, sirli şəkildə yoxaçıxmalar heç vaxt sənəlməyəcək. Qurduğumuz terror dünyası — ideyalarımızın təntənəsi dünyası olacaq. Partiyanın qüdrəti artdıqca o, daha barışmaz mövqe tutacaq. Müxalifətin müqavimət qüvvəsi azaldıqca, despotizm öz mövqelərini daha da sərtləşdirəcək. Qoldsteyn və onun yad

fikirləri də həmişə yaşayacaq. Hər gün, hər an o fikirlər darmadağın ediləcək, ələ salınacaq, alçaldılacaq, lağa qoyulacaq, ictimai qınaq hədəfinə çevriləcək. Amma yenə də mövcudluğunu qoruyub saxlayacaq. Mənim yeddi ildən bəri sizinlə oynadığım dram da dönə-dönə təkrarlanacaq. O dram daim yeni-yeni nəsillərlə, amma hər dəfə daha sərt formada oynanacaq. Həmişə taleyi bizim mərhəmətimizdən asılı olan yad düşüncəli adamlar tapılacaq. O, daxilən sındırılmış, miskin vəziyyətə salınmış halda ağrıdan, əzabdan bağıracaq, öz-özündən xilas olandan, bütün varlığı ilə tövbə edəndən sonra isə buradan bizim yerləşimizlə çıxacaq. Bax, biz belə dünya qururuq, Uinston! Qələbə dalınca qələbə, zəfər dalınca zəfər və üstəlik yeni bir zəfər dünyası! Hakimiyyətin əsəbləri ilə oynamaq fikrinə düşənlərə qarşı sonsuz təzyiqlər, təzyiqlər və təzyiqlər dünyası! Görürəm, onun necə bir dünya olacağını artıq dərk etməyə başlayırsınız. Lakin sonda sadəcə hər şeyi anlamaqdan daha böyük iş görəcəksiniz. Siz bu yeni dünyanı qəbul edəcəksiniz, alqışlayacaqsınız, onun sıra nəfərlərindən birinə çevriləcəksiniz.

Uinston indi danışmaq üçün özündə az da olsa qüvvə hiss edirdi. Özünə o qədər də əmin olmayan bir səslə:

— Bacarmayacaqsınız, — dedi.

— Nə demək istəyirsiniz, Uinston?

— Təsvir etdiyiniz dünyanı qura bilməyəcəksiniz. Bu — xəyaldır. Mümkün olan şey deyil.

— Niyə?

— Qorxu, nifrət və qəddarlıq üzərində sivilizasiya qurmaq olmaz. Dayaqlar tab gətirməyəcək.

— Nəyə görə?

— Çünki belə quruluşun həyat qabiliyyəti olmayacaq. Parçalanıb dağılacaq. Sonu intiharla bitəcək.

— Cəfəngiyat danışırsınız. Əbəs yerə beyninizə nifrətin məhəbbətdən daha dağıdıcı qüvvə olması fikrini yeritmisiniz. Əvvəla, niyə belə olmalıdır? İkincisi, hətta lap belə olsa da, bunun nə fərqi var? Fərz edək ki, biz

özümüzü daha tez zəiflədib sıradan çıxarmaq yolunu tuturuq. Fərz edək ki, insan həyatının tempini yüksəltməyimiz nəticəsində otuz yaşlı adam ağı heç nə kəsməyən qocaya çevrilmişdir. Bundan nə dəyişəcək ki? Doğrudanmı siz hələ də ayrılıqda götürülmüş bir fərdin ölümünün itki olmadığını anlamırsınız? Əsas məsələ Partiyanın ölümsüzlüyüdür.

Həmişəki kimi inamlı səs Uinstonu yenə köməksiz vəziyyətə saldı. Üstəlik də qorxurdu ki, O`Brayenə etirazlarında israr etsə, cihazın dəstəyi təzədən hərəkətə gələ bilər. Amma susmağı da özünə sığışdırmırdı. Ürkək vəziyyətdə, dəlil-sübut gətirmədən (bəlkə O`Brayenin hərəratli nitqini saya salmamaq da dilsiz etiraz sayıla bilərdi?) hücumunu təzələmək istədi:

— Bilmirəm... Çıxış yolu görmürəm. Hər halda, sizi iflas gözləyir. Kiməsə məğlub olacaqsınız. Həyat özü sizi məğlub edəcək.

— Uinston, biz həyatı bütün səviyyələrdə nəzarətdə saxlayırıq. Yəqin düşünürsünüz ki, insan təbiəti adlanan nəsə sirli bir qüvvə mövcuddur və o, bizim əməllərimizdən hiddətlənərək günün birində üsyan edəcək. Amma unudursunuz ki, insan təbiətini özümüz yaradıırıq. İnsanı istənilən şəkllə salmaq mümkündür. Bəlkə yenə keçmiş xülyanıza qayıtmısınız, proletariatin və kölələrin ayağa qalxıb bizi devirəcəyi fikrinə düşmüşsünüz? Bu fikri başınızdan birdəfəlik çıxarın. Proletariat həyat heyvanı kimi gücsüz və itaətkardır. Bəşəriyyət — Partiya deməkdir. Qalan heç nəyin önəmi yoxdur.

— Bir şey deyə bilmərəm... Sonda onlar sizi əzəcəklər. Əvvəl-axır kim olduğunuzu anlayacaqlar və o zaman sizi parça-parça edəcəklər.

— Bəlkə siz artıq təhlükənin hansısa əlamətlərini görürsünüz? Belə ehtimal üçün əlinizdə tutarlı dəlillər var?

— Yox. Bu sadəcə mənim inancımdır. Sizi iflas gözlədiyinə qəti əminəm. Kainatda... bilmirəm, elə qüvvə, elə ruh, ya da elə bir prinsip var ki, siz ona heç zaman üstün gələ bilməyəcəksiniz.

— Uinston, siz Allaha inanırsınız?

— Yox.

— Bəs onda hansı qüvvə bizi məğlub edəcək?

— Bilmirəm. İnsan ruhu.

— Siz özünüzü də insan sayırsınız?

— Əlbəttə.

— Əgər siz insansınızsa, Uinston, o zaman sonuncu insansınız. Nəsliniz kəsilmişdir. Yer kürəsinin sakinləri artıq bizik! Tamamilə tək qaldığının fərqindəsinizmi? Siz tarixdən kənardasınız, siz mövcud deyilsiniz.

Onun sifəti birdən sərtləşdi, kəskin səslə soruşdu:

— Bəlkə güman edirsiniz ki, mənəvi cəhətdən bizdən — qəddar və yalançı adamlardan daha yüksəkdə dayanırsınız?

— Bəli, mənəvi cəhətdən özümü sizdən daha üstün sayıram.

O`Brayen cavab vermədi. Yaranan sakitlikdə Uinston iki adamın danışığını eşitdi. Az keçməmiş birinin öz səsi olduğunu tanıdı. O, Qardaşlığa daxil olmaq fikrinə düşdüyü axşam O`Brayenin mənzilindəki söhbətlərinin lent yazısı idi. Uinston özünün aldatmağa, oğurlamağa, öldürməyə, saxtalaşdırmağa, narkomanlıq və fahişəlik yaymağa, adamları zöhrəvi xəstəliklərə yoluxdurmağa, körpə uşağın sifətinə sulfat turşusu atmağa hazır olması haqdakı vədlərini yenidən dinlədi. O`Brayen səbirsizliklə əlini yellədi. Sanki bu hərəkəti ilə söhbətə sona qədər qulaq asmağın mənasız olduğunu bildirirdi. Hansısa düyməni basdı, səslər kəsildi.

— Çarpayıdan qalxın! — deyə əmr etdi.

İlmələr öz-özünə açıldı. Uinston ayaqlarını döşəməyə salladı, özünə inamsız halda ayaq üstə dayandı.

— Siz sonuncu insansınız, — O`Brayen dedi. — Siz bəşər ruhunun mühafizəçisiniz. Gərək özünüzü olduğunuz kimi görəsiniz. Paltarınızı çıxarın.

Uinston kombinezonu əynində saxlayan ilgəyi açdı. Şalvarının zəncirbəndini çoxdan söküb çıxarmışdılar. Həbs olduğu gündən bəri paltarını soyunub-soyunmadığını yadına sala bilmədi. Kombinezonunun altında bir vaxtlar alt paltarı sayılan saralmış, cındır əski parçaları vardı.

Onları da sivrilib döşəməyə atandan sonra otağın uzaq küncündəki iri, üçlaylı güzgünü gördü. Yaxınlaşdı və yerində donub qaldı. Qəflətən sinəsindən acı bir fəryad qopdu.

— Hə, nə oldu? — O`Brayen soruşdu. — Ortada dayanın. Onda özünü həər tərəfdən tamaşa edib həzz ala biləcəksiniz.

Uinston qorxusundan yerində donub qalmışdı. Güzgüdən ona beli bükülmüş, rəngi bozarmış skeleti xatırladan əcaib məxluq baxırdı. Məsələ təkcə güzgüdəki adamın Uinstonu xatırlatmasında deyildi. Onun görünüşü insanda ikrah hissi doğuracaq dərəcədə ürəkbulandıran idi. Uinston güzgüyə daha da yaxınlaşdı. Güzgüdən ona baxan məxluqun beli əyildiyindən sifəti bir az da qabağa çıxmışdı. Üzünün zavallı məhbus görkəmi, fir basmış alnı, keçəl başı, əzilib yastılanmış burnu, göyərmiş almacıq sümükləri, gözlərinin qorxudulmuş vəhşi ifadəsi mənşərənə daha da tamamlayırdı. Üzünü qırıq basmışdı, ağız batıb sifətinin içinə çəkilmişdi. Bu onun siması idi. Uinston bütün aradan keçən müddət ərzində daxilən deyil, zahirən daha çox dəyişdiyini düşündü. Sifətində həkk olunan ifadə yaşadığı hissələrdən tamamilə fərqli idi. Qısa müddət ərzində saçının çoxu tökülmüşdü. Əvvəlcə saçının ağardığını düşündü. Lakin əlini başına çəkəndə ağaran yerlərin tük deyil, dəri olduğunun fərqi vardı. Əlindən və sifətinin çevrəsindən başqa bütün bədəni neçə müddətdən bəri yığılmış çirkdən bozarmışdı. Bəzi yerlərdə çirkin altından işgəncə izi olan çapıqlar və qançırılar görünürdü. Topuğundakı varikoz yarası daha da böyüyüb qızarmışdı, qıraqlarından dəri sallanan iltihab basmış pis qoxulu ət parçasına çevrilmişdi. Amma Uinstonu ən çox qorxudan bir dəri, bir sümüyə dönməsi oldu. Dərisinin altından çıxmış nazik qabırğaları, ensiz döş qəfəsi onu həqiqi skeletə bənzədirdi. Ayaqları elə arıqlayıb qurumuşdu ki, baldırları budundan yoğun görünürdü. O`Brayenin onu nə üçün güzgünün layları arasında dayanmağa məcbur etməsinin səbəbini anladı. Beli heyrətamiz dərəcədə əyilmişdi. Arıq çiyinlərinin qabağa çıxması nəticəsində sinəsinin batıqlığı daha aydın nəzərə çarpırdı. Nazik boynu sanki daha da irilənmiş başının ağırlığını güclə saxlayırdı. Soruşan olsaydı, güzgüdə gördüyü adamın bir neçə sağalmaz xəstəlikdən əziyyət çəkən altmış yaşlı qoca olduğunu deyərdi.

— Bəzən düşünürdünüz ki, — arxadan O`Brayenin səsi eşidildi, — mənim, Daxili Partiya üzvünün sifəti qoca və yorğun görünür. İndi öz sifətiniz haqqında nə deyəcəksiniz?

Uinstonun çiyinlərindən tutub özünə tərəf çevirdi. Üzbəüz dayandılar.

— Görün nə gündəsiniz, — dedi. — Bədəninizdən üfunət qoxusu gəlir. Dırnaqlarınızın altındakı çirkə baxın! Ayağınızdakı iltihablaşmış, irini axan yaraya baxın! Bu dəqiqə əsl keçi iyi verdiyinizdən xəbəriniz var? Yəqin burnunuz artıq öz üfunətinizə alışıb. Baxın, necə üzülüb əldən düşmüşünüz! Görürsünüz? İndi qollarınızı baş barmağım ilə çeçələ barmağımın arasında tutub sıxa bilərəm. Boynunuzu yerkökü kimi ortadan iki yerə qopara bilərəm. Bizim əlimizə düşəndən bəri iyirmi beş kiloqram çəki itirdiyinizdən xəbəriniz var? Hətta saçınız da çəngə-çəngə tökülür. Baxın!

O, Uinstonun başından yapışıb bir topa tükünü dartıb çıxardı.

— Ağızınızı açın. Doqquz, on, on bir. Cəmisi on bir dişiniz qalıb. Bura gələndə ağızınızda neçə diş vardı? Qalanlar da yerində oynayır. Baxın...

O`Brayen iki barmağı ilə Uinstonun salamat qalmış qabaq dişlərinin birindən yapışdı. Çənəsindən sızılıtlı ağrı keçdi. O`Brayen dişi kökü ilə birlikdə dartıb yerindən çıxardı. İyrənə-iyrənə kameranın küncünə atdı.

— Diri-diri çürüyürsünüz, — dedi. — Tezliklə əriyib yoxa çıxacaqsınız. İndi siz nəsiniz? Bir kisə sür-sümük, həlməşik. Haydı, bir də güzgüyə tərəf çevrilin. Oradan üzünüzdə kimin baxdığını görürsünüz? Bəli, bu sonuncu insandır. Əgər siz insansınızsa, deməli, insanlıq çox miskin vəziyyətdədir. İndi paltarlarınızı geyinin.

Uinston sözə baxmayan əlləri ilə kombinezonunu astaasta üstünə çəkməyə başladı. İndiyə kimi necə arıq və zəif olduğunu hiss etməmişdi. Başında yalnız bir fikir dolaşırdı: burada onu düşündüyündən daha çox saxlamışdılar. Cır-cındırını əyninə keçirəndən sonra birdən-birə məhv olmuş bədəninə yazığı gəldi. Özü də nə etdiyinin fərqinə varmadan dizi üstə döşəməyə çöküb başını çarpayının yanındakı alçaq kətilə qoydu və hönkür-hönkür ağlamağa başladı. Necə eybəcər vəziyyətə düşdüyünü görürdü, əynində çirkli, cındır alt paltarları parlaq işığın altında oturub ağlamağın necə

acınacaqlı və miskin mənzərə olduğunu başa düşürdü. Amma heç cür özünü saxlaya bilmirdi.

— Həmişə belə davam etməyəcək, — deyə O`Brayen onu sakitləşdirməyə çalışırdı. — İstədiyiniz zaman bu vəziyyətdən xilas ola bilərsiniz. Hər şey özünüzdən asılıdır.

— Bunu siz etdiniz! — Uinston yenidən hönkürdü. — Məni bu günə salan siz oldunuz.

— Yox, Uinston, siz özünüz özünüzü belə vəziyyətə saldınız. Partiyaya qarşı çıxmaqla bu yolu seçdiniz. Elə ilk addımlarınızdan hər şeyin sonunu görmək mümkün idi. Əvvəlcədən təsəvvürünüzdə gətirə bilməyəcəyiniz heç bir hadisə baş verməyib.

Bir az ara verdi, sonra yenidən davam etdi.

— Doğrudur, sizi döymüşük, Uinston, iradənizi sındırmışıq. Bədəninizin nəyə çevrildiyini indicə özünüz gördünüz. Ağlınız da eyni vəziyyətdədir. İndiki durumunuzdan nəşə böyük bir qürur hissi keçirdiyinizi düşünürəm. Sizi təpikləyirdilər, dəyənəyin altına salırdılar, təhqir edirdilər, ağrıdan bağırırdınız, döşəmədə qanınızın və qusuntunuzun üstündə o baş-bu başa sürünürdünüz. Yalvarıb aman diləyirdiniz, hamını və hər şeyi satırdınız, ələ verirdiniz. Uğradığınız bu dəhşətli tənəzzüldən də dəhşətli bir şey ağılınıza gəlirmi?

Uinstonun hönkürtüsü dayanmışdı, amma göz yaşları hələ də yanaqlarına axırdı. Gözlərini qaldırıb O`Brayenə baxdı.

— Mən Culiyanı satmadım, — dedi.

O`Brayen fikirli halda dayanmışdı.

— Elədir, — dedi. — Elədir. Tamamilə doğrudur. Siz Culiyanı ələ vermədiniz.

Uinstonun ürəyi yenə də O`Brayenə qarşı heç bir qüvvənin əskildə bilməyəcəyi rəğbət hissi ilə doldu. “Gör bu insanda nə qədər ağıl var! Nə qədər ziyalılıq var!” — deyə düşündü. İndiyə qədər O`Brayenin onu ilk kəlmədən anlamadığı bircə hala da təsadüf etməmişdi. Onun yerinə başqası

olsaydı, dərhal sözünü ağzında qoyub Culiyanı dönə-dönə satdığını deyərdi. Uinstonun işgəncə altında hansı məlumatları almamışdılar? Qız haqqında nə bilirdisə, hamısını danışmışdı — Culiyanın vərdisləri, xarakteri, keçmiş həyatı ilə bağlı bildiklərinin hamısını açıb ortaya qoymuşdu. Görüşləri zamanı baş verənləri ən intim detallarına qədər təsvir etmişdi, özünün nə dediyini, qızın nə cavab verdiyini bircə-bircə xırdalamışdı. Qara bazardan aldıkları ərzaqdan tutmuş yataq həyatlarına, Partiya əleyhinə gizli sui-qəsd niyyətlərinə qədər hər şey barəsində məlumat vermişdi. Lakin məhz indi nəzərdə tutduğu mənada Culiyanı ələ verməmişdi. Culiyaya olan məhəbbətinə xəyanət etməmişdi, onu əvvəlki kimi sevirdi, ürəyində yaşatdığı hisslər qətiyyən dəyişməmişdi. O`Brayen əlavə izahata ehtiyac duymadan Uinstonun nə demək istədiyini dərhal anlamışdı.

— Mümkünsə, deyin, — Uinston soruşdu, — məni tezmi güllələyəcəklər?

— Yəqin müəyyən qədər gözləmək lazım gələcək, — deyə O`Brayen cavab verdi. — Sizin məsələiniz bir az mürəkkəbdir. Amma ümidinizi itirməyin. Burada tez, ya gec hamı müalicə olunur. Sonda isə sizi güllələyəcəyik.

IV FƏSİL

İndi Uinstonun vəziyyəti xeyli yaxşılaşmışdı. Əgər saxlanıldığı yerdə ümumiyyətlə gün məfumundan danışmaq olardısı, özünün hər gün ətə-cana gəldiyini və qüvvətləndiyini hiss edirdi.

Yenə də gecə-gündüz süd rəngli işıq yanır, arasıkəsilməz uğultu eşidilirdi. Lakin indiki kamera əvvəlkilərlə müqayisədə daha rahat idi. Taxtın üstünə döşək salınmış, yastıq qoyulmuşdu. Küncdə oturmağa kətil vardı. Onu hamama aparırdılar, istədiyi vaxt qalay tasda əl-üzünü yumasına icazə verirdilər. Bəzən hətta yuyunmaq üçün isti su da gətirirdilər. Təzə alt paltarları və təmiz kombinezon dəsti vermişdilər. Varikoz yarasının üstünə hansısa sakitləşdirici məlhəm qoyub sarımışdılar. Qırılmış dişlərinin kötöklərini çıxarmış, əvəzində təzə protez düzəltmişdilər.

Həbsindən həftələr, bəlkə də aylar keçmişdi. Maraqlansaydı, indi vaxtın hesabını aparmaq da mümkün idi. Çünki yeməyi dəqiq zaman fasilələri ilə verirdilər. İyirmi dörd saat ərzində üç dəfə yemək gətirildiyini təxmin

edirdi. Bəzən dumanlı şəkildə yeməyin gündüz, yoxsa gecə verildiyi barəsində düşünməyə çalışırdı. Yemək təəccüb doğuracaq dərəcədə keyfiyyətli idi. Gündə bir dəfə mütləq ət xörəyi olurdu. Bir dəfə isə dolu qutu siqaret gətirmişdilər. Kibriti yox idi, amma yemək işinə baxan qaradınməz nəzarətçi sakitcə siqaretini öz alışqanı ilə yandırmışdı. Yadırğadığından ilk dəfə tüstüdən ürəyi bulandı. Tezliklə köhnə vərdişi qayıtdı və hər dəfə yeməkdən sonra damağına yarım siqaret qoyaraq aldığı zövqün ömrünü bir müddət uzada bildi.

Ona kənarına karandaş qırığı bağlanmış ağ qrifel lövhə də vermişdilər. İlk vaxtlar Uinston lövhədən istifadə etmirdi. Hətta oyaq vaxtlarında da daim gərgin vəziyyətdə olurdu. Çox vaxt bir yeməklə digəri arasındakı fasilədə əl-qolunu tərpətmədən sakitcə uzanırdı. Bəzən yuxuya gedirdi, bəzən isə narahatlıqla dolu dumanlı xəyallara dalır, hətta sonda gözlərini açmağa da qorxurdu. Artıq düz gözünün içinə vuran gur işıqda yatmağa öyrənmişdi. Gördüyü yuxuların daha ardıcıl, əlaqəli olmasını istisna etmək şərti ilə işıqda, yaxud qaranlıqda yatmağın elə bir fərqi yox idi. Bu arada tez-tez yuxu görürdü. Hamısı da xoşbəxt sonluqla bitən yuxular idi. Bəzən Qızıl Ölkədə olurdu. Bəzən də anası, Culiya və O`Brayenlə birlikdə parlaq günəş işığına qər q olmuş göz oxşayan, möhtəşəm xarabalıqlarda otururdular. Heç nə etmirdilər, sadəcə günün altında əyləşir, adi şeylərdən danışırdılar. Oyaq vaxtı haqqında düşündüyü şeylər də mütləq yuxuları ilə bağlı olurdu. Artıq ağrı stimulu aradan götürüldüyündən sanki ağılnı hərəkətə gətirməkdə bir qədər çətinlik çəkirdi. Amma darıxmırdı. Nə kiminləsə danışmaq, nə də fikrini başqa şeylə məşğul etmək istəyirdi. Kamerada tək qaldığına, istintaqa aparılmadığına, döyülmədiyinə, üst-başının və yan-yörəsinin təmiz olduğuna, doyunca yeyə bildiyinə görə həyatından çox razı idi.

Vaxt keçdikcə daha az yatırdı. Amma yenə əvvəlki kimi çarpayından durmağa ehtiyac hiss etmirdi. Yalnız bir şey — sakitcə yerində uzanmaq və orqanizminin necə güc topladığını müşahidə etmək istəyirdi. Tez-tez barmağını bədəninə müxtəlif yerlərinə toxundurub bütün bunların yuxu olmadığını, əzələlərinin həqiqətən də bərkiyib möhkəmləndiyini, dərisinin dartılıb hamarlandığını yoxlayırdı. Nəhayət çəkisinin müəyyən qədər artması ilə bağlı məsələdə yəqinlik hasil etdi. Artıq budları baldırından xeyli yoğun görünürdü. Dirçəldiyinə əmin olduqdan sonra ilk vaxtlar

həvəssiz də olsa, hər gün hərəkət etməyə başladı. Tezliklə addımlarının sayını hesablayaraq kamerada birnəfəsə üç kilometrə qədər yeriyə bildiyini aydınlaşdırdı. Əyilmiş çiyinləri də bir qədər düzəlmişdi. Daha çətin təmrinlərə əl atmaq istədi. Amma təəccüb və utanc içərisində onların öhdəsindən gələ bilməyəcəyini anladı. Sürətlə yeriyə bilmirdi, kətili düz açılmış əlində saxlaya bilmirdi, bir şeyə söykənmədən tək ayağı üstdə dayanma bilmirdi. Çömələndən sonra ayağa qalxmağın nə qədər çətin olduğunu da anladı. Baldırlarında və budlarında başlayan dəhşətli ağrılar dikəlib ayaq üstdə dayanmasına imkan vermirdi. Qarnı üstə uzanaraq əllərini yerə dayayır, bədəninə döşəmədən qaldırmağa cəhd edirdi. Lakin nə qədər çalışıb-çabalasa da, döşəmədən hətta bir neçə santimetr də yuxarı qalxa bilmədi. Bir neçə gün yaxşı yeyəndən sonra bu çətinliyin də öhdəsindən gəldi. Üstündən bir neçə gün də keçdi və indi Uinston çətinlik çəkmədən döşəmənin üstündə altı dəfə dartına bilirdi. O, hətta günügündən dəyişən, güc toplayan bədəni ilə fəxr etməyə başlamışdı. Bəzən sifətinin də artıq normal şəkllə düşdüyünü fikirləşirdi. Amma əlini tüklləri tökülmüş başına çəkəndə güzgüdə onə baxan sir-sifəti əyilmiş, üzünün dərisi qırışıb-sallanmış adamı xatırladı.

Əqli qabiliyyəti daha sürətlə bərpa olunurdu. Taxtın üstündə oturub arxasını divara söykəyir, qrifel lövhəni dizinin üstünə qoyub yenidən təhsili ilə məşğul olurdu.

O, təslim bayrağı qaldırmışdı. Artıq qəti qərarını vermişdi. Əslində isə təslim olmağa bu qərarı qəbul etməmişdən çox-çox əvvəl hazır idi. Gerçəyi indi dərk edirdi. Sevgi Nazirliyinə düşdüyü ilk dəqiqədən, hətta daha əvvəl, Culiya ilə birlikdə köməksiz vəziyyətdə dayanıb teleekrandan eşidilən polad kimi cingiltili səsin əmrlərini dinlədiyi andan Partiyanın hakimiyyəti əleyhinə çıxmağın nə qədər yelbeyin və cəfəng hərəkət olduğunu anlamışdı. Yalnız indi başa düşürdü ki, son yeddi il ərzində Fikir Polisi onu böyüdücü şüşə arxasındakı böcək kimi daim nəzarətdə saxlayıb. Heç bir hərəkəti, bərkdən dediyi heç bir söz onların diqqətindən yayınmayıb, mahiyyətinə nüfuz edə bilmədikləri heç bir fikri, heç bir niyyəti qalmayıb. Hətta guya biclik işlədərək gündəliyinin üstünə qoyduğu kiçicik toz dənəsini də məharətlə əvvəlki yerinə qaytarıblar. Ona söhbətlərinin yazısını dinlədirdilər, fotosəkillərini göstərirdilər. Arasında Culiya ilə birgə çəkilmiş

şəkilləri də vardı. Bəli, hətta... Yox, o daha Partiyaya qarşı mübarizə apara bilməzdi. Çünki Partiya haqlı idi. Başqa cür ola da bilməzdi. Məgər əbədi, kollektiv zəkanın səhv etməsi mümkün olan iş idi? Bəs onun qərarlarını hansı əbədi meyarlarla qiymətləndirmək olardı? Sağlam ağıl — statistik anlayışdır. Partiyanın istədiyi kimi düşünmək üçün sadəcə öyrənmək lazımdır. Yalnız...

Barmaqları arasında tutduğu karandaş ona yoğun və yöndəmsiz göründü. Uinston ağılına gələn ilk fikirləri yazmağa başladı. Əvvəlcə iri hərflərlə Partiya şüarını yazdı.

AZADLIQ — KÖLƏLİKDİR

Növbəti sətirdə isə çox düşünmədən özünün yeni həqiqətini ifadə etdi:

İKİ ÜSTƏGƏL İKİ BEŞƏ BƏRABƏRDİR

Arada məcburi fasilə verməli oldu. Ağılı sanki zəifliyindən xəcalət çəkərək bir yerə cəm olmaq istəmirdi. Növbəti sətirdə nə yazacağını yaxşı bilirdi, lakin fikrini dəqiq ifadə etməyə çətinlik çəkirdi. Hər şey ağılına birdən gəldi. Amma elə-belə, təsadüfən yox, yeni mənimsədiyi məntiqi mühakimə üsulunun yardımını ilə. Uinston yazdı:

ALLAH — HAKİMİYYƏTDİR

O, artıq hər şeyi qəbul etmişdi. Keçmiş dəyişdirmək mümkündür. Keçmiş heç zaman dəyişməmişdir. Okeaniya İstasiya ilə müharibə edir. Okeaniya həmişə İstasiya ilə müharibə etmişdir. Cons, Aronson və Rezerford ittiham olunduqları cinayətlərdə günahkardılar. Onların günahsızlığının alibisi sayıla biləcək fotosəkli heç zaman görməyib. Şəkil yerli-dibli olmamışdı. Sadəcə özünün uydurması idi. Uinston bunun tamamilə əksi olan şeyləri xatırladığını yadına saldı. Lakin onlar saxta xatirələr idi, özünüaldatma halları idi. Hər şey nə qədər də sadə imiş! Yalnız itaət et, ondan sonra bütün işlərin qaydasına düşəcək. Mübarizə aparmaq — nə qədər çalışıb-çapalasan da hər dəfə növbəti dalğa ilə səni əvvəlki yerinə qaytaran axına qarşı üzmək idi. Qəflətən geriye dönüb özünü suyun hökmünə təslim edəndə isə heç bir müqavimətlə üzləşməyirdin. Sənin məsələyə münasibətindən başqa ortada heç

bir şey dəyişmədi. Olacağa çarə yoxdur. İndi Partiyaya asi düşməsinin səbəblərini öz-özünə də aydınlaşdırma bilmirdi. Hər şey nə qədər sadə idi. Bircə...

Hər şey həqiqətə uyğundur. Adına “təbiət qanunu” deyilən anlayış xalis cəfəngiyatdır. Cazibə qanununun özü cəfəngiyatdır. O`Brayen deyirdi ki, “İstəsəm, bu dəqiqə döşəmədən qopub sabun köpüyü kimi havada uça bilərəm”. İndi həmin sözləri əsaslandırmaq Uinston üçün elə də çətin deyildi. “Əgər o, döşəmədən qopub havada uçduğunu düşünürsə, mən isə eyni anda onu uçan vəziyyətdə gördüyümü düşünürəmsə, hər şey öz həllini tapır”. Lakin qəzaya uğramış gəminin qalıqları gözlənilmədən suyun səthinə qalxdığı kimi onun da beynində qəfil fikir peyda oldu: “Gerçəklikdə bu mümkün olan şey deyil. Biz o səhnəni sadəcə xəyalımıza gətirə bilərik. Bu isə qarabasmadır”. Anı fikri dərhal başından çıxardı. Yanlışıq göz qabağında idi. Güman edilir ki, haradasa hamıdan kənarında “gerçək” hadisələrin baş verdiyi “gerçək” dünya mövcuddur. Lakin bu dünya haradan peyda ola bilərdi? Müəyyən bir şey haqqında şüurumuzdakı bilgilərdən başqa hansı məlumat əldə edə bilərik? Bütün hadisələr şüurda cərəyan edir. Hamının şüurunda baş verən hadisə isə artıq gerçəklikdə də baş vermiş olur.

Uinston səhvlərini aşkara çıxarmağa çətinlik çəkmirdi. Ona görə də yeni səhvlərə yol vermək qorxusu yox idi. Yaxşı başa düşürdü ki, bir də heç zaman, heç bir vəchlə yanlış fikirlər beyninə yol tapmamalıdır. Təhlükəli fikir yaxınlaşan kimi beyindəki kor nöqtə hərəkətə keçməlidir. Bu önləmə instinktiv, təhtəşüur baş verməli, beyin təhlükə anında özünü durdurmağı bacarmalıdır. Yenidildə proses elə *özünüdurdur* adlanırdı.

Özünüdurdur sistemi əsasında fikirlərini təkmilləşdirməyə başladı. Özünə “Partiya deyir ki, Yer kürə şəklində deyil”, yaxud “Partiya deyir ki, buz sudan ağırdır” tipli tapşırıqlar verir, sonra isə beynini yanlış fikirləri inkar edən dəlilləri anlamamağa, yaxud əks-argumentləri dərk etməməyə hazırlayırdı. Bu o qədər də asan iş deyildi. “İki üstəgəl iki beşə bərabərdir” tipli ifadələrin meydana çıxardığı riyazi problemlər isə ümumiyyətlə intellektual imkanları fəvqündə idi. Burada üstəlik hansısa əqli kəndirbazlıq da tələb olunurdu. İlk anda məntiqi az qala zərgər dəqiqliyi ilə işə salmaq, sonra isə yol verilmiş kobud məntiqi səhvi görməmək bacarığı tələb olunurdu.

Səfehlik də intellekt qədər zəruri idi. Amma o da intellekt kimi ipə-sapa çətin yatırdı.

Fikrini məşğul edən məsələlərdən biri də onların güllələnmə hökmünü nə zaman yerinə yetirəcəkləri ilə bağlı idi. O`Brayen “Hər şey sizdən asılıdır” — demişdi. Lakin Uinston hər hansı düşünülmüş addımla bu prosesi yaxınlaşdırmağın mümkün olmadığını başa düşürdü. On dəqiqə sonra da, on il sonra da güllələyə bilərdilər. İllərlə təkadamlıq kamerada saxlaya bilərdilər, icbari əmək düşərgəsinə göndərə bilərdilər, hətta müəyyən müddətə azadlığa buraxa bilərdilər. Bəzən belə də edirdilər. Güllələməmişdən əvvəl həbs və istintaqın bütün əzabları ilə yenidən təkrarlanması tamamilə mümkün idi. Dəqiq bildiyi yeganə şey ölümün heç vaxt gözlənilən anda gəlməməsi idi. Ənənə, gizli ənənə (düşünürdü ki, heç vaxt eşitmədiyi bu sözü haradan öyrənib?) ölümə məhkum olunanların bir kameradan o birisinə aparılarkən koridorda qəfildən başlarının arxasına atəş açmaqla öldürüldüklərini deyirdi.

Bir gün, — əslində “gün” sözü tamamilə şərti idi, çünki həmin vaxt gecə yarısı da ola bilərdi, — Uinston qərribə və işıqlı bir yuxu gördü. Başına çaxılacaq gülləni gözləyəgözləyə koridorla gedirdi. Bir an sonra həyatının sonuna çatacağını bilirdi. Hər şey hazırlanmışdı, yoluna qoyulmuşdu, sahmana salınmışdı. Daha şübhə yeri qalmamışdı, sübuta ehtiyac duyulmurdu, ağrı və qorxu hissi yoxa çıxmışdı. Bədəni sağlam və möhkəm idi. Hərəkət etmək imkanı yarandığına sevinərək günəşli havada gəzişirmiş kimi yüngül addımlarla yeriyirdi. Bura Sevgi Nazirliyinin uzun, dar koridoru deyildi. Eni bəlkə də bir kilometrə çatan, günəş işığına qərq olmuş geniş yol idi. Uyuşdurucunun təsirindən havalanmış kimi bu yolla uçurdu. Yənə Qızıl Ölkədə idi, dovşanların kənarındakı otları qırpıb yedikləri cığırdan keçirdi. Mamırlar ayaqlarının altında yatıb-qalxırdı, günəş şüaları üzünü isidirdi. Çəmənliyin kənarındakı göyrüş ağacının budaqları mehdən asta-asta silkələnirdi. Bir az aralıda isə kiçik çay axırdı. Söyüd budaqlarının altındakı balaca nohurda qızılı rəngli balıqlar üzürdü.

Uinston titrəyib qorxu içində gözlərini açdı. Belinin ortasından tər axırdı. Yuxudan öz səsinə oyanmışdı.

— Culiya! Culiya! Mənim sevimli Culiyam! Culiya! — deyə bərkdən qışqırırdı.

Uinston yarımıyuxulu vəziyyətdə olduğundan hələ bir müddət də qızın burada, lap yaxınlığında olduğunu düşündü. Culiya sadəcə onun yanında deyildi, həm də ürəyinin içində idi. Elə bil dərisinin altına yerimiş, bədəninin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdi. Bu anlarda Culiyanı azadlıqda və bir yerdə olduqları vaxtlardan qat-qat artıq sevirdi. Qızın sağ olduğunu, onun köməyinə ehtiyac duyduğunu hiss edirdi.

Arxası üstə uzanıb fikirlərini bir yerə toplamağa çalışdı. Nə etmişdi? Ani zəifliyi ilə kölə həyatını nə qədər uzatmışdı?

İndicə qapının arxasından ayaq səsləri eşidiləcək. Onlar belə özbaşınalığı heç vaxt cəzasız qoymazlar. Əgər əvvəllər fərqiə varmamışdırlarsa, indi qol qoyduğu razılaşmanı pozduğunu dərhal başa düşəcəklər. Deməli, üzde Partiyaya tabe olub, amma daxilən yenə Partiyaya nifrət edir. Əvvəllər qara fikirlərini zahiri razılaşma pərdəsi altında gizlədirdi. İndi geriye doğru daha bir addım atıb: şüurunu təslim edib, ruhunu isə toxunulmaz saxlayacağına ümid bəsləyir. Uinston yanlış yolda olduğunu bilirdi. Yanlışı daha üstün tuturdu. Onlar da Uinstonu başa düşməlidirlər. O`Brayen başa düşməlidir. Bir səfeh çığırtı sirrini üstünü açmışdı.

Hər şeyi təzədən başlamalı olacaq. İllərlə vaxt lazım gələcək. Uinston indi necə göründüyünü təxmini də olsa öyrənmək üçün əlini sifətinə çəkdi. Üzünü dərin qırışlar basmışdı, almacıq sümükləri sivriləşmişdi, burnu yastılanıb içəri batmışdı. Güzgüdə özünü axırıncı dəfə yeni protez dişləri yerinə qoyulanda görmüşdü. Sifətinin necə göründüyünü bilmədən üzünə anlaşılmaz ifadə vermək çox çətinidir. İstənilən halda təkcə mimika ilə vəziyyətdən çıxmaq mümkün olmayacaqdı. Qorumaq istədiyən sirri ilk növbədə özündən gizlətməlisən — bu həqiqəti Uinston yalnız indi başa düşdü. Əlbəttə, onun yaddaşında yaşadığını xatırlamalısən. Lakin ehtiyac duyulmayana qədər hər hansı şəkildə, ələlxüsus da ad çəkmək anlamında şüuruna yol tapmasına imkan verməməlisən. Bu gündən etibarən yalnız düzgün fikirləşməməlidir, həm də hər şeyi düzgün hiss etməli, düzgün yuxular görməlidir. Nifrəti isə bədəninə əmələ gələn, orqanizminin bir

hissəsinə çevrilən, lakin onunla bağlılığı olmayan yad cisim, məsələn, kista kimi üçün dərinliklərində gizlətməyi bacarmalısan.

Nə vaxtsa güllələmək qərarı verəcəklər. Ona dəqiq vaxt deməyəcəklər, lakin bir neçə saniyə əvvəl yəqin ki, bunu mütləq hiss edəcək. Koridorda addımladığı vaxt arxadan vuracaqlar. Yəqin ki, bu işə on saniyə kifayətdir. O zaman daxilində bir tufan qopacaq. Heç bir söz demədən, addımlarını yavaşıtmadan, tükü də tərpənmədən qəflətən üzündəki maskanı çıxarıb atacaq, sinəsində qaynayan nifrətə yol açacaq. Nifrəti nəhəng alov dili kimi hər tərəfi yalayacaq. Və yəqin ki, eyni anda da güllə beynini deşəcək. Nə tez, nə də gec! Beynini istədikləri şəkildə dəyişdirməyə macal tapmadan vurub dağıdacaqlar. Tövbə qapısına gətirə bilmədikləri, cəzalandırmağa yol tapmadıqları yad fikir onlar üçün əbədilik əlçatmaz olacaq. Onun islah edilməmiş beyninə güllə çaxmaqla öz ideallarında qara bir deşik açacaqlar. Onlara nifrət edə-edə ölmək özü də azadlıqdır!

Uinston gözlərini yumdu. Bu addımı atmaq aqlını intizama öyrətməkdən çətindir. Söhbət özünü alçaltmaqdan, ləyaqətini həmişəlik itirməkdən gedir. O, artıq çirkabın əlçatmaz, gözişləməz qatına enib. Bundan daha dəhşətli, ürəkbulandıran şey nə ola bilər? Böyük Qardaş haqqında fikirləşməyə başladı. Böyük Qardaşın qara bıqlı, nəhəng (şəklini yalnız plakatlarda gördüyündən sifətinin eninin bir metrədən az olmadığını düşünürdü) portreti həmişə insanı təqib edən baxışları ilə gözləri önündə canlandı. İndi Böyük Qardaşa həqiqi münasibəti necə idi?

Koridorda ağır addım səsləri eşidildi. Dəmir qapı cingilti ilə açıldı. O`Brayen kameraya girdi. Arxasında mum sifətli zabıt və qara paltarlı nəzarətçilər vardı.

— Ayağa qalxın! — O`Brayen əmr etdi. — Bura gəlin.

Uinstonla üzbəüz dayandı. O`Brayen güclü əlləri ilə onun çiyinlərindən yapışib sifətini özünə yaxınlaşdırdı.

— Məni aldatmaq istəyirsiniz? — deyə soruşdu. — Səfeh hərəkətdir. Düz dayanın. Gözlərimin üçün baxın.

O`Brayen bir anlıq susdu. Sonra nisbətən yumşaq səslə sözünə davam etdi.

— Siz islah olunursunuz. İntellektual cəhətdən demək olar ki, yalnız cüzi qüsurlar qalıb. Emosional baxımdan isə heç bir irəliləyişə nail olmamısınız. Düzünü deyın, Uinston, mənə yalan danışmağa çalışmayın. Yadınızda saxlayın ki, bu heç vaxt diqqətimdən yayınmır. Düzünü deyın: Böyük Qardaşa həqiqi münasibətiniz necədir?

— Mən ona nifrət edirəm.

— Siz ona nifrət edirsiniz. Yaxşı. Onda son addımınızı atmaq vaxtıdır. Siz Böyük Qardaşı sevməlisiniz. Böyük Qardaşa itaət etmək azdır. Onu sevmək lazımdır.

O, Uinstonu yüngülcə nəzarətçilərə tərəf itələyərək əmr verdi:

— 101-ci otağa!

V FƏSİL

Məhbəs həyatının hər mərhələsində Uinston pəncərəsiz binanın hansı hissəsində olduğunu bilir, yaxud təxmin edirdi. Bəlkə atmosfer təzyiqi arasında fərq də burada öz rolunu oynayırdı. Nəzarətçilərin onu döydükləri kamera yer səthindən aşağıda idi. O`Brayenin istintaq apardığı otaq isə lap yuxarıda, dama yaxın yerləşirdi. İndi gətirildiyi kamera isə yerin lap altında, zirzəminin dibində idi.

Otaq indiyə qədər saxlandığı kameraların hamısından böyük idi. İçəridə gördüyü şeylər dəqiq yadında qalmamışdı. Amma qarşısındakı üstü yaşıl mahud örtüklü iki kiçik masanı yaxşı xatırlayırdı. Masalardan biri təxminən iki addımlığında, digəri isə nisbətən aralıda, qapının ağzında idi. Uinstonu kresloya elə möhkəm sarımışdılar ki, bədəninin heç yerini, hətta başını da tərpedə bilmirdi. Boynunun arxasına qoyduqları yastıqça başını dimdik saxladığından, yalnız düz qarşısına baxırdı.

Əvvəlcə otaqda tək idi. Sonra qapı açıldı, O`Brayen içəri girdi.

— Bir dəfə məndən 101-ci otaqda nə olduğunu soruşmuşdunuz, — deyə sözə başladı. — Demişdim ki, cavabı özünüz bilirsiniz. Hamı bilir. Dünyadakı ən dəhşətli şeylər 101-ci otaqda baş verir.

Qapı yenə açıldı. Nəzarətçi qucağında məftildən toxunmuş qutu, yaxud qəfəsə oxşayan bir şey gətirdi. Onu aralıdakı masanın üstünə qoydu. O`Brayenin bədənini qarşısını kəsdiyindən Uinston kameraya nə gətirildiyini görə bilmirdi.

— Dünyada ən dəhşətli şey hər fərd üçün müxtəlif olur, — O`Brayen sözünə davam etdi. — Biri diri-diri basdırılmaqdan qorxur, o biri tonqalda yandırılmaqdan, üçüncüsü suda batırılmaqdan, dördüncüsü paza taxılmaqdan... Öldürməyin onlarla növü var. Bəziləri isə dünyanın ən böyük dəhşətini başqalarına tamam əhəmiyyətsiz görünən hallarla üzləşəndə yaşayırlar.

Uinstonun masanın üstünə qoyulmuş şeyi daha yaxşı görə bilməsi üçün bir qədər kənara çəkildi. Bu, üst tərəfində tutacaq yeri olan məftildən toxunmuş uzunsov qəfəs idi. Qarşısına qılıncoynadanların üzlərinə taxdıqları maskaya bənzəyən qoruyucu tor çəkilmişdi. Arada üç-dörd metrlik məsafə olsa da, Uinston qəfəsin içəridən uzununa iki yerə bölündüyünü, hər iki tərəfində hansısa canlıların tərپəşdiyini görə bildi. Qəfəsdəki siçovullar idi.

— Sizin üçün isə, — O`Brayen davam etdi, — dünyada ən dəhşətli şey siçovul olmalıdır..

Qəfəsə baxdığı ilk saniyələrdə Uinstonu naməlumluğun xofu bürümüş, bədənini titrətmə düşmüşdü. İndi qəfəsin qarşı tərəfindəki yanları əyilmiş maskaya bənzər qurğunun nə üçün olduğunu da anlamışdı. Yenə qarnından sancı qopmuşdu.

— Sizin buna ixtiyarınız yoxdur! — deyə uca, cır səslə qışqırmağa başladı. — İxtiyarınız yoxdur! Yoxdur! Bu mümkün olan iş deyil!

— Yuxularınızdakı vahimə anlarını xatırlayırsınızmı? — deyə O`Brayen soruşdu. — Gözünüzün önündə zülmətdən divar var, arxasında isə ciyiltili səs eşidilir. Divarın o biri üzündə dəhşətli bir varlıq gizlənib. Siz orada nə olduğunu bilirdiniz. Amma həтта öz-özünüə etiraf etməyə də qorxurdunuz. Divarın arxasındakı siçovullar idi.

— O`Brayen, — deyə Uinston bacardığı qədər səsinin titrəməsinə çalışaraq dilləndi. — Yaxşı bilirsiniz ki, buna ehtiyac yoxdur. İndi nə etməliyəm? Məndən daha nə istəyirsiniz?

O`Brayen birbaşa cavab vermədi. Danışmağa bəzi hallarda əl atdığı üsulla — mühazirə oxuyan müəllim ədası ilə başladı. Fikirli-fikirli düz qarşısına baxır, sözlərini də sanki Uinston deyil, onun arxasındakı gözəgörünməz auditoriyaya deyirdi.

— Təkcə ağrı hissi həmişə kifayətləndirici olmur. Bəzən ölüm həddinə çatana qədər ağrıya müqavimət göstərən insanlara təsadüf edilir. Lakin hər insanın təhəmmül edə bilmədiyi, hətta ağına sığdırmadığı bir qorxu var. Həmin məqamda qorxaqlıq, yaxud cəsaret elə rol oynamır. Əgər yuxarıdan yıxılırsansa, kəndirdən yapışmaq qorxaqlıq deyil. Əgər dərinlikdən suyun üzünə qalxırınsansa, sinə dolusu nəfəs almaq qorxaqlıq deyil. Bu, sadəcə həmişə öz hökmünü qoruyub-saxlayan instinktdir. Siçovullara gəldikdə, onların da öz instinktləri var. Məsələn, sizin üçün siçovul ən dözülməz dəhşətdir. Sizə münasibətdə onlar elə təzyiq formasıdır ki, istəsəniz də qarşısında heç zaman duruş gətirə bilməzsiniz. Sadəcə, sizdən tələb olunanı edəcəksiniz.

— Axı tələb olunan nədir? Nə tələb olunur məndən? Nə istədiyinizi bilmədiyim halda tələbinizi necə yerinə yetirə bilərəm?

O`Brayen qəfəsi götürüb yaxınlıqdakı masaya gətirdi. Ehtiyatla yaşıl mahudun üstünə qoydu. Uinston qanın qulaqlarına necə vurduğunu eşidirdi. Ona elə gəlirdi ki, tamam tənhalıqdadır. İnsan ayağı dəyməyən, günəş şüalarının yandırır-yaxdığı ucsuz-bucaqsız səhrada təkbaşına oturub, qulağına çatan səslərin hamısı çox uzaq məsafədən gəlir. İçərisində siçovullar olan qəfəs isə gözünün qabağına — iki addımlığına qoyulmuşdu. Siçovullar nəhəng idilər. Elə yaşa çatmışdılar ki, sifətləri daha küt və amansız şəkil almış, xəzləri isə qəhvəyi rəngə çalmağa başlamışdı.

— Siçovullar gəmiricilər sinfinə aiddir, — deyə O`Brayen hələ də gözəgörünməz auditoriyaya müraciətlə başladığı nitqini davam etdirirdi. — Lakin həm də ətyeyəndirlər. Bunu bilməmiş olmazsınız. Yəqin şəhərimizin kasıb məhəllələrində onların törətdikləri vəhşiliklərdən xəbəriniz var. Bəzi küçələrdə analar körpə uşaqlarını evdə beş dəqiqəliyinə də nəzarətsiz qoymağa qorxurlar. Çünki siçovullar mütləq belə tək, köməksiz körpələrə hücum edirlər. Çox qısa vaxtda onları sümüklərinə qədər gəmirib yeyirlər. Xəstələrə, ölüm ayağında olanlara da hücum

çəkirlər. Siçovullar insanın köməksiz vəziyyətdə olduğunu heyrətamiz dəqiqliklə müəyyən edə bilirlər.

Qəfəsdən ciyilti səsləri eşidildi. Uinstonə hələ də elə gəlirdi ki, səs haradansa lap uzaqlardan gəlir. Siçovullar boğuşurdular. Qəfəsdəki arakəsmədən bir-birini didməyə can atırdılar. Eyni anda Uinstonun qulağına dəhşətli ümitsizlik fəryadı da çatdı. Bu fəryadın öz içindən gəldiyini anladı.

O`Brayen qəfəsi yuxarı qaldırıb əli ilə hansısa düyməciyi basdı. Şaqqıltı səsi gəldi. Uinston var gücü ilə özünü sarındığı kreslodan qoparmağa can atırdı. Lakin cəhdi əbəs idi. Bədəninin heç bir hissəsini, hətta başını da tərپətmək mümkün deyildi. O`Brayen qəfəsi daha da yaxına gətirdi. İndi siçovullar Uinstonun sifətinin bir addımlığında idilər.

— Mən artıq birinci düyməni basmışam, — O`Brayen izahat verməyə başladı. — Yəqin ki, qəfəsin quruluşunu başa düşürsünüz. Maska üzünüzü örtəcək, başınızı azacıq da olsa tərپətməyə imkan verməyəcək. İkinci düyməni basanda qəfəsin qapısı yuxarı qalxacaq. Ac siçovullar oradan güllə kimi çıxacaqlar. Heç onların havada necə sıçradıqlarını görmüsünüz? Bir göz qırpımında üstünüzə atılıb sifətinizi gəmirəcəklər. Çox vaxt birinci gözdən başlayırlar. Bəzən isə insanın yanağını parçalayıb dilini yeyirlər.

Qəfəs yaxınlaşırdı. Düz gözünün qarşısında idi. Uinston başının üstündə arasıkəsilməyən qulaqbatırıcı ciyilti səslərini eşidirdi. Vahiməni bacardığı qədər özündən uzaqlaşdırmağa çalışırdı. Hətta bir saniyə qalıbsa da, fikirləşmək, fikirləşmək lazımdır. Yeganə ümid fikirləşib nəşə tapmaqdır. Qəfildən siçovulların kəsif, murdar iyi düz burun dəliklərinə doldu. Sanki ödü qopub ağzına gəldi. Deyəsən, huşunu itirmək üzrə idi. Hər şey qaranlıqda yox olurdu. Artıq Uinston özü də dəliyə dönmüşdü, heyvan kimi bağırırdı. Anidən beyninə xilasedici fikir gəldi. Xilas olmağın bir, yalnız bir yolu vardı. Özü ilə siçovulların arasına başqa insanı, başqa adamın *bədənini* sipər kimi qoymalı idi.

Kifayət qədər enli maska hər şeyi görünməz etmişdi. Qəfəsin məftildən toxunmuş qapısı sifətinin bir-iki qarışlığında idi. Siçovullar tam hazır vəziyyətdə dayanmışdılar. Onlardan biri səbirsizliklə yerində atılıb-düşürdü. O birisi, çirkab kanallarının uzunömürlü sakini isə dal ayaqları üstə dik qalxıb çəhrayı pəncələrini qəfəsin divarına dayamışdı, burnu ilə havanı

acgözlüklə sinəsinə çəkirdi. Uinston onun sərt tüklü bığlarını və sarı dişlərini görürdü. Qara qorxu canını almışdı. Kor, zəlil, köməksiz idi.

— Çin imperatorluğunda bu adi cəza növlərindən biri idi, — deyə O`Brayen əvvəlki kimi dərs keçən müəllim ədası ilə danışırdı.

Maska sifətinə lap yaxınlaşmışdı. Məftillər yanağına toxunurdu. Və birdən... yox, xilas olacağına inanmırdı. Bu yalnız ümid idi, zəif ümid qığılcımı idi. Gecdir, yəqin ki, çox gecdir... Yalnız son anda Uinston qəflətən anladı ki, bütün dünyada cəzasını üstünə yönəldə biləcəyi, bədəni ilə özünü siçovullardan qoruya biləcəyi tək bir insan var. Və o, ara vermədən var səsi ilə qışqırmağa başladı:

— Culiyanı onlara verin! Culiyanı onlara verin! Məni yox, Culiyanı! Onun başına nə oyun açacağınızın mənə dəxli yoxdur. Qoy, siçovullar sifətini parçalasın, sümüklərini gəmirsin. Məni yox! Culiyanı! Culiyanı!

Və o, geri çəkilib siçovullardan bacardığı qədər uzağa, dibi görünməyən dərinliyə enməyə başladı. Kresloya sarınmış vəziyyətdə idi, amma döşəməni, binanın divarlarını, yer qatını, okeanları, atmosferi, kosmosu, ulduzlararası boşluqları yarıb keçirdi. Hər an siçovullardan daha bir az uzaqlaşır, uzaqlaşdı. Artıq neçə işıq ili məsafə qət etmişdi. Amma O`Brayen lap yaxınlığında idi. Qəfəsin soyuq məftili ilə təması hələ də hiss edirdi. Birdən ətrafı bürümüş zülmət qaranlıq içərisində Uinston başqa şaqqıltısı səsi eşitdi. Qəfəsin qapısının açılmadığını, əksinə bağlandığını başa düşdü.

VI FƏSİL

“Şabalıd kölgəsində” kafesi demək olar ki, boş idi. Günəşin şüaları pəncərədən süzülüb üstünü toz basmış masaları işıqlandırırdı. Saat üç idi. Bu vaxtlar sakitlik olurdu. Telekrandan gurultulu musiqi sədaları gəlirdi.

Uinston gözünü qarşısındakı qədəhə zilləyib küncdə, həmişəki yerində oturmuşdu. Arabir başını qaldırıb qarşı tərəfdəki divardan onu müşahidə edən nəhəng sifətə baxırdı. Şəklin altında “BÖYÜK QARDAŞ SƏNƏ BAXIR” yazılmışdı. Ofisiant çağrılmasını gözləmədən masaya yaxınlaşdı, qədəhi “Qələbə” cini ilə doldurdu. Ağzına borucuq keçirilmiş o biri şüşədən

də bir neçə damcı əlavə etdi. Bu, mixək tozu ilə hazırlanmış saxarın məhlulu idi. “Şabalıd kölgəsində” kafesinin brendi hesab olunurdu.

Uinston teleekrana qulaq asırdı. Hələlik bir musiqi parçası o birisini əvəz edirdi. Lakin hər dəqiqə Sülh Nazirliyinin xüsusi bülletenini oxuya bilirdilər. Afrika cəbhəsindən çox həyəcanlandırıcı xəbərlər gəlirdi. Uinston səhərdən bəri narahatlıq içində idi. Avrasiya orduları (Okeaniya Avrasiya ilə müharibə edirdi. Okeaniya həmişə Avrasiya ilə müharibə etmişdi) qorxunc sürətlə cənuba doğru irəliləyirdi. Günorta məlumatında müəyyən yer adı çəkilməmişdi. Lakin döyüşlər, çox ehtimal ki, Konqo çayının mənsəbində gedirdi. Brazzavil və Leopoldvilin başı üzərini təhlükə almışdı. Bunun nə demək olduğunu xəritəsiz də başa düşmək çətin deyildi. Söhbət yalnız Mərkəzi Afrikanın itirilməsindən getmirdi. Bütün müharibə müddətində ilk dəfə Okeaniya ərazisi birbaşa təhdidlərə məruz qalırdı.

Qətiyyən qorxu deyil, sadəcə coşqunluq hissi, haradan qaynaqlandığı bilinməyən həyəcan bir anlığa Uinstonu bürüdü, sonra isə keçib getdi. Daha müharibə haqqında fikirləşmirdi. Son günlər hər hansı məsələ üzərində fikrini bir neçə saniyədən artıq cəmləyə bilmirdi. Qədəhi götürüb birnəfəsə son damlasına qədər içdi. Həmişəki kimi, nəfəsi bir az tıncıxdı, astadan gəyirdi. Cin çox murdar içki idi. Əslində, mixəklə saxarının qəribə qarışığı da onun yağlovça iyini aradan qaldıra bilmirdi. Ən pisi isə Uinstonun gec-gündüz ayrılmadığı yol yoldaşına çevrilən cinin qoxusunun fikrində başqa bir qoxu ilə qarışması idi. Onların qoxusu ilə...

Uinston heç vaxt, hətta fikirlərində də onların adını çəkmirdi. Bacardığı qədər onları gözləri önünə gətirməməyə çalışırdı. Onlar dərk olunmaqdan daha çox ara-sıra sadəcə gözünün önündən keçən və daim də möhkəm cin iyi verən ehtimali varlıqlardan başqa bir şey deyildilər. Cin mədəsini qarışdırdığından qırmızı dodaqlarını irəli uzadıb bir də gəyirdi. Həbsdən çıxandan sonra kökəlmişdi. Dərisinin əvvəlki rəngi qayıtmış, üstəlik bir az da çəhraylaşmışdı. Sifətinin cizgiləri kobudlaşmışdı. Burnunun üstü və almacıq sümüklərindəki dəri qızarıb qabıq bağlamışdı. Hətta keçəl başı da çəhrayı rəngə çalırdı. Ofisiant yenə də çağırılmasını gözləmədən şahmat taxtasını və şahmat məsələlərinin olduğu səhifədən açılmış “Times” qəzetinin təzə sayını gətirdi. Sonra qədəhin boş olduğunu görüb cin şüşəsi ilə geri döndü, onu ağızına kimi doldurdu. Sifariş verməyə ehtiyac yox idi.

Ofisiantlar Uinstonun xasiyyətini bilirdilər. Burada onu həmişə şahmat taxtası gözləyirdi, küncdəki masası isə həmişə boş olurdu. Hətta kafe ağzına qədər dolanda da Uinston masanın arxasında tək otururdu, heç kəs onun yaxınlığında özünə yer seçməyə cürət etmirdi. Uinston içdiklərinin hesabını da bilmirdi. Ara-sıra ona çirkli kağız parçası gətirir, ötən müddət ərzində yığılmış borcları olduğunu deyirdilər. Uinstona elə gəlirdi ki, ondan az pul alırlar. Çox alsaydılar da, qətiyyənlə əhəmiyyət verməzdi. Son vaxtlar həmişə kifayət qədər pulu olurdu. İşləyirdi, adını harasa yazmışdılar. İndi əvvəlki iş yerindəkindən daha çox maaş alırdı.

Teleekranda musiqi bitdi. Danışiq səsi eşidildi. Uinston başını qaldırıb qulaq asmağa başladı. Amma cəbhədən heç bir xəbər yox idi. Rifah Nazirliyinin qısa məlumatı oxunurdu. Ötən rübdə ayaqqabı bağı istehsalı üzrə Onuncu Üçillik Planın cəmisi 98 faiz yerinə yetirilməsi haqqında məlumat verilirdi.

O, şahmat məsələsinə baxdı, fiqurları düzməyə başladı. Bu, iki atla başa çatan çox məkrli kombinasiya idi. “Ağlar başlayır və iki gedişdən sonra mat edirlər”. Uinston Böyük Qardaşın portretinə baxdı. Mistik və müəmmalı hisslə ağların həmişə mat etdiklərini düşündü. Həmişə! Burada bir dəfə yazılmış qaydalardan kənara çıxmağa, istisnalara yol verilmir. Dünya yaranandan bəri qaraların udduğu şahmat məsələsi yoxdur. Bu Xeyirin Şər üzərində əbədi, dəyişməz təntənəsi deyilmi? Portretdəki nəhəng sifət sakitlik təlqin edən hökmlə ona baxırdı. Ağlar həmişə mat edirlər.

Teleekrandakı səs danışığına ara verdi, sonra fərqli ahənglə, daha təntənəli tərzdə anons verməyə başladı: “Saat on beş otuz dəqiqədə vacib məlumat oxunacaq. On beş otuzda. Müstəsna əhəmiyyətli yeniliklər. Verilişlərimizi izləməyi unutmayın. Saat on beş otuzda”. Ardınca yenə səs-küylü musiqi eşidilməyə başladı.

Uinstonun ürəyi sıxıldı. “Müstəsna əhəmiyyətli yeniliklər” təbii ki, cəbhədəki vəziyyətlə bağlı idi. Hissləri ona xəbərlərin yaxşı olmayacağını deyirdi. Bütün günü həyəcan içərisində dönə-dönə Afrikadakı sarsıdıcı məğlubiyyət haqqında düşünmüşdü. Avrasiya ordusunun bir zamanlar quş səkməyən ölkə sərhədlərini keçərək qarışqa sürüsü kimi Afrika sahillərinə ayaq basmaları bir an da olsun fikrindən çıxmamışdı. Məgər onlara

cinahlardan zərbə endirmək mümkün deyildi? Qərbi Afrika sahillərinin xəritəsi bütün miqyası ilə gözləri önündə idi. Ağ at fiqurunu götürüb şahmat taxtasının o biri küncünə qoydu. Düzgün mövqe burada olmalı idi. Qara yırtıcılar dəstəsinin cənuba doğru axışdıqlarını görsə də, başqa qüvvənin gizli şəkildə toplaşaraq onların arxasında hərəkətə keçdiyini, dənizdəki və qurudakı yollarını bağladığını anlayırdı. Bu qüvvənin həqiqətən də mövcud olmasını nə qədər ürəkdən arzuladığını hiss edirdi. Lakin onun son dərəcə sürətlə irəliləməsi zəruri idi. Əgər düşmən bütün Afrika üzərində nəzarəti ələ keçirsə, Xeyirxah Ümid Burnundakı aerodromları və sualtı qayıq bazalarını tutsa, fəlakət baş verəcək, müharibə Okeaniyanın iki yerə bölünməsi ilə nəticələncək. Bu da öz növbəsində sarsıdıcı məğlubiyyətə, ölkənin dağılmasına, dünyanın yenidən bölüşdürülməsinə, Partiyanın süqutuna səbəb olacaq. Uinston dərinləndən ah çəkdi. Onun daxilində son dərəcə qarışıq hisslər bir-biri ilə çarpışırdı. Əslində həmin anda yaşadığı hisslərə qarışıq demək olmazdı, onlar sanki lay-lay biri-birinin üstünə yığılmışdı. Heç bir qatdakı hiss də o birisindən daha az əhəmiyyətli deyildi.

Gərgin anlar ötüşdü. Uinston ağ atı əvvəlki yerinə qaytardı. Amma bir müddət şahmat məsələsinin həlli üzərinə qayıda bilmədi. Yenə fikri dağılmışdı. Özü də fərqi varmadan şəhadət barmağı ilə masanın tozlu səthinə yazdı:

$$2 + 2 = 5$$

“Onlar insanın daxilinə nüfuz edə bilməzlər” — Culiya belə demişdi. Amma nüfuz etdilər. “Burada sizə nə edilirsə, ömürlük müddətə edilir” — bu sözləri isə O`Brayen demişdi. Doğru sözlərdir. Belə şeylər var. Elə hərəkətlər olur ki, onlardan sonra bir də heç zaman əvvəlki vəziyyətinə qayıda bilmirsən. Daxilində nə isə öldürülür, çıxarılıb atılır, yandırılır.

Culiyanı görmüşdü. Hətta söhbət etmişdi. İndi bu qorxulu deyildi. Daha heç kəsin nə iş gördüyü ilə maraqlanmadığını sövq-təbii hiss edirdi. Əgər ikisindən biri istəsəydi, yeni görüş üçün vaxt da təyin edə bilərdilər. Görüşləri isə təsadüfi olmuşdu. Sazaqlı, soyuq küləyin cövlan etdiyi bir

mart günü Parkda rastlaşmışdılar. Mart ayı olsa da hələ təbiət oyanmamışdı. Yer dəmir kimi bərk idi, otlar göyərməmişdi, tumurcuqlar açmamışdı, yalnız bir neçə solğun nərgiz gülü yaş torpaqdan baş qaldırmağa can atırdı, külək isə onları döyəcləyib təzədən palçığa batırırdı. Soyuqdan donmuş əllərini gizlətməyə yer tapmayan, gözlərindən su axan Uinston tələsə-tələsə gedirdi. Birdən beş-altı addımlığında onu gördü. Culiyanın anlaşılmaz dərəcədə dəyişməsi Uinstonun diqqətindən yayınmadı. Yad adamlar kimi bir-birlərinin yanından ötüb keçdilər. Sonra Uinston geri dönüb həvəssiz addımlarla onu təqib etməyə başladı. Burada təhlükəli bir şey olmadığını, indi heç kəsin onlarla maraqlanmadığını bilirdi. Culiya danışmırdı. O, sanki Uinstondan xilas olmaq üçün səmtini dəyişib otluqla yeriməyə başladı. Sonra, görünür, özünü yanaşı addımlamağa məcbur edə bildi. Tezliklə seyrək, hələ yarpaq açmamış kolların arasına gəlib çıxdılar. Kollar nə küləkdən qorunmağa, nə də yad baxışlardan daldalanmağa yarayırdı. Dayandılar. Soyuq daha da bərkimişdi. Külək adamın yeddi qatından keçirdi. Uinston onu qucaqladı.

Yaxınlıqda teleekran yox idi. Amma yəqin haradasa gizli mikrofon qoyulmuşdu. Üstəlik onları görə bilərdilər. İndi bunun əhəmiyyəti yox idi. Heç bir əhəmiyyəti yox idi. Hətta sakitcə torpağa uzanıb istədikləri işi görə bilərdilər. Bu fikir beynindən keçəndə əti çimçəşdi. Culiya nə Uinstonun onu qucaqlamasına fikir verir, nə də qolları arasından çıxmağa can atırdı. Uinston yalnız indi qızdakı dəyişiklikləri sezə bildi. Culiyanın sifəti torpaq rəngində idi. Alnından gicgahına qədər dərin çapıq yeri uzanırdı. Çapığın bir hissəsini saçları ilə örtməyə çalışmışdı. Lakin əsas dəyişiklik bu deyildi. Culiyanın beli xeyli yoğunlamışdı. Həm də daş kimi bərkimişdi. Uinston bir dəfə mərmə partlayışından sonra xarabalıqların altından cəsədləri çıxarmağa kömək etdiyini xatırladı. O vaxt cəsədlərin tək-cə çox ağır deyil, həm də bərk olmasından heyrətlənmişdi. Onları əldə saxlamaq mümkün deyildi, elə bil insan bədənindən deyil, daş parçasından yapışmışdın. İndi Culiyanın belini qucaqlayanda yenidən eyni hissi yaşadı. Qızın dərisinin əvvəlkindən fərqləndiyi, hamarlıq və yumşaqlığını itirdiyi də diqqətindən yayınmadı.

Uinston nə onu öpməyə, nə də söhbətə çəkməyə təşəbbüs göstərdi. Otluğun üstü ilə geri qayıdanda Culiya ilk dəfə gözlərini qaldırıb düz onun üzünə baxdı. Bu nifrət və ikrah dolu ani, kəskin baxış idi. Uinston ikrah hissənin

keçmiş münasibətləri, yoxsa şişkinləşmiş, piy basmış sifəti və küləkdən sulanmış gözləri ilə əlaqəli olduğunu ayırd edə bilmədi. Parkdakı dəmir skamyada yanaşı oturdular. Yanaşı oturmuşdular, amma bir-birlərinə sıxılmamışdılar. Uinston Culiyanın danışmaq istədiyini hiss etdi. Qız kobud tufli geydiyi ayaqlarını qabağa uzadıb cütləmişdi. Uinston onun baldırlarının da xeyli ətləndiyini nəzərdən qaçırmadı.

— Mən səni ələ verdim, — deyə Culiya müqəddiməsiz sözə başladı.

— Mən də səni ələ verdim.

Culiya yenə ikrah dolu baxışları ilə onu süzdü.

— Bəzən adamı elə şeylə hədələyirdilər ki, tab gətirməyəcəyini bilirdin. Tab gətirmək nədir, fikirləşməyə də qorxurdun. O zaman deyirdin: “Bu oyunu mənim başıma açmayın, başqa adam seçin, filankəsi götürün!”. Sonra öz-özünə haqq qazandıрмаğa çalışırdın ki, bu yalnız bir oyundur, boş sözdür, sadəcə səndən əl çəkmələri üçün filan adamın adını çəkmisən, əslində isə ona heç bir pislik arzulamamısan. Lakin elə deyil. Həmin sözləri dediyin anda məhz elə olmasını istəyirsən. Fikirləşirsən ki, başqa yolla özünü xilas edə bilməyəcəksən. Odur ki, canını bu yolla qurtarmağa razı olursan. Səni gözləyən müsibəti başqasına rəva görürsən. Artıq onun əzabları sənənin vecinə deyil. Həmin anda yalnız özünü düşünürsən.

— Yalnız özünü düşünürsən, — Uinston əks-səda kimi eyni sözləri təkrarladı.

— Sonra isə həmin adama daha əvvəlki hisslərlə yanaşa bilmirsən.

— Yox, — Uinston dedi. — Əvvəlki hisslərlə yanaşa bilmirsən.

Deyəsən, daha danışılacaq başqa sözləri yox idi. Külək nazik kombinezonlarını çırpıb əyinlərinə yapışdırırdı. Dinməz-söyləməz bir yerdə oturmaq ikisinə də çətin gəlirdi. Culiya metro qatarına gecikdiyini mızıldanıb ayağa qalxdı.

— Biz yenə görüşməliyik, — Uinston dedi.

— Elədir. Görüşmək lazımdır. — Culiya razılaşdı.

Uinston arada yarım addımlıq məsafə ilə qətiyyətsiz halda onun arxasınca düşdü. Daha danışmırdılar. Culiya açıq-aşkar can qurtarmağa çalışmırdı, amma yan-yan getməmələri üçün addımlarını daha da yeyinlətmişdi. Uinston əvvəlcə onu metro stansiyasına qədər ötürməli olduğunu düşünürdü. Lakin az keçməmiş soyuq havada qızın dalınca sürünməyin çətinliyini və mənasızlığını anladı. İndi Culiyadan metroya ötürməkdən çox özünü “Şabalıd kölgəsində” kafesinə bacardığı qədər tez çatdırmaq haqqında fikirləşirdi. Kafe Uinstona heç vaxt indiki qədər cəlbedici görünməmişdi. Üzərində həmişə şahmat taxtası, qəzet və boşalmaq bilməyən cin qədəhi hazır duran küncdəki kiçik masası üçün bərk darıxmışdı. Hər şey bir yana qalsın, kafe həm də isti idi. Qəsdən eləməsə də, metroya gedən yolda Culiya ilə arasına bir dəstə adamın girməsinə imkan yaratmışdı. Əvvəlcə tez-tez yeriyib onlardan qabağa keçmək istədi. Sonra addımlarını yavaşladı, geri döndü, tamam əks istiqamətə getməyə başladı. Arada çevrilib arxaya baxdı. Adamlar çox olmasa da, Culiyanı seçə bilmədi. Küçə ilə tələsik addımlayanların hər birini Culiya saymaq olardı. Onun enlənmiş, kobudlaşmış bədənini arxadan fərqləndirmək mümkün deyildi.

“Həmin sözləri dediyin anda məhz elə olmasını istəyirsən”, — Culiyanın kədərli etirafı yadından çıxmırdı. Bu hiss Uinstona tanış idi. Uinston sadəcə söz deməmişdi, həm də məhz elə belə olmasını istəmişdi. Siçovulların çənginə özünün deyil, Culiyanın verilməsini tələb etmişdi.

Teleekrandan eşidilən musiqidə nə isə bir dəyişiklik vardı. İnsanın əsəblərini cırmaqlayan sarı not ortaya düşmüşdü. Sonra isə — bəlkə də heç belə şey olmamışdı, bəlkə də o sarı ton neçə il əvvəlki qərribə hadisənin yenidən xatirəsində canlanması idi, — naməlum səs oxumağa başladı:

Şabalıd kölgəsində,

Sən məni ələ verdin,

Mən səni ələ verdim...

Uinstonun gözlərində yaş parıldadı. Yaxınlıqdan keçən ofisiant qədəhin boşaldığını görüb onu təzədən cinlə doldurdu.

Qədəhi yuxarı qaldırıb iylədi. Hər qurtumdan sonra yaxantıya bənzəyən içki daha da dözülməz olurdu. Lakin cin Uinstonu çoxdan öz girdabına salmışdı. Cin onun həyatı, ölümü və yenidən dirilməsi idi. Cin hər axşam beynində fikrin sonuncu şərtlərini öldürür, hər səhər onu yenidən həyata qaytarırdı. Açılmayan göz qapaqları, qurquru qurumuş ağız və belindəki ancaq sınıq zamanı təsadüf edilən dəhşətli ağrılarla yuxudan oyananda, — bu işə adətən saat on birdən tez olmurdu, — dərhal çarpayının yanındakı cin şüşəsinə və çay fincanına əl atmasaydı, yəqin ki, qamətini düzəltməyə heyi də çatmazdı. Günün birinci yarısını bulaşmış gözlərini cin şüşəsindən çəkmədən teleekran dinləməklə keçirirdi. Saat on beşdən bağlanana kimi işə “Şabalıd kölgəsində” kafesində olurdu. Daha heç kimin Uinstonla işi yox idi. Fit səsi onu yuxudan oyatmırdı, teleekran ona xəbərdarlıq etmirdi. Hərdən bir, həftədə iki dəfə Həqiqət Nazirliyindəki unudulmuş, toz basmış kabinetinə gedirdi. Əgər bunu iş adlandırmaq mümkün idisə, hətta bir az işləyirdi. Ona saysız-hesabsız komitələrin birindən qopub ayrılmış hansısa alt komitənin alt komitəsində vəzifə vermişdilər. Bu alt komitə Yenidil lüğətinin On Birinci nəşrinin çapı zamanı meydana çıxan hansısa cüzi çətinliklərin aradan qaldırılması ilə məşğul olurdu. İndi onlar İlk Məruzə adlı sənəd üzərində işləyirdilər. Amma məruzədə hansı məsələlərdən bəhs edildiyini heç özü də əməlli-başlı bilmirdi. Deyəsən, vergülün harada — mötərizənin içərisində, yoxsa mötərizə bağlandıqdan sonra qoyulması ilə bağlı mülahizələrin yekunlaşdırılması ilə məşğul idilər. Alt komitədə özü kimi daha dörd nəfər işləyirdi. Elə günlər olurdu ki, bir yerə yığılanda görüləsi bir iş olmadığını kişi kimi boyunlarına alıb dərhal dağılışırdılar. Elə günlər də olurdu ki, cidd-cəhdlə çalışmağa başlayırdılar, hər şeyin dəqiqəsinə qədər bölündüyü fəaliyyət planı hazırlayırdılar, heç vaxt başa çatdırmadıqları uzun memorandumlar tərtib edirdilər. Bir-birləri ilə mübahisəyə girişirdilər, hərəsi bacardığı qədər geniş şərh verməyə çalışırdı, durğu işarələri ətrafındakı söz davasını çıxılmaz nöqtəyə qədər gətirib çatdırırdılar, hətta bir-birlərini rəislərə şikayət etməklə hədələyirdilər. Sonra işə qəflətən bu həyat enerjisi sönürdü, masanın ətrafında oturub sübh çağında xoruzun ilk banı ilə yoxa çıxan həyulələr kimi boş, sönük gözləri ilə bir-birlərinə baxırdılar.

Teleekran bir anlığa susdu. Uinston tez başını yuxarı qaldırdı. Məlumat bülleteni? Yox, sadəcə musiqini dəyişdilər. Afrikanın xəritəsi gözlərinin önündən çəkilmirdi. Orduların hərəkətini diaqram kimi aydın təsəvvürünə gətirirdi. Qara ox təhdidedici şəkildə yuxarı, cənuba yönəlmişdi. Ağ isə qaranın quyruğunu kəsərək üfiqi şəkildə şərqə uzanırdı. Sanki bayaqdan bəri beynini məşğul edən suallara cavab almaq üçün divardan onu sakit nəzərlərlə süzən portretə baxdı. İkinci ağ oxun olmaması ağla sığan şey idimi?

Hadisələrə marağı yenə itdi. Cindən bir qurtum alıb ağ atla daha bir sınaq gedişi etdi. Şah! Lakin bu tamamilə yanlış gediş idi, çünki...

Çağrılmamış xatirələr yadına düşdü. Şamla işıqlandırılmış otaq, üstünə ağ örtük çəkilmiş böyük çarpayı, bir də o özü, döşəmədə oturub stəkana doldurduğu oyun zərlərini var gücü ilə şaqıldadaraq ürəkdən gülən doqquz, ya da on yaşlı oğlan. Üzbəüz oturmuş anası da ona baxıb gülürdü.

Bu, deyəsən, anasının həmişəlik yoxa çıxmasından bir ay əvvəlki hadisəsi idi. Ailələrində qısa müddətə də olsa əmin-amanlıq yaranmışdı, daim qarnında gəzdirdiyi dəhşətli aclıq unudulmuşdu, anasına əvvəlki məhəbbəti yenidən ürəyində baş qaldırmışdı. Uinston o günü çox yaxşı xatırlayırdı; tutqun hava idi, şıdırğı yağış yağırdı, leysanın suyu pəncərə şüşələri ilə üzü aşağı axırdı. İçəri yarımqaranlıq olduğundan oxumaq da mümkün deyildi. İki uşaq balaca, qaranlıq yataq otağında darıxdıqlarından nə edəcəklərini bilmirdilər. Uinston zarıyır, şiltaqlıq edir, səylərinin hədəf olduğunu bilsə də, yemək istəyirdi. Bir yerdə dayanmırdı, otaqda o tərəf-bu tərəfə qaçırdı, əlinə keçən hər şeyi vurub dağıdırdı, üstünə nazik suvaq çəkilmiş taxta divarları təpikləyirdi. Səs-küyə əsəbiləşən qonşular o biri tərəfdən divarı hirsə döyəcləyirdilər. Kiçik bacısı isə hər beş dəqiqədən bir qiyyə çəkib qışqırırdı. Nəhayət, anası dözmədi, “Özünü yaxşı apar, sənə oyuncaq alacağam, — dedi. — Özü də yaxşı oyuncaq. Mütləq xoşuna gələcək”. Və göydən yağış tökməsinə baxmayaraq küçəyə çıxıb yaxınlıqdakı ara-sıra açıq olan dükana getdi. Bir azdan karton qutu ilə qayıtdı. Yaş kartonun iyi indiyə qədər Uinstonun burnundan çəkilməmişdi. Bu qəribə oyun “Çərpələng-Pilləkən” adlanırdı. Oyuncaq çox kobud hazırlanmışdı. Taxta lövhə bir neçə yerdən çatlamışdı. Zərlər isə elə düzəldilmişdi ki, atanda güclə bir tərəfi üstə dayanırdı. Əvvəlcə oyuncaq maraqlı görünmədiyindən

Uinston qaş-qabağını tökü baxırdı. Anası tez şam yandırdı, oynamaq üçün döşəmədə üz bəz oturdular. Az keçməmiş oyunun nəşəsi onu bürüdü. Gülməkdən özünü saxlaya bilmirdi. Zərlər atıldıqca kiçik lövhəciklər gah “çərpələnglə” üzüyuxarı qalxıb qələbəyə yaxınlaşır, gah da “pilləkənlə” aşağı sürüşüb yenidən başlanğıc nöqtəsində dayanırdılar. Səkkiz əl oynadılar, hərəsi dörd dəfə uddu. Hələ çox balaca olduğuna görə oyundan başı çıxmıyan bacısı da yastığın üstündə oturub elə hey gülürdü. Çünki qardaşı ilə anası gülürdülər. Həmin gün qaranlıq düşənə qədər uşaqlığının lap ilk illərində olduğu kimi üçlükdə xoşbəxt idilər.

Uinston bu idillik lövhəni özündən uzaqlaşdırdı. Saxta xatirələrdir. Saxta xatirələrin ara-sıra onu narahat etdiyi vaxtlar olurdu. Amma belə şeylərin həqiqi qiymətini biləndə təhlükəlilyi itirdi. Həqiqətən də bəzi işlər olmuşdu. Bəziləri isə olmamışdı. Uinston yenə şahmat taxtasına baxdı. Təzədən ağ at fiqurunu əlinə götürdü. Dərhal da onu taqqıltı ilə taxtanın üstünə saldı. Sanki bədəninə iynə batırılmış kimi yerindən dik sıçradı.

Şeypur səsləri havanı lərzəyə gətirmişdi. İndicə bülleten oxunacaqdı! Qələbə! Əgər məlumat bülletenin oxunuşundan əvvəl şeypur çalınarsa, bu qələbə deməkdir. Kafenin içindən elə bil güclü elektrik cərəyanı keçdi. Hətta ofisiantlar da diksinib qulaqlarını şəkildilər.

Görünməmiş hay-küydə şeypur sədaları eşidilməz olmuşdu. Teleekranda həyəcanlı bir səs nə sə üdülyəyib töküdü. Amma kütlənin hər tərəfə yayılan sevinc bağırtıları içərisində onun nə dediyini anlamaq olmurdu. Yenilik ildırım sürəti ilə bütün şəhərə yayılmışdı. Uinstonun teleekrandan eşitdikləri hər şeyin əvvəlcədən təsəvvüründə canlandığı kimi olduğunu söyləməyə kifayət idi: qüvvələrini son dərəcə məxfilik şəraitində cəmləşdirən armada, düşməne arxadan endirilən dəhşətli zərbə... Ağ ox qara oxun quyruğunu kəsib atmışdı. Səs-küyün içərisindən zəfər təntənəsi ilə dolu ayrı-ayrı ifadələr qulağına çatırdı: “Möhtəşəm strateji manevr... qüvvələrin qüsursuz qarşılıqlı əlaqəsi... vahimə içərisində geri çəkilmə... yarım milyon əsir... düşmən mənəvi cəhətdən darmadağın edilmişdir... Afrika tam şəkildə ələ keçirilmişdir... müharibənin sonu yaxın gələcəyin məsələsinə çevrilmişdir... qələbə... bəşəriyyət tarixində misli-bərabəri görünməmiş qələbə... qələbə... qələbə...”

Uinstonun ayaqları masanın altında aramsız titrəyirdi. Oturduğu yerdən qalxmasa da, fikrində qaçır, gücü gəldikcə qaçırdı. Küçədə, qışqırmaqdan qulağı batmış kütlə ilə birlikdə idi. Yenə Böyük Qardaşın portretinə baxdı. Bütün Yer kürəsini öz üzərində saxlayan əzəmətli sütun! Asiya ordularının çırpılıb məhv olduğu sarsılmaz qaya! Uinston fikirləşdi ki, on dəqiqə bundan əvvəl, cəmisi on dəqiqə əvvəl hələ ürəyində şübhələr cövlan eləyirdi, cəbhədən qələbə, yoxsa məğlubiyyət xəbərinin alınacağını bilmirdi. Bu anlarda heçliyə qovuşan Avrasiya ordusunun məğlubiyyətindən də mühüm hadisə baş vermişdi. Sevgi Nazirliyinə düşdüyü ilk gündən onun daxilində çox şey dəyişmişdi. Son, zəruri, sağlamlaşdırıcı dəyişiklik isə məhz indi, son bir neçə saniyənin içərisində baş vermişdi.

Teleekrandan eşidilən səs hələ də qırğınlar, əsirlər, hərbi qənimətlər haqqında nağılı davam etdirirdi. Küçədən gələn bağırtılar isə get-gedə sakitləşirdi. Ofisiantlar təzədən işlərinə başlamışdılar. Onlardan biri əlində cin şüşəsi Uinstonu yaxınlaşdı. Munis xəyallara dalmış Uinston hətta qədəhinin necə doldurulduğunu görmədi. O, artıq kütlə ilə birlikdə qaçmırdı, sevincdən qışqırmırdı. Yenidən Sevgi Nazirliyində idi, əfv edilmişdi, ürəyi qar kimi ağappaq, tərtemiz idi. Müttəhimlər kürsüsündə oturmuşdu, bütün günahlarını boynuna almışdı, hamının əleyhinə ifadə vermişdi. Ağ kaşı döşənmiş koridorla üzünə günəş doğmuş adam kimi şəstlə gedirdi. Arxasınca silahlı nəzarətçi addımlayırdı. Uzun müddətdən bəri gözlədiyi güllə başını dələrək beyninə girirdi.

Uinston gözlərini zilləyib qarşıdakı portretin nəhəng sifətinə baxırdı. Onun qara bığları arxasında gizlənən təbəssümü dərk etmək üçün qırx il vaxt lazım olmuşdu. Ah, qəddar, lüzumsuz anlaşılmazlıq! Ah, sevimli ağuşdan kənar düşməyə can atan tərs, inadkar qaçaq!

İki damla göz yaşı Uinstonun burnunun kənarlarından üzəşəği yuvarlanırdı. Amma indi yaxşıdır. Hər şey qaydasındadır! Mübarizə başa çatıb. O, öz üzərində qələbə çalıb. O, Böyük Qardaşı sevir.